



**T.C.**  
**NEVŞEHİR HACI BEKTAŞ VELİ ÜNİVERSİTESİ**  
**SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ**  
**TARİH ANABİLİMDALI**

**NEVŞEHİR'DE EĞİTİM VE EĞİTİM KURUMLARI**  
**(1875-1900)**

Yüksek Lisans Tezi

Kevser ÇAKILLI

Danışman

Doç. Dr. Metin Ziya KÖSE

NEVŞEHİR

Ocak 2018





**T.C.**

**NEVŞEHİR HACI BEKTAŞ VELİ ÜNİVERSİTESİ**

**SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ**

**TARİH ANABİLİMDALI**

**NEVŞEHİR'DE EĞİTİM VE EĞİTİM KURUMLARI  
(1875-1900)**

Yüksek Lisans Tezi

Kevser ÇAKILLI

Danışman

Doç. Dr. Metin Ziya KÖSE

NEVŞEHİR

Ocak 2018

**Bu Tez NEÜLÜP 16/55 Proje Numarası ile Nevşehir Hacı Bektaş Veli  
Üniversitesi BAP Birimi Tarafından Desteklenmiştir.**

## BİLİMSEL ETİĞE UYGUNLUK BEYANI

Bu çalışmadaki tüm bilgilerin, akademik ve etik kurallara uygun bir şekilde elde edildiğini beyan ederim. Aynı zamanda bu kural ve davranışların gerektirdiği gibi, bu çalışmanın özünde olmayan tüm materyal ve sonuçları tam olarak aktardığımı ve referans gösterdiğimi belirtirim.



**Tezi Hazırlayan**

Kevser ÇAKILLI



## TEZ YAZIM KILAVUZUNA UYGUNLUK

"Nevşehir'de Eğitim ve Eğitim Kurumları (1875-1900)" adlı yüksek lisans tezi Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Lisansüstü Tez Yazım Kılavuzu'na uygun olarak hazırlanmıştır.



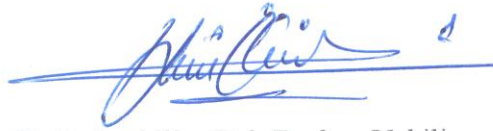
Tezi Hazırlayan

Kevser ÇAKILLI



Danışman

Doç. Dr. Metin Ziya KÖSE



Tarih Anabilim Dalı Başkan Vekili

Yrd. Doç. Dr. Hüseyin SARAÇ

## KABUL VE ONAY SAYFASI

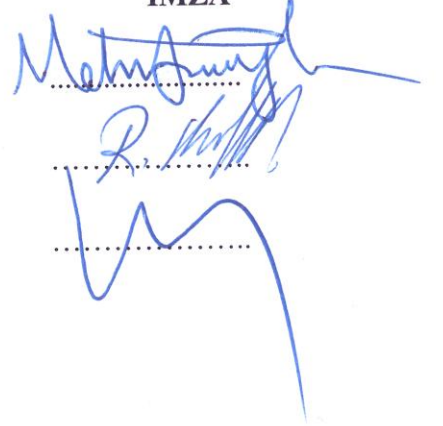
Doç. Dr. Metin Ziya KÖSE danışmanlığında Kevser ÇAKILLI tarafından hazırlanan “Nevşehir’de Eğitim ve Eğitim Kurumları (1875-1900)” adlı bu çalışma, jürimiz tarafından Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Ana Bilim Dalı’nda Yüksek Lisans Tezi olarak kabul edilmiştir.

25.12.2017

### JÜRİ

Danışman : Doç. Dr. Metin Ziya KÖSE  
Üye : Yrd. Doç. Dr. Recep KÜREKLİ  
Üye : Yrd. Doç. Dr. Cengiz KARTIN

### İMZA



### ONAY:

Bu tezin kabulü Enstitü Yönetim Kurulunun 18.10.2018 Tarih ve 208/351 sayılı Kararı ile onaylanmıştır.

18.10.2018

  
  
Yrd. Doç. Dr. Vedat AKTEPE  
Sosyal Bilimler Enstitüsü  
Müdürü

## TEŞEKKÜR

Bu çalışmanın gerçekleştirilmesinde değerli bilgilerini benimle paylaşan, güler yüzünü ve samimiyetini esirgemeyen, danışman hocalık statüsünü hakkıyla yerine getiren, ilim yolculuğumda büyük emeği geçen muhterem hocam Doç. Dr. Metin Ziya KÖSE'ye teşekkürü bir borç biliyor ve şükranlarımı sunuyorum. Yine bilgi ve tecrübelerinden yararlandığım yönlendirme ve bilgilendirmeleriyle çalışmamın bilimsel olarak şekillenmesine katkı sağlayan Sayın Yrd. Doç. Dr. Cengiz KARTIN'a ve Sayın Yrd. Doç. Dr. Recep KÜREKLİ'ye teşekkür ederim.

Araştırmam konusunda kaynak eksikliklerimi tamamladığım ve geniş kütüphanesinden yararlandığım İSAM'a ve kaynak olarak kullandığım arşiv belgelerinin temin edilmesinde yardımcı olan Nevşehir Belediyesi ve Nevşehir Kent Arşivi çalışanlarına teşekkürlerimi sunuyorum.

Tezin fotoğraflama kısmında materyallerin paylaşımında yardımcı olan Nar kasabası Fikret Aktekin Ortaokul Müdürü Ramazan YEŞİL'e ve Nar Belediye Meclis üyesi Zübeyde ÖZBAY hanımefendiye, arşiv belgelerinde geçen ilgili yerlerin nerelerde bulunduğu hakkında bilgi veren Avanos Tokmak Pansiyon sahibi Ömer Faruk TOKMAK'a, Avanos Bayır Mahalle Cami Müezzini Recep ÖZBEK'e, Emekli Öğretmen Mustafa KAYA'ya, Gülşehir Karavezir Mehmet Paşa ve Ürgüp Tahsin Ağa Halk Kütüphanesi çalışanlarına teşekkürlerimi sunarım.

Eğitim ve öğretim hayatım boyunca bana her türlü desteği veren sevgili aileme, çalışmam esnasında desteğini ve yardımını esirgemeyen arkadaşlarım, İlknur YAĞMUR'a ve Seher ARISÜT'e, fotoğraflama işleminde katkısı olan Bahar TUTAL'a, tezin muntazam hale getirilmesinde yardımcı olan kıymetli arkadaşlarım Ayşe ÇEKİÇ'e, Nuray AVCI'ya, Nergiz BOSTAN'a ve Esat GÜRBÜZER'e teşekkür ederim.

Kevser ÇAKILLI

Ocak-2018

**NEVŞEHİR'DE EĞİTİM VE EĞİTİM KURUMLARI (1875-1900)**  
**Kevser ÇAKILLI**  
**Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü**  
**Tarih Ana Bilim Dalı, Yüksek Lisans, Ocak 2018**  
**Danışman: Doç. Dr. Metin Ziya KÖSE**

**ÖZET**

Osmanlı İmparatorluğu teşkilatlanma konusunda özenle hareket etmiştir. Eğitim sisteminin temellerini de bu teşkilatlanma ışığı altında oluşturmuştur. Eğitimin temelini oluşturan, sıbyan okullarıyla başlayan süreç rüşdiye, idâdî, darülfunun vasıtasıyla bir düzenleme kaydetmiştir. Halkın eğitimine de önem veren Osmanlılar büyük şehirlerin yanı sıra birçok kaza ve karyede de eğitim kurumları tesis etmiştir.

Millet sistemi dahilinde gayrimüslim tebaa da, cemaat okullarını açarak eğitim gelişmelerini rahatça ve belirli prosedürler ışığı altında yapabilmişlerdir. Eğitim alanlarını genişletme ve kendilerine ait eğitim kurumları açma gibi haklara sahip olan gayrimüslim tebaaya imparatorluk genelinde okul açma işlemlerinde de olanak sağlanmıştır.

Nevşehir bir kaza merkezi olarak geç oluşumlu bir yer olduğundan Damat İbrahim Paşa zamanında Muşkara'dan Nevşehir'e dönüştürülmüştür. Damat İbrahim Paşa'nın doğduğu yerleri çorak olarak ve başıboş bırakması beklenemezdi. Elbette buralar için yatırımlar yapacaktı. İlk iş olarak iskân faaliyetleri ve bölgenin imar faaliyetleriyle ilgilenen Paşa, Muşkara'yı adından söz edilir bir yerleşim yeri haline getirdiği gibi bu bölgede kendi adının da kalıcılığını, yapmış olduğu eserlerle sağlamıştır. Şehre bir medrese açmayı da ihmal etmemiştir.

Bu tez çalışmasında (1875-1900) Nevşehir'deki eğitim-öğretim faaliyetleri arşiv belgelerinden hareketle açıklanmıştır. Müslümanlara ve gayrimüslimlere ait mekteplerin nasıl bir işleyiş aşamasında olduğu ve hangi eğitim kurumlarının bulunduğu bahsedildi. Ayrıca yine bu belgelerde adı geçen Avanos, Ürgüp, Arapsun, Sinason vb. gibi yerlerdeki eğitim kurumları hakkında bilgi verildi. Nihayet eğitimin niteliği hakkındaki belgeler de gün ışığına çıkarıldı.

**Anahtar Kelimeler:** Eğitim, Sıbyan Mektebi, Rüşdiye Mektepleri, Damat İbrahim Paşa, Muşkara, Nevşehir, Avanos, Ürgüp, Arapsun, Sinason.

**EDUCATION AND EDUCATIONAL INSTITUTIONS IN THE NEVSEHIR  
(1875-1900)**

**Kevser ÇAKILLI**

**Nevşehir Hacı Bektaş Veli University, Institute of Social Sciences**

**Department of History, Master, January 2018**

**Supervisor: Assoc. Prof. Dr. Metin Ziya KÖSE**

**ABSTRACT**

The Ottoman Empire acted diligently in organization. They also created the foundations of the education system under the light of the organization. The process that started with the primary schools, which constituted the basis of education, showed a remarkable improvement with Rushdiyye, High School and Ottoman University. The Ottomans, who also gave importance to the education of the public, established educational institutions in many towns and villages besides the big cities.

Within the national system, non-muslim people by opening congregational school were able to make improvements in their fields easily under the light of certain procedures. The non-Muslim citizens who had the rights to expand their training fields and to open their own educational institutions were also provided to open schools throughout the empire.

Since Nevşehir is a late-forming place as a village center, it was converted from Mushkara to Nevşehir during the time of Damat Ibrahim Pasha. Damat Ibrahim Pasha couldn't be expected to leave the places where he was born as barren and stray. Certainly he was going to make investments for the region. To start with, Pasha, who was interested in the settlement activities and zoning activities of the region, made Mushkara a well-known place, as well as providing the remains of his own name with the works he had done. He also did not neglect to open a madrasah in the city.

In this research (1875-1900) education and training activities in Nevşehir have been explained by means of archival documents. It has been mentioned about how the schools belonging to Muslims and non-Muslims were in the process of working and what the educational institutions were. In addition, it has been given information about the educational institutions such as in Avanos, Urgup, Arapsun and Sinason, etc. mentioned in these documents. Finally, the documents about the quality of education have also been brought to light.

**Key Words:** Education, Primary School, Rushdiyye Schools, Damat Ibrahim Pasha, Mushkara, Nevşehir, Avanos, Urgup, Arapsun, Sinason.

## İÇİNDEKİLER

BİLİMSEL ETİĞE UYGUNLUK BEYANI	ii
TEZ YAZIM KILAVUZUNA UYGUNLUK	iii
KABUL VE ONAY SAYFASI	iv
TEŞEKKÜR	v
ÖZET	vi
ABSTRACT	vii
İÇİNDEKİLER	viii
KISALTMALAR	xi
TABLolar LİSTESİ	xiii
<b>GİRİŞ</b>	<b>1</b>

### BİRİNCİ BÖLÜM

#### NEVŞEHİR (MUŞKARA): TARİHİ GELİŞİMİ

1.1. Nevşehir'in Tarihi	4
1.2. Damat İbrahim Paşa	8
1.3. Muşkara'da (Nevşehir) İskân ve İmar Faaliyetleri	10

### İKİNCİ BÖLÜM

#### OSMANLI EĞİTİM SİSTEMİNİN TEMELLERİ

2.1. Osmanlı'da Eğitim	14
2.1.1. Sıbyan Mektepleri	16
2.1.2. Rüşdiye Mektepleri	19
2.1.3. İdâdiler	20
2.1.4. Medreseler	21
2.1.5. Enderun Mektebi	27
2.2. Medreselerde Okutulan Dersler	28
2.3. Eğitim-Öğretim Kadrosu	29
2.3.1. Müderris (Profesör)	30
2.3.2. Muîd (Asistan)	31
2.3.3. Şeyh	31

2.4. İdari personel _____	31
2.4.1. Mütevellî _____	31
2.4.2. Nazır _____	32
2.4.3. Noktacı _____	32
2.5. Diğer İdari Görevliler _____	32
2.6. Eğitimin Gelişme ve Değişme Aşaması _____	33
2.6.1. Tanzimat Döneminde Eğitim _____	34
2.6.2. II. Abdülhamit Döneminde Eğitim _____	36
2.6.3. II. Meşrutiyet Döneminde Eğitim _____	37
2.7. Osmanlı Devleti'nde Gayrimüslim Tebaa ve Eğitim _____	38
2.8. Nevşehir'de Gayrimüslim Tebaa ve Eğitim _____	40

## ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

### NEVŞEHİR'DE EĞİTİM VE EĞİTİM KURUMLARI

(1875-1900)

3.1. Nevşehir'de Eğitim _____	42
3.1.1. Nevşehir'deki Müslüman Okulları ve Eğitim Faaliyetleri _____	42
3.1.1.1. Sıbyan Mektepleri _____	43
3.1.1.2. Nevşehir Rüşdiyesi _____	44
3.1.1.3. Nevşehir Medresesi _____	46
3.1.2. Nevşehir'deki Rum Okulları ve Eğitim Faaliyetleri _____	47
3.1.3. Nevşehir'deki Ermeni Okulları ve Eğitim Faaliyetleri _____	50
3.1.4. Eğitim Yoluyla Nevşehir'de Misyonerlik Çalışması _____	50
3.2. Ürgüp'te Eğitim _____	53
3.2.1. Ürgüp'teki Rum Okulları ve Eğitim Faaliyetleri _____	53
3.2.2. Ürgüp'te Müslüman Okulları ve Eğitim Faaliyetleri _____	53
3.3. Hacı Bektaş'ta Eğitim _____	56
3.3.1. Hacı Bektaş'taki Müslüman Okulları ve Eğitim Faaliyetleri _____	57
3.4. Avanos'ta Eğitim _____	58
3.4.1. Avanos'taki Müslüman Okullar ve Eğitim Faaliyetleri _____	58
3.5. Sinason'da (Mustafa Paşa) Eğitim _____	60
3.5.1. Sinason'daki Rum Okulları ve Eğitim Faaliyetleri _____	60
3.5.2. Sinason'daki Müslüman Okulları ve Eğitim Faaliyetleri _____	61
3.6. Melogobi'de (Derinkuyu) Eğitim _____	62
3.6.1. Melogobi'deki Rum Okulları ve Eğitim Faaliyetleri _____	62
3.7. Tuz Karyesinde (Tuz Köyü) Eğitim _____	63
3.7.1. Tuz Karyesindeki Müslüman Okulları ve Eğitim Faaliyetleri _____	63
3.8. Ortahisar'da Eğitim _____	63
3.8.1. Ortahisar Karyesindeki Müslüman Okulları ve Eğitim Faaliyetleri _____	63
3.9. Eneği'de (Kaymaklı) Eğitim _____	63
3.9.1. Eneği'deki Eğitim Kurumları ve Faaliyetleri _____	63

3.10. Nar Karyesinde Eğitim	64
3.10.1. Nar Karyesindeki Eğitim Kurumları ve Eğitim Faaliyetleri	64
3.11. Arapsun'da (Gülşehir) Eğitim	64
3.11.1. Arapsun'daki Eğitim Kurumları ve Faaliyetleri	64
3.12. Osmanlı Devleti'ndeki Kütüphanelere Örnek Olarak Nevşehir Kütüphaneleri	67
<b>SONUÇ</b>	<b>70</b>
<b>KAYNAKÇA</b>	<b>73</b>
<b>EKLER</b>	<b>87</b>
<b>ÖZGEÇMİŞ</b>	



## KISALTMALAR

<b>A.MKT</b>	: Sadaret Mektubî Kalemî
<b>AÜHFD</b>	: Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi
<b>B.</b>	: Receb
<b>BEO</b>	: Bâb-1 Âlî Evrak Odası
<b>BİLİG</b>	: Türk Dünyası Sosyal Bilimler Dergisi
<b>Bkz.</b>	: Bakınız
<b>BOA</b>	: Başbakanlık Osmanlı Arşivi
<b>C.</b>	: Cemaziye'l-ahir
<b>Ca.</b>	: Cemaziye'l-evvel:
<b>çev.</b>	: Çeviren
<b>DH.</b>	: Dahiliye Nezareti
<b>drl.</b>	: Derleyen
<b>ed.</b>	: Editör
<b>Ekev</b>	: Erzurum Kültür ve Eğitim Vakfı
<b>H.</b>	: Hicri
<b>Haz.</b>	: Hazırlayan
<b>Hz.</b>	: Hazreti
<b>İSAM</b>	: İslam Araştırmaları Merkezi
<b>L.</b>	: Şevval
<b>M.Ö</b>	: Milattan Önce
<b>M.</b>	: Miladi
<b>M.</b>	: Muharrem
<b>MF.</b>	: Maârif Nezâreti
<b>MKT</b>	: Sadâret Mektubu Kalemî
<b>N.</b>	: Ramazan
<b>OTAM</b>	: Ankara Üniversitesi Osmanlı Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi
<b>R.</b>	: Rabiu'l-ahir
<b>R.A</b>	: Radıyallahu Anh
<b>Ra.</b>	: Rabiu'l-evvel
<b>S.</b>	: Safer
<b>s.a.s</b>	: Sallallahu Aleyhi ve Sellem

**Ş.** : Şaban  
**TÜBAR** : Türklük Birimi Araştırmaları  
**vb.** : ve benzeri  
**Z.** : Zilhicce  
**Za.** : Zilkade

## TABLolar LİSTESİ

<b>Tablo 1.</b> Nevşehir'de XIX. Yüzyılda Müslüman Eğitim Kurumları Sayıları _____	43
<b>Tablo 2.</b> 1876 Yılında Nevşehir Rüşdiye Mektebi Muallimleri _____	45
<b>Tablo 3.</b> 1879 Yılında Nevşehir Rüşdiye Mektebi Muallimleri _____	45
<b>Tablo 4.</b> 1899 Yılında Nevşehir Rüşdiye Mektebi Muallimleri _____	45
<b>Tablo 5.</b> 1903 Yılında Nevşehir Medreseleri _____	46
<b>Tablo 6.</b> 1900 Yılında Nevşehir'de Gayrimüslim Mektepleri _____	48
<b>Tablo 7.</b> 1903 Yılında Nevşehir'deki Gayrimüslim Mektepler _____	48
<b>Tablo 8.</b> 1899-1900 Yıllarında Nevşehir'de Rum Mekteplerinin Gelir Giderleri __	49
<b>Tablo 9.</b> Ürgüp'te XIX. Yüzyılda Müslüman Eğitim Kurumları Sayıları _____	54
<b>Tablo 10.</b> 1899 Yılında Ürgüp Rüşdiye Mektebi Muallimleri _____	55
<b>Tablo 11.</b> 1899 Yılında Ürgüp İbtidâî Mektep Muallimleri _____	56
<b>Tablo 12.</b> 1903 Yılında Ürgüp Medreseleri _____	56
<b>Tablo 13.</b> 1893 Yılında Hacı Bektaş Rüşdiye Mektebi Muallimleri _____	57
<b>Tablo 14.</b> 1898 Yılında Hacı Bektaş Rüşdiye Mektep Bilgileri _____	58
<b>Tablo 15.</b> 1899 Yılında Hacı Bektaş Rüşdiye Mektep Bilgileri _____	58
<b>Tablo 16.</b> 1902 Yılında Avanos Rüşdiye Mektebi Muallimleri _____	60
<b>Tablo 17.</b> 1898 Yılında Avanos Rüşdiye Mektebi Muallimleri _____	60
<b>Tablo 18.</b> 1899 Yılında Avanos Rüşdiye Mektep Bilgileri _____	60
<b>Tablo 19.</b> Arapsun'da XIX. Yüzyılda Müslüman Eğitim Kurumları Sayıları _____	65
<b>Tablo 20.</b> 1894 Yılında Arapsun Rüşdiye ve İbtidâî Mektebi Muallimleri _____	66
<b>Tablo 21.</b> 1898 Yılında Arapsun Rüşdiye Mektep Bilgileri _____	66
<b>Tablo 22.</b> 1903 Yılında Arapsun Medreseleri _____	66
<b>Tablo 23.</b> 1900 Yılında Arapsun Gayrimüslim Mektepleri _____	67
<b>Tablo 24.</b> 1903 Yılında Arapsun Gayrimüslim Mektepleri _____	67
<b>Tablo 25.</b> 1874-1899 Yıllarında Kitap İle Basma ve Yazma Eser Sayıları _____	68
<b>Tablo 26.</b> 1899-1903 Yıllarında Nevşehir'deki Kütüphaneler _____	69

## GİRİŞ

"Anadolu'nun eski tarihini yazan seyyah ve tarihçiler, bugünkü Nevşehir'in yerinde Kapadokya'nın önemli merkezlerinden olan Nyssa'nın bulunduğunu yazarlar. Bizanslılar döneminde Nyssa'da bir Rum Başpapazlığın bulunduğu bilinmektedir. Anadolu'nun fethi ve Anadolu Selçuklu Devleti'nin kurulmasıyla Nyssa'nın da bulunduğu Orta Anadolu bölgesi Selçuklular egemenliğine geçmiştir."<sup>1</sup>

Nevşehir, İç Anadolu bölgesinde yer alan bir şehir olmakla birlikte, şehir haline gelmeden önceki ismi Muşkara olarak bilinir. Nevşehir tarihi eskiye dönük olarak bakıldığında Hristiyanlık için önemli merkezler arasındadır. Yer yer görülen kiliseler, kayalar içerisine oyulmuş manastırlar, Asur ticaret kolonilerine kadar uzanan kalıntılar buranın tarihini derin bir döneme götürmektedir. Nevşehir bölgesi çok eskilere dayanan geniş ve zengin bir tarihe sahiptir. Nevşehir kazasının belirgin özelliklerinin ön planda olduğu tarihler Osmanlı Devleti zamanına denk gelmektedir. Nevşehir, geçirmiş olduğu sosyal değişim ve kültürel özellikleriyle Osmanlı dönemine damgasını vurmuştur.

Selçuklu egemenliği döneminde Nevşehir'deki imar faaliyetleri de oldukça dikkat çekmektedir. Selçuklu döneminde Türk-İslam medeniyetinin temellerinin atıldığı Nevşehir, asıl büyümesine Osmanlı döneminde ulaşmış ve gelişimini tarihsel çerçevede içerisinde bu dönemde tamamlamıştır. Damat İbrahim Paşa'nın Osmanlı Devleti'nin iç ve dış siyasetinde etkin bir devlet adamı olduğu tarih sayfalarında geçmektedir. Doğduğu köy olan Muşkara'yı imar faaliyetleri ile zenginleştirmeyi kendine borç bilmiştir. Cami, medrese, hamamlarla taçlandığı Muşkara, Damat İbrahim Paşa'yı unutulmaz kılmıştır.

---

<sup>1</sup> Zeynep Korkmaz, Nevşehir'in Anadolu Kültür ve Dil Tarihindeki Yeri, **Türk Dili ve Edebiyat Dergisi**, Sayı 632, 2010, 129.

Bu tez çalışması üç bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde Nevşehir'in tarihi gelişimi, Damat İbrahim Paşa, Nevşehir'de iskan ve imar faaliyetleri, ikinci bölümde Osmanlı Devleti'nin eğitim sistemi, Osmanlı eğitim sistemi içerisinde yer alan görevliler, eğitimin gelişme ve değişme aşaması, Osmanlı Devleti'nde gayrimüslim tebaa ve eğitim, Nevşehir'de gayrimüslim tebaa ve eğitim, üçüncü bölümde ise konunun ana kısmını oluşturan Nevşehir ve buraya bağlı birimlerdeki eğitim ve eğitim kurumları hakkında veriler ortaya konulmuştur. Arşiv belgeleri ve salnâmeler üzerinden Nevşehir'de eğitim ve eğitim kurumları hakkındaki bilgiler gün yüzüne çıkarılmıştır. Nihayet Osmanlı Devleti'nin geç oluşumlu bir şehri olan Nevşehir'in eğitimine ve Osmanlı eğitim sistemi içerisindeki işleyişine ışık tutulmuştur.

Konu ile alakalı çalışmalarda genellikle Osmanlı Devleti'nde eğitim sistemi ve eğitim kurumları hakkındaki bilgiler genel hatlarıyla verilmekteyken son dönemlerde yapılan incelemeler ışığında nitelikli çalışmalar ortaya konmaktadır. Nevşehir'deki eğitim ve eğitim kurumları hakkında herhangi bir tez çalışmasının yapılmamış olması nedeniyle bu çalışmanın yapılmasına karar verilmiştir.

Araştırmanın yazım aşamasında, Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü'nün hazırlamış olduğu tez yazım kılavuzundaki metot takip edildi. Araştırmanın ilk safhasında Osmanlı eğitim sistemi hakkındaki genel kaynaklar tarandı. 19. yüzyılın son çeyreğini kapsayan Nevşehir'deki eğitim ve eğitim kurumları hakkındaki bilgileri ihtiva eden arşiv vesikaları transkript edildi. Konya vilâyet salnâmeleri, Ankara vilâyet salnâmeleri ve Maârif-i Umûmiye Nezâreti salnâmesindeki bilgilerden yararlandı.

Kaynak tespiti ve temininden sonra, konuyla ilgili yapılan okumalar çerçevesinde elde edilen bilgiler, tarih metodolojisi doğrultusunda fişlendi. Fişler, konuyla ilgili hazırlanmış olan taslak çerçevesinde bir tasnife tabi tutulup, hangi başlık altında hangi bilginin kullanılacağı belirlendi. Bu verilerden elde edilen bilgiler doğrultusunda yeni ve özgün başlıklar oluşturulup araştırma genişletildi veya daraltıldı.

Anadolu sınırları içerisindeki her şehrin, her küçük yerleşim biriminin kendine has birçok özelliği mevcuttur. Bu özellikler binlerce yıl öncesinden birikip gelen tarihi, kültürü de bir pota içerisinde eriterek günümüze kadar ulaşmıştır. Zaman zaman etnik özellikleriyle zengin bir tarih oluşumuna yardımcı olmuştur. Nevşehir kazası da bu küçük yerleşim yerlerinden biri olarak ortaya çıkmış ve zamanla kendine özgü özelliği ile tarih sayfalarında ve arşivlerde kendine yer edinerek kalıcılığını korumuştur.

## BİRİNCİ BÖLÜM

### NEVŞEHİR (MUŞKARA): TARİHİ GELİŞİMİ

#### 1.1. Nevşehir'in Tarihi

Konunun ana kısmını oluşturan eğitim ve eğitim kurumlarına geçmeden çeşitli medeniyetlere konu olan Nevşehir'in tarihi gelişiminden bahsetmeden geçmek konunun anlaşılmasını zorlaştıracaktır. Nevşehir, tarihiyle ve doğasıyla bir bütünlük halinde varlığını korumuştur. Şehir farklı güçlerin elinde değişime sahne olmuştur. Bu sebepten farklı kültürlerle de tarih boyunca ev sahipliği yapmıştır. 14. yüzyılda Osmanlı egemenliğine giren Muşkara, tarihi yapılarıyla dikkatleri üzerine çekmiştir.

Milâttan önce 1650 yıllarından itibaren uzun süre Hititler'in idaresinde kalan Nevşehir yöresinin milâttan önce XII. yüzyılda Ege göç kavimlerinden ve arkasından VII. yüzyılda Kafkaslar'dan gelen Kimmer ve İskit akınlarından oldukça etkilendiği, bir ara Asurlular'ın idaresine girdiği, milâttan önce 550-332 yılları arasında Persler'in, daha sonra Kapadokya Krallığı, Roma ve Bizans'ın yönetimine geçtiği belirtilir. Bölge, Bizans döneminde özellikle VI-IX. yüzyıllar arasında Hristiyan halkın yumuşak kayaları oyarak yer altı şehirleri oluşturdukları, günümüzde de hala bu yapıların durduğu, bir sığınak yeri haline gelmiştir. Bunun yanında İslâmiyet'in yayılmaya başlamasıyla birlikte Anadolu'ya akınlarda bulunan Müslümanlar için odak nokta konumunda olmuştur. Hem Müslümanların bölgeye akınları, hem de VII. yüzyılda Bizans'ta *tasvir (ikona)* yanlılarına karşı bir hareketin güç bulmaya başlaması, yer altı şehirlerine sığınan Hristiyan halkın sayısında giderek bir artış meydana getirmiştir.<sup>2</sup> Nevşehir'e sırasıyla Hattiler, Hititler, Kimmerler, Luwiler, İskitler, Asurlar, Med'ler hükümler olmuştur.<sup>3</sup>

---

<sup>2</sup> İlhan Şahin, Nevşehir, **İslam Ansiklopedisi**, Cilt 33, Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı, 1996, 64.

<sup>3</sup> Ömer Nevsuhan Çiftçioğlu, **Nevşehirli Sadrazam Damat İbrahim Paşa Bahtsız Fatma Sultan Karalale**, Bursa: Kendi Yayını, 2004, 129.

Nevşehir, Muşkara adlı köyün üzerine kurulmuştur. Muşkara'dan önce bölgede herhangi bir yerleşim yeri bulunmamakla, sadece çevresinde yerleşim yerlerinin olduğu bilinmektedir. Helen, Roma ve Bizans dönemlerinde Muşkara ismine rastlanmamıştır. Anadolu'yu gezip gören ve bölge hakkında yazılar kaleme alan seyyahlar Muşkara ya da Narköy'ün Nyssa şehri olabileceğini ifade etseler de kesin bilgilere ulaşılammıştır. XI. yüzyılda Anadolu'ya olan akınlarla Türk akıncıların Kapadokya bölgesini kısa sürede fethettikleri bilinmektedir. Nevşehir ve çevresinin Türkleşmesi ve İslamlaşması XI. ve XIII. yüzyıllar arasında olmuştur. Bu dönemler arasında Nevşehir bölgesinde birçok yerleşim yerleri, camiler ve kaleler inşa edilmiştir. İmar faaliyetleri olarak yapılanmalar olmuştur.<sup>4</sup>

Nevşehir, Selçuklular'ın fethine kadar Bizanslılar ile Müslümanlar arasında el değiştirmiştir. Malazgirt Zaferi'nden sonra Türklerin yerleştiği yerlerden olan Nevşehir'de birçok yerin Türkleştirildiği bilinmektedir. Muşkara'nın Selçuklular döneminde 17-18 haneden oluşan küçük bir köy olduğu belirtilmektedir.<sup>5</sup> Texier, Nevşehir kasabasının bulunduğu yerin *Nissia* bölgesini işgal ettiğini ve buraya Nevşehir ismini Türklerin verdiklerini yazmıştır. Ancak Rumların *Nissia* ismini muhafaza ettiklerini de söylemiştir. Halkın yaşadığı yerlerde (kovuk) fertler çoğaldıkça yeni odalar yaptıkları belirli bir süre sonra bu evlerin, delikleriyle arı kovanlarına benzediklerini belirtmektedir.<sup>6</sup>

Muşkara isminin Damat İbrahim Paşa'nın imar faaliyetleri sonucunda Nevşehir olarak değiştirildiğine dair III. Ahmet'in fermanı bulunmaktadır.<sup>7</sup> Muşkara isminin ne anlama geldiği konusunda görüşler farklıdır. Bu kelimenin doğu dillerine ait olduğu bilinmektedir. Farsça'da "*muş*" fare anlamındadır. "*Kara*" ise "*siyah*" anlamına ve Muşkara anlamından ise "*kara fare*" tabiri çıkmaktadır. Bölgede Türkiye Selçuklularının yaşadığı düşünüldüğünde resmi dillerinin Farsça olduğu ve bölgenin ayırt edici özelliğinin siyah bazalt taşlar olduğu düşünüldüğünde bu ismin

---

<sup>4</sup> Emin Toroğlu, Bir Osmanlı Şehir Tesisi: Nevşehir, **I. Uluslararası Nevşehir Tarih ve Kültür Sempozyum Bildirileri**, Cilt 3, Nevşehir 2011, 22-23.

<sup>5</sup> Mustafa Fırat Gül, Arşiv Belgeleri Işığında Bir Şehrin Doğuşu: Muşkara'dan Nevşehir'e (İmar Faaliyetleri), **The Pursuit Of History**, Sayı 11, 2014, 156.

<sup>6</sup> Musa Şaşmaz (ed.), **Niğde, Aksaray ve Nevşehir Tarihi Üzerine**, İstanbul: Kitabevi Yayınları, 2008, 33.

<sup>7</sup> BOA, **A.DVNSMHM**, 133/831, Evâsıt L 1138/12-21 Haziran 1726.



Selçuklular döneminde kullanıldığı belirtilmektedir. Başka bir ifadeyle Farsça'da "Aşkara" aşçı anlamına ve Maşkara'da aşçının bulunduğu yer anlamına gelmektedir. Bu bölgenin önemli ticaret yolları üzerinde bulunduğunu ve yemek yemek için uğrak yerlerinden biri olduğunu göstermektedir.<sup>8</sup> Bir başka kaynağa göre ise Muşkara, Moşhara veya Muşhara olduğu henüz tam anlamıyla bilinmeyen bu isim ve kelimenin şekli burasının bir Türk karyesi olmadığını göstermektedir. Diğer taraftan burada eski şapeller üzerinde haç işareti bulunan bir takım taşların ortaya çıkması ahalisinin mensup olduğu ırk ve cins hakkında bir delil arz etmektedir. Bunlarda fetihten sonra Kapadokya'nın bütün bayındır ve verimli havalisinin uğradığı akıbeta uğramış olduklarını ifade etmektedirler. Zaten eskiden beri halk arasında dolaşan rivayette, şehrin yakın zamanlarda İslamiyeti kabul ettiği belirtilmektedir.<sup>9</sup>

Ömer Nevsuhan Çiftçioğlu'na göre Nevşehir bölgesi hakkında yöreye yerleşme ve yurt edinme, İsa'nın doğumundan (M.Ö) 3.000 sene öncesine kadar uzanmaktadır. Kırk metre derinlikteki Melavbu (Melogobi) ve Ena'daki (Eneği) evlerin sırrını çözmek mümkün olmamaktadır.<sup>10</sup> 1243 Köseadağ Savaşı'ndan sonra Moğol-İlhanlı hâkimiyetine giren Nevşehir, XIV. yüzyıl ortalarında Eratnalılar'ın, 1365 yılında da Karamanoğulları'nın yönetimiyle tanışmıştır. Osmanlılar'ın eline geçen şehir 1402 Ankara Savaşı yenilgisi sonrasında Timur tarafından yeniden Karamanoğulları'na verilmiştir. 1489 yılında ise Dulkadiroğulları yönetimine girmiştir. Yavuz Dönem'inde tamamen Osmanlı'nın eline geçtiği belirtilmektedir. 1530 yılındaki sayımda Muşkara'nın nüfusu 150 neferdir. Ürgüp, merkezî konumda iken Muşkara (Nevşehir) küçük bir köy görünümündedir. Lâle Devri'nde Sadrazam İbrahim Paşa'nın gayretleriyle önemli bir yerleşim olan Nevşehir bir ara sancak bile olmuştur.<sup>11</sup>

XIX. yüzyılın ikinci çeyreği Osmanlı Devleti'ni etkileyen siyasi ve sosyal gelişmelerin yaşandığı bir dönem olmuştur. Mehmet Ali Paşa olayı Nevşehir

---

<sup>8</sup> İlyas Gökhan (ed.), **Nevşehir'in Tarihi Yolculuğu**, Nevşehir: Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi Yayınları, 2015, 133.

<sup>9</sup> Adem Öger, Oğuz Özdem, **Nevşehir Mektepleri (1820-1920)**, Ankara: Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi Yayınları, 2015, 3.

<sup>10</sup> Çiftçioğlu, 129.

<sup>11</sup> Mustafa Fırat Gül, Nevşehirli Damad İbrahim Paşa'nın İskân Faaliyetleri: Lâle Devri'nin Şanslı Şehri Nevşehir, **The Pursuit Of History**, Sayı 10, 2013, 238.

bölgesini de etkilemiştir. Mısır kuvvetleri Anadolu'ya ilerlemeye devam etmiş, Nevşehir'e kadar ulaşmıştır. Güvenliğin sağlanması için bölgede yeterli miktarda askerinin bulundurulması, halkın Mısır ordusuna herhangi bir yardımda bulunmasına fırsat verilmemesi gerektiği belirtilmiştir. XIX. yüzyılda Nevşehir bölgesinin gelişme gösterdiği görülmektedir. Nevşehir İdare Meclisi, kendine yakın bazı kazaların Nevşehir'e bağlanması konusunda Sadârete istekte bulunmuştur.<sup>12</sup>

Muşkara bahsedildiği üzere Osmanlı döneminde dikkat çekmeyen küçük bir köy olarak bilinmektedir. XVII. yüzyılda bir Anadolu yolculuğunda Evliya Çelebi'nin Aksaray'dan Kayseri'ye geçtiği ve buraya da uğradığı açıklanmış şekilde olmasa da belirtilmiştir. "Aksaray'dan bir menzilde Sarıatlı Köyüne, oradan Dübanı Ürgüp kazası dahilindedir. Ahalisi Müslüman'dır. Oradan Muşkara'ya, oradan Kayseri'ye kazasına geldik" ifadesi Evliya Çelebi'nin bu bölgeden geçtiğini netleştirmektedir.<sup>13</sup> Yunanca ve Karamanlıca'dan yapılan çeviriler ışığında da şunlar ifade edilmektedir: "keza şehrin tesiri şeref ve muhafaza-i cesameti emrinde Muşkara karyesinin şark cihetinde 4 saat uzak mesafede bulunan Ürgüp kazasından kürsü nihabetin Nevşehir'e nakl ile Nevşehir'i kaza ve Ürgüp'ü karye haline ifrağ etmiştir ve haftada iki defa aleni pazar küşadı için 1.726 tarihli bir kıta fermanı alışan istihsal eylemiştir." "Elyevm Nevşehir, takriben 2.500 İslam, 1.500 Ortodoks, 70 Ermeni, 25 Ermeni Katolik ve 10 Ermeni Protestan hanesi olmak üzere 22.000 nüfuslu şamil bir kasabadır."<sup>14</sup>

Ercüment Kuran bir yazısında Prusyalı Von Moltke'nin Nevşehirle ilgili gözlemlerini aktarmaktadır: *Ürgüp'ün arkasındaki yayla bağlarla örtülüdür, derin boğazlarla bölünmüştür ve bunların dik kenarlarında görülen resimler gibi garip kaleler yükselir; sağ tarafta Kızılırmak'ın geniş vadisi uzanır. Kısa ve süratli bir ilerleyişten sonra büyük ve sevimli Nevşehir kasabasını taçlandıran beyaz kaleyi gördük.*

---

<sup>12</sup> Mehmet Kaya, XIX. Yüzyıl ve XX. Yüzyıl Başlarında Nevşehir Kazasının Sosyal ve Ekonomik Durumu, **I. Uluslararası Nevşehir Tarih ve Kültür Sempozyumu Bildileri**, Cilt 5, Nevşehir 2011, 108-109.

<sup>13</sup> Emrullah Güney, Nevşehir'in Yerleşme Tarihçesi ve Şehirleşme Hareketleri, **Nevşehir Kültür ve Tarih Araştırmaları Dergisi**, Sayı 10, 2008, 5.

<sup>14</sup> Mustafa Kaya, Nevşehir 1896, **Nevşehir Kültür ve Tarih Araştırmaları Dergisi**, Sayı 11, 2009, 11.

Moltke Nevşehir mütesellimi<sup>15</sup> bulunan Karacehennem İbrahim Paşa ile görüşmüş, "İncecik minareli bir cami" diye nitelendirdiği Kurşunlu camii de ziyaret etmiştir.<sup>16</sup>

Cumhuriyetin ilanından sonra 1924'te Niğde yeni bir idari yapılanmada bir il olarak ortaya çıkarken Nevşehir de ilçelerinden biri olmuştur. 6429 sayılı yasa ile Nevşehir 20 Temmuz 1954 tarihinde il haline getirilmiştir. Kırşehir ve Kırşehir'e bağlı Mucur, Avanos, Hacıbekaş, Kayseri'ye bağlı Ürgüp, Niğde'ye bağlı Arapsun (1948'de Gülşehir adını aldı) Nevşehir'in ilçeleri haline getirilmiştir.<sup>17</sup>

Muşkara'nın tarihi gelişimi göz önüne alındığında gelişmesini sağlayan birinci etken imar faaliyetleridir ki bu konuda akla gelecek unutulmaz simalardan birisi Damat İbrahim Paşa'dır. Nevşehir'in günümüzde şekillenmesinde ve temellerinin atılmasında en ince çizgiyi oluşturan ve hafızalarda yer edinerek kalıcılığını ve tanınırlığını muhafaza eden önemli şahsiyet Damat İbrahim Paşa'dan bahsetmek bu nedenle önemlidir.

## 1.2. Damat İbrahim Paşa

Niğde sancağının Ürgüp Kazasına bağlı Muşkara köyünde doğmuştur. Farklı görüşlere göre doğum tarihi net olarak bilinmemekle birlikte 1662 yılında doğduğu tahmin edilmektedir.<sup>18</sup> Babasının İzdin<sup>19</sup> voyvodalığı yaptığı bilinmektedir. Annesi ise Fatıma Hanım adında biridir. İbrahim, kız kardeşi ve akrabalarını görmek ve kendisine iş bulmak üzere 1668'de İstanbul'a gelmiştir. Akraba vasıtası ile saray-ı hümayun helvacıları zümresine dahil olmuştur. Zeka bakımından yetenekli olmasının

---

<sup>15</sup> *Mütesellim: Beylerbeyinin veya sancak beyinin vekili olarak onların sefere gittiklerinde veya görev bölgelerine gitmedikleri zamanlarda yerlerine bakan, vergileri toplayan görevlileri ifade eder.* Bkz: Yücel Özkaya, Mütesellim, **İslam Ansiklopedisi**, Cilt 32, Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı, 1996, 204.

<sup>16</sup> Ercüment Kuran, XVIII ve XIX. Yüzyıllarda Nevşehir, **İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Enstitüsü Dergisi**, Sayı 15, 1997, 167.

<sup>17</sup> Fatma Tekin, **Nevşehirli Yerleşim Adları Üzerine Bir Dil İncelemesi**, Yüksek Lisans Tezi, Erciyes Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı Eski Türk Dili Bilim Dalı, Kayseri, 2009, 2.

<sup>18</sup> Remzi Kılıç, Mehmet Akif Cihan, Damat İbrahim Paşa'nın Nevşehir'de Tanınırlığı, **I. Uluslararası Nevşehir Tarih ve Kültür Sempozyumu Bildirileri**, Cilt 6, Nevşehir 2011, 389.

<sup>19</sup> *İzdin: Selanik-Atina demiryolu üzerinde olup Lamia körfezine dökülen Spercheios (Aksu) nehrinin geçtiği ovanın kuzey kısmında kurulmuştur. Osmanlılar zamanında (1424-1832) Eğriboz sancağına bağlı bir kazanın merkeziydi. Bu dönemde İslami karakterin ağırlıklı olduğu şehirde XIX. yüzyılın başına kadar Müslüman nüfus çoğunluğu oluşturuyordu.* Bkz: Machiel Kiel, İzdin, **İslam Ansiklopedisi**, Cilt 23, Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı, 1996, 505.

yanında başka yeteneklere de sahip olan İbrahim Paşa baltacılık, evkaf katipliği, yazıcı halifeliliği ettikten sonra, III. Ahmet'in güvenini kazanmıştır.<sup>20</sup>

Osmanlı Devleti'nin 37. Sadrazamı olan Damat İbrahim Paşa İstanbul'un her yerini Türk-İslam sanatının zarıflığını simgeleyen çeşmeler, köşkler, havuzlar, kütüphaneler, medreseler, abidelerle taçlandırmıştır. Bunlar arasında en meşhur olanları ise III. Ahmet çeşmesidir. Sadece bununla yetinmeyen Damat İbrahim Paşa, Kâbe için mükemmel bir örtü de işletmiştir. İlk Türk matbaasının ülkeye girmesinde emeği olan Damat İbrahim Paşa, Osmanlı sadrazamları arasında en çok iz bırakan kişi olmuştur. Eşiyle yaptırmış olduğu vakıf eserleriyle de nazar-ı dikkatleri üzerine çekmiştir.<sup>21</sup>

Ruhaniyeti yönünden yumuşak bir karaktere sahip olan Damat İbrahim Paşa barış yanlısı, sakin, sevimli ve ılımlı bir insan olmuştur. Meşru çerçeve içerisinde eğlenceli hayatı sevmiştir. Eğlencelerinde ve sohbetlerinde dini ve ilmi dersler de yapılmıştır. Tarihe de meraklı olan İbrahim Paşa döneminde Osmanlı ve Türk Tarihi ile alakalı olarak Türkçe çeviriler yaptırılmıştır. Döneminin şair, sanatkar ve ediplerini korumakla<sup>22</sup> ünlü olan Damat İbrahim Paşa akrabalarını da korumuş ve kollamıştır. Kendisine rakip olarak gördüğü kişileri merkezden uzak tutmuştur. Hat sanatıyla da meşgul olan Damat İbrahim Paşa, Hafız Osman'dan sülüs ve nesih öğrenmiştir. Ressam Ömer Efendi'den de dersler almıştır.<sup>23</sup>

---

<sup>20</sup> Havvagül Çimenli, Nevşehirli Damat İbrahim Paşa, **Nevşehir Kültür ve Tarih Araştırmaları Dergisi**, Sayı 12, 2009, 64.

<sup>21</sup> Ali Kozan, Damat İbrahim Paşa ve Hanımı Fatma Sultan Vakfiyesi, **Nevşehir Kültür ve Tarih Araştırmaları Dergisi**, Sayı 9, 2008, 37; Günay Kunt, Hatice Aynur, Damat İbrahim Paşa'nın İstanbul'da Yaptırdığı Çeşmelerin ve Sebillerin Kitabeleri, **Türklük Araştırmaları Dergisi**, Sayı 7, 1993, 393.

<sup>22</sup> Dönemin şairlerinden Nedim'in İbrahim Paşa vasıtası ile müderrisliğe geçtiği görülmektedir. Şiirleriyle tanınan Nedim teşekkür mahiyetli şu kasideyi yazmıştır:

*"Ki gerçi matlabım va'd etdi ol sadr-ı kerem-güster*

*Husûl-ı kâma kıldı güşe-î ebrusu imâ etti." Gerçi o keremli sadrazam isteğimi vadetti, arzuma kavuşacağımla da kaşının ucuyla imâ etti. Bkz: Kadri H. Yılmaz, Nedim'in Şiirlerinden Hareketle Damat İbrahim Paşa ve Faaliyetleri, **I. Uluslararası Nevşehir Tarih ve Kültür Sempozyumu Bildirileri**, Cilt 4, Nevşehir 2011, 321.*

<sup>23</sup>Münir Aktepe, Damat İbrahim Paşa, **İslam Ansiklopedisi**, Cilt 8, Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı, 1996, 441; Zafer Yeşilöz, Damat İbrahim Paşa'nın Kişiliği ve Osmanlı Devleti'nde Harem, **Nevşehir Kültür ve Tarih Araştırmaları Dergisi**, Sayı 6, 2006, 65.

### 1.3. Muşkara'da (Nevşehir) İskân ve İmar Faaliyetleri

Osmanlı döneminin geç oluşumlu bir kaza merkezi olan Muşkara, değişim ve gelişme bakımından dikkat çekici bir süreç yaşamıştır. Şehrin en önemli unsurları her ne kadar tarihi yapılar olsa da bu yapıları yapan şahsın bu bölge için vermiş olduğu emek de şehrin büyümesine işaret eden unsurlardan biri olmuştur.

Damat İbrahim Paşa bilindiği üzere yapmış olduğu imar faaliyetleriyle ünlenmiştir. Payitahtta birçok yapının yapılmasına öncülük eden Paşa'nın kendi doğup büyüdüğü yerleri ıssız bırakması beklenemezdi. Paşa, ilk iş olarak Muşkara bölgesini imar ile taçlandırmaya ve önemli bir yerleşim yeri haline getirmeye başlamıştır.

Damat İbrahim Paşa'nın imar faaliyetlerinin yanında Muşkara nüfus bakımından da yeterli düzeye getirilmiştir. Paşa şehre iskânı diğer yerlerden getirdiği konar-göçer halktan sağlamıştır. Bu bölgede kalıcılığı sağlamak için ise vergi muafiyeti getirilmiştir. Yapmış olduğu eserleri vakıflara bağlayan Paşa bu bölgede bulunan ve taş işçiliği ile uğraşan Boynu-İnceli oymakları grubu içerisinde bulunan Boynu İnceli, Büyük Salarlı, Hacı Ahmedli, Küçük Salarlı, Karaca, Kürdlü, Danişmendli, Dumanlı, Herikli, Begdil, Çeçeli, Kütüklü, Kürt Mihmatlı, Dumanlı, Deliler, Savcılı ve Kurutlu aşiretlerinin Nevşehir'de iskân olmaları teşvik edilmiştir.<sup>24</sup> İskân edilen bu aşiretler Herikli ve Karasoku mahallelerinin olduğu bölgelere doğru genişlemeye başlamışlardır. Karasoku mahallesinde bulunan Ermeni vatandaşlarla yerleşmeden dolayı anlaşmazlıklar olmuştur. 1870 yılında bölgede 29.194 Müslüman, 8.528 Rum 469 Ermeni nüfusun ikamet ettiğini Şemsettin Sami Kamusul Alam'da belirtmiştir.<sup>25</sup> Nevşehir ve civarında iskâna teşvik amaçlı mesken, tarla, bahçe, küçük ve büyükbaş hayvanların vergiden muaf tutulması bizzat padişah tarafından emredilmiştir. Hazinesinin zarar görmemesi, devletin vergiden mahrum kalmaması için her bir hane

<sup>24</sup> Rafet Metin, XVI. Yüzyıldan XVIII. Yüzyıla Muşkara (Nevşehir)'da Nüfus ve Yerleşme, **Erzincan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, Cilt IV, Sayı 1, 2011, 178; Tuncay Bülbül, Biyografik Kaynaklara Göre Osmanlı Yönetim ve Aydınlanmasında Nevşehir, **I. Uluslararası Nevşehir Tarih ve Kültür Sempozyumu Bildirileri**, Cilt 8, Nevşehir 2011, 6-7.

<sup>25</sup> *Nevşehir kazası şarken ( doğuda) Ürgüp, cenuben (güneyde) nefsi-i Niğde (Niğde'nin merkez ilçesi) garben (batıda) Aksaray ile şimalen ( kuzeyde) dahi Ankara vilayetiyle mahdut (sınırları) olub 34 karyeden mürekkep (köyden ibaret) 38191 ahali ile meskundur ki bunların 8528'i Rum, 469 Ermeni ve küsuru (kalani) Müslim olub cümlesi lisanı Türki ile mütekellimdir (tamamı Türkçe konuşmaktadırlar).* Bkz: Mustafa Fırat Gül, Nevşehir'in Doğusunda Damad İbrahim Paşa'nın İmar Faaliyetleri, **Nevşehir Kültür ve Tarih Araştırmaları Dergisi**, Sayı 17, 2013, 57; Mustafa Alevli, Nevşehir'de İmar Faaliyetleri, **Nevşehir Kültür ve Tarih Araştırmaları Dergisi**, Sayı 2, 2005, 17.

başına senelik 1.5 kuruş vergi ve arazi ile hayvanlara konulan vergi Nevşehir Vakfı tarafından hazineye ödemesi kararlaştırılmıştır. Bu ödemeler dışında Nevşehir merkez ve civar köylere yerleşmiş olan cemaat ve boylardan, Nevşehir vakfında görevli memurlardan, boy beylerinden ve cemaat başkanlarından herhangi biri bahane ederek, hiçbir isim altında para ve mal talebinde bulunulmayacağına dair de padişahın kesin emri vardır.<sup>26</sup> İskân konusunda, III. Ahmet'in çevre kazalardan Nevşehir'e yerleşecek olanlara zorluk çıkarılmaması hakkındaki emir uygulanmıştır.<sup>27</sup> Nevşehir'e yapılan iskân hareketleri sayesinde şehirdeki nüfus kısa sürede artış göstermiş ve 1730 yılında birkaç bine ulaşmıştır. İbrahim Paşa şehre yeni yerleşen halkın güvenliğini sağlamak amacıyla Anadolu Selçuklu Devleti zamanında yapılmış olan kaleyi tamir ettirmiş ve kaleye dizdar, topçu neferatı ve cephaneyle birlikte mehter takımı yerleştirmiştir. İbrahim Paşa'nın imar ettirdiği külliye, halkın dini ve eğitim ihtiyaçlarını karşılamada yeterli olmamıştır. Hayırseverler mahallelerde cami, mescid, medrese ve sıbyan mektepleri yaptırmışlardır.<sup>28</sup> Yeni şehir tesis edilmesinde titizlikle davranıldığı, devletin imar ve iskân faaliyetleri konusunda disiplini elden bırakmadığı görülmektedir.

İmar faaliyetleriyle nazar-ı dikkatleri üzerine çeken İbrahim Paşa'nın Muşkara bölgesindeki faaliyetleri akıllara kazınmıştır. Nevşehir bölgesindeki imar faaliyetleri öncesinde Ürgüp'ü yapılandırmaya başlamıştır. Ürgüp'te 10 mahalleye çeşme yaptırmıştır. Onun etkisinin olduğu çeşmelerdeki kitabelerden anlaşılmaktadır. Bazı çeşmelerin kitabelerinin şairleri bellidir. Aşağı Pazar yerindeki çeşmenin kitabesi Şakir'e, hükûmet konağı önündeki ve Giz Mahallesi'ndeki Nedim'e, Bedreddin Mahallesi'ndeki çeşmenin kitabesini Necip'e, Musa Efendi Mahallesi'ndeki çeşmenin kitabesini Sâmî'ye ve Esad Ağa Mahallesi'ndeki çeşmenin kitabesini Şâkir'e yazdırmıştır. Yunak, Dere Aşağı, Temenni ve Davut Ağa Mahallesi'ndeki çeşme kitabelerinin şairleri ise bilinmemektedir.<sup>29</sup> Nevşehir'de cami, medrese, mektep,

---

<sup>26</sup> Çiftçioğlu, 137-138.

<sup>27</sup> Hasan Ünver, **Bir Şehrin Doğu Hikayesi Nevşehir-i Dilara Belgelerle Nevşehir'in Kuruluşu**, Nevşehir Belediyesi Kültür ve Sosyal İşler Müdürlüğü (Haz.), Nevşehir: Simtel Ofset Matbaacılık, 2014, 84-85.

<sup>28</sup> M. Murat Öntüç, Hüseyin Saraç, Nevşehir Kazâsı'nın Eğitim, Dinî ve Sosyal Yapıları (1700-1800), **I. Uluslararası Nevşehir Tarih ve Kültür Sempozyumu Bildirileri**, Cilt 4, Nevşehir 2011, 426.

<sup>29</sup> Hakan Yalap, Lale Devri Şairlerinin Nevşehir'e Armağanı, **International Journal Of Social Science**, Sayı 50, 2016, 146.

çeşme, sebil, han, çifte hamam, derslane bina ettirmiştir.<sup>30</sup> Yaptığı imar faaliyetleri için "*Ola ki burası Nem ki şehir olsun*" der. İlk olarak Kara Camiini yaptırmıştır.<sup>31</sup> Gülşehirli Karavezir Mehmet Paşa'dan yapılan camii görmesini istemiş, ancak Karavezir Mehmet Paşa camiyi küçük bulmuştur. Bunun üzerine Kurşunlu Camiini yaptırmaya karar vermiştir.<sup>32</sup> Kara Cami üzerinde bulunan kitabe ise şair Dürri Efendi'ye yazdırılmıştır.<sup>33</sup>

Damat İbrahim Paşa tarafından yaptırılan önemli yapılardan birisi de Nevşehir'i Osmanlı şehri olarak yansıtan, en önemli yapıyı oluşturan, Kurşunlu camisiyle bilinen Damat İbrahim Paşa külliyesidir.<sup>34</sup> İbrahim Paşa'nın Nevşehir'deki külliyesi, Paşa'nın 1730'da Patrona Halil isyanı sonucu öldürülmesinden kısa süre önce inşa ettirilmiştir. Külliye de bulunan yapılar, cami, imaret, sıbyan mektebi, medrese, kervansaray, hamam ve iki çeşmedir. İmaret'in mimarı, dönemin hassa mimarbaşı Mehmet Ağa olup bina emini ise İsmet Ağazade Seyid Mustafa'dır. Külliyenin inşa sürecinde, inşaatın kontrollerini yapan kişi ise İstanbul'dan gönderilen Serkis Kalfa'dır.<sup>35</sup>

Kara Camiinde olduğu gibi bu caminin de giriş kapısında kitabe bulunmaktadır. Damat İbrahim Paşa'nın arkadaşlarından Vehbi tarafından yazılmıştır. Kitabenin başlangıç kısmında III. Ahmet'e övgülere yer verilmiştir. Ardından da İbrahim

---

<sup>30</sup> İsmail Hakkı Uzunçarşılı, **Büyük Osmanlı Tarihi**, Cilt 5, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 1988, 156.

<sup>31</sup> *Damat İbrahim Paşa'nın Nevşehir'deki ilk eseri, 1719 yılında inşaatı tamamlanan camiidir. Cami yapıldıktan bir süre sonra kiremit olan kubbe örtüsünün kurşunla kaplatılması emredildi. Minaresinin ve kubbesinin üzerlerine de birer yıldızlı âlem konuldu.* Bkz: Hasan Ünver, **Damat İbrahim Paşa ve Nevşehir**, Nevşehir: Nevşehir Belediyesi Kültür Hizmetleri, 2017, 34.

<sup>32</sup> Hüseyin Sevindik, İlçe Merkezlerinin Kuruluş Efsaneleri, **Nevşehir Kültür ve Tarih Araştırmaları Dergisi**, Sayı 4, 2005, 11.

<sup>33</sup> Nevzat Topal, Niğde Sancağı Merkez Kasabası Âsâr-ı Atıka Defterine Göre Nevşehir ve Arapsun (Gülşehir), **I. Uluslararası Nevşehir Tarih ve Kültür Sempozyumu Bildirileri**, Cilt 6, Nevşehir 2011, 5.

<sup>34</sup> *Külliye: Zaman içinde manzume, hey'et, imaret, site, imaret sitesi, kompleks gibi isimler de verilmiştir. Genellikle bir cami etrafında gelişen külliyelerin bazen medrese, ticari bir yapı veya tür be çevresinde şekillendiği de görülmektedir.* Bkz: Ahmet Vefa Çobanoğlu, Külliye, **İslam Ansiklopedisi**, Cilt 26, Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı, 1996, 542.

<sup>35</sup> İlknur Aktuğ, **Nevşehir Damat İbrahim Paşa Külliyesi**, Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları, 1993, 7-14.

Peygamber'e atıflarda bulunulmuştur. İmaret sofralarının Halil İbrahim sofrası gibi olduğuna da değinilmiştir.<sup>36</sup>

Paşa'nın girişimleri sayesinde Nevşehir Ürgüp'ün önüne geçmiştir. İnşaat faaliyetlerinin başladığı 1718 yılında kadı sadece cuma günleri Nevşehir'e gelirken ilerleyen zamanlarda cuma günleri Nevşehir'den Ürgüp'e gittiği görülmüştür. 1727 yılına gelindiğinde ise Hatt-ı Hümayun ile kadının daimi olarak Nevşehir'de kalması emredilmiştir. Nevşehir'de bir bina tahsis edilerek mahkemeler Nevşehir'de görülmeye başlanmıştır. Ürgüp'te pazar kurulması da yasaklanmıştır.<sup>37</sup> Bütün bu gelişmeler ışığında Damat İbrahim Paşa'nın yapmak istediği şeyin Nevşehir'i bir kültür merkezi yapmanın yanında etkin konuma getirmeyi amaçladığını söylemek yanlış olmaz. Paşa doğup büyüdüğü yerleri etkin kılmada, atik davranmaktan çekinmemiştir.

---

<sup>36</sup> Ayşe Budak, Nevşehir Damat İbrahim Paşa İmaret, **Cappadocia Journal Of History And Social Sciences**, Cilt 4, 2015, 3.

<sup>37</sup> Gökhan, 139.



## İKİNCİ BÖLÜM

### OSMANLI EĞİTİM SİSTEMİNİN TEMELLERİ

#### 2.1. Osmanlı'da Eğitim

İlk eğitim Allah'ın Hz. Adem'e bütün dilleri ve varlıkları öğretmesiyle başlamıştır.<sup>38</sup> Eğitimin açtığı çığır ile günümüze kadar gelen eğitim ve öğretim müesseseleri ortaya çıkmış; insan bilgi doygunluğuna ulaşmak için bu dalı geliştirmiş ve nesilden nesile aktarmıştır.

Yeryüzünde yaşayan milletlerin eğitim anlayışlarına bakıldığında hepsinin de özgün birer eğitim sistemi olduğu gibi, etkisi altında kaldıkları toplumların eğitim yöntemleriyle de harmanlanarak ortaya kollektif dediğimiz bir sistem çıkarılmıştır. Bu sistemi kendi içerisinde başlıklara ayıran devletler eğitimin daha geniş alana yayılmasını, kentten kırsal kesime kadar, eyaletten nahiye dediğimiz küçük yerleşim birimlerine kadar olmak koşuluyla taşımışlar ve eğitim müesseseleriyle taçlandırmışlardır. İmkanlar ışığında oluşturulan yöntemler sayesinde eğitim-öğretim denilen sistem meydana gelmiştir. Her devlet kendi kurumlarını oluştururken eğitim sayesinde yetişmiş insan belirlemeye ve yetiştirmeye gayret etmiştir. Hayatın en anlamlı kısmını oluşturan bu sistem sayesinde Cemil Meriç'in de dediği gibi "*entelektüel insan tipleri*" ortaya çıkmaya başlamıştır.<sup>39</sup>

14. yüzyılda Anadolu Selçuklu Devleti Moğol baskıları sonucu yıkılışa geçmiş ve devletin dağılışından bir süre sonra küçük beylikler ortaya çıkmıştır. Kendi aralarında mücadeleye girerek gelişme ve değişimin eşliğinde, bir devlet olarak yapılanan bu beylikler arasında dünya tarihine damga vuran, nazar-ı dikkatleri üzerine çeken Osmanoğulları beyliği kısa sürede büyümüştür. Kendi yapılanmasını tamamlamak için yurt edindiği topraklarda mücadeleye girişmiş; kendi benliğini oluşturup, bağımsız bir devlet haline gelmiştir. Böylece Osmanoğulları tarihin derin

<sup>38</sup> Adem'e isimlerin tümünü öğretti. Bkz: Kur'an-ı Kerim, Bakara Suresi, 2/31.

<sup>39</sup> Cemil Meriç, **Mağaradakiler**, Mahmut Ali Meriç (drl.), İstanbul: İletişim Yayınları, 1997, 15.

sayfalarına kazınacak özellikleriyle, icraatlarıyla, müesseseleriyle bir devlet olma eğilimine girişmiştir.

Söğüt'te temelleri atılan Osmanlı Devleti, 14. yüzyılın başlarında Bizans imparatorluğuna komşu olan diğer sınır beylikleri gibi kendi siyasi, askeri ve iktisadi sistemini kurmakla meşgulken, bu tarihten 50 yıl gibi kısa bir süre sonra Balkanlarda ilerlemenin yollarını aramaya koyulmuştur.<sup>40</sup>

Kuruluşunu Osman Gazi döneminde tamamlayan Osmanlı Devleti,<sup>41</sup> belirli bir zemin oluşumundan sonra müesseseler kurarak, devleti çağdaş seviyeye ulaştırma eğilimi içerisine girmiştir. Müesseseler tesis ederek varlığını devam ettirmeye çalışan Osmanlı Devleti askeri, ekonomik, sosyo-kültürel, eğitim alanında ilerleme kaydetmiştir. Kendini "*devlet-i ebed müddet*" bir devlet olarak tanımlamış, tarihe adını kazdırmayı başarmış bir imparatorluk tesis etmiştir. Anadolu'daki yapılanmalar ve müesseselere bakıldığında kendini ebed müddet olarak nitelendirecek bu sistemlerle kalıcılığını günümüze kadar sürdürmüştür. Osmanlı Devleti müesseseler arasında eğitim kurumlarına ayrı olarak önem vermiştir. Türk-İslam medeniyetinin koruyuculuğunu üstlenen Osmanlılar fetih amaçlı gidilen bölgelerdeki iskân faaliyetlerini çoğalttıkları gibi burada imar faaliyetlerine de ayrı ilgi göstererek yapılanmıştır. Anadolu'nun her karışını bu müesseselerle taçlandıran Osmanlılar, eğitim amaçlı birçok yapılarıyla da dünya arenasında dikkatleri üzerine çekmiş ve örnek teşkil eden bir devlet olma özelliğine sahip olmuştur.

---

<sup>40</sup> Enderunlu Abdullatif, **Ayine-i Derun (Osmanlı'ya Devlet Adamı Yetiştiren Mekteb: Enderun-ı Hümayun)**, Ahmet Köç (drf.), İstanbul: Çamlıca Basım Yayın, 2013, XVII.

<sup>41</sup> *Osman'dan ve onun menşe ve faaliyetlerinden söz eden çağdaş bir kaynak var mıdır? Evet vardır. Onun, bir Bizans ordusuna karşı kazandığı zaferden söz eden bu çağdaş kaynak, Bizans tarihçisi Georgias Pachymeres'dir. O, 1307'ye kadar Bizans tarihini anlatır. Pachymeres, Osman'ın 27 Temmuz 1302'de İzmit körfezinde Bafeus kalesi yakınında sahilde imparatorun gönderdiği orduyu yendiğini, Bizans kuvvetlerinin gemilere binerek Bizans'a ve bir kısmının İzmit kalesine kaçtığını anlatır. Bir imparator ordusuna karşı kazanılan Bafeus Zaferi, Osman'ı bölgede karizmatik bir bey durumuna getirmiştir. Çağdaş kaynak Pachymeres onun bu zaferle şöhretinin Paflagonya (Kastamonu) bölgesine kadar yayıldığını ve gazilerin onun bayrağı altında koştuklarını kaydeder. 15. yüzyıl sonlarında tarihçi Neşri, onun beyliğini ve bağımsızlığını haklı olarak bu tarihe kor. Bafeus Savaşı (Koyunhisar Savaşı) Osman'a bir hanedan kurucusu karizması kazandırmış, kendisinden sonra oğlu Orhan itirazsız beylik tahtına geçmiştir. Biz 27 Temmuz 1302 tarihini Osmanlı Hanedanının, dolayısıyla Osmanlı devleti'nin kesin kuruluş tarihi olarak kabul ederiz. (Halil İnalcık, **Osmanlı Tarihini Yeniden Yazmak Kuruluş**, İstanbul: Hayy Kitap Yayınevi, 2010, 64-65).*

İlim müesseseleri tesis eden Osmanlılar “Oku, Allah'ın adıyla oku! Oku; Rabbin en büyük Kerem sahibidir. O kalemle yazmayı öğretendir. İnsana bilmediğini öğretti.”<sup>42</sup> ayetini eğitim hizmetleri kapsamında kendilerine düstur edinmişlerdir.

Osmanlı Devleti eğitim sisteminden bahsedilecek olan bu bölümde başlıklar altında eğitimin gelişme ve değişme aşamasına ana hatlarıyla değinilecektir.

### 2.1.1. Sıbyan Mektepleri

Mektebi, kelimenin lûgat manasıyla, sadece okutup yazma öğretmekle mükellef bir yer sayanlar az değildir. Vakıa muallimleri, ders vasıtaları ve lavabolarıyla, görünüşte onun ilk safta uğraştığı iş, sınıflara ayırmak suretiyle bilgi vermektir.<sup>43</sup>

Sıbyan mektepleri vakıf sistemiyle özdeş olan ve İslam öncesi Budist Uygur Türklerine kadar dayanan kökenlere sahiptir. Anadolu Selçuklu Devleti vasıtasıyla da Osmanlı Devleti'ne geçmiştir.<sup>44</sup> Osmanlı Devleti'nde eğitim ve öğretim sistemi içerisinde Sıbyan mektepleri, eğitimin ilk basamağı olması bakımından önemlidir. “Sıbyan Mektebi” ifadesi, “sabi” denilen 5-6 yaşındaki çocuklara ilk tahsilini vermek üzere kurulan mekteplere verilen isimdir.<sup>45</sup> Sıbyan mektepleri, “Dârü't-Talim”, “Dâr'ül-ilim”, “Mektebhane”, “Muallimhane” gibi adlarla anılırken halk arasında bu binaların çoğu taştan yapıldığı için “taş mekteb” veya hemen hemen her mahallede bulunduğundan dolayı da “mahalle mektebi” olarak isimlendirilmiştir.<sup>46</sup> Medrese eğitiminden önce, bugünkü ilköğretim seviyesinde eğitim veren ve köylere kadar yayılan, fakat daha çok Kur'an, ilmiyhâl (temel dinî bilgiler), aritmetik, okuma ve yazmanın öğretildiği, kızların da eğitim gördüğü sıbyan mektepleri, Osmanlı döneminde köylere kadar yayılmıştır.<sup>47</sup>

<sup>42</sup> Kur'an-ı Kerim, Alak Suresi, 96/1-5.

<sup>43</sup> Agah Sırrı Levend, **Maarifimiz ve Milli Terbiyemiz**, İstanbul: Burhaneddin Matbaası, 1940, 1.

<sup>44</sup> İbrahim Caner Türk, Osmanlı Devleti İlköğretim Okulları Coğrafya Müfredat Programları Coğrafya Öğretim Usulleri, **Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, Cilt 9, Sayı 1, 2007, 201.

<sup>45</sup> Kemal Kutgün Eyüpgiller, Yusuf Paşa Sıbyan Mektebi, **Vakıf Restorasyon Yıllığı**, Sayı 8, İstanbul 2014, 68.

<sup>46</sup> Mehmet Salih Erkek, Uşak'ta Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Miras Kalan Bir Eğitim Kurumu: Gül Mektebi, **Sosyal Bilimler Araştırma Dergisi**, Sayı 7, 2006, 136; Mustafa Gündüz, **Osmanlı Eğitim Mirası Klasik ve Modern Dönem Üzerine Makaleler**, Ankara: Doğu Batı Yayınları, 2013, 45.

<sup>47</sup> Seyfi Kenan, Türk Eğitim Düşüncesi ve Deneyiminin Dönüm Noktaları Üzerine Bir Çözümleme, **Osmanlı Araştırmaları Dergisi**, Cilt 1, Sayı 41, 2013, 9.

Osmanlı Devleti'nin çocuklara temel eğitimi vermek amacıyla inşa ettirdiği ilk mektep Bursa'da yapılmıştır. İstanbul'da ise ilk sıbyan mektebi II. Mehmed tarafından kurulmuştur. "*Dârü't-talîm*" ismiyle de anılan bu mektebin vakfiyesinde *ta'lîm-i kelâm-ı kadîm ve Kur'ân-ı azîm* okunması şart koşulmuştur. II. Bayezid'in de İstanbul'da inşa ettirdiği külliyesine ait vakfiyesinde sıbyan mektebinin programını tayin ettiğini görülmektedir. Buna göre; muallim ve halifenin çocuklara Kur'an okumayı ve bazı ilmihâl bilgilerini öğretmesi şart koşulmuştur.<sup>48</sup>

Sıbyan mektepleri Tanzimat'tan sonra 1279/1862 yılında "*Mekatib-i İbtidaiye-i İslamiye*" adını almış ve bir müddet sonra da "*ilk mektep*" olarak değiştirilmiştir.<sup>49</sup> Genellikle devlet ileri gelenleri ve padişahlar tarafından külliyelerin içerisinde, camilerin bitişiğinde veya müstakil bir yapı halinde kurulan sıbyan mektepleri ekonomik ve yer açısından fazla bir külfet gerektirmediğinden her köyde, her mahallede ve her semtte açılmıştır. Ayrıca bu mektepler vakfiyelerinde belirtildiği üzere karma ya da kız ve erkekler için farklı binalarda yapılmıştır. Vakıf sistemiyle kurulan ve yürütülen bu mekteplerin çalışma prensipleri vakfiyede belirlenmesine rağmen eğitimin pek çok ortak noktası da belirlenmiştir.<sup>50</sup>

Herkes için öğretim yapan sıbyan okulları, imparatorluğun ışıldayan devrinde zamanın ihtiyaçlarına cevap verebilmiştir. Diğer kurumlarda olduğu gibi, bu müesseseler de kendilerini yenileyemediğinden işlevlerini yitirmişlerdir. Bu okulların büyük bir kısmının medreselerde olduğu gibi vâkıf olarak kurulması; vakfiyelerine uygun ve mecburi bir programın takip edilmesine sebep olmuş bu da sıbyan okullarının yerinde saymasına sebebiyet vermiştir. Dolayısıyla sıbyan okulları değişen şartlara ayak uyduramamış; klişe bir duruma düşmüştür.<sup>51</sup> Sıbyan mektepleri, ilköğretim düzeyinde yaygın eğitim veren kurumlar olmakla birlikte, bu okullara bütün çocuklar gönderilmemiştir. II. Mahmut 1824 yılında ilköğretimin

---

<sup>48</sup> Ali Naci Özyalvaç, Bir Müfettiş Raporunda Erken 20.Yüzyıl İstanbul Suriçi Sıbyan Mektepleri, **Türkiyat Mecmuası**, Cilt 21, 2011, 347.

<sup>49</sup> Osman Nuri Ergin, **Türk Maarif Tarihi**, İstanbul: Eser Kültür Yayınları, 1977, 82.

<sup>50</sup> Ekmeleddin İhsanoğlu, **Osmanlı Eğitim ve Bilim Müesseseleri**, İstanbul: Nesil Yayınları, 2010, 231.

<sup>51</sup> Bayram Kodaman, **Abdülhamid Devri Eğitim Sistemi**, Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi, 1988, 58.

zorunluluğunu belirten "*Ta'lîm-i Sıbyan*" fermanı<sup>52</sup> yayınlamış, ancak bu fermanın yaptırımını İstanbul ile sınırlı kalmıştır.<sup>53</sup>

Bu okullara Müslüman çocuklar alınır, kız<sup>54</sup> ve erkek çocuklar için de mekteplerin açıldığı aşikârdır. Bu ise, İslamiyet'in ayırım yapmaksızın kadın ve erkek her birinin okumasında herhangi bir ayırım söz konusu olmadığını göstermektedir. Hz. Peygamberin (s.a.s.): "*İlim öğrenmek her Müslüman erkek ve kadına farzdır*" sözü de buna delil arz eder.<sup>55</sup> Osmanlı eğitim sisteminin ilk basamağını oluşturan sıbyan mekteplerinin belli başlı özellikleri şunlardı:

- Eğitimin ilk amacı dindir.
- Yöntem olarak nakilci ve ezbercidir.
- Kızlara da açıktır.<sup>56</sup>

Mektebe kaydolup başlamanın da belirli prensipleri vardı. "*Bed'-i besmele cemiyeti*" ya da "*amin alayı*" da denilen bu merasim, genellikle kandil, pazartesi veya perşembe günleri düzenlenirdi. Ailenin varlıklı veya yoksul olmasına bağlı olarak bu merasim değişebiliyordu. Fukara bir ailenin çocuğu, "*eti senin, kemiği benim*" denilerek teslim edilirken, orta halli bir ailenin çocuğu, mektepteki çocuklara birkaç kuruş, hoca ile halifeye ise ucunda mecdiye bağlı birer yağlık hediye edilerek mektebe başlatılırdı. Zengin çocukların kaydı ise adeta bir düğün havasında geçerdi. Çocuk önce giydirilerek bir at veya arabaya bindirilir, mektepten gelen *ilahici* ve *amincilerle*

---

<sup>52</sup> Bu fermanın yayınlanmasındaki amaç, çocukların bir usta yanına verilmeden dinî ve dünyevî işlerini yerine getirebilecek düzeyde bilgi sahibi olmalarını sağlamaktır. Ancak, bu okullara giden öğrencilerin de çok iyi bir seviyede okuma yazma öğrendiklerini söylemek zordu. Çünkü bu mekteplerde kullanılan öğretim yöntemleri, istihdam edilen öğretici kadrosu ve mekteplerin fiziki imkanları istenilen düzeyde eğitimi gerçekleştirmek için yetersizdi. Bu yüzden, sıbyan mektepleri ile aynı seviyede, ancak usul-i cedîde üzere öğrenim yapan iptidâi okullar açılmıştır. Bkz: Mustafa Ergün, Medreseden Mektebe Osmanlı Eğitim Sistemindeki Değişme, **Yeni Türkiye Osmanlı II (Toplum ve Ekonomi)**, Sayı 32, 2000, 745.

<sup>53</sup> Ertan Gökmen, Aydın Vilayeti'nde Sıbyan Mekteplerinin İptidâi Mekteplere Dönüştürülmesi, **II. Türk Tarihi ve Edebiyatı Kongresi**, Manisa 2000, 150.

<sup>54</sup> Yahya Akyüz, Osmanlı'da "Kadın Öğretmenli Ev Sıbyan Mektepleri" (Amerikan ve Fransız Eğitim Tarihinden Benzer Örnekler), **OTAM**, Cilt 15, Sayı 15, 3-4; Sibel Dulum, **Osmanlı Devleti'nde Kadının Statüsü, Eğitimi ve Çalışma Hayatı (1839-1918)**, Yüksek Lisans Tezi, Eskişehir Osmangazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Eskişehir, 2006, 24.

<sup>55</sup> Kâmil Şahin, 19. ve 20. Yüzyılda Adana İslam Sıbyan Mektepleri Üzerine Gözlemler, **II. Uluslararası Karacaoğlan ve Çukurova Halk Kültürü Sempozyumu Bildiri Kitabı**, Adana 1991, 447.

<sup>56</sup> Ali Rıza Erdem, İlköğretimimizin Gelişimi ve Bugün Gelinek Nokta, **Bilim, Eğitim ve Düşünce Dergisi**, Cilt 5, Sayı 1, 2005, 35-36.

birlikte ayarlanmış yerlerden geçerek, Eyüb Sultan'a gidilirdi. Yol boyunca ilahiler ve dualar okunur, aminci çocuklar amin diye bağırdılar. Alay döndükten sonra, çocuk hocanın karşısındaki seccade veya mindere oturur ve sembolik olarak ilk ders böyle bir iki harfin tekrarlatılmasıyla yapılırdı.<sup>57</sup> Mektepteki düzende hocalar çocukların davranışlarını da yönlendirmiştir. Hoca suçun türüne göre gerektiğinde çocukları kendine yakın olan minderden uzaklaştırır, az veya çok değnek vurur, tokat atar, kulak çeker, kömürlük ve benzeri bir yere kapatabilir, ayakta tutabilir ve en sonunda da falakaya yatırabilirdi.<sup>58</sup> Sıbyan mektebi öğretmeni olmak için aşağıda belirtilen kişilerden biri olmak yeterliydi:

- Cami imam ve müezzinleri,
- Biraz okur yazar olan, orta yaşlı ve ağırbaşlı kişiler,
- Ölen bir öğretmenin uygun nitelikleri taşıyan oğlu,
- Bazı hafız ve okumuş kadınlar.<sup>59</sup>

Mektepleri varlıklı kişiler yaptırmıştır. Bunun içinde mektepler, yaptırdığı kişinin adıyla anılmıştır. Mektebi yaptıran, eğitimin sağlıklı bir şekilde yürümesi için ya gelir getiren gayrimenkul ya da "*istirbaha*" verilmek üzere para vakfetmiştir. Elde edilen para ile mektebin ihtiyaçları karşılanmıştır. Vakfi idare etmesi için mütevellî tayin edilmiş, bu görevli belirli aralıklarla kadıya hesap vermiştir.<sup>60</sup>

### 2.1.2. Rüşdiye Mektepleri

II. Mahmut döneminde sıbyan mekteplerinin yetersiz olduğu anlaşılınca, ıslah etme yoluna gidilmiştir. Sıbyan mekteplerinin üstünde ikinci sınıf açılması kararlaştırılmıştır. II. Mahmut, çocukların rüşt yaşına girene kadar bu mekteplerde okuyarak, buradan çıktıktan sonra rüşt çağına gelmelerinden dolayı bu mekteplere rüşdiye adı verilmiştir. Rüşdiyelerin idaresi ile ilgilenecek "*Mekatib-i Rüştîye Nezareti*" kurulmuş ve nazır tayin edilmiştir. İlk rüştiye olarak "*Mekteb-i Maarif-i*

<sup>57</sup> Ünal Taşkın, Klâsik Dönem Osmanlı Eğitim Kurumları, **Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi**, Cilt 3, Sayı 1, 2008, 346.

<sup>58</sup> Hatip Yıldız, **Osmanlı Yenileşme Döneminde Diyarbekir Vilayeti'nde Eğitim (1870-1920)**, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 2014, 5.

<sup>59</sup> Zülfü Demirtaş, Osmanlı'da Sıbyan Mektepleri ve İlköğretimin Örgütlenmesi, **Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, Cilt 17, Sayı 1, 2007, 175.

<sup>60</sup> Yusuf Küçükdağ, **Konya Darülkurraları (1400-1920)**, Konya: Çizgi Yayınları, 2014, 6; Ergün, 735.

*Adli*" olarak 1838 yılında açılmıştır. 1839 yılında ise "*Ulûm-u Edebiye*" adıyla bir okul daha açılmıştır.<sup>61</sup>

1858 yılına gelinceye kadar kızların eğitimi için sıbyan mekteplerinin üstünde bir okul açılmamış, 10 Kasım 1858'de Maârif Nezâretinden Sadârete yazılan yazıda kız çocukları içinde rüşdiyelerin açılması istenilmiştir. Buna paralel olarak 1859 yılında İstanbul Sultanahmet'de *Cevri Kalfa Mektebi*<sup>62</sup> olarak ilk kız rüşdiyesi açılmış, bu okula *Sultanahmet Kız Rüşdiyesi* adı da verilmiştir.<sup>63</sup>

1869 yılındaki Maârif-i Umûmiye Nizâm-nâmesinde erkek ve kız rüşdiyelerinin öğrenim süresi dört yıl olarak belirlenmiştir. Okutulacak dersler tespit edilmiştir. Dersler arasında, erkek rüşdiyeleri için "*Tarih-i Umûmî*" ve "*Tarih-i Osmânî*", kız rüşdiyeleri için, "*Muhtasar Tarih*" yer almıştır.<sup>64</sup>

### 2.1.3. İdâdiler

İdâdinin lûgat manası hazırlamaktır. İdâdi, herhangi bir mektebe talebe hazırlayan ve yetiştiren mekteplere verilen isimdir. 1838'de (1254) ilk defa rüşdiye mektebi açılmak istendiği zaman onlara talebe yetiştiren sıbyan mekteplerine idâdi adı verilmiş olduğu gibi 1849'da (1266) açılan *Dâr-ül-Maarif* için de o civardaki yeşil mektebin de idâdi sayıldığı belirtilmektedir.<sup>65</sup>

Önceleri idâdi Tanzimat'ın ilk dönemlerine kadar Batı tarzında açılan okulların hazırlık sınıfları için kullanılmıştır. Harp Okulları ve Askeri Tıbbiye'ye girmek isteyen öğrencilerin eksik bilgilerini tamamlayarak, bu okulların eğitim bilgisine erişebilmeleri için verilen eğitime de bu isim verilmiştir.<sup>66</sup> Bu sınıflara geçişte yaş

<sup>61</sup> Erdoğan Solak, Osmanlı Dönemi Uşak Mektepleri, **İlmi Araştırmalar Dergisi**, Sayı 15, 2003, 124.

<sup>62</sup> II. Mahmut'un hareminded haznedar ustası olan Cevri Kalfa'nın ölümünden sonra kalan mallarıyla yaptırılmıştır. Bkz: Songül Keçeci Kurt, II. Abdülhamid Dönemi'nde Kız Rüşdiyeleri, **Akademik Bakış Dergisi**, Sayı 29, 2012, 3.

<sup>63</sup> Emel Demir Görür, İnas Rüşdiye Mektepleri: Yanya Hamidiye İnas Rüştiye Mektebi Örneği, **Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi**, Cilt 8, Sayı 36, 2015, 314.

<sup>64</sup> Ramazan Yıldız, **I. Meşrutiyet Döneminde Uygulanan Tarih Eğitimi**, Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Orta Öğretim Sosyal Alanlar Eğitimi Anabilim Dalı Tarih Öğretmenliği Dalı, Konya, 2006, 10.

<sup>65</sup> Mehmet Zeki Pakalın, **Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü II**, İstanbul: Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, 1993, 34.

<sup>66</sup> Hacı Salman, **İdadi Mektepleri'nin Tarihsel Gelişimi**, Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İlköğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Öğretmenliği Ana Bilim Dalı (Din Eğitimi), Ankara, 2005, 5.

sınırı ise 11-14 arasında olmuştur. Öğrenimlerinin 3 yılını buldukları yerde, 4 ve 5'inci sınıflarını birleştirilmiş olarak İstanbul'da görmüşlerdir.<sup>67</sup> İlk idâdî, 1845 yılında İstanbul'da açılmıştır. Bu okul *Mekteb-i Fünûnu İdâdî* ismiyle anılmıştır. Kuleli kışlasına taşınınca *Kuleli Askeri Kışlası* olarak zikredilmiştir.<sup>68</sup>

Ortaöğretim olarak kabul edilen idâdiler, 1869 yılında yayınlanan *Maârif-i Umûmiye Nizâmnâmesi* ile sivil kurumlar olarak kabul edilmiştir. Vilayet merkezlerinde rüşdiye ile 7 yıl olan idâdiler sancak merkezlerinde 1882-1890 yıllarında açılmıştır.<sup>69</sup> Maârif Nizâmnâmesinde yurt genelinde yapılacak olan rüşdiye mekteplerinden sonra öğrencilerin kademeli olarak devam edeceği idâdilerin açılması ve II. Mahmut türbesi yakınlarındaki mevcut Dârülmaârifin idâdî mektebine dönüştürülmesi hakkında da bir arşiv belgesi bulunmaktadır.<sup>70</sup>

#### 2.1.4. Medreseler

Medrese, Arap dilinde eskiden içinde dini dersler okutulan, ders gören talebenin yatılı olarak kaldıkları yer anlamına gelmektedir. Çoğulu "*medâris*"tir.<sup>71</sup> Medreseler tümüyle Müslüman medeniyetine özgü kurumlardır. Bu nedenle medrese eğitimi, hoca-talebe ilişkileri, ders programları, vakıf geleneği ve mimarisiyle İslâmî bir yapı arz eder.<sup>72</sup> İslamın ilk devirlerinde öğretim camilerde yapılmıştır. Sonraları yavaş yavaş ders işi camilerden medreselere kaymıştır. Bununla beraber camiler yine eskisi gibi öğretim merkezi olma durumlarını kaybetmemiştir.<sup>73</sup>

Türkler Anadolu'ya yerleştikten sonra maârif sahasına önem vermiştir. Kısa zamanda şehir, kasaba ve köylerde muhtelif seviyede tahsil müesseseleri kurmuşlardır.<sup>74</sup> Bir bilim kurumu olarak medreseler devlet eliyle kurulmuş ve himaye görmüştür. Selçuklular dönemi; medreseler, kütüphaneler, gözlemevleri, nahiv ve fıkıh ilimleri,

<sup>67</sup> Cemal Sezer, Bolu Mekteb-i İdâdîsi, **Tarih Okulu Dergisi**, Sayı XVI, 2013, 508.

<sup>68</sup> Nilay Işıksalan, İdadilerde Türkçe Edebiyat Öğretimi, **OTAM**, Sayı 8, 1997, 151.

<sup>69</sup> İbrahim Caner Türk, "Türkiye'de Orta Tahsil" Başlıklı Risaleye Göre Osmanlı İmparatorluğu'ndan Ulus Devlet Türkiye'ye İntikal Eden Ortaöğretim Mirası, **A. Ü. Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi**, Sayı 52, 2014, 352.

<sup>70</sup> Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü, **Arşiv Belgelerine Göre Osmanlı Eğitimde Modernleşme**, İstanbul: Bion Matbaacılık, 2014, 148-149.

<sup>71</sup> Ferit Develioğlu, Medrese, **Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lûgat**, Ankara: Aydın Kitabevi, 2015, 693.

<sup>72</sup> Harun Çağlayan, Medrese Eğitim Sisteminde Kelam İlimine Bakış, **e-Şarkiyat İlimi Araştırmalar Dergisi**, Sayı XI, 2014, 156.

<sup>73</sup> Mustafa Bilge, **İlk Osmanlı Medreseleri**, İstanbul: Edebiyat Fakültesi Basımevi, 1984, 1.

<sup>74</sup> Bilge, 5.



matematiğe ilişkin araştırmalar, tıp bilimindeki gelişmeler ile anılmıştır. Bu gelişmeler Selçukluların, eğitim, öğretim, öğrenme, anlama gibi günümüz eğitim biliminde zikredilen etkili bir eğitim çabası içinde olduğunu göstermektedir. Eğitime, bilime, öğrenmeye duyulan merak ve ilgi ile kurdukları etkili eğitim sistemleri sonucu oluşan insan kaynakları, Selçuklu ve devamı olan Osmanlı İmparatorluğunu yüzyıllarca dünya meydanında etkili ve güçlü milletler olarak varlıklarını sürdürmelerini sağlamıştır.<sup>75</sup>

Bütün İslam aleminde olduğu gibi, Osmanlılarda da eğitim ve öğretim, genel olarak medreselere dayanmaktadır. Ancak medreselerin dışında da bazı yerlerde çeşitli seviye ve sistemlerle bu tür faaliyetlerin yürütüldüğu anlaşılmaktadır. Saray içinde şehzadelerin yetiştirilmesine gösterilen özel itina, mülkî, idârî ve diğer bazı elemanların yetiştirildiği Enderun-i Hümayûn, kapıkulu askerlerinin yetiştirildiği Acemi oğlanlar ve Yeniçeri ocakları, saray dışında medreselere çıkış olan sıbyan mektepleri ve her sınıftan halkı tarikat sistemi altında yetiştirmeyi hedef alan tekkeler, bu yapılardan olmuştur.<sup>76</sup> Osmanlı Devleti'nin medrese sistemiyle attığı eğitimin temelleri kendi içerisinde gelişme göstererek devletin her alanına yayılmıştır. Aynı zamanda devletin bekası için gerekli görülen insan yetiştirme düzeninde de eğitim düzeneğinin etkileri tartışılmazdır. Osmanlıların, Tük-İslam medeniyetinin simgesi durumuna gelmelerinde medreselerin etkisi büyüktür.

İslam âlemindeki cami, medrese, imaret, hastane, köprü, çeşme gibi yapılar sonraki devletler tarafından da örnek teşkil etmiş ve bu yapıların bulunduğu yerleri ele geçiren Osmanlı Devleti bunlar üzerindeki hâkimiyetini koruyarak gelişme göstermiş ve bu müesseselerin devamını sağlamıştır.<sup>77</sup>

Osmanlılarda ilk medrese, 1330'da (731 H.) Gazi Orhan Bey tarafından o tarihte küçük beyliğin merkezi olan İznik'te yapılmış ve burada ilk müderris olarak Türk

---

<sup>75</sup> Nihat Büyükbaş, Osmanlı İnsan Yetiştirme Düzeni ve Türkiye Cumhuriyetinin Kuruluşuna Etkileri, **Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi**, Cilt XXIX, Sayı 87, 2015, 204.

<sup>76</sup> Cahit Baltacı, **XV-XVI. Asırlarda Osmanlı Medreseleri**, İstanbul: İrfan Matbaası, 1976, 16; A. Levent Ertekin, **Osmanlı'dan Günümüze Türe'de Eğitim ve Eğitimciler**, İzmir: Yeni Asya Matbaacılık, 2003, 7.

<sup>77</sup> İsmail Güven, Türkiye Selçuklularında Medreseler, **Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Dergisi**, Cilt 31, Sayı 1, 1998, 133.

alim ve düşünürlerinden Şerafüddin Davud-i Kayserî<sup>78</sup> tayin edilmiştir.<sup>79</sup> Aynı bilginin doğruluğunu Aşıkpaşazade de doğrulamaktadır. Şöyle ki: *"Yemek pişince imaretin kapısı açıldı. Orhan Gazi evvela kendi kutlu eliyle yemeği bölüştürdü. Işığım da ilk gece kendi yaktı. Medreseyi de Mevlânâ Davud-i Kayseri adıyla anılan müderrise verdi. Ondan sonra Konya'da Seraceddîn-i Urmevî'nin öğrencilerinden olan Taceddîn-i Kürd'e verdi. Hitabetini de Karahoca'ya verdiler. İznik'i taht edinip bir hayli müddet orada zevkle vakit geçirdi."*<sup>80</sup>

Kendisinden sonrakilere örneklik edecek en teşkilatlı ve ünlü medrese 1057'de Büyük Selçuklu Veziri Nizamü'l-Mülk tarafından Bağdat'ta tesis ettirilen *"Nizamiye Medresesi"*dir.<sup>81</sup> Anadolu Selçuklularından kalan medreseleri de kullanan Osmanoğulları, fethettikleri yerlerde yeni medreseler açmışlardır. Gelenek haline getirdikleri bu sistemi padişahlar başlatmış ve onu örnek alan vezirler, hanım-sultanlar, şehzadeler, varlıklı beyler ve âlimler de bu tür hayır müesseseleri ve eğitim kurumları tesis ederek kısa sürede Osmanlı şehirlerini ilim ve kültür seviyesi açısından geliştirmişlerdir.<sup>82</sup> Orhan Bey döneminde açılan bu medresenin Selçuklu Devleti zamanında açılan medreselerin devamı olduğu bir gerçektir. Her devletin kendinden sonraki devleti etkilediği düşünülürse Osmanlı Devleti'nin de diğer alanlarda olduğu gibi eğitim sistemleri açısından da Selçukluların sistemini devam ettirdiği ve Selçuklu mirasçısı olduğu aşikârdır.<sup>83</sup>

İlk Osmanlı medresesi olarak nitelendirilen İznik medresesi, Bursa ve Edirne'nin başkent olduktan sonra buralarda dönemlerindeki en yüksek seviyedeki ilim

---

<sup>78</sup> *Davud-i Kayseri: Sadreddin Konevi'den tasavvuf öğrenmek için Konya'ya gelen ve onun ölümünden önce Anadolu'dan ayrıldığı bilinen, tasavvuf yolunda üstadı olduğunu söylediği Abdürrezzak el-Kaşani ile (ö. 1329) muhtemelen İran'ın Save şehrinde tanıştı. Orhan Gazi, 1336 yılında inşaatı biten İznik'teki ilk Osmanlı medresesinin müderrisliğine Davud-i Kayseri'yi 30 akçe maaşla tayin etti. Bkz: Mehmet Bayraktar, Davud-i Kayseri, **İslam Ansiklopedisi**, Cilt 9, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı, 1994, 32.*

<sup>79</sup> İsmail Hakkı Uzunçarşılı, **Osmanlı Devleti'nin İlimiye Teşkilatı**, Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi, 1984, 1.

<sup>80</sup> Aşıkpaşazade, **Osmanoğullarının Tarihi**, Kemal Yavuz ve M.A Yekta Saraç, (çev.), İstanbul: Mas Matbaacılık, 2003, 101.

<sup>81</sup> Faik Reşit Unat, **Türkiye Eğitim Sisteminin Gelişmesine Tarihi Bir Bakış**, Ankara: Milli Eğitim Basımevi, 1964, 3.

<sup>82</sup> Cevat İzgi, **Osmanlı Medreselerinde İlim**, Cilt 1, İstanbul: İz Yayıncılık, 1997, 149; Hasan Akgündüz, **Klasik Dönem Osmanlı Medrese Sistemi**, İstanbul: Ulusal Yayınları, 1997, 249.

<sup>83</sup> A. Adnan Adıvar, **Osmanlı Türklerinde İlim**, İstanbul: Remzi Kitabevi, 1991, 15-16.

merkezleri açıldıktan sonra bile değerini kaybetmemiştir.<sup>84</sup> Kuşkusuz kurulan medreseler başkentte olmalarına göre seviye itibarıyla değer kazanmışlardır. Böylelikle medreseler arasında aşamalı bir yapılanma meydana gelmeye ve talebelerin kademe alacakları dersler ve takip edecekleri medreseler belirlenmeye başlamıştır. Sahn ve Süleymaniye medreselerinin kuruluşuyla değerlendirilen sınıflandırmalarda, en üst seviyeli medreselerin bulunduğu yerler de, doğal olarak kısa süre içerisinde ilim ve kültür merkezleri haline gelmiştir.<sup>85</sup> Osmanlı döneminin ikinci medresesi de yine Orhan Gazi'nin büyük komutanlarından biri olan ve İznik fethinde büyük yararlılıkları görülen Lala Şahin<sup>86</sup> tarafından Bursa'da kurulmuştur.<sup>87</sup>

İlk dönem Osmanlı medreselerinde nasıl bir eğitim yapıldığı konusunda yeterli bilgi mevcut değildir. Ancak yüzyıllar boyu Hristiyanlığın doğmalarının tartışıldığı konsüllerin toplandığı İznik'te öncelikle İslam dinini öğreten bir kuruma ihtiyaç duyulmuştur. Bu sebepten dolayı eğitim faaliyetlerinde daha ziyade dini ilimlere ağırlık verilmiştir. Dolayısıyla ilk dönem Osmanlı medreselerindeki eğitim hakkında sağlıklı bir araştırma için Fatih dönemine kadar olan dönem bir bütünlük içerisinde ele alınarak Osmanlı'nın ilim ve yönetim merkezi Bursa ve Edirne'deki medreselerdeki eğitim sistemine bakmak gerekmektedir.<sup>88</sup>

Her sistemde olduğu gibi Osmanlı medrese sisteminde de derecelendirme durumu söz konusu olmuştur. Medreselerin işleyişlerine göre zamana göre adlandırıldıkları görülmektedir. Klasik dönem itibarıyla medreseler üç döneme ayrılmıştır. Birincisi, nasıl bir sistemle ortaya konulduğu net bilinmeyen, Osmanlı Devleti'nin yeni oluşumsal dönemi olan, kuruluşundan II. Murat devrinin son dönemlerine kadar olan dönemi içine alan "*İlk medreseler dönemi*", İkincisi, dönemine damga vuran, yönetsel olarak çağın ve sonraki dönemlerde dillere destan kalacak devlet

---

<sup>84</sup> Bilge, 76.

<sup>85</sup> Ayşe Zişan Furat, **XV ve XVI. Yüzyıllarda Osmanlı Medreselerinde Eğitim (Sahn ve Süleymaniye Medreseleri Dönemi)**, Konya: Adal Ofset Matbaacılık, 2009, 23.

<sup>86</sup> *Lala Şahin Paşa: İlk Osmanlı Beylerbeyidir. Bazı kaynaklarda Şahin Lala diye anılır. Vakfiyesinde babasının adının Abdülmuin olarak geçmesi onun sonradan müslüman olup devlet hizmetine girdiğine işaret eder. Belgradi Haki Efendi'nin Hadaiku'r-reyhan adlı Şeka'ik tercümesinde Orhan Gazi'nin azatlı kölelerinden olduğu belirtilir. Kirmasti'de (bugünkü Mustafa Kemal Paşa) cami ve külliyesinin bulunması ise bu kasabadan olduğu kanaatini vermektedir.* Bkz: Ahmet Vefa Çobanoğlu, Lala Şâhin Paşa, **İslam Ansiklopedisi**, Cilt 27, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı, 1994, 77.

<sup>87</sup> Ziya Kazıcı, **Osmanlı'da Eğitim-Öğretim**, İstanbul: Bilge Yayınları, 2004, 72-74.

<sup>88</sup> Kenan Yakuboğlu, **Osmanlı Medrese Eğitimi ve Felsefesi**, İstanbul: Bilimevi Basın Yayın, 2006, 77.

düzenlemesiyle çığır açan "*Fatih Dönemi*", Üçüncüsü, kurmuş olduğu medreselerle bir önceki dönemlere ait olan eğitim sistemini temel rayına oturtturarak zirveye ulaştıran "*Kanuni Dönemi*".<sup>89</sup> Görüldüğü üzere her dönemde medrese sistemi başka bir gelişme ve değişimle kendine yer edinerek ilerleme kaydetmiştir.

Medrese teşkilatı hususunda ilk resmi düzenlemelerin II. Murat döneminde (1421-1451) gerçekleştirilerek *Tetimme*<sup>90</sup> ve *Dârü'l- Hadis* şeklinde bir sınıflamanın yapıldığı ileri sürülmüştür.<sup>91</sup> Bütün devlet teşkilatında olduğu gibi medreseler konusunda da bir dönüm noktası olan Fatih devrinde (1451-1481), hükümdarların yaptırdığı caminin iki tarafındaki sekiz yüksek medrese ile tetimmelerinden oluşan *Sahn-ı Seman Medreseleri* sekiz sene süren bir inşaatın sonra 1470 yılında tamamlanarak derslere başlamıştır.<sup>92</sup> Fatih bu sekiz medreseyi klasik tahsil için yeterli görmeyerek Sahn'ın dışına *tetimme* adı verilen caminin şimal ve cenup taraflarına sekiz medrese daha yaptırmıştır. *Tetimme* denilen bu medreseler Sahn medreselerinden inşaat tarzı yönünden ayrılır, küçük ve kubbesizdir.<sup>93</sup>

Osmanlı eğitim kurumları arasında en yüksek düzeyde eğitimin verildiği yer olan medreseler gelişimini Fatih Sultan Mehmet ve Kanuni dönemlerinde Doğu Roma kilisesi örgütlenmesine benzer biçimde, İslam adına yönetim, eğitim, din, sağlık, sosyal yardımlaşmanın verildiği kurumlardan oluşan bir sisteme dönüşmüştür.<sup>94</sup> XIX. yüzyıla gelinceye kadar medrese teşkilatı Fatih ve Kanuni devirlerinde atılan temeller üzerinde büyük bir değişikliğe uğramamış öylece devam edip gelmiştir. *İbtidâi hariç* ile başlayıp *Süleymaniye dârü'l-hadisi* ile sona eren 12 payeli medrese sırasına, müderrislerin tayini ve terfileri esnasında bağlı kalınmıştır.<sup>95</sup>

---

<sup>89</sup> Mefail Hızlı, **Mahkeme Sicillerine Göre Osmanlı Klasik Dönemi Bursa Medreselerinde Eğitim Öğretim**, Bursa: Emin Yayınları, 2012, 40-41.

<sup>90</sup> *Tetimme Medreseleri: Sahn-ı Semân medresesinin tamamlayıcısı olarak ortaya çıkan ve ondan bir derece altta bulunan medreselerin adı*. Bkz: Banu Bilgicioğlu, *Tetimme Medreseleri*, **İslam Ansiklopedisi**, Cilt 40, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı, 1994, 578; Uzunçarşılı, 9.

<sup>91</sup> Uzunçarşılı, 2.

<sup>92</sup> Süheyl Ünver, **Fatih Külliyesi ve Zamanı İlim Hayatı**, İstanbul: İstanbul Üniversitesi Yayınları, 1946, 20.

<sup>93</sup> Ergin, 98.

<sup>94</sup> Feyyad Gökçe, **Değişim Sürecinde Devlet ve Eğitim**, Ankara: Kitap ve Yayınevi, 2000, 219.

<sup>95</sup> Murat Akgündüz, **Osmanlı Medreseleri XIX. Asır**, İstanbul: Beyan Yayınları, 2004, 21.

Gerçekte Fatih medresesinin<sup>96</sup> kurulmasıyla medreseler arası kademelendirme de bir açıklık kazanmıştır. Medreseler hariç ve dahil olmak üzere ikiye ayrılmıştır. Hariç medreseler, bilimsel araştırma yapacak düzeyde Arapça bilgisine ulaştırmayı ve temel oluşturmayı amaçlamıştır. Dahil medreseler ise hariç medreselerde atılan temelin üzerine daha yüksek kalitede eğitim vermeyi amaç edinmiştir. Fatih dönemindeki hariç ve dahil olarak nitelendirilen bu medreseler 4'ü hariç, 3'ü dahil olmak üzere 7 kademeli bir medrese sistemi oluşturmuştur. Bunlar; 1) haşiye-i tecrid medreseleri, (yirmili medreseler), 2) miftah medreseleri (otuzlu medreseler), 3) kırklı medreseler, 4) hariç medreseler, 5) dahil medreseler, 6) sahn-ı seman medreseleri, 7) altmışlı medreseler şeklinde düzenlenmiştir.<sup>97</sup>

Medreselerin binaları, çoğu kez camilerin bitişiğinde veya camilerle birlikte inşa olunan yapılar şeklinde ortaya çıkmaktadır. Genel itibariyle tek katlı olan medreseler bir avluyu çevreleyen bir revakın etrafında sıralanmış odalarla bunların arasında münasip bir yere inşa olunmuş büyük, kubbeli bir dersane veya mescitten oluşmaktaydı.<sup>98</sup> Medrese, genel planını, doğduğu camiden almış olmasına rağmen, öğrencilerin barınmaları için yurtlar-hücre, temizlikleri için hamam, çalışmalarını için kütüphane, yemekleri için mutfak vb. tesislerle tam bir eğitim öğretim kurumu olmuştur.<sup>99</sup> Medreseler akademik personel ihtiyacını da kendi bünyesinden karşılamış, müderrisleri yine kendisi yetiştirmiştir. Ülkenin her tarafında hukukun ve adaletin temsilcisi olan kadıları medreseler yetiştirdiği gibi imam, hatip, müftü hatta şeyhülislama varıncaya kadar bütün din adamları medrese mezunu olan kişilerden seçilmiştir.<sup>100</sup>

---

<sup>96</sup> *Medreselerin işleyişlerini düzenleyen temel metinler vakfiyeler olduğundan, Fatih Külliyesi ve Medreseleri hakkında en önemli kaynak hiç şüphesiz Fatih Vakfiyesidir. Önceleri Arapça, daha sonraları ise Türkçe olarak düzenlenen bu vakfiyenin günümüze kadar ulaşan on nüshası mevcuttur. Bkz: Tuncay Zorlu, Klasik Osmanlı Eğitim Sisteminin İki Büyük Temsilcisi: Fatih ve Süleymaniye Medreseleri, **Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi**, Cilt 6, Sayı 12, 2008, 612.*

<sup>97</sup> İlhan Tekeli, Selim İlkin, **Osmanlı İmparatorluğu'nda Eğitim ve Bilgi Üretim Sisteminin Oluşumu ve Dönüşümü**, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 1993, 15-16; Baltacı, 47; Remzi Kılıç, Osmanlı Devleti'nde Medreseler, **Türk Kültürü**, Yıl XXXIX, Sayı 456, 2011, 205-216.

<sup>98</sup> Unat, 5.

<sup>99</sup> Recai Doğan, Osmanlı Eğitim Kurumları ve Eğitimde İlk Yenileşme Hareketlerinin Batılılaşma Açısından Tahlili, **Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi**, Cilt 37, Sayı 1, 1997, 410.

<sup>100</sup> M. Rahmi Telkenaroğlu, Osmanlı'dan Günümüze Anadolu Medreselerinde Fıkıh Tedrisatı ve Sorunları, **Medrese ve İlahiyat Kavşağında İslâmî İlimler Uluslararası Sempozyum**, Cilt 2, Bingöl 2013, 380.

### 2.1.5. Enderun Mektebi

Osmanlı eğitim sisteminde medreseden sonra en dikkat çeken eğitim kurumlarının başında Enderun gelmektedir.<sup>101</sup> Saray eğitimi kurumu olarak ortaya çıkan Enderun nev-i şahsına münhasır bir özelliğe sahiptir. Bu eğitim kurumuyla ilgili ilk çalışmalar II. Murat döneminde başlamıştır. Tanzimat dönemine kadar da devam etmiştir.<sup>102</sup>

Osmanlı Devleti'nde merkez ve taşra bürokrasisinin ihtiyaç duyduğu gerekli insan gücünün temin edilmesi için oluşturulan Enderun-ı Hümayun, aslında devlet ideolojisinin ve metodunun öğretildiği bir mekan olarak da kabul görmüştür. Burada yetişenler Osmanlı Devlet anlayışı hakkında yeterli bilgilere sahip oldukları için devletin bekasının sağlanması konusunda da hem destek olmuşlardır hem de önemli roller üstlenmişlerdir.<sup>103</sup> Enderun Mektebi devletin kudretini korumaya kabiliyetli Kapıkulu sınıfını yetiştirmek için kurulmuştur. Bu kuruluş odalar halinde ve çeşitli kademelerde eğitim ve öğretim faaliyeti yürütmüştür. Talebeleri Acemi Oğlanlar arasından seçilen bu mektep, Osmanlı eğitim sisteminin seçkin kadro eğitimi bölümünü meydana getirmiştir.<sup>104</sup>

Böyle bir kurumun teşkilindeki esas hedef, askeri temele dayanan Osmanlı Devleti'ne yetenekli yönetici kadroları yetiştirmektir. Bunun için *devşirme*<sup>105</sup> denilen bir sistem uygulanmıştır. Devşirme bazı yükümlülükler yüzünden her yerde uygulanmamıştır. Önceleri Rumeli eyaletlerinden toplanan devşirmeler, XV. yüzyılın sonlarından itibaren Anadolu'da, Erzurum, Harput, Diyarbakır, Bursa ve İstanbul civarı dışındaki yerlerden Rus, Acem ve Çingene olmayanlardan alınmıştır.<sup>106</sup> Enderun'a alınacak talebeler bazı süreçlerden geçmişlerdir. *Devşirme* usulüyle toplanmış çocuklar Enderun'a alınmadan önce bir dizi eğitime tabi tutulmuşlardır. Hristiyan aileden gelen çocuklar, İslam eğitimi ve Türk kültürü almak üzere öncelikle bir Türk aile yanına verilerek, daha sonra Edirne, Galatasaray ve İbrahim

<sup>101</sup> İsmail H. Baykal, **Enderun Mektebi Tarihi**, İstanbul: Halk Basımevi, 1953, 48.

<sup>102</sup> Gündüz, 52.

<sup>103</sup> Köç, XXVI.

<sup>104</sup> Mehmet Emin Yoluk, **XVIII. Yüzyılda Osmanlı Devleti'nde Eğitim ve Öğretim Faaliyetleri** Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi, Eğitim Bilimler Enstitüsü, İlköğretim Sosyal Bilgiler Öğretmenliği Ana Bilim Dalı, Konya, 2010, 45.

<sup>105</sup> *Devşirme: Osmanlı Devleti'nde çeşitli hizmetlerde kullanılmak üzere Osmanlı tebaası bazı Hristiyan çocuklarının bir kanun dâhilinde toplanması işi*. Bkz: Abdulkadir Özcan, **Devşirme, İslâm Ansiklopedisi**, Cilt 9, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı, 1994, 257.

<sup>106</sup> Taşkın, 361.

Paşa sarayına gönderilerek buralarda bedeni ve ruhi kabiliyetlerini geliştirecek eğitimler almışlardır. Buralardaki eğitimin tamamlanmasından sonra çıkma adıyla çeşitli askeri birliklere dağıtılan "*acemioğlanları*" arasından sadece üstün yetenekli olanlar Enderun'a alınırlardı.<sup>107</sup>

## 2.2. Medreselerde Okutulan Dersler

Osmanlı Devleti'nde eğitimin sürekliliğinin sağlanmasında bir dönüm noktası teşkil eden medreselerde verilen eğitimin ana noktasını müderrisler oluşturmuştur. XVI. yüzyılın ortalarına kadar bu geleneğin devam ettiği, hatta daha öncesinde de müderrislerin hâkim olduğu eğitim sistemi sürdürülmüştür. Eğitim sisteminin muhtevası devlet tarafından belirlenmemiş daha çok geleneksel kurallarla iletilmeye çalışılmıştır. Devlet bu mekanizmayı yakından takip etmişse de, ayrıntılı olarak ilgilenmede yetersiz kalmıştır.<sup>108</sup> Medreseler belli program ve içeriğiyle öğretim yapılan kurumlar olmuştur. Dini bilimlerin eksen olduğu bu okullarda akli bilimler de yer almıştır.<sup>109</sup>

İlk Osmanlı medreselerinde okutulan derslere bakıldığında çoğunluğu dini içerikli dersler olmuştur. Bunlar arasında *hadis*, *fıkıh* ve *tefsir* dersleri gelmektedir. Bu gibi dini derslerin olması Osmanlı Devleti'nin dini eğitime önem verdiğinin de kanıtı olmuştur.<sup>110</sup> *Ulûm-i Cüz'iyye*; kelâm, mantık, belâgat, lûgat, nahiv, hendese, hesap, heyet, felsefe ve hatta tarih ve coğrafya olup *ulûm-i âliye* ismi verilen *ilm-i kur'an*, *ilm-i hadis*, *ilm-i fıkıh* tahsiline vasıta olan ilimler olmuştur.<sup>111</sup> İlk dönemden başlayarak özellikle Bursa'nın devlet merkezi olmasından itibaren Osmanlı medreselerinde eğitimdeki etkili kadronun yer aldığı dini eğitimin yanında riyaziye, astronomi ve tıp bilimleri de yer almıştır. Anadolu ve Rumeli'de kendini yeteri kadar kanıtlayamamış küçük bir beylik için bu derece seviyede bir eğitime sahip olmak son derece önemli olmuştur.<sup>112</sup> Tedris işinde bir başka konu ise ahlak derslerinin olup olmadığı hakkındaki tartışmalardır. İlkokula başlayan talebe ahlak bakımından da

<sup>107</sup> Salim Aydın, *Medrese ve Tekke Dışındaki Eğitim Müesseseleri Tarihi Literatürü*, **Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi**, Cilt 6, Sayı 12, 2008, 141.

<sup>108</sup> Mefail Hızlı, *Osmanlı Medreselerinde Okutulan Dersler ve Eserler*, **İlahiyat Fakültesi Dergisi**, Cilt 17, Sayı 1, 2008, 28.

<sup>109</sup> E. Meliha Özkan Kurttaş, *Osmanlı'nın Modernleşme Sürecinde Eğitimin Rolü*, **Hikmet Yurdu Düşünce-Yorum Sosyal Bilimler Araştırma Dergisi**, Cilt 9, Sayı 18, 2016, 182.

<sup>110</sup> Bilge, 14.

<sup>111</sup> Uzunçarşılı, 20-23.

<sup>112</sup> Necdet Sakaoğlu, **Osmanlı'dan Günümüze Eğitim Tarihi**, İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2003, 24-25.

eğitilmiştir. İlk dönemlerde bunun izlerine rastlanmaz ama daha sonraki dönemlerde ahlak felsefesi çalışmalarının yapıldığı görülmüştür. Verilen din ilimlerinden de yola çıkarak bu derslerin içerisinde ahlaka yönelik davranış biçimlerinin de öğretildiği savunulabilir. İslam düzeneği üzerine kurulan eğitim sisteminde ahlak eğitimi konusunda İslam literatüründen etkilendiği görülmüştür.<sup>113</sup>

Medrese ders kitapları, İslam dünyasında meşhur olan, üzerlerine pek çok açıklama ve dipnotun yazıldığı kitaplardır. Bunlar genellikle Osmanlı öncesi dönemde yazılmış eserler olmakla birlikte Osmanlı Devleti'nin ilk şeyhülislamı Molla Fenari'nin *Fuşuşü'l-bedayi'i*, Molla Hüsrev'in *Dürrü'l-hükkam* ve *Gurerü'l-ahkam*'ı, ayrıca *Mirkatü'l vüşûl* ile bunun açıklaması *Mir'atü'l-uşul*'ü, Molla Gürani'nin *Gayetü'l-emani* ve Ebüssuud Efendi'nin *İrşadü'l-akli's-selim* adlı tefsiri, Birgivi'nin nahivden *Avamil* ve *İzharü'l-esrar*'ı, İbrahim b. Muhammedel-Halebi'nin *Mülteka'l-ebhur*'u gibi Osmanlı âlimleri tarafından yazılanları da vardır. Osmanlı âlimlerinin önceki eserlere yazdıkları açıklama ve dipnotlarda ders kitabı veya yardımcı kitap olarak medreselerde takip edilmiştir. XV-XVI. yüzyıllarda Osmanlı medreselerinde okutulan 33 kitaptan 13'ünün İran'da, 10'unun Mısır'da, 7'sinin Maveraünnehir, Harizmşah ve Fergana'da, 3'ünün Anadolu ve Horasan'da yetişen müellifler tarafından yazıldığı anlaşılmaktadır.<sup>114</sup> Osmanlı âlimleri, her bir basamak için ayrı ayrı eserler yazmışlar ve talebelerine okutmuşlardır. Okutulan eserlerin isimleri ve hangi aşamada okutulacağı tamamen müderris tarafından belirlenmiştir. Bu durum, Osmanlı medreselerinde müderris ve metin merkezli bir eğitimin söz konusu olduğunu ortaya koymuştur.<sup>115</sup>

### 2.3. Eğitim-Öğretim Kadrosu

İslam aleminde medreselerin ortaya çıkmasıyla başlayan medrese eğitimi, bir veya birkaç kişinin öğrencilere ders vermesi ve onları belirli bir seviyeye getirmesiyle öğretim kadrosu da ortaya çıkmıştır. Medrese kadrosu hakkında bilgilendirmeler yapılması medrese sisteminin işleyişini netleştirecektir.

---

<sup>113</sup> Muhammed Ali Yazıcıbaşı, Klasik Osmanlı Döneminden Cumhuriyet'e Osmanlı'da Ahlak Eğitimi ve Öğretimi, **İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırma Dergisi**, Cilt 3, Sayı 4, 2014, 764.

<sup>114</sup> Mehmet İpşirli, Medrese, **İslam Ansiklopedisi**, Cilt 28, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı, 1994, 330.

<sup>115</sup> Betül Can, Tanzimat Öncesi Osmanlı Medreselerinde Arapça Öğretim Yöntemleri, **Ekev Akademi Dergisi**, Sayı 44, 2010, 317-318.



### 2.3.1. Müderris (Profesör)

Arapça bir kelime olan "*tedris*" mastarından türetilen müderris, medrese veya camilerde öğrencilere ders veren kişi anlamına gelmektedir.<sup>116</sup> İslam'ın ilk dönemlerinden itibaren bir öğreticiye ihtiyaç duyulmuş, daha işin başındayken kendi başına, hiç kimseden yardım almadan kitapla ilgilenmek pek hoş karşılanmamıştır. Bu düşünce insanların bildiklerini başkalarına öğretmeleri konusunda teşvik edici bir yöntem de olmuştur. Bu gibi davranışlar, her tarafta saygı ve itibar gören müderrislerin yetişmesini ve yaygınlaşmasını beraberinde getirmiştir.<sup>117</sup>

Müderris olabilmenin şartlarından birisi Sahn-ı Semân medreselerinden icazet almaktı. Bu müderrislere "*muciz*" deniliyordu.<sup>118</sup> Medrese öğrencisi, medrese derslerine başladığı tarih itibariyle hangi dersleri okumuş ise, bu eserlerin yazılı olduğu belgeyi hocasından alır, bununla daha yüksek bir müderrisin dersine devam ederdi. Bu belgeye "*temessük*" denilirdi. Medrese öğrencisi derslerini başarıyla tamamlayıp ders okutma liyakatini gösteren belgeye ise "*icazetname*" deniliyordu. İcazetname alan öğrenci müderris ya da kadı olabilme hakkı elde edebilmiştir.<sup>119</sup>

Osmanlılarda bütün müderrislerin atamaları kazaskerlerin padişaha arz etmeleri ile yapılırken XVI. yüzyılın ortalarından itibaren ilk derece medreseleri olarak nitelendirilen *Hâşiye-i Tecrid*, *Miftah*, *Kırklı-Telvi* medreseleri müderrislerinin atamaları ise; şeyhülislamın vezir-i âzâmın aracılığıyla onayı üzerine padişah tarafından yapılmaya başlanmıştır. Müderrisler, *Hâşiye-i Tecrid*, müderrisliğinden başlayarak en üst seviye müderrislik olan *Darü'l-Hadis* müderrisliğine kadar kademeli olarak yükselmişlerdir.<sup>120</sup> Müderrislerin görev süreleri dolduğunda, ya görevlerinden uzaklaştırılmış ya da aynı medresede tekrar kalmalarına izin verilmiştir.<sup>121</sup> Müderrislerin, muid ve mülazımlar ile medreselerde eğitim-öğretim gören öğrencilerin, gündelik, aylık elde ettikleri ortalama ücretin ne kadar olduğunu tespit etmede zorluk çekilmiştir.<sup>122</sup>

---

<sup>116</sup> Develioğlu, 827.

<sup>117</sup> Kazıcı, 169.

<sup>118</sup> Tekeli, İlkin, 17.

<sup>119</sup> Hasan Akyol, **Türk Eğitim Tarihi**, Ankara: Otorite Yayınları, 2012, 126-127; Uzunçarşılı, 42.

<sup>120</sup> İsmail Güven, **Türk Eğitim Tarihi**, Ankara: Naturel Yayınları, 2010, 88.

<sup>121</sup> Hızlı, 77.

<sup>122</sup> Ejder Okumuş, Ahmet Cihan, Mustafa Avcı, **Osmanlı Devleti'nde Eğitim Hukuk ve Modernleşme**, İstanbul: Özgü Yayıncılık, 2006, 31-32.

### 2.3.2. Muid (Asistan)

Muid sözlük anlamı iade eden, terim anlamı ise müderrislerin verdiği dersi, yaptığı takriri tekrar eden kimse (müzakereci) demektir. Muidin müderris ile talebe arasında bir derecesi vardı. Günümüzdeki asistan konumundaydı.<sup>123</sup> Muidlik görevi İslam tarihinde ilk kez XI. yüzyılda ortaya çıkmıştır. Nizamiye medreseleriyle başlayan dönemde muid, tedrisatın önemli unsurunu oluşturmuştur. Bu medreselerde görev alan muidlerin Osmanlı dönemindekinden farkı talebelik dönemi bittikten sonra iş hayatına atılmaları olmuştur.<sup>124</sup>

İlk devir medreselerde bir müderrisin yanında yardımcı olarak muid bulunmuştur. Muidin medresede müderris yardımcılığından başka ek olarak gördüğü en önemli vazifelerden birisi de medresede bulunan talebelere namaz kıldırmasıdır. Talebelere bu şekilde namaz kıldırma görevi atfedilmesi muidin mevkiini sağlamlaştırıp yükselmiştir.<sup>125</sup>

### 2.3.3. Şeyh

Bursa medreselerinde görev alan eğitimciler arasında müderris ve muidin yanında, darülhadis ve darülkurrâlarda<sup>126</sup> vazife gören şeyhlere de rastlanmıştır. Darülkurra ve darülhadislerde ders veren sadece şeyhler olmamış, müderris ve muidler de ders vermişlerdir.<sup>127</sup>

## 2.4. İdari personel

### 2.4.1. Müteveli

Müteveli, medresenin, geniş anlamıyla vakfın yönetiminden birinci derecede sorumlu kişidir. Vakıf işlerini vakfiye şartları ve şer'i hükümler dairesinde idare ve görme için tayin olunanlar hakkında kullanılan bir tabirdir.<sup>128</sup> Müteveli tayinleri genellikle vakıflar, çok az olmak üzere nazır, kadı, vakfın ailesi ve ehl-i vukuf (mahalle sakinleri) gibi kişi ya da gruplar tarafından yapılmıştır. Çoğunlukla

<sup>123</sup> Şehabettin Tekindağ, **Medreseler**, Cumhuriyetin 50.Yılında İstanbul Üniversitesi, İstanbul:1973, 8.

<sup>124</sup> Baltacı, 33.

<sup>125</sup> Bilge, 37.

<sup>126</sup> *Dârulkurrâ: Kur'an öğretilen ve hâfız yetiştirilen mekteplerin, kıraat tâlimi yapılan medrese veya bölümlerin genel adı.* Bkz: Ahmet Özel, Dârulkurrâ, **İslam Ansiklopedisi**, Cilt 8, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı, 1994, 543; Emin Kılınç, Klâsik Osmanlı Eğitim Kurumlarından Konya Dârü'l-Huffâzları ( XVII. Yüzyıl), **Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, Cilt 7, Sayı 1, 2008, 22-23.

<sup>127</sup> Baltacı, 114.

<sup>128</sup> Pakalın, 640.

vakıfların müteveli tayin ettiği bilinmekle birlikte, aynı zamanda mütevellileri içerisinde vakfın kendisi, çocukların ve yakın akrabalarının da ilk planda yer aldığı görülmüştür.<sup>129</sup> Medrese ve vakıfta çıkacak olan her türlü idari meselede sorumlu kişi müteveli olmuştur.

#### 2.4.2. Nazır

Mütevellilerin vakfın şartlarına göre hareket edip etmedikleri veya zarar verecek davranışlarda bulunup bulunmadıklarını kontrol etmekle görevli kişidir.<sup>130</sup>

#### 2.4.3. Noktacı

Mütevellilerin idaresi altında görev alan noktacı, isminden de anlaşılacağı üzere nokta koyan anlamına gelmektedir. Noktacı vakfın birimlerinde görev alan kişilerin, talebelerin ve vazifelerinin devam edip etmediklerini kontrol eden ve gelmeyenlerin isimlerinin yanına nokta koyan kişi anlamındadır.<sup>131</sup> Melamilikle<sup>132</sup> tanınmış olan Bursalı Tahir Bey bu tabirin meydana gelme sebebini şöyle izah ediyor: "Bidayen ve Pirzen kasabasında hazreti aliy-yül-mürteza (R.a)'ın akval-i kutsiyelerini câmi bulunan nokta-tül-beyan ismindeki risale-i mahsusayı tedris ve tefsir buyurmuş olduklarından Üsküp ve Pirzan gibi bazı mevkilerin avamı beyninde (noktacı) namıyla yad ediyorlar".<sup>133</sup>

#### 2.5. Diğer İdari Görevliler

Medreselerde yukarıda bahis konusu ettiğimiz görevliler dışında *imamlar*, *müezzinler*, *kayyimler* ve *cüz okuyan eczâhanlar* da görev almıştır. Medresenin kapısında duran ve müracaat edilen ilk kişi durumunda *bevâb* ile medresenin bütününün temizlik ve bakımından sorumlu olan *ferrâş* da medrese hizmetlileri arasında sayılmıştır. Bazı medreselerde ilaveten *müstahkem*, *kandilci* ve *tuvalet bakıcısı* da bulunmuştur.<sup>134</sup>

---

<sup>129</sup> Ömer Demirel, Osmanlı Dönemi Sivas Vakıfları'nın İdari Organizasyonu ve Problemleri, **Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Tarih Araştırmaları Dergisi**, Sayı 28, 1997, 65.

<sup>130</sup> Hızlı, 120-121.

<sup>131</sup> Hızlı, 121.

<sup>132</sup> *İlk devre melâmîliği Melâmetiye unvanı ile maruftur ve şeyh Ebülkasım Abdülkerim ibni Hevazenül Kuşeyrî'nin risalesinde ve yine Kuşeyrînin muâsırı olan ve Nefehata nazaran şeyh Ebülfazl ibni Hasan isminde birisinin müridi bulunan Aliyyibni Osman ibni ebu Aliyyül Gaznevî'nin Keşfü'l mahcub ismindeki eserinde belirtildiği üzere birinci tabaka ricalinden Nişaburlu Ebu Sâlih Hamdün ibni Ahmed ibni Ammârül kassâr tarafından bir meslek olarak neşredilmiştir.* Bkz: Abdülbaki Gölpınarlı, **Melâmîlik ve Melâmetîler**, İstanbul: Evkaf Matbaası, 1931, 3.

<sup>133</sup> Pakalın, 705.

<sup>134</sup> Hızlı, 122-123.

## 2.6. Eğitimin Gelişme ve Değişme Aşaması

Osmanlı Devleti'nin eğitim temellerinden yukarıda bahsedildi. Bu bölümde eğitimin gelişme ve değişme aşamasında neler geçirdiği ve ne gibi faaliyetlerle taçlandırıldığı konusu başlıklandırmalarla verilmiştir.

Bilindiği üzere Osmanlı Devleti XVII. yüzyıla kadar Avrupa'daki gelişme ve değişimleri takip etme konusunda ağır hareket etmiştir. Kendi kendine yeteceğini düşünen Osmanlı Devleti XVIII. yüzyıla geldiğinde Avrupa'nın gerisinde kaldığını anlayarak yenilik ve değişme sürecine adım atmıştır. Bu gelişme ve değişme süreci içerisinde reformlar dönemi denilen sürece gelerek, yenilik adımlarına başlamıştır. Yenilikler içerisinde yapılan alanlardan konunun ana kısmını oluşturan eğitim dikkate değer değişiklikler geçirmiştir. Avrupa'nın hasta adam olarak nitelediği Osmanlı Devleti Avrupa'daki değişiklikleri takip etme eğiliminde zorlu bir süreç geçirmiştir.

Gerileme devrinde; yenileşme hareketlerine girişen ilk devlet adamı Nevşehirli Damat İbrahim Paşa olmuştur. 1718-1730 yılları arasında görevde bulunan Nevşehirli Damat İbrahim Paşa, Yirmisekiz Çelebi Mehmet Said Efendi'yi elçi olarak, 1721 yılında Paris'e göndermiştir.<sup>135</sup> Fransız eğitim sistemini inceleyip Türkiye'nin modernleşme ve çağdaşlaşma aşamasında yararlı olup olmayacağını incelemekle görevlendirilmiştir. Oğlu Said Çelebi ise; İbrahim Müteferrika'nın İstanbul'da ilk matbaayı açması ve Türkçe kitaplar basması için 5 Temmuz 1727 tarihinde hükümetten izin almıştır.<sup>136</sup>

Asıl eğitimin modernleşme dönemi ve bu için çıkış noktası sayılan II. Mahmut dönemindeki değişiklikler ve yenilikler dikkate değerdir. Sultan II. Mahmud sivil alanda gerçekleştirmek istediği eğitim reformu için *Meclis-i Umûr-ı Nâfia'ya* eğitim kurumları hakkında bir layiha hazırlattırmıştır. Hazırlanan layihada, büyük camilerin yanında yaptırılmış, *Selâtin-i İzâm mekâtibi* olarak isimlendirilen sıbyan

<sup>135</sup> Kemal Sözen, XVIII. Yüzyıl Osmanlı-Batı İlişkisinin Yazılı Vesikası: Paris Sefâretnâmesi ve Batılılaşma Eğilimi Açısından Değerlendirilmesi, **Süleyman Demirel Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi**, Sayı 23, 2009, 17; Buket Candan, Türk Kültüründe Kütüphaneler ve Eğitim Hayatımıza Etkileri: Cumhuriyet Öncesi Dönem, **Çankırı Karatekin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, Cilt 4, Sayı 2, 2013, 115.

<sup>136</sup> Yahya Kemal Kaya, **İnsan Yetiştirme Düzenimiz Politika-Eğitim-Kalkınma**, Ankara: Nüve Matbaası, 1977, 70-71.

mekteplerinin, devamı ve ikinci kademesi olarak *Sınıf-ı Sâni* adıyla yeni tarzda okulların açılması tasarlanmıştı. Sultan, *Sınıf-ı Sâni* ismini beğenmemiş ve tesis edilecek bu okullara *Mekâtib-i Rüşdiyye* adını uygun görmüştür.<sup>137</sup> II. Mahmut'un saltanatındadır ki, çocuklara ve yeni yetmelere özgü ilk duygusal okullar kurulmuştur. Yüzyıllın ortalarına doğru, devletin eğitim örgütü, oldukça tutarlı bir yapıya sahip olmuştur. Aritmetik, Osmanlı Tarihi ve coğrafya ile din bilgisi veren ilköğretim (iptidâiye) vardır temelde; rüştiye adını taşıyan okullardan oluşan ikinci aşamada, 10-15 yaşındaki gençlere, dil (Türkçe, Arapça, Acemce), matematik, geometri, tarih, coğrafya ve din dersleri verilmiştir. Son olarak 3 yıllık bir orta (idâdi) dönemi programında, bilgi dalları artırılmıştır. (Doğu Dilleri, Fransızca, İktisat, Cebir, Aritmetik, Muhasebe, Fizik, Kimya, Felsefe, Tarih, Coğrafya, El İşleri).<sup>138</sup>

### 2.6.1. Tanzimat Döneminde Eğitim

Tanzimat döneminde Batılılaşmaya dair gösterilen çabalar içinde eğitim alanında gösterilen başarılar en dikkat çekici olanlarıdır. Ancak Tanzimat döneminde gerçekleştirilen eğitimle ilgili faaliyetlerin daha çok II. Mahmut devrinde başlatılan girişimleri geliştirmek yönünde olduğu görülmüştür.<sup>139</sup> Tanzimat Dönemi'nde bir yandan Batı tipi yeni okullar açılırken diğer yandan sıbyan mektepleri ıslah edilmeye çalışılmıştır. Bu konuda yapılan en önemli girişimlerden birisi, Meclis-i Maârif-i Umûmiye tarafından 8 Nisan 1847 tarihinde hazırlanan “*Etfâlin Talim ve Tedris ve Terbiyelerini Ne Vechile İcrâ Eylemeleri Lâzım Geleceğine Dâir Sıbyân Mekâtibi Hâceleri Efendilere İtâ Olunacak Talimât*” belgesidir. Sıbyan mektebi öğretmenleri için hazırlandığı söylenen bu talimatla temel eğitime bir sistem getirilmeye çalışılmıştır.<sup>140</sup> Bu belgedeki temel hükümlerden bir kaç şöyle belirtilmiştir; Öğretim programları başlığı altında önemli dersler (Elifba, Amme Cüzü ve öteki cüzler, Türkçe Lûgat, Ahlak, Yazı, İlmihal, Türkçe Tecvit, Kur'an, Hıfz-ı Kur'an) ve yenilikler getirilmiştir. Bir diğer gelişme ise eğitimin ihtiyacı olan öğretim araç gereçleridir. Mekke, Medine ve Arabistan'ın diğer yerlerinde kullanılan siyah taş

<sup>137</sup> Fatih Demirel, Osmanlı Eğitim Sisteminin Modernleşmesi Sürecinde Hiyerarşi, **Uludağ Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi**, Sayı 25, 2012, 510.

<sup>138</sup> Robert Mantran, **Osmanlı İmparatorluğu Tarihi II XIX Yüzyılın Başlarından Yıkılışa**, Server Tanilli (çev.), İstanbul: Adam Yayınları, 1995, 85; Niyazi Berkes, **Türkiye'de Çağdaşlaşma**, Ahmet Kuyaş (Haz.), İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2002, 179-180.

<sup>139</sup> Kurttaş, 185.

<sup>140</sup> Tarık Soydan, Osmanlı'dan Cumhuriyet Dönemine Türkiye'de Temel Eğitimin Gelişmesi ve Finansmanı Sorunu, **Karadeniz Sosyal Bilimler Dergisi**, Cilt 5, Sayı 8, 2013, 56.

tahta ve üzerine yazı yazılan levhaların padişah tarafından gerekli sayıda her okul için gönderileceği belirtilmiştir. Ancak bunlara Kur'an'a saygı nedeniyle, Ayetlerin yazılmaması gerektiği özellikle bildirilmiştir. Öğrenciler yanlarında *divit* denen tunçtan kalemlik, mürekkep hokkası taşımışlardır. Bu belgedeki bir diğer gelişme ise öğretim yöntemleri olmuştur. Öğrenciler bilgi düzeylerine göre gruplara ayrılmışlardır. Kız ve erkek karışık olarak oturtulmamış, kendi aralarında oturma düzeni oluşturulmuştur. Öğretim hocanın ya da kalfanın her bir talebe ile tek tek ilgilenmesi ile yapılmış ve sınıf geçme söz konusu olmamıştır. Yalnızca 4 yıl sonunda okul bitirme sınavı yapılmıştır. Bir diğer bilgi ise öğretim süresidir. 7 yaşına giren çocukların sıbyan mektebine gitmesi zorunlu koşulmuştur. 4-5 yaşındakiler ana-baba isteğine göre gönderilmiştir. 7 yaşına girip de okula gitmeyen çocuklar, özel memurlar, mahalle imamları ve mahalle muhtarları tarafından takip edilmiştir.<sup>141</sup>

Eğitimin geçirdiği aşamaya bakıldığında değişik tarzda okulların açıldığı görülmektedir. Osmanlı Devleti'nin son dönemlerine yaklaştıkça okullar 3 farklı çerçevede örgütlenmiştir. Mahalle mektepleri ve medreseler, tanzimat okulları ve yabancı dilde eğitim yapmakta olan kolejler<sup>142</sup> ve azınlık okullarıdır.<sup>143</sup> Bütün bu gelişmelerin ardından Osmanlı ilköğretimi asıl değişimi 1870'li yıllardan itibaren yaşamaya başlamıştır. Bu doğrultuda sıbyan mektepleri zamanla iptidâilere dönüştürülmüş; modern eğitim öğretim yöntemleri ve ders araç gereçleri kullanılmaya başlanmıştır. İlk kez bu tarihlerden itibaren öğrenci sırası, kara tahta, tebeşir, harita, yer küresi, öğretmen kürsüsü gibi ders araç gereçleri ilkokullara girmeye başlamıştır.<sup>144</sup>

---

<sup>141</sup> Yahya Akyüz, **Türk Eğitim Tarihi M.Ö 1000-M.S 2013**, Ankara: Pegem Akademi, 2013, 160-161.

<sup>142</sup> *1869 Maârif Nizamnamesi'nin 129. ve 130. maddeleriyle, özel okullar düzenledi. Buna göre özel okullar, cemaatler veya Osmanlı tebaası veya ecnebler tarafından ücretli veya ücretsiz olarak açılan, masrafları müessisleri tarafından karşılanan mekteplerdi.* Bkz: Biray Çakmak, Modernleşen Osmanlı Taşrasında Maarif Uşak Kasabası'nda Açılan Özel Okullar, **Cumhuriyet Tarihi Araştırmaları Dergisi**, Cilt 7, Sayı 14, 2014, 42.

<sup>143</sup> Abdulvahap Akıncı, Osmanlı Devleti'nde Milli Kimlik İnşasında Okul, **Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, Sayı 19, 2014, 3.

<sup>144</sup> Lütfü Budak, Çiğdem Budak, Osmanlı İmparatorluğu'ndan Türkiye Cumhuriyeti'ne İlkokul Programları (1870-1936), **International Journal Of Turkish Literature Culture Education**, Cilt 3, Sayı 1, 2014, 381.

### 2.6.2. II. Abdülhamit Döneminde Eğitim

Eğitimde reformlar dönemi olarak bilinen II. Abdülhamit devri, ilkokulların yaygınlaştığı, ortaöğretimlerin faaliyet göstermeye başladığı, demiryolları ve telgrafların oluşturulmaya başlandığı bir dönem olmuştur. Bu dönemde devlet adamı yetiştirmek için yüksekokul açılması gündeme gelmiştir. Memur ve politika adamı yetiştirmek için mülkiye mektebi kurulmuştur. Dönemin sadrazamı olan Said Paşa ise 1878 tarihli layihada; ilerde sultaniler (liseler) kurulmasını ve darülfünun açılmasını ve güzel sanatlar gibi okulların kurulmasını istemiştir. Ancak Rusya ile olan savaş sebebi ile devlet ekonomik sıkıntılar geçirmiştir. Bu dönemde *Maârif-i Umûmiye Nizâm-nâmesi* 1881'de son şeklini almıştır.<sup>145</sup>

Maârif Nizâm-nâmesiyle birlikte, eğitim sisteminde düzenlemeye gidilmiş, eğitim şartları iyileştirilerek maârif merkezi ve vilayet şubeleri açılarak, öğrencilerin öğrenme isteğini artıracak kurallar getirilmiştir. Ayrıca bu nizam-nâmeye göre 500 haneli kasabalarda rüşdiye, 1000 haneli kasabalarda idâdî mektepleri açılması belirtilmiştir.<sup>146</sup> Gayrimüslim cemaat ve yabancı okulların zararlı faaliyetlerine engel olma ve bunların devamlı kontrol altında tutulması, bu teşkilatla düzene koyulmuştur.<sup>147</sup>

Bu dönem, yeni sistem getirmekten çok uygulama dönemi olmuştur. Önceden planlanan okullar açılarak ülke genelinde yaygınlaştırılmıştır. Bu evrede medreseler fazla bir değişime uğramadan<sup>148</sup> varlıklarını korumuştur. Diğer taraftan çeşitli hedefler doğrultusunda eğitim-öğretim çalışmaları dini alanın dışına çıkmıştır.<sup>149</sup>

---

<sup>145</sup> Derya Uzun Aydın, Osmanlı'nın Son Dönemi'nde Eğitim, Kültür ve Sanat Hayatına Genel Bir Bakış, **İstanbul Sosyal Bilimler Dergisi**, Sayı 4, 2013, 5.

<sup>146</sup> Büşra Karataşer, Sultan II. Abdülhamid Dönemi Eğitim Politikası Hakkında Bir Değerlendirme, **The Journal of Academic Social Science Studies**, Sayı 57, 2017, 428-429.

<sup>147</sup> Yaşar Baytal, Tanzimat ve II. Abdülhamid Dönemi Eğitim Politikaları, **OTAM**, Sayı 11, 2000, 29.

<sup>148</sup> *Medreselerin islahı konusunda çeşitli layihalar sunulmuştur. Bunlardan birisi Şeyh Ali Efendizade Muhyiddin'e aittir. Muhyiddin açık bir şekilde iradeyi suçlamaktadır. "Son dönem padişahları medresenin islahına bakmamışlar ve teşvik görmeyen ulema her yerde gerilemeye yüz tutmuştur. Devlet adamları yeni fenlerin medresede okutulmasını engellemektedir."* Bkz: Ramazan Balcı, Medreselerin Islahı Konusunda Sultan II. Abdülhamid'in Hazırlattığı Bir Lahyanın Tahlili, **Tarih Okulu Dergisi**, Sayı XII, 2012, 164.

<sup>149</sup> Nesimi Yazıcı, Osmanlı'nın Son Döneminde Din Görevlisi Yetiştirme Çabaları Üzerine Bazı Gözlemler, **Diyanet Dergisi**, Cilt 27, Sayı 4, 1991, 61-62.

1881 (1299) yılında "Mekâtib-i Sıbyaniye" idaresinin adı "*Mekâtib-i İptidâiye idaresi*" olarak değiştirilmiştir. Bu değişikliğin anlamı, artık Maârif Nezâreti'nin ilk öğretimde "*usûl-i cedid*" (yeni usûl) ile eğitim-öğretim veren okullara ağırlık vermesidir. Ayrıca sıbyan okullarının kafalarda oluşturduğu izlenimi silip iptidâ kelimesiyle ilk öğretime yeni bir anlayış getirme isteğidir.<sup>150</sup>

Bu dönemdeki yapılan okullar Avrupa mimarisini yansıtmakla birlikte Osmanlı gelenek göreneklerine uygun olarak tasarlanmıştır. Osmanlı okul binaları bezemeler kullanılarak, namaz ve merasim alanları oluşturularak, Osmanlı ve İslam geleneğinin temellerini oluşturması bakımından da dikkat çekmiştir.<sup>151</sup> Eğitimde halkın eğitimi konusuna da eğilen Osmanlı Devleti yetkilileri, halkı bilinçlendirmek için bir de cemiyet tesis etmiştir. Yani Petersburg Sefiri Halil Bey'in başkanlığında ve Münif Paşa'nın<sup>152</sup> önderliğinde *Cemiyet-i İlmiye-i Osmaniye* adı altında bir cemiyet kurulmuştur.<sup>153</sup>

### 2.6.3. II. Meşrutiyet Döneminde Eğitim

II. Meşrutiyet dönemine gelindiğinde ise Batılı tarzda eğitimin gelişmesi ve yerleşmesini daha da hızlandırmıştır. Devlet tarafından eğitime ayrılan bütçe genişletilmiştir. İlköğretim parasız olması ve yurt çapında zorunlu hale getirilmesi için çaba gösterilmiştir. Okullardaki eğitim-öğretimin müfredatına ilişkin de çalışmalar başlamıştır. Kısacası II. Meşrutiyet dönemi yapılan hazırlıklar Cumhuriyet sonrası yapılan devrimlerin alt yapısını oluşturmuştur.<sup>154</sup> Cumhuriyetle birlikte ıslahat fikirleri yerini inkılap fikrine bırakmıştır. Tanzimat dönemi eğitim sistemi bir rota kayması olarak nitelendirilirken, Cumhuriyet dönemi kırılma noktası olarak tabir edilmiştir. Bu dönemde zaman zaman ihtilal görüntülü inkılap çalışmaları yapılmıştır. İnkılap çerçevesi içerisinde eğitimle ilgili doğrudan doğruya *Tevhid-i*

<sup>150</sup> Kodaman, 31.

<sup>151</sup> Görür, 316.

<sup>152</sup> Betül Batır, Türk Eğitim Reformunda Bir İsim: Mehmet Tahir Münir Paşa, **Hasan Ali Yücel Eğitim Fakültesi Dergisi**, Cilt 1, Sayı 2, 2004, 11-24.

<sup>153</sup> "*Mecmua-i Fünûn*" adı verilen bir yayın organı ile faaliyetlerine başlayan cemiyet bir de nizamname yayınlamıştı. Beş fasıl ile otuz beş maddeden oluşan ve *Mecmua-i Fünûn*'un ilk sayısında neşredilen nizamnamede cemiyetin amacı açıklandıktan sonra en fazla otuz iki sayfadan ibaret olmak üzere *Mecmua-i Fünûn* isimli bir dergi çıkarılarak üyelere dağıtılacağı, ve merkezin İstanbul'da olacağı belirtilmişti. Bkz: Emine Gümüşsoy, Tanzimattan Sonra Halk Eğitimi İçin Kurulan İki Cemiyet: Cemiyet-i İlmiye-i Osmaniye ve Cemiyet-i Tedrisiye-i İslamiye, **Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, Cilt 8, Sayı 2, 2007, 176.

<sup>154</sup> Şerif Demir, XIX. Yüzyıl Osmanlı Eğitim Sisteminde Yaşanan Değişim, **The Pursuit Of History International Periodical For History and Social Research**, Sayı 13, 2015, 444.



*Tedrisat Kanunu*<sup>155</sup> kabulüyle birlikte (3 Mart 1924) medreselerin kapatılması ve alfabenin değiştirilerek, Latin esaslı *Türk Harflerinin Kabulü* (3 Kasım 1928) yanında hayatın değişik alanlarıyla ilgili inkılaplar da yapılmıştır.<sup>156</sup> Yapılacak inkılaplar arasında değişik görüşler de ortaya çıktığı gibi neyin nasıl olacağı konusunda da tartışmalar olmuştur. Batıcılar, İslamcılar ve Türkçüler memleketin geleceğini kurtarma ümidiyle ekonomik ve siyasi konuların yanı sıra, eğitimle ilgili konuları da tartışmışlardır. Medreselerin kapatılıp kapatılmayacağı, Latin harflerinin alınıp alınmayacağı, eğitimin hangi dille yapılacağı, ne tür okullarda hangi derslerin okutulacağı, kızların eğitiminin hangi seviyede olması gerektiği, kızlarla erkeklerin bir arada mı, yoksa ayrı okullarda mı okutulması gerektiği, eğitimle ilgili problemlerin çözümüne temel eğitimden mi, yükseköğretimden mi başlanmasının daha doğru olacağı, anaokullarının gerekli olup olmadığı, eğitim giderlerinin kim tarafından finanse edileceği, din eğitiminin olup olmayacağı veya nasıl olacağı, gayrimüslimlerin eğitiminin nasıl olacağı gibi daha pek çok konu uzun uzadıya tartışılmıştır.<sup>157</sup>

Osmanlı eğitim sistemi zamana ve mekana göre değişiklik arz etmiştir. Osmanlıların Batının tesiriyle de birçok yeni kurum açmaları ve eğitime de yansımaları kaçınılmaz olmuştur. Çağdaşlaşma yolunda atılan adımlar ile birlikte eğitim değişiminin ürünü olarak yeniliklere yol vermiştir.

### **2.7. Osmanlı Devleti'nde Gayrimüslim Tebaa ve Eğitim**

Nevşehir'deki eğitim ve eğitim kurumlarından bahsedilecek üçüncü bölümde Osmanlı Devleti'nin tebaasından ve onların eğitim süreçlerinden bahsetmek konunun daha net anlaşılmasını sağlayacaktır. Zira Osmanlı dönemindeki Nevşehir bölgesindeki eğitim ve eğitim kurumları sadece Müslüman kurumlarından ibaret değildir. Açılmış olan okulların geçmişinin bir düzeneğe veya bir disipline bağlı olarak nasıl aşamalar kaydettiği hakkında bilgilendirme yapmak gerekmektedir.

---

<sup>155</sup> Rukiye Demirel, **Tevhid-i Tedrisat Kanunu ve Atatürk Dönemi Uygulamaları**, Yüksek Lisans Tezi, Çukurova Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İlköğretim Anabilim Dalı, Adana, 2009, 38-41; Zeki Salih Zengin, *Tevhid-i Tedrisat Kanunu'nun Hazırlanmasından Sonraki İlk Dönemde Uygulanışı ve Din Eğitimi*, **Dini Araştırmalar Dergisi**, Cilt 5, Sayı 13, 2002, 81-106.

<sup>156</sup> Adil Şen, *Osmanlı'dan Günümüze Eğitimde Modernleşme Çabaları*, **Ekev Akademi Dergisi**, Sayı 57, 2013, 486.

<sup>157</sup> Hıdır Önür, *Son Dönem Osmanlı Aydınında Eğitim Tartışmaları*, **The Journal Of Academic Social Science Studies**, Sayı 30, 2014, 489.

Osmanlı belgelerinde "*tebaa-i gayr-i müslime*", "*cemaat-ı muhtelif*", "*milel-i saire*" ve "*milel-i muhtelif*" terimlerle adlandırılan gayrimüslim cemaat arasında dinlerine göre Hristiyanlar, Musevîler, Sabîiler olarak 3 ana grup oluşturmaktadır. Katolik Hristiyanlar; Lâtinler, Gürcüler, Ermeniler, Süryanîler, Keldanîler, Marunîler Kıptiler ve Katolik Rumlar'dan Ortadokslar; Gregoryenler, Nasturîler, Yakubî Süryanîler, Melkitler ve Mandeîler'den Musevîler İse; Rabbanîler, Karaitler ve Samirîlerden oluşmaktadır.<sup>158</sup>

Türkler tarih boyunca yaşadıkları ve fethettikleri bölgelerdeki gayrimüslim halka inanç ve yaşamında hoşgörü göstermiştir. Bilindiği üzere Rum ve Ermeni cemaat varlıklarını Cumhuriyet dönemine kadar devam ettirmiştir. Müslüman tebaayla birlikte evleri, iş yerleri yan yana olan halk uzun süre boyunca dayanışma ve yardımlaşma halinde yaşamışlardır. Devletin müslüman tebaya tanıdığı haklar gibi onlara da tanımış olduğu hak sayesinde hukuki işlerinde Müslümanlardan farklı bir uygulama söz konusu olmamıştır. Şehir merkezlerinde yerleşen gayrimüslimlerin çoğu kendi istihdam alanlarını da oluşturmuşlardır. Kendilerine ait eğitim kurumları sayesinde tahsillerini yapmışlardır.<sup>159</sup>

19. yüzyıla gelindiğinde Osmanlı ülkesindeki yabancı kurumların sayısının arttığı görülmüştür. Bu gibi kurumların sayısının artmasındaki sebeplerin başında Osmanlı Devleti'nin yabancı devletlere vermiş olduğu imtiyazların bu devletler tarafından kendi çıkarları doğrultusunda kullanılmış olmasıdır. Bu da Osmanlı Devleti'nin artık dünyaya hüküm salan, dünya arenasında ömrünün sonunun geldiğini ve kendini koruyup kollayacak siyasi gücünü yitirdiğini göstermiştir. Ağırlıklı olarak yabancıların açmış olduğu kurumların alanlarına bakıldığında da eğitim başta olmak üzere sağlık, din ve yardım çalışmaları başı çekmiştir. Bunun yanında yayın faaliyetleri yürüten matbaalar, burada görev yapan misyonerler kişisel ihtiyaçlarını karşılamak için inşa edilen meskenlerde kalmışlardır.<sup>160</sup>

---

<sup>158</sup> Ayşe Almıla Gök, Osmanlı İmparatorluğu'nda Gayri Müslimler: Millet Sistemi, Tarihi Gelişimi ve Milletlerarası Antlaşmalar, **Türkiye ve Siyaset**, Sayı 3, 2001, 101.

<sup>159</sup> Ahmet Aras, Konya Salnameleri Işığında Gayr-i Müslimlere Ait İbadet ve Eğitim Kurumları, **Türk-İslam Medeniyeti Akademik Araştırmalar Dergisi**, Sayı 5, 2008, 184.

<sup>160</sup> Gülbadi Alan, Amerikan Board Okullarında Yürütülen Misyonerlik Faaliyetleri, **Journal Of Islamic Research**, Cilt 4, Sayı 20, 2007, 464-465.

Oikonomos bir değerlendirmesinde gayrimüslim tebaadan olan Rumların eğitimine olan düşkünlüklerinden de bahsetmiştir. Şöyle ki: "Türkiye'nin çeşitli eyaletlerinde kısmen İstanbul, kısmen İskenderiye, kısmen Kudüs Patrikliği'nin etki alanı içinde ve Kıbrıs adasında bulunan Rum okullarının gözden geçirilmesinden şu sonuç ortaya çıkıyor. Rum milleti eskiden beri olduğu gibi bugün de eğitime son derece düşkün olup gelişmeyi sever. Hiçbir felaket ve uğursuzluk ve hiçbir barbarlık bu eğitim ateşini ne söndürebilmiş ve ne de söndürebilecektir. Türk yönetimi altında bulunan Rumlar eğitim konusunda o kadar başarılı olmuşlardır ki Epir, Makedonya ve Trakya'da, Trabzon ve Kayseri'ye kadar Anadolu'da, Kudüs'e kadar Suriye ve Filistin'de, Hartum'a kadar Mısır'da her nereye baksak, en küçük Rum topluluklarının bulunduğu yerlerde Rum okullarına rastlarız. Ve nerede gerekli araçlar sağlanmışsa bu okullar hemen ilerler ve gelişirler".<sup>161</sup> Bütün bu faaliyetler altında gelişmeyi kendine ilke edinen gayrimüslim tebaanın zamanla kendi etki alanlarını genişlettiği ve eğitim faaliyetleriyle birçok yapılanmaya gittiği görülmüştür.

## **2.8. Nevşehir'de Gayrimüslim Tebaa ve Eğitim**

Osmanlı İmparatorluğu zamanında ülke genelinde gayrimüslim halkın büyük bir nüfusa sahip olduğundan yukarıdaki bölümde bahsedilmişti. Bu bölümde Nevşehir bölgesindeki gayrimüslim tebaadan bahsetmek Nevşehir eğitim kurumlarının daha net anlaşılmasını sağlayacaktır.

Nevşehir'de 1870 yılında 8.528 Rum, 469 Ermeni, 29.194 Müslüman nüfus yaşamaktadır. Rum halkın genel okullar açtıkları, 1850 yılı öncesinde eğitim konusunda bir örgütlenme oluşturdukları görülmektedir. Bu eğitim aile içi "*ev okulları*" temeline dayandırılmıştır. Nevşehir'de Rum okullarının örgütsel çalışmalarının yapıldığı tarih 1820 yılı olmuştur. Üçüncü bölümde de bahsedilecek olan Rum mekteplerinin ihtiyaçlarının karşılanması için daima bir mütevelli heyetinin bulundurulması eğitim çalışmalarını hızlandırmıştır. Rum mahallesinde 3 anaokulu (Nepiagogeia), 6 sınıflı (yıllık) 1 kız okulu (Partenagogeion), ve 7 sınıflı (yıllık) 1 erkek okulu (Astiki Sholi) açılmıştır.<sup>162</sup>

<sup>161</sup> İlay İleri, Osmanlı Devleti'nde Azınlıkların Eğitimi, **OTAM**, Sayı 17, 2010, 134-135.

<sup>162</sup> Yavuz İçsen, Nevşehir Rum Mahallesi, **Peribacası Kapadokya Kültür ve Tanıtım Dergisi**, Sayı 12, 2010.

XIX. yüzyıl ortalarında Nevşehir'de kalabalık bir Hristiyan nüfus vardır. Kahvecidağı eteklerine yerleşmiş olan Rum halkın üç, dört katlı saray gibi konaklarının olduğu, bolluk ve rahatlık içinde yaşadıkları bilinmektedir.<sup>163</sup>

Osmanlı dönemi Nevşehir'inde XIX. yüzyılın son çeyreğinde gayrimüslim halk tehlikeli olmaya başlamıştır. Çoğu kaynağa göre millet-i sadıka olarak adlandırılan Ermenilerin zamanla tehlikeli oldukları görülmüştür.<sup>164</sup> Nevşehir ve çevresinde yaşayan Ermenilerin evleri arandığında çok sayıda silaha rastlandığı, develerle şehirden silah kaçırdıkları ve bir kısmının ele geçirildiği görülmektedir. Bununla da yetinmeyip, provokasyon faaliyetlerine giriştikleri ve daha da tehlikeli olmadan, bu durum dahiliye nezaretine bildirilmiştir. XIX. yüzyılın son çeyreğinden itibaren Nevşehir'de Protestanlık yayılmış; Protestanlar ibadet yeri ihtiyaçlarını karşılamak için, bazı yerlerde kiliseler açmaya başlamışlardır. İbadet yeri haline getirilen yerlerden biri de evler olmuştur. Bu gibi işlemlerini gayrimeşru yollarla yapmışlardır.<sup>165</sup>

---

<sup>163</sup> Güney, 7.

<sup>164</sup> *Osmanlı ülkesine yönelik faaliyet yürüten Ermeni komiteciler, teşkilatlarını kurumsallaştırdıktan sonra Avrupa'nın çeşitli başkentlerinde konferanslar ve toplantılar da icra etmişlerdir.* Bkz: Cengiz Kartın, Ermeni Komitelerinin Faaliyetleri Çerçevesinde Ermeni Milliyetçiliğinin Doğuşu, Hoşgöründen Yol Ayrımına Ermeniler, **II. Uluslararası Ermeni Sempozyumu**, Cilt 1, Kayseri 2009, 400.

<sup>165</sup> Kaya, XIX. Yüzyıl ve XX. Yüzyıl Başlarında..., 115.

## ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

### NEVŞEHİR'DE EĞİTİM VE EĞİTİM KURUMLARI

#### (1875-1900)

#### 3.1. Nevşehir'de Eğitim

Aşağıda da görüleceği üzere Nevşehir kazası ve buraya bağlı bulunan yerlerdeki eğitim faaliyetleri hakkındaki bilgiler her bölgeye göre ayrı başlıklar altında verilmiştir. Osmanlı vilayet yapılanma dönemi içerisinde ne gibi değişiklik ve aşamalar kaydettiği ve hangi eğitim kurumlarına sahip olduğu bu kısımda incelenmiştir.

#### 3.1.1. Nevşehir'deki Müslüman Okulları ve Eğitim Faaliyetleri

1870 (1287) tarihli salnameden edinilen bilgide Nevşehir kazasında Müslüman nüfusa ait 15 sıbyan mektebi, 2 medrese olduğu görülmektedir. 1871 tarihine gelindiğinde de ise 15 sıbyan mektebinin varlığına rastlanmaktadır. 1876 yılındaki salnâmadan edinilen bilgide 1 rüşdiye mektebinin varlığı dikkati çekmektedir. 1876'daki mektep hocalarından muallim-i evvel Mustafa Efendi, muallim-i sâni Mehmet Cevdet Efendi ve bevvab<sup>166</sup> olarak da İbrahim Ağa'nın görev yaptığı belirtilmektedir.<sup>167</sup>

1879 yılının verilerine göre Nevşehir'deki Müslüman nüfus sayısı 11.724'tür. Mektep, medrese ve rüşdiyelerdeki şakirt sayısının 75 olduğu, muallim-i evvel Seyit Efendi, muallim-i sâni Hüseyin Efendi, rika hocası Hafız Mehmet Efendi ve bevvab olarak da Mehmet Ağa'nın görevli olduğu bilgisi bulunmaktadır.<sup>168</sup>

---

<sup>166</sup> *Mevlâna'nın türbesinin türbedarlarına verilen addı. Türbe kapısını açıp kapamakla mükellef olmaları bu isimle tesmiye olunmalarına sebep olmuştur. Bevvâb, son zamanlarda mektep kapıcılarına denilir ve kapıcılık mânâsına olarak "bevvâbcılık" şeklinde de kullanılırdı. Bkz: Pakalın, 212.*

<sup>167</sup> Salnâme-i Vilâyet-i Konya, 1287/1870, 92; 1288/1871, 122-123; 1293/1876, 81.

<sup>168</sup> Salnâme-i Vilâyet-i Konya, 1296/1879, 140-153.

1899 yılına gelindiğinde ise Müslümanlara ait 82 mektep, 8 medrese, 2 kütüphane bulunmakla birlikte; 1 ibtidâî mektebine 126 talebe, 65 mektebe 2.519 erkek, 1.981 kız, 8 medreseye 682 talebe düşmekteydi.<sup>169</sup>

**Tablo 1.** Nevşehir'de XIX. Yüzyılda Müslüman Eğitim Kurumları Sayıları<sup>170</sup>

Sene	Mektep	Medrese	Rüşdiye	Şakirt
1870	15	2	-	-
1871	15	2	-	-
1874	20	5	1	163
1879	20	5	1	75
1890	72	-	1	-
1899	82	8	4	126

Nevşehir'de hangi mekteplerin bulunduğunu salnâmeler dışında arşiv belgelerinden de öğrenmekle birlikte bu mekteplerdeki eğitimle ilgili bilgilere de ulaşılmaktadır. Mekteplerde görev yapacak öğretmenlerin özellikleri Maârif-i Umûmiye Nizâm-nâmesi ile belirlenmiştir. Buna göre öğretmenlerin elinde darülmuallimin-i ibtidâîden şhadetnâme bulunması veya imtihan ile yeterliliklerinin ispatlanması gerekmektedir. Ayrıca memuriyet vazifelerinde kanuna aykırı hareket edenler cezalandırılmıştır.<sup>171</sup> Bu bilgi ışığı altında Nevşehir kasabasında bulunan ibtidâî mektebinde bazı aksaklıkların olduğu görülmektedir. 2 Temmuz 1876 (20 Haziran 312) tarihinde ismi verilmeyen ibtidâî mektep mualliminin mektebe devam etmediği gerekli yerlere bildirilmiş, fakat gelen cevapta bu kişinin memuriyetinin değiştirilmesinin uygun olmayacağı belirtilmiştir.<sup>172</sup>

### 3.1.1.1. Sıbyan Mektepleri

Sıbyan mektepleri Osmanlı eğitim sisteminin başlangıç okuluydu ve sayıları kaza ve vilayet merkezlerinde oldukça fazlaydı. Bunun yanında kazalara bağlı birimlerde de sıbyan mektepleri bulunmaktaydı. Bununla alakalı bir kayda göre Nevşehir kazasına

<sup>169</sup> Salnâme-i Vilâyet-i Konya, 1317/1899, 287.

<sup>170</sup> Salnâme-i Vilâyet-i Konya, 1287/1870, 92; 1288/1871, 122-123; 1291/1874, 121-135; 1296/1879, 140-153; 1307/1890, 130; 1317/1899, 287.

<sup>171</sup> Hamza Altın, 1869 Maarif-i Umumiye Nizamnamesi ve Öğretmen Yetiştirme Tarihimizdeki Yeri, **Fırat Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi**, Cilt 13, Sayı 1, 2008, 279-282; Teyfur Erdoğan, Maarif-i Umumiye Nezareti Teşkilatı II, **Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Fakültesi Dergisi**, Cilt 52, Sayı 1, 1997, 253.

<sup>172</sup> Başbakanlık Osmanlı Arşivi (BOA), **Maârif Nezâreti Mektubu Kalemi (MF. MKT)**, 325/15, 30 M. 1314/ 15 Temmuz 1896.

bağlı Aravan karyesinde bir sıbyan mektebinin olduğu bilgisi yer almaktadır. İmamlık görevini de yürüten Seyyid Süleyman Halife aynı zamanda muallimlik vazifesini de yapmıştır.<sup>173</sup>

XIX. yüzyılın son çeyreğine gelindiğinde sıbyan mektepleri hakkındaki bilgiler salnâmelerden elde edilen istatistiki verilerden ortaya çıkmaktadır. Mesela, 1877 yılında Nevşehir'deki sıbyan mekteplerinin sayısı 20, öğrenci sayısı ise 1.580'di. 1883'de (1300) Nevşehir kazasındaki sıbyan mekteplerinin sayısında ciddi bir artış görülmektedir. Okul sayısı 60'a, öğrenci sayısı da 1.760'ı erkek, 921'i kız olmak üzere toplam 2.681'e ulaşmıştır. Bu sayılar 1884 (1301) yılında değişmemiş, ancak 1885 (1302) yılında sıbyan mekteplerinin sayısı 72'ye çıkmıştır. Bu sayının uzun süre değişmediği görülmekte ve 1891/1892 (1309) yılında da Nevşehir'deki sıbyan mekteplerinin sayısı 72'ye ulaştığı kayıtlardan anlaşılmaktadır. 1869 yılında da 1 tane rüşdiye bulunduğu görülmektedir.<sup>174</sup>

### 3.1.1.2. Nevşehir Rüşdiyesi

Nevşehir'deki eğitim alanındaki gelişmelerden dikkati çekecek bir belge, gayrimüslim talebelerin Müslüman cemaat okullarına (rüşdiyesine) alınması hakkında bilgi vermektedir. Niğde sancağı tarafından gönderilen yazıda Nevşehir rüşdiye mektebine gayrimüslimlerin kabul edilmesi istenilmiş; bu kabuller olursa mektebin genişletilmesi ve gayrimüslimlerin derslerden eğitim alabilecekleri, düzenlemeye ihtiyaç duyulursa mektebin masraflarının ahali tarafından karşılanması gerektiği belirtilmiştir.<sup>175</sup>

Yine rüşdiye mektebi için gerekli olan hocaların tayin edildiği de görülmektedir. Önceden açılmış olan rüşdiye mektebi öğrencilerinin rika öğrenme zamanı gelmiş; 1872 (1289) tarihinde 80 kuruş maaşla Yusuf Efendi rika hocası olarak tayin edilmiştir.<sup>176</sup> Nevşehir rüşdiye mektebi muallim-i evveli olan Mustafa Efendi'den boşalan muallimliğe 500 kuruş maaşla öğretmen yetiştiren okul olarak varlığını sürdürmekte olan darülmualiminden mezun olmuş ve diplomasını almış bulunan

<sup>173</sup> Metin Ziya Köse, Ali Kozan, **Nevşehir Mahkemesi'ne Ait İlk Şer'iyye Sicili (3 Numaralı Defter) 1213-1221/1798-1807**, Nevşehir: Nevşehir Üniversitesi Yayınları, 2013, 35.

<sup>174</sup> Mehmet Mercan, **Nevşehir'de Eğitim ve Kültür Hayatı (1875-1900)**, **I. Uluslararası Nevşehir Tarih ve Kültür Sempozyum Bildirileri**, Cilt 5, Nevşehir 2011, 128-129.

<sup>175</sup> BOA, **MF. MKT**, 46/94, 5 Ra. 1294/ 20 Mart 1877.

<sup>176</sup> BOA, **MF. MKT**, 1650/42, 25 Z. 1306/ 22 Ağustos 1889.

Süleyman Fevzi Efendi'nin bu göreve tayini yapılmış ve gazetelerde ilan edilmiştir.<sup>177</sup>

**Tablo 2.** 1876 Yılında Nevşehir Rüşdiye Mektebi Muallimleri<sup>178</sup>

<b>Muallim-i Evvel</b>	<b>Mustafa Efendi</b>
<b>Muallim-i Sâni</b>	<b>Nazif Efendi</b>
<b>Rika Hocası</b>	<b>Mehmet Cevdet Efendi</b>
<b>Bevvab</b>	<b>İbrahim Ağa</b>

**Tablo 3.** 1879 Yılında Nevşehir Rüşdiye Mektebi Muallimleri<sup>179</sup>

<b>Muallim-i Evvel</b>	<b>Seyid Efendi</b>
<b>Muallim-i Sâni</b>	<b>Hüseyin Efendi</b>
<b>Rika Hocası</b>	<b>Hafız Mehmet Efendi</b>
<b>Bevvab</b>	<b>Mehmet Ağa</b>

**Tablo 4.** 1899 Yılında Nevşehir Rüşdiye Mektebi Muallimleri<sup>180</sup>

<b>Muallim-i Evvel</b>	<b>Hacı Mustafa Efendi</b>
<b>Muallim-i Sâni</b>	<b>Mustafa Efendi</b>
<b>Muallim-i Sâlis</b>	<b>Muhittin Efendi</b>
<b>Rika Hocası</b>	<b>Mehmet Efendi</b>
<b>Hüsnu Hat Muallimi</b>	<b>Avni Efendi</b>
<b>Bevvab</b>	<b>Mahmut Efendi</b>
<b>Talebe Sayısı</b>	<b>107</b>

1906 yılındaki salnâmeden Nevşehir'de 1 rüşdiye, 29 ibtidâi mektebi ile ilgili bir kayıt mevcuttur.<sup>181</sup> Buna göre bu rüşdiye mektebi hocalarının imtihanlarda girecekleri derslerin bazılarını göstermeyerek o derslerden numara belirlemeleri ve vazifelerini suistimal etmelerinden dolayı gereğinin yapılması için maârif müdüriyetine bildirildiği görülmektedir.<sup>182</sup>

<sup>177</sup> BOA, **MF. MKT**, 640/12, 24 Ra. 1320/ 1Temmuz 1902.

<sup>178</sup> Salnâme-i Vilâyet-i Konya, 1293/1876, 81.

<sup>179</sup> Salnâme-i Vilâyet-i Konya, 1296/1879, 153.

<sup>180</sup> Salnâme-i Vilâyet-i Konya, 1317/1899, 285; Salnâme-i Nezâret-i Maârif-i Umûmiye, 1317/1899, 1356.

<sup>181</sup> Salnâme-i Vilâyet-i Konya, 1322/1906, 338.

<sup>182</sup> BOA, **MF. MKT**, 954/57, 3 Ş. 1324/ 22 Eylül 1906.



### 3.1.1.3. Nevşehir Medresesi

Nevşehir bölgesinin mükellef tarih yapılarından birisi de Damat İbrahim Paşa'nın yaptırmış olduğu Damat İbrahim Paşa Külliyesi'dir. Nevşehir'in en önemli medresesi bu yapıya aittir. Damat İbrahim Paşa tarafından yaptırılan bu külliye zaman zaman hasar gördüğü için tamire ihtiyaç duymuştur. Medresesi, camisi, hamamı ve kütüphanesiyle dikkatleri üzerine çeken bu külliyenin 28 Nisan 1882 (9 Ca. 1299) tarihinde cami ve medresesinin harap olan yerlerinin 39.967.5 kuruş masrafla tamir edilmesine karar verilmiş; ancak masrafın çok olması üzerine daha az masrafla tamirinin yapılması kararlaştırılmıştır.<sup>183</sup>

**Tablo 5.** 1903 Yılında Nevşehir Medreseleri<sup>184</sup>

Medresenin İsmi	Mahalle	Müdürris	Talebe Sayısı	Kurucusu
Medrese-i Bâla	Cami Cedid Mahallesi	Fahri Efendi	102	İbrahim Paşa
–	»	Süleyman Vehbi Efendi	106	İbrahim Paşa
Pirizâde Medresesi	»	Süleyman Vehbi Efendi	48	Hacı Ali Bey
Orduoğlu Medresesi	»	İsmail Efendi	128	Orduoğlu
Kapucubaşı	Kapucubaşı Mahallesi	İsmail Efendi	56	Osman Ağa
Vaiz Mesresesi	–	Hacı Hamdi Efendi	144	Hasan Efendi
Kasımzâde Medresesi	Herikli Mahallesi	Hacı İsmail Efendi	86	Ashâb-ı Hayr
Fevziye Medresesi	Baş Mahallesi	İbrahim Efendi	14	Ashâb-ı Hayr
Hacı Zekeriyya Medresesi	Merkez Kazada	Süleyman Efendi	79	Kâtip Mehmet Efendi

XIX. yüzyılın son çeyreğinde Nevşehir'in diğer Anadolu şehirlerinde olduğu gibi yoğun bir değişim süreci içerisine girdiği görülmektedir. Halkın iskânı için devam eden inşaatlar arasında inşaatı bitmiş olan medrese, sıbyan mektebi, rüştiye için İstanbul'dan öğretmenler de Nevşehir'e tayin edilmiştir. Her öğretmene de ailesinin kalabalık oluşuna göre ev, bahçe, bağ, binek hayvanı ve hizmetkarlar verilmiştir.

<sup>183</sup> Başbakanlık Osmanlı Arşivi (BOA), *İdâre-i Şûrâ-yı Devlet (İ.ŞD)*, 59/3382, 4 S. 299/ 26 Aralık 1881.

<sup>184</sup> Salnâme-i Nezâret-i Maârif-i Umûmiye, 1321/1903, 590.

İstanbul Üniversitesinin (darülfünun) önemli hocalarından Künevi Çelebi vezir maaşı ile Nevşehir'e atanmıştır. Müderris Künevi Efendi, şehrin Rum ve Ermeni papazlarıyla görüşerek onların okul ve öğretmen ihtiyaçlarını gidermiştir. Künevi Efendi, Rum bir nalbanta dükkan, kalfa vs. sağlayarak Müslüman ahalinin de nalbantlık öğrenmesi için kurslar açtırmıştır.<sup>185</sup> Bu gelişmeler ışığında yapılan iskân ve imar faaliyetlerinin yanında kültür gelişimine katkı sağlayan binaların tesis edilmesi gün geçtikçe artarak devam etmiş ve darülfünun müderrislerinden bir hocanın Nevşehir'e tayin edilmesi de bu bölgeyi önemi haiz bir konuma getirmiştir.

### 3.1.2. Nevşehir'deki Rum Okulları ve Eğitim Faaliyetleri

XIX. yüzyılın başlarına kadar Rum cemaatlerinin eğitimi kilise tarafından karşılanmıştır. Tanzimat Fermanı'nın getirdiği haklarla birlikte kilise dışındaki unsurlarında eğitim konusunda söz sahibi oldukları görülmüştür. Nevşehir'deki Rum halkın eğitim faaliyetleri XIX. yüzyılın ortalarına gelinceye kadar özel öğretmenler tarafından gerçekleştirilmiştir. Rum cemaat kendi eğitim faaliyetlerini yürütme aşamasında atik davranmıştır. Özellikle İstanbul'da bulunan Nevşehirli Rum cemaat bu bölgedeki eğitime önemli katkı sağlamıştır. Bu bölgedeki Rum nüfusu için eğitim kurumları tesis etmişler ve eğitim masraflarını da karşılamak için önemli çalışmalara adım atmışlardır. 1874 yılında Nevşehir'deki Rum okullarında 880 öğrencinin öğrenim gördüğü tespit edilmiştir. Öğretmen maaşları 4.000-9.000 kuruş arasında değişmiştir. Yardımcı öğretmenler ise 2.500 kuruş civarında ücret almıştır. Okulların eğitim öğretime devam etmeleri 66.000 kuruşa mal olmuştur.<sup>186</sup>

1879 yılında Nevşehir'de Rumlar belli başlı okullara sahiptiler. Bu okullar 13-18 yaşları arası erkekler için nispeten iyi kütüphaneli okullar olup burada 80 öğrenci okumakta idi. Genç erkekler için ise 2 büyük okul vardı. Burada da 500 öğrenci okuyordu. Yine 250 kızın okuduğu 1 kız okulu olup bu okulun yatakhane çok iyi durumdaydı. Sınıfları büyük olup burada Okuma, Yazma, Matematik, Coğrafya, Rumca ve Tarih dersleri okutulmaktaydı.<sup>187</sup>

---

<sup>185</sup> Çiftçioğlu, 146-147.

<sup>186</sup> Fahri Maden, XIX. Yüzyıl Sonları ve XX. Yüzyıl Başlarında Nevşehir'de Rum Mektepleri, **I. Uluslararası Nevşehir Tarih ve Kültür Sempozyumu Bildirileri**, Cilt 4, Nevşehir 2011, 110.

<sup>187</sup> Musa Şaşmaz, İngiliz Konsolosu Stewart'ın Konya Vilayetine Dair Genel Raporu (1879), **Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi**, Sayı 12, 2002, 88.

Nevşehir Rum mektepleri ve öğrenci sayıları ile ilgili en ayrıntılı bilgiler Maârif Salnâmelerinde bulunmaktadır. 1899-1900 (1317) tarihli Maârif Salnâmesi'ne göre o tarihte Nevşehir'de 6'sı rüşdi, 11'i ibtîdâi olmak üzere toplam 17 gayrimüslim okulunda 1.365'i erkek, 957'si kız olmak üzere toplam 2.322 öğrenci eğitim görmüştür. Nevşehir merkezinde gayrimüslimlere ait rüşdi derecesinde 4 mektepte 403 erkek, 280 kız; ibtîdâi derecesinde 12 mektepte 598 erkek, 532 kız öğrenci var olduğu kayıtlarına ulaşılmaktadır. Rum Patrikhanesine bağlı olan bu 17 okulun 15'i Rum cemaatine mensup iken 2'si Ermeni ve Protestan cemaatine bağlıydı. Bu mekteplerin 5'i Nevşehir merkezindeki Orta Mahalle'de; 5'i Nevşehir'e bağlı Eneği, Melegobi, Civar Zile ve Develli köylerinde; 4'ü Arapsun kazasında ve 1'i Ürgüp kazasında idi.<sup>188</sup>

**Tablo 6.** 1900 Yılında Nevşehir'de Gayrimüslim Mektepleri<sup>189</sup>

Mektep	Cemaat
Civar Zile	Rum
Ermeni Mahalle	Ermeni
Protestan	Protestan
Develli	Rum

**Tablo 7.** 1903 Yılında Nevşehir'deki Gayrimüslim Mektepler<sup>190</sup>

Mektep	Cemaat	Derecesi	Kız	Erkek
Ebyos yorgi	Rum	Rüşdi	–	30
»	»	Sıbyan	–	40
Panaya inas	»	Rüşdi	30	–
»	»	İbtidâi	30	–

Mesela, muhtemelen Nevşehirli ve ikamet yerleri İstanbul olan 2 Rum şahsın Nevşehir'deki Rum mektebi için yardım kampanyası düzenlediği görülmektedir. İstanbul'da İstefan ve Nikola adında kişilerin idaresi altında bir cemiyet kurulmuş ve bu kişilerin Nevşehir'den İstanbul'a götürülen peynirlerden Rum mektebi yararına akçe toplamakta olduğu belirtilmektedir. 8 sene öncesine kadar götürülen peynirlerden her bir toplamından 20, çuvalından 40 ve fiçısından 60 parça alınmıştır.

<sup>188</sup>Maden, 111.

<sup>189</sup> Salnâme-i Nezâret-i Maârif-i Umûmiye, 1318/1900, 1536.

<sup>190</sup> Salnâme-i Nezâret-i Maârif-i Umûmiye, 1321/1903, 595.

Hacı Nikola ve İstefan adlı kişiler polise verdikleri savunmada bu cemiyeti kurmadaki amaçlarının Rum çocukların eğitimden mahrum kalmamaları olduğunu belirtmişlerdir. Gizlice kurulan bu cemiyetin ruhsatı olmadığı gerekçesiyle derhal yasaklanmasına ve peynirlerden elde ettiği akçelerin ise bir an önce sahiplerine verilmesi ve bu cemiyetin kontrol altında tutulması gerektiği bildirilmiştir.<sup>191</sup>

Yine Nevşehir'de diğer bir Rum mektebi için bir başka yardım kampanyası yapıldığı görülmektedir. Bir arşiv belgesine göre Konya vilayetine bağlı olan Nevşehir kazasında zükur ve inas olarak var olan, mütevellî heyetine sahip, 4 Rum mektebinin ihtiyaçlarını karşılamak için İstanbul'daki Odeon tiyatrosunda 35.000 kuruşluk bilet basılması ve dağıtılması için mütevellî heyetinin faaliyette bulunduğu görülmektedir. Mektep mütevellileri olan Teodos Kozmidis, Perveromos Yosifidis, Vasil Artovulos ve Kasati'sinin imzalarının bulunduğu dilekçe verilmiştir. Bu tiyatrodan elde edilen gelirin %10'u Darü'lâcize adına verilmek ve elde edilen gelirin nerelere sarf edildiğinin hesaplanmasını yapmak için de bir memur tayin edilmiştir. Darü'lâcize adına verilecek olan miktarın 2 ay zarfında verilmesi de özellikle belirtilmiştir.<sup>192</sup>

**Tablo 8.** 1899-1900 Yıllarında Nevşehir'de Rum Mekteplerinin Gelir Giderleri<sup>193</sup>

<b>Talebinin Masrafları</b>	<b>72.880</b>
<b>Mekteplerin Masrafları</b>	<b>1.255</b>
<b>Öğrenci ve Kiliseden Alınan Gelir</b>	<b>12.920</b>
<b>Hemşehrilerinden Alınan Gelir</b>	<b>18.280</b>
<b>Açık</b>	<b>32.200</b>

Nevşehir'deki Rum mektepleri yararına düzenlenen başka bir tiyatro daha söz konusudur. Alexandre Dumas'ın "*Prens Leonitinin*" adlı eserinin oynatıldığı, prens kelimesinin aynen kullanıldığı, Prens Leonitinin adlı kişinin bir kadınla münasebetinin anlatıldığı bu oyunda oyuncularından biri omzunda Yunan Devleti'ne ait kokartın üzerinde bir kurdele ile sahneye çıkarak, gurbet şarkıları söylemesi

<sup>191</sup> Başbakanlık Osmanlı Arşivi (BOA), **Dâhiliye Nezâreti Mektubu Kalemi**, (DH. MKT.) 28/1, 13 M. 1307/ 25 Mayıs 1891.

<sup>192</sup> BOA, **MF. MKT**, 683/54, 11 Za. 1320/ 9 Şubat 1903.

<sup>193</sup> BOA, **MF. MKT**, 595/6, 1 N. 1319/ 1 Aralık 1901.

üzerine herkes tarafından alkış almıştır. Yunan Devleti'ne ait kurdele ile çıkması nedeniyle bu gibi oyunlar oynatılmadan önce zabtiye nezâreti tarafından kontrol edilmesi gerektiği belirtilmiştir.<sup>194</sup>

### **3.1.3. Nevşehir'deki Ermeni Okulları ve Eğitim Faaliyetleri**

Salnâmelerden edinilen bilgilere göre Nevşehir'de belirli bir Ermeni nüfusu bulunmaktadır. Bu nüfusun 1879 tarihinde 234 civarı olduğu görülmektedir ki faaliyetleriyle de dikkat çekmektedir.<sup>195</sup> Her cemaatin kendi eğitim faaliyetlerini yürüttüğü göz önüne alınırsa Ermeni cemaati olarak nitelendirilen bu kesimde kendi eğitimi için çalışmalarını yürütmüştür. Mevcut bulunan bir belgeden edinilen bilgide, Ermeni Protestan cemaatinin vermiş olduğu dilekçe üzerine Yozgat'tan Nevşehir'e gelmiş olan Karbeş isimli kimse, bu cemaate ait olan kiliseyi eski haline getirmek ve mektebi açmak için icraatta bulunmuştur. Bu cemaatin dini faaliyetlerinde herhangi bir sakınca görülmediği ve rahatça dini törenlerini yapmada özgür oldukları Konya vilayetinden gelen yazıda bildirilmiş; ancak bu mektep ve kilisenin açılması konusu tekrardan Konya vilayetine iletilmiştir.<sup>196</sup>

Yine Ermeni Protestan cemaatine ait olmak üzere bir mektep inşası icraatlarının olduğu görülmektedir. İbrahim Paşa vakıf sorumlularından Karabet Erjahtebyan sorumluluğunda verilen dilekçe üzerine Protestan cemaatine ait bir kilise, bu kiliseye bağlı bir taş mektep ve papaz odası yapılması için izin istendiği görülmektedir.<sup>197</sup>

### **3.1.4. Eğitim Yoluyla Nevşehir'de Misyonerlik Çalışması**

İstanbul'un fethinden sonra buradaki Rumların başına bir patrik tayin eden II. Mehmet onları gelenek, görenek, dil ve dinlerinde serbest bırakmıştır. Rumlara verilen bu haklar daha sonraki yıllarda Yahudi ve Ermenilere de verilmiş ve okul açma hakkına da sahip olmuşlardır. Açılan bu okullar aynı Türk-İslam geleneğindeki hayırseverler, zenginler ve cemaatler tarafından desteklenmiştir. İlk zamanlarda böyle rahat bir yaşama sahip olan azınlıklar bu haklarını XVIII. yüzyıla gelindiğinde kötü amaçlı kullanmaya başlamıştır. Yabancı devletlerin desteklerini de yanına alan

<sup>194</sup> BOA, MF. MKT, 707/13, 25 S. 1321/ 23 Mayıs 1903.

<sup>195</sup> Salnâme-i Vilâyet-i Konya, 1296/1879, 140.

<sup>196</sup> BOA, MF. MKT, 118/15, 25 L. 1307/ 14 Nisan 1890.

<sup>197</sup> Başbakanlık Osmanlı Arşivi (BOA), **Bâbı Âli Evrak Odası (BEO)**, 4165/312328, 13 Ca. 1333/ 29 Mart 1915.

azınlıklar Tanzimat ve Islahat<sup>198</sup> fermanlarının getirmiş olduğu hakları da bahane ederek tehlikeli olmaya başlamıştır. Yabancı devletler, Osmanlı içerisindeki azınlıklar yoluyla eğitim müesseseleri kurmuşlardır. Bu teşkilatlanma amacıyla da misyonerlik<sup>199</sup> faaliyetleri yürütmüşlerdir.<sup>200</sup>

Misyonerler genel olarak sabırlı, çalışkan, özveri sahibi, sır saklamakta yetenekli kimseler olarak çok yönlü özelliklere sahip olmuşlardır. Misyonerlik dini bir anlam taşımışsa da, sadece bu alanla sınırlı kalmamıştır. Siyasi, iktisadi, idari vb. gibi faaliyetler altında her türlü alanı kapsayacak şekilde teşkilatlanmıştır.<sup>201</sup>

Tarih boyunca doğunun zenginliklerini elde etme çabalarıyla misyon görevini yürüten yabancı devletler Türkiye'yi, odak nokta seçmişlerdir. Misyonerlik faaliyetleri için Türkiye uygun bir coğrafya olmuştur demek yanlış olmaz. Zira Anadolu'yu etki altına almak demek Asya'da hüküm sürmek demektir. Everett P. Wheeler'in 1896'da *"Biz Türkiye'de Hristiyanlar ve Hristiyanlık için okul, hastane açıyoruz, ilaç götürüyoruz, modern tıbbi ve eğitimi kuruyoruz. Türkler bizi istemeyebilir, ama oranın sahibi Türkler değil ki..."* sözü de bu konuyu yeteri kadar aydınlatmış olur.<sup>202</sup>

Anadolu topraklarında misyonerlik faaliyetleri en etkili zamanını XIX. yüzyılda yaşamıştır. Hemen hemen her bölgede misyonerlik faaliyetlerini sürdürme politikası güden misyonerlerin Osmanlı Devleti'nin zayıflamasına paralel olarak çalışmalarını

---

<sup>198</sup> Mehmet Aktel, Tanzimat Fermanı'nın Toplumsal Yansıması, **Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi**, Sayı 3, 1998, 177-184; Musa Gümüş, Anayasal Meşrutî Yönetime Medhal: 1856 Islahat Fermanı'nın Tam Metin İncelemesi, **BİLİG**, Sayı 47, 2008, 215-240.

<sup>199</sup> *Osmanlı sınırları içerisinde faaliyet göstermeye başlayan misyonerler, daha ilk gelişlerinden itibaren Osmanlı ülkesinde açtıkları eğitim kurumları vasıtasıyla, azınlık gruplarının kendi kimliklerini eğitim yoluyla yeniden canlandırma ve ortaya çıkarma çalışmalarına girişmişlerdir.* Bkz: Gülbadi Alan, **Amerikan Board'ın Merzifon'daki Faaliyetleri ve Anadolu Koleji**, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 2008, 3-4; Ayşe Aksu, **Amerikalı Misyonerlerin Osmanlı Anadolu'sundaki Eğitim Faaliyetleri (1820-1900) ve Bunun Osmanlı Toplum Yapısına Etkileri**, Doktora Tezi, Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İlahiyat Anabilim Dalı, İstanbul, 2010, 15-23.

<sup>200</sup> Ersoy Taşdemirci, Türk Eğitim Tarihinde Azınlık Okulları ve Yabancı Okullar, **Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, Cilt 1, Sayı 10, 2001, 18-19.

<sup>201</sup> Metin Hülagü, Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Misyoner, Ermeni, Terör ve Amerika Dörtgeninde Türkiye, **Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, Sayı 10, 2001, 61.

<sup>202</sup> Ercan Haytoğlu, Amerikan Misyonerlerinin Anadolu Topraklarındaki Sağlık Faaliyetleri ve Ermeniler, **Yeni Türkiye**, Sayı 61, 2014, 2.

daha da artırdıkları görülmektedir.<sup>203</sup> Bu bölgelerden biri de Kapadokya bölgesi olarak nitelendirilen İç Anadolu bölgesidir. Roma İmparatorluğu tarafından baskı ve zulme uğrayan, şehirlerde barınamayıp dağlara çekilen, buralarda kaya kiliseler kurarak dinlerini yaşamaya çalışan o dönem Hristiyanları ve Hristiyanlık tarihi açısından önemli bir yere sahip olan Nevşehir ve yöresi, Hristiyan misyonerlik faaliyetinin yoğun olarak yaşandığı bölgedir. Üzerinde durulması gereken konu ise bu faaliyetleriyle nasıl teşkilatlandıklarıdır? Bu çerçevede misyonerler tarafından öğrencilere yönelik yabancı dil kursları açılmakta, bu kurslarda öncelikle İncilden pasajlar okutulmakla birlikte, okul çocuklarına burslar vaadedilerek kendi mezheplerine ısındırma politikaları profesyonel bir şekilde yürütülmektedir.<sup>204</sup> Bir arşiv belgesi Nevşehir'deki misyonerlik faaliyetini gözler önüne sermektedir. Konya vilayetine bağlı olan Nevşehir kasabasında, İslam, Rum, Ermeni, Katolik ve Protestan cemaatleri II. Mahmut'un "*Ben tebaamdan Müslümanları camide, Hristiyanları kilisede, Yahudileri havrada görmek isterim. Aralarında başka bir fark yoktur. Cümlesi hakkında muhabbet ve adaletim kavidir ve hepsi hakiki evladımdır*"<sup>205</sup> anlayışıyla ayrı ayrı mahallelerde mektep, mabed ve kabristan gibi yerlerde kendi dini faaliyetlerini serbestçe yürütmekteyken, iki sene önce bu bölgeye gelen bir papazın Rum mahallesinde bir hane kiralarak Fransız dilini öğretmek maksadıyla fukara halk arasındaki bazı çocukları katolik mezhebine meylettirme girişimlerinin anlaşılmasından dolayı mahallede şikayet vukubulmuş, bu kişinin bu gibi faaliyetlerinin engellenmesi için ya kasabadan uzaklaştırılması ya da katolik mahallesine gönderilmesinin istendiği görülmektedir. Yapılan haberleşme sonucunda Bernad Vaki adlı kişinin yeniden mektep açma girişiminde olduğu görülmüş ve böyle bir mektebin açılmasının uygun olmayacağı bildirildiği halde bu kişi mektep açma girişimlerinden vazgeçmemiştir. Bu durum vilayete tekrar bildirilmiştir.<sup>206</sup>

---

<sup>203</sup> *Devlet bünyesinde yaşayan Gayr-i Müslimlerin ayrılıkçı hareketlere yönelmiş olduklarını görmekteyiz. Osmanlı Devleti'ni yıkmak ve parçalamak isteyen Emperyalist devletler ile iş birliği yapan Gayrimüslimler, yabancıların misyoner okullarına eleman ve siyâsî gayelerine destek vermişlerdir.* Bkz: Remzi Kılıç, *Misyonerlik ve Türkiye'ye Yönelik Misyoner Faaliyetleri*, **TÜBAR**, Sayı XIX, 2006, 335-336.

<sup>204</sup> Harun Güngör, Mustafa Ünal, Ramazan Adıbelli, **Dinler Tarihçileri Gözüyle Türkiye'de Misyonerlik**, Ankara: Türkiye Dinler Tarihi Derneği Yayınları, 2005, 217-218.

<sup>205</sup> Belkıs Konan, *Gayrimüslim Osmanlı Vatandaşlarının Hukuki Durumuna İlişkin Bir Değerlendirme*, **AÜHFD**, Cilt 64, Sayı 1, 2015, 185.

<sup>206</sup> Başbakanlık Osmanlı Arşivi (BOA), **Dâhiliye Nezâreti İdâre Başkanlığı (DH. İD)**, 117/7, 1 Z. 1328/ 4 Aralık 1910; BOA, **DH. İD**, 117/4, 1 Z. 1328/ 4 Aralık 1910.

Sonuç olarak imparatorluğun diğer bölgelerinde olduğu gibi Nevşehir ve çevresinde de eğitim alanında misyonerlik yapılmıştır. Protestan misyonerler gayrimüslim okullarında çeşitli yöntemlerle faaliyetlerde bulunmuşlar. İstanbul tarafından takip edilmesine rağmen bir kesim misyonerlerin çabaları sonucunda Osmanlı aleyhine çalışan gayrimüslimlerde olmuştur.

## **3.2. Ürgüp'te Eğitim**

### **3.2.1. Ürgüp'teki Rum Okulları ve Eğitim Faaliyetleri**

Ürgüp bölgesi eğitim faaliyetlerinin yoğun olarak yapıldığı bir bölge konumunda olmuştur. Ürgüp kazasında 1891-1892 (1309) tarihinde inşa edilmiş olan Rum erkek ibtidâî ve rüşdi mekteplerinde 575 kadar Rum öğrenci vardı. Yine aynı tarihli kız ibtidâî mektebinde 150 adet talebe mevcuttu. Protestan mektebinde ise 20 kız, 20 erkek, toplam 40 öğrenci bulunmaktaydı.<sup>207</sup>

1899 yılındaki salnâmeden edinilen bilgide Ürgüp'te 28.685 Müslüman, 4.997 Rum nüfusu bulunmaktaydı. Gayrimüslim cemaate ait olarak rüşdiye derecesinde 4 mektebe 135 erkek, 108 kız devam etmekteydi. Ürgüp Rum mektebi 3 sınıfı ibtidai, 4 sınıfı ise rüşdi olarak hizmet vermekte olup o dönemde 400 kadar talebeye sahipti.<sup>208</sup>

Ürgüp'teki eğitimle ilgili bir arşiv belgesine göre kazada Rumlara ait bir mektebin var olduğu ve bu mektebin masraflarının olduğu görülmektedir. Mektep masrafları için mütevvelî heyetinin harekete geçtiği ve mektebin açığının kapatılması için 20.000 kuruşluk bilet basılıp dağıtılacağı, bunun için Tepebaşı tiyatrosunda bir tiyatro yapılarak halledilebileceği belirtilmiştir. Bu konuda izin alınmış ancak tiyatro Mayısın 11'inci pazar gününe ertelenmiştir.<sup>209</sup>

### **3.2.2. Ürgüp'te Müslüman Okulları ve Eğitim Faaliyetleri**

Burada Müslüman cemaatine ait 49 mektep, 11 medrese, bulunmakla birlikte, 1 mektebe 130 talebe, 44 mektebe 2.047 talebe ve 9 medreseye 17 müderris, 360 talebe düştüğü görülmektedir. İbtidâî mektebi hocaları muallim-i evvel Fevzi Efendi,

<sup>207</sup> Maden, 113.

<sup>208</sup> Salnâme-i Vilâyet-i Konya, 1317/1899, 308-309.

<sup>209</sup> BOA, MF. MKT, 551/18, 23 Z. 1318/ 13 Nisan 1901.



muallim-i sâni Ahmet Efendi ve mubassır<sup>210</sup> Osman Efendi; rüşdiye mektebi muallimleri ise muallim-i evvel Mustafa Rıza Efendi, muallim-i sâni Ali Rıza Efendi, muallim-i sâlis Mustafa Efendi, rika hocası Ali Efendi ve bevvab olarak da Mehmet Ağa görev yapmaktadır.<sup>211</sup>

**Tablo 9.** Ürgüp'te XIX. Yüzyılda Müslüman Eğitim Kurumları Sayıları <sup>212</sup>

Sene	Mektep	Medrese	Rüşdiye
1871	10	5	-
1874	10	7	1
1879	19	7	1
1890	19	7	1
1899	49	11	4

Ürgüp kazasında bir rüşdiye mektebi yapıldığı ve bu okula darülmualimin mezunlarından Mustafa Asım Efendi'nin 30 kuruş maaşla muallim-i evvel olarak tayin edildiği görülmektedir. Yine aynı okula bir de kapıcının atandığı bilgisine ulaşılmaktadır.<sup>213</sup> İlerleyen tarihlerde ise rüşdiye mektebi hocalarının arttığı ve ders seçeneklerinin çoğaldığı görülmektedir. Ürgüp rüşdiye mektebine sülüs ve rika hocası olarak seçilen Yusuf Efendi'nin 100 kuruş maaşla bu hizmete getirildiği ancak bu görevi hakkıyla yerine getirememesi üzerine Ali Rıza Efendi bu göreve tayin edilmiş; Yusuf Efendi'ye verilecek maaş Ali Rıza Efendi'ye verilmek üzere görevlendirilmiştir. Yusuf Efendi ise başka bir göreve tayin edilmiştir.<sup>214</sup>

Ürgüp'ün Damsa Köyü'nde Taşkın Paşa Medresesinin varlığı mevcuttur. Yapılma tarihi kesin olarak bilinmemekle birlikte, XIV. yüzyılın izlerini taşıdığı mimari özelliklerinden tahmin edilmektedir. Aynı köyde yaptırılan cami ile birlikte inşa edildiği tahmin edilmektedir. 1350 yılında sağ olan Taşkın Paşa tarafından yaptırıldığı bilinmektedir. Günümüze kadar gelmiş olan medrese Osmanlı Devleti'nin son dönemlerinde de kullanılmıştır. Günümüzde halk kütüphanesi olarak varlığını

<sup>210</sup> *Mubassır: Eskiden mekteplerde talebenin inzibat işleriyle meşgul olan memur hakkında kullanılır bir tâbirdir.* Bkz: Pakalın, 560.

<sup>211</sup> Salnâme-i Vilâyet-i Konya, 1317/1899, 306-308.

<sup>212</sup> Salnâme-i Vilâyet-i Konya, 1288/1871, 122; 1291/1874, 122; 1296/1879, 157; 1307/1890, 122; 1317/1899, 308-309.

<sup>213</sup> BOA, MF. MKT, 55/1, 30 M. 1290/ 30 Mart 1873.

<sup>214</sup> BOA, MF. MKT, 158/1, 7 Z. 1292/ 4 Ocak 1876.

sürdürmektedir.<sup>215</sup> Günümüz Ürgüp ilçesinde o dönemde medrese olarak kullanılan yapılardan varlığını koruyanlar mevcuttur. Salkım restoran olarak kullanılan yerin Osmanlı medreselerinden birini oluşturduğu belirtilmektedir. Emekli öğretmen Mustafa Kaya'dan alınan bilgide buranın bir kısmı, yol yapım çalışmaları sırasında zarar görmüştür.<sup>216</sup>

**Tablo 10.** 1899 Yılında Ürgüp Rüşdiye Mektebi Muallimleri<sup>217</sup>

<b>Muallim-i Evvel</b>	<b>Mustafa Rıza Efendi</b>
<b>Muallim-i Sâni</b>	<b>Ali Rıza Efendi</b>
<b>Muallim-i Sâlis</b>	<b>Mustafa Efendi</b>
<b>Rika Hocası</b>	<b>Ali Efendi</b>
<b>Hüsnü Hat Muallimi</b>	<b>Ali Rıza Efendi</b>
<b>Bevvab</b>	<b>Mehmet Ağa</b>
<b>Talebe Sayısı</b>	<b>73</b>
<b>Hademe</b>	<b>1</b>

İnşa olunan rüşdiye mektebi hocalarının her geçen gün arttığı görülmektedir. Yozgat idâdî mektebinde bulunan Arabî, Farsî ve Türkçe hocalarından olan Süleyman Efendi'nin Ürgüp rüşdiye mektebine tayin olduğu yazıyla bildirilmektedir.<sup>218</sup> Rüşdiye mektebine yeni bir muallim tayin edildiğini arşiv vesikaları belirtmektedir. Ürgüp rüşdiye mektebi muallimi ile Bor kazası mektebi muallim-i evveli Mustafa Efendi'nin karşılıklı olarak yer değiştirmeleri gerektiği söylenmekle birlikte, mektepte 15 öğrencinin kaldığı, eğer adı geçen muallim bu mektepte kalmaya devam eder ise mektepte öğrenci kalmayacağı, bir an önce bu değişikliğin yapılması gerektiği belirtilmektedir.<sup>219</sup>

<sup>215</sup> Nihan Semen Uzar, Nevşehir Ürgüp İlçesinin Damsa Köyü Taşkın Paşa Medresesi, **Vakıflar Dergisi**, Sayı 30, 2007, 255-256; İsmail Çiftçioğlu, Ürgüp'ün Taşkınpaşa (Damsa) Köyü'nde Karamanlı Devri Eserleri, **Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, Cilt 3, Sayı 2, 2001, 19.

<sup>216</sup> Mustafa Kaya, 1947 doğumlu, emekli öğretmen (Kişisel konuşma, 30 Ekim 2017).

<sup>217</sup> Salnâme-i Vilâyet-i Konya, 1317/1899, 306; Salnâme-i Nezâret-i Maârif-i Umûmiye, 1317/1899, 1357.

<sup>218</sup> BOA, **MF. MKT**, 796/59, 1 C. 1322/ 16 Ağustos 1904.

<sup>219</sup> BOA, **MF. MKT**, 1039/39, 7 M. 1326/ 10 Şubat 1908.

**Tablo 11.** 1899 Yılında Ürgüp İbtidâî Mektep Muallimleri<sup>220</sup>

<b>Muallim-i Evvel</b>	<b>Mehmet Fevzi Efendi</b>
<b>Muallim-i Sâni</b>	<b>Ahmet Efendi</b>
<b>Mubassır</b>	<b>Osman Efendi</b>

Eğitim faaliyetleri için gerekli olan malzemelerden birisi de kitaplardır. Eğitimin gözle görülür bir şekilde yapılması için bu kitaplar belirli yerlerden tedarik edilmiştir. Ürgüp rüşdiye mektebindeki eğitim ileri bir aşama kaydetmeye başlamış Sofya Vilayetinden rüşdiyenin ihtiyacı olan kitaplar istenmiştir. İstenilen kitapların adedi ve çeşitleri gönderilmediğinden 7 Eylül 1876 tarihinde gönderilen yazıda bu durum belirtilmiş; maârif kütüphanesinde mevcut olan kitapların 50 tanesi postaya verilmek üzere gönderilmiştir.<sup>221</sup>

**Tablo 12.** 1903 Yılında Ürgüp Medreseleri<sup>222</sup>

<b>Medresenin İsmi</b>	<b>Mahalle</b>	<b>Müderris</b>	<b>Talebe Sayısı</b>	<b>Kurucusu</b>
Baltacızade	Merkez Kazada	Tevfik Efendi	52	Mehmet Bey
Hacı Ahmet	»	Mehmet Efendi	28	Yusuf Sadi Bey
Yahya Efendi	»	Hacı Ali Efendi	16	Yahya Efendi
Dağistanlı	»	Hüseyin Efendi	18	Ahmet Efendi
Bakkaloğlu	»	Abdullah Efendi	28	Ahali
Cafer Efendi	»	Mustafa Efendi	9	Ahali
Uçhisar	»	İsmail Efendi	41	Hacı Hüseyin Efendi
Karacaviran	»	Hacı Osman Efendi	22	Hacı Osman Efendi
Başköy	»	Tevfik Efendi	22	Hacı Naim Efendi
Hamid Paşa	Ürgüp Mahalle	Ahmet Nuri	35	Mehmet Paşa

<sup>220</sup> Salnâme-i Vilâyet-i Konya, 1317/1899, 306.

<sup>221</sup> BOA, MF. MKT, 44/128, 27 L. 1293/ 15 Kasım 1876.

<sup>222</sup> Salnâme-i Nezâret-i Maârif-i Umûmiye, 1321/1903, 590.

### 3.3. Hacı Bektaş'ta Eğitim

#### 3.3.1. Hacı Bektaş'taki Müslüman Okulları ve Eğitim Faaliyetleri

Yeniçerilerin piri ve Bektaşilik tarikatı kurucusu olarak adlandırılan<sup>223</sup> Hacı Bektaş-ı Veli'den ismini alan, Hacı Bektaş ilçesindeki eğitim faaliyetlerine de arşiv belgeleri ve salnâmelerden elde edilen veriler vasıtasıyla ulaşılmaktadır. Bu belgelerde bir rüşdiye mektebinin varlığından haberdar olunmaktadır. Mektep muallimlerinin genellikle rahat davrandığı ve vazifelerini terk ettiği görülmektedir. Eğitim faaliyetlerinin disiplinli bir şekilde ilerleme kaydetmesi için Hacı Bektaş rüşdiye mektebi muallimi olan Ali Efendi'nin vazifesini terk etmesi üzerine Kırşehir ibtidâî mektebinden gelen yazı üzerine Kırşehir muallim-i sâni ve mektep gözetecisi olan Abdi Efendi buraya görevlendirilmiştir.<sup>224</sup>

Rüşdiye mektebinde herhangi bir boşluk olması durumunda hemen yerine yeni birinin tayin edilmesinde gecikme olmamış; ilgili yerlere yerleştirmeler yapıldıkça kadar geçici olarak biri tayin edildiği görülmektedir. Ankara vilayetinden gelen yazı üzerine Hacı Bektaş rüşdiye mektebi muallimi olan Hacı Ali Efendi'nin vefat etmesi üzerine yerine vekaleten Ali Nihayi Efendi tayin edilmiş; ancak süresi dolmadığı gerekçesiyle yerine daha yetenekli birinin tayin edilmesi istenmektedir. Konya vilayeti taraflarında Kadınhanı rüşdiye mektebi muallim yardımcısı olarak görev yapan Yusuf Hayreddin Efendi, buranın hava ve suyuna uyum sağlayamadığından Hacı Bektaş rüşdiye mektebine tayin edilmesi uygun görülmüştür.<sup>225</sup>

**Tablo 13.** 1893 Yılında Hacı Bektaş Rüşdiye Mektebi Muallimleri<sup>226</sup>

<b>Muallim-i Evvel</b>	<b>Hüseyin Hüsnü Efendi</b>
<b>Muallim-i Sâni</b>	<b>Ali Efendi</b>
<b>Bevvab</b>	<b>Hasan Efendi</b>

<sup>223</sup> Bayram Ali Çetinkaya, Bir Anadolu Ereni Hacı Bektaş-ı Veli: Hayatı, Eserleri ve İnsan Anlayışı, **Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi**, Sayı 3, 1999, 347.

<sup>224</sup> BOA, **MF. MKT**, 260/2, 3 Za. 1312/ 28 Nisan 1895.

<sup>225</sup> BOA, **MF. MKT**, 793/20, 15 Ca. 1322/ 28 temmuz 1904.

<sup>226</sup> Salnâme-i Vilâyet-i Ankara, 1311/1893, 201.

**Tablo 14.** 1898 Yılında Hacı Bektaş Rüşdiye Mektep Bilgileri<sup>227</sup>

<b>Muallim-i Evvel</b>	<b>Ali Rıza Efendi</b>
<b>Rika Muallimi</b>	<b>Ali Rıza Efendi</b>
<b>Talebe Sayısı</b>	<b>18</b>
<b>Hademe</b>	<b>1</b>

**Tablo 15.** 1899 Yılında Hacı Bektaş Rüşdiye Mektep Bilgileri<sup>228</sup>

<b>Muallim-i Evvel</b>	<b>Ali Vasfi Efendi</b>
<b>Hat Muallimi</b>	<b>Ali Vasfi Efendi</b>
<b>Talebe Sayısı</b>	<b>58</b>
<b>Hademe</b>	<b>1</b>

### **3.4. Avanos'ta Eğitim**

#### **3.4.1. Avanos'taki Müslüman Okullar ve Eğitim Faaliyetleri**

1902 yılında Avanos'ta 22.379 müslüman nüfus bulunmaktaydı.<sup>229</sup> Avanos'taki mektep, rüşdiye, medreselerden, günümüze ulaşan bazı yapılar camilerin bitişiğinde olmak koşuluyla varlıklarını sürdürmektedir. 1890 yılında 1 rüşdiye mektebi, 1891-1893 yılları arasında 14 ibtidâi mektebi, 1900-1907 tarihlerinde ise 5 sıbyan mektebi, 1907 tarihinde 2 medrese kaydına rastlanmaktadır. Bir rüşdiyenin var olduğu ve inşa edilme tarihinin 1875, başka bir kaynağa göre ise 1891 olduğu görüşüdür. Bu rüşdiye halkın desteği, kaymakam ile belediye reisi Hamleci Süleyman Ağa'nın öncülüğüyle yapıldığı belirtilmektedir.<sup>230</sup>

Osmanlı döneminde camiler de bir eğitim kurumu olarak adlandırılmaktaydı. Bugün varlığını sürdüren Avanos'un Yukarı Mahallesinde bulunan Yeşilbaş Cami olarak adlandırılan cami 1894 yılında yapılmış ve kitabesi de bulunmaktadır. Bu caminin yanında günümüzde pansiyon olarak kullanılan bir yer mevcuttur. Pansiyonun içinde caminin sağ tarafında bitişik olarak bir bölme bulunmaktadır. Ömer Faruk Tokmak'tan alınan bilgiye göre burasının mektep olarak kullanılıyor olmasıdır. Yine aynı kişiden ve ilçenin görmüş geçirmiş daha yaşlı kimselerinden edinilen dikkate

<sup>227</sup> Salnâme-i Nezâret-i Maârif-i Umûmiye, 1316/1898, 854.

<sup>228</sup> Salnâme-i Nezâret-i Maârif-i Umûmiye, 1317/1899, 953.

<sup>229</sup> Salnâme-i Vilâyet-i Ankara, 1320/1902, 241.

<sup>230</sup> Ahmet Gündüz, Osmanlı Döneminde Avanos'un Sosyo-Ekonomik Yapısı (1722-1918), **Avanos Sempozyumu Bildirileri**, Ankara 2014, 53; **Avanos Kitabı**, Yaşar Büken (drl.), Ankara: Sözkese Matbaacılık, 2004, 30; Salnâme-i Vilâyet-i Ankara, 1308-1309/1891, 297.

değer başka bir bilgide Avanos merkez camisinin olduğu yerde Osmanlı dönemine ait bir medresenin var olduğu bilgisidir. Ancak bu yapı günümüze ulaşmamıştır.<sup>231</sup>

Arşiv belgelerinde Avanos bölgesindeki eğitim faaliyetleri ve kurumları hakkında bilgiler bulunmaktadır. Bu belgenin birinde 1888'de Avanos rüşdiye mektebi muallimi olarak Mustafa Efendi'nin yerine Yusuf Efendi alınmış; Yusuf Efendi'nin de mektebe devam etmemesi sebebiyle yerine Ahmet Efendi atanmıştır.<sup>232</sup> Avanos'a bağlı Genezin karyesinde önceden inşa edilmiş medresede ilim derslerinin yapıldığı, ancak maaşının olmadığı gerekçesiyle müderrislik maaşı verilmesi için mektebin müderrisi Ömer Lütfü Efendi tarafından bir dilekçe verilmiştir.<sup>233</sup>

Yine, Avanos Rüşdiye mektebi için bir muallim tayini söz konusudur. 200 kuruş maaşla muallim-i sâni tayini mümkün değilse bile bu hizmeti yapacak bir muallim yardımcısına ihtiyaç duyulmuştur. Bu kişiye 60 kuruş kadar aylık verilebileceği de ifade edilmiştir.<sup>234</sup> Mektebe seçilen hocaların belirli kurallardan geçtikleri de görülmektedir. Avanos'un Bayır Mahallesinde İbtidâi mektebine aylığı 100 kuruş maaşla seçilen Hafız Arif ve Karahanlı Sadık, Akarca karyeleri hocalığına ise birer miktar ayniyat ile seçilmiş olan Hafız Abdullah ve Ömer Efendi'nin durumlarının araştırılması Ankara Maârif Müdüriyetine bildirilmiştir. Bu kişilere ait olan güven mektupları vilayetçe onaylanmamış ve maârif meclisine gönderilmiştir. Tekrardan gelen yazı üzerine İbtidâi mektebi hocalığına Hafız Abdullah ve Ömer Efendilerin tayin edildiği ve kayıtları yapıldığı görülmektedir.<sup>235</sup> Günümüzde Bayır Mahallesi cami olarak varlığını sürdüren, hala Bayır Mahalle ismini muhafaza eden bu yapının alt tarafının mektep olarak kullanıldığı belirtilmektedir. İşlevsellik kazandırmak için şu an da Diyanet tarafından restorasyon çalışmaları yürütülmektedir.<sup>236</sup>

---

<sup>231</sup> Ömer Faruk Tokmak, 1952 doğumlu, emekli öğretmen (Avanos Tokmak Pansiyon Sahibi, Kişisel konuşma, 6 Ekim 2017).

<sup>232</sup> BOA, **MF. MKT**, 102/38, 7 S. 1306/ 13 Ekim 1888.

<sup>233</sup> BOA, **BEÖ**, 412/30847, 26 Za. 1311/ 31 Mayıs 1894.

<sup>234</sup> BOA, **MF. MKT**, 307/62, 29 Z. 1314/ 31 Mayıs 1897.

<sup>235</sup> BOA, **MF. MKT**, 871/417 Ca 1323/ 20 Temmuz 1905.

<sup>236</sup> Recep Özbek, 1966 doğumlu, lise mezunu (Avanos Bayır Mahalle cami müezzini, Kişisel konuşma, 6 Ekim 2017).

**Tablo 16.** 1902 Yılında Avanos Rüşdiye Mektebi Muallimleri<sup>237</sup>

<b>Muallim-i Evvel</b>	<b>Abdulvehhab Efendi</b>
<b>Muallim-i Sâni</b>	<b>Yusuf Ziya Efendi</b>
<b>Rika Muallimi</b>	<b>Yusuf Efendi</b>
<b>Bevvab</b>	<b>Ahmet Efendi</b>

**Tablo 17.** 1898 Yılında Avanos Rüşdiye Mektebi Muallimleri<sup>238</sup>

<b>Muallim-i Evvel</b>	<b>Mustafa Efendi</b>
<b>Muallim Muavini</b>	<b>Yusuf Efendi</b>
<b>Hüsnü Hat Muallimi</b>	<b>Yusuf Efendi</b>
<b>Talebe Sayısı</b>	<b>50</b>
<b>Hademe</b>	<b>1</b>

**Tablo 18.** 1899 Yılında Avanos Rüşdiye Mektep Bilgileri<sup>239</sup>

<b>Muallim-i Evvel</b>	<b>Abdülvehhab Efendi</b>
<b>Muallim Muavini</b>	<b>Yusuf Efendi</b>
<b>Hüsnü Hat Muallimi</b>	<b>Vehbi Efendi</b>
<b>Talebe Sayısı</b>	<b>72</b>
<b>Hademe</b>	<b>1</b>

Belirli zaman aralıklarında mektep hocalarında bazı tıbbi sıkıntıların olduğu görülmektedir. Avanos rüşdiye mektebi hocası olan Mustafa Efendi'nin verem hastalığına yakalandığı Ürgüp tabibi Adnan Efendi tarafından teşhis edilmiş ve mektebe devam etmesinin sıhhatli olmayacağı Ankara vilayetinden bildirilmiştir.<sup>240</sup>

### **3.5. Sinason'da (Mustafa Paşa) Eğitim**

#### **3.5.1. Sinason'daki Rum Okulları ve Eğitim Faaliyetleri**

Mustafa Paşa, eski adıyla Sinason, Kapadokya'nın ortasında Ürgüp'e 5-6 km uzaklıkta, 19. yüzyıl ve 20. yüzyıl başlarında Rum azınlığın yoğun olarak yaşadığı bir yerleşim yeridir.<sup>241</sup> Eğitim faaliyetleriyle aktif çalışmalar yürüten Rumların, 24 Aralık 1898 (12 Kânun-i Evvel 1314) tarihinde Sinason'da bir tiyatro tertip ettikleri

<sup>237</sup> Salnâme-i Vilâyet-i Ankara, 1320/1902, 240.

<sup>238</sup> Salnâme-i Nezâret-i Maârif-i Umûmiye, 1316/1898, 854.

<sup>239</sup> Salnâme-i Nezâret-i Maârif-i Umûmiye, 1317/1899, 952.

<sup>240</sup> BOA, MF. MKT, 406/60, 2 Ra. 1319/ 19 Haziran 1901.

<sup>241</sup> Savaş Yıldırım, Ürgüp Mustafapaşa'da Duvar Resimli İki Ev, **I. Uluslararası Nevşehir Tarih ve Kültür Sempozyumu**, Cilt 7, Nevşehir 2011, 113.

görülmektedir. Sinason bölgesinde bulunan Rum halkın eğitim ihtiyaçları için mektepler inşa edildiği ve buralardaki mekteplerin masraflarının karşılanması ve mektep açıklarının kapatılması için çeşitli etkinliklerin düzenlendiği görülmektedir. Buna örnek olarak Rum mektebinin açığının kapatılması için Beyoğlu'ndaki tiyatrodaki bir piyes oynatılması kararlaştırıldığı görülmektedir. "*Çoban Kızı Nam-ı Komdiya*" adlı piyesin oynatılmasında herhangi bir sakınca görülmediği belirtilmiştir.<sup>242</sup>

### **3.5.2. Sinason'daki Müslüman Okulları ve Eğitim Faaliyetleri**

Sinason'daki müslüman eğitim kurumlarından günümüze kalanları da mevcuttur. 1899 (1316) yılında yapıldığı belirtilen ve hala işlevsel olarak kullanılan Mehmet Şakir Paşa Medresesi ya da imareti olarak adlandırılan bu yapı günümüzde Kapadokya Meslek Yüksekokulu bünyesinde eğitim amaçlı kullanılmaktadır. Bu okul hakkında Osmanlı dönemine ait bir bilgi arşivlerden edinilmiştir. Mehmet Şakir Paşa tarafından 13 sene önce inşa edilen ibtidâî mektebi muallimlerinin askerlik görevlerinin gelmesi üzerine bu hizmetin ertelenmesi için Abdulkadir isimli kişinin imza verdiği görülmektedir.<sup>243</sup>

Sinason eğitim kurumları sadece bu yapılarla sınırlı kalmamış birçok Rum mektebinin yanında medrese ve ibtidâî olarak nitelendirilen mekteplerde mevcuttur. Bir arşiv belgesi bu mektepler hakkında bilgi vermektedir. İbtidâî mektebi muallimi olan Süleyman Efendi hakkında bir şikayet vukubulmuş; memuriyet hayatında Müslüman ve Hristiyan halk arasında ikilik çıkarttığı gerekçesiyle bir araştırmaya tabi tutulmuştur. İkilik çıkarmak gibi bir faaliyetin olup olmadığı, burada memuriyetine devam etmesinde sakınca var mı yok mu araştırılmış ve mahalleli Süleyman Efendi'den memnun olduğunu belirtmiştir.<sup>244</sup>

<sup>242</sup> BOA, **MF. MKT**, 429/20, 8 Ş.1316/ 22 Aralık 1898; Ayrıca bkz: BOA, **MF.MKT**, 29 Za. 1324/ 14 Ocak 1907; BOA, **MF.MKT**, 23/167, 14 C. 1323/ 16 Ağustos 1905.

<sup>243</sup> BOA, **MF. MKT**, 1229/32, 2 C. 1335/ 26 Mart 1917.

<sup>244</sup> BOA, **MF. MKT**, 1120/66, 28 R. 1327/ 19 Mayıs 1909.



### 3.6. Melogobi'de (Derinkuyu) Eğitim

#### 3.6.1. Melogobi'deki Rum Okulları ve Eğitim Faaliyetleri

Salnâmelerden alınan bilgide bugünkü Derinkuyu ilçesi, Melogobi karyesinde 1899 tarihinde Rum cemaatine mahsus ibtidâi mektebinde talebatı 50 olan, 2 adet mektebin var olduğu ve Rum mektebinde 200 erkek, 50 kız öğrenci bulunmaktadır.<sup>245</sup>

Günümüzde Derinkuyu ilçesine bağlı olarak varlığını sürdüren eski ismiyle Civar Zile olarak adlandırılan Özlüce köyünde ise 1899 tarihinde Rum cemaatine ait talebatı 40 olan 2 adet ibtidâi mektebi bulunmaktadır. Bu mektepte 60 erkek, 40 kadar da kız öğrenci öğrenim görmekteydi.<sup>246</sup> Bu okul günümüzde Özlüce İlköğretim Okulu olarak kullanılmaktadır. Bu binanın güneybatı tarafında küçük bir bina daha bulunmakla birlikte bir kısmı harap olmuştur. Bu bina ne yıktırılıyor ne de restorasyon yapılıyor. Yıkım tehlikesinden dolayı şu an etrafı tellerle çevrilidir.

Rum mekteplerinin eğitim alanındaki aktiflikleri ve çalışmaları yukarıdaki diğer bölgelerdeki faaliyetleriyle dikkat çekmiştir. Bu bölgede de aynı titizliği gösteren eğitime katkı sağlamak ve durağanlığı gidermek isteyen Rum halkın erkek ve kız olarak mevcut olan mekteplerinin 80 liradan ibaret olan açığının kapatılması için Beyoğlu'nda Odeon tiyatrosunda bir tiyatro tertip etmek istedikleri, 10 adedi ikişer, diğer 10 adedi birer buçuk, 20 adedi birer lira Osmanlı ve 96'sı altmışar ve toplam 336 adet bilet basılması için izin istedikleri görülmektedir.<sup>247</sup> Başka bir belgedeki bilgide ise Melogobi karyesinde Rum mektebinde Türkçe (Lisan-i Osmani) ders hocalarının yetersiz olduklarına dair şikayet olmuş, okul mütevellileri hocaların diplomasız ve ehliyetsiz olduklarını öne sürerek, başka bir hocanın tayin edilmesi talebinde bulunarak, tayin edilecek hocaların şهادetnameli ve ehil kişilerden olmalarını, talebenin eğitim ve öğretimi için iyi bir eğitim alması gerektiğini belirtmektedirler. Bunun üzerine hükümet, Türkçe dersleri de dâhil diğer ders hocalarının imtihanlarının da daha ehliyetli kişiler tarafından yapılması gerektiğini belirtmiştir.<sup>248</sup>

---

<sup>245</sup> Maden, 110-111.

<sup>246</sup> Maden, 110-111.

<sup>247</sup> BOA, **MF. MKT**, 767/54, 22 Z. 1321/ 10 Mart 1904.

<sup>248</sup> BOA, **MF. MKT**, 589/42, 24 B. 1319/ 6 Kasım 1901.

### **3.7. Tuz Karyesinde (Tuz Köyü) Eğitim**

#### **3.7.1. Tuz Karyesindeki Müslüman Okulları ve Eğitim Faaliyetleri**

Nevşehir kazasına bağlı olarak varlığını sürdüren Tuz köyünde 21 Nisan 1894 (9 Nisan 1310) tarihinde 1 ibtidâî mektebi tesis edilip, 100 kuruş maaşla hocalığa da Abdullah Efendi tayin edilmiş ve ders vermeye başlamıştır.<sup>249</sup>

### **3.8. Ortahisar'da Eğitim**

#### **3.8.1. Ortahisar Karyesindeki Müslüman Okulları ve Eğitim Faaliyetleri**

Ortahisar bölgesindeki nüfusa bağlı olarak yöre halkının eğitimden faydalanması için bir mektep inşa edilmesi gündeme gelmiştir. Ortahisar karyesi 50-100 haneden ibaret olan bir köy konumunda olduğu, burada bulunan mektebin rüşdiye mektebi olarak kabul edilmesi, bir de hoca tayin edilmesi Niğde Mutasarrıflığı tarafından belirtilmiştir. Burada rüşdiye mektebine öğrenci yetiştirecek birçok ibtidâî mektebinin olduğu belirtilerek, rüşdiye içinde bir mektep inşa edilmesi için maârif müdüriyetinden izin istenilmiştir.<sup>250</sup>

### **3.9. Eneği'de (Kaymaklı) Eğitim**

#### **3.9.1. Eneği'deki Eğitim Kurumları ve Faaliyetleri**

Salnâmedeki bilgilerden Kaymaklı olarak günümüzde var olan Eneği karyesi cemaati Rum olan talebatı 50, adedi 2 ibtidâî mektebinde 80 erkek, 50 kız öğrenci öğrenim görmekteydi.<sup>251</sup> Bu bilgiler ışığı altında Eneği'de Müslüman mektepleri de inşa edilmiştir. Buna paralel olarak Müslümanlara ait bir rüşdiye mektebi yapılması gündeme gelmiştir. İnşa edilecek mektebin ve hocalarının masraflarının maârif ödeneğinden karşılanması istenilmiştir. Gelen yazı üzerine burada uygun bir mahal var mıdır? Varsa kaç kuruş masrafla inşası mümkün olur? Bu gibi sorulara cevaplar Niğde kaymakamlığa gelen yazıda bildirilmiştir. Buna göre bu bölgede böyle bir mektep inşasına uygun bir yer olmadığından Eneği ahalisinden Küçük Kesmeke Keşmişoğlu adındaki kişiye ait bir araziye bu mektebin inşa edilebileceği söylese de, yapılacak olan mektebin 70.500 kuruş masrafla yapılabileceği ve bu masrafında çok olmasından bu mektebin Nevşehir civarında yapılmasının daha uygun olacağı

<sup>249</sup> BOA, MF. MKT, 208/1, 22 Za.1311/ 7 Mayıs 1894.

<sup>250</sup> BOA, MF. MKT, 705/63, 21 S. 1321/ 19 Mayıs 1903.

<sup>251</sup> Maden, 110-111.

belirtmiştir.<sup>252</sup> Eneği'de 1735'de yaptırılan Kurşunlu camiinin yanında okul ve lojman yapıldığı, caminin kitabesinden anlaşılmaktadır. Ancak bu okul ve lojman günümüze ulaşmamıştır.<sup>253</sup>

### 3.10. Nar Karyesinde Eğitim

#### 3.10.1. Nar Karyesindeki Eğitim Kurumları ve Eğitim Faaliyetleri

Burada bir mektepten bahsedilmektedir ki arşiv kayıtları da buradaki mektebin varlığını doğrulamaktadır. Nar köyünde bir mektep bulunduğu ve bu mektebe ait bir takım masrafların husule geldiği görülmektedir. Mektebin ihtiyaçlarının karşılanması için 23.800 kuruşluk bilet basılmak istenilmiştir.<sup>254</sup>

Bugün Nar bölgesinde Fikret Aktekin Ortaokulu olarak varlığını sürdüren bir eğitim binası da bulunmakta ve Osmanlı döneminde Mehmet Naim Efendi'nin girişimleri ve halkın yardımlarıyla tahminen 1900 tarihinde inşa edildiği anlaşılmaktadır. günümüzdeki hali onarılmıştır. Bu okulun ilk öğretmeni Alihan Hoca'dır. O dönemde 40 kuruş maaş almaktadır ve maaşı halk tarafından 8-10 sene ödenmiştir.<sup>255</sup>

### 3.11. Arapsun'da (Gülşehir) Eğitim

#### 3.11.1. Arapsun'daki Eğitim Kurumları ve Faaliyetleri

Salnâmelerden elde edilen verilerden Arapsun bölgesinde 1879 tarihinde Müslüman nüfusu 9.927, Rum nüfus 1.750 olduğu görülmektedir. Karavezir Mehmet Paşa'ya ait bir kütüphane ve medresenin olduğu bilgisine de ulaşılmaktadır.<sup>256</sup> 1884 yılında 1 rüşdiye mektebi, 4 medrese bulunmaktadır.<sup>257</sup> 1890'da 45 sıbyan mektebi, 2 inas mektebi, 1 medrese, 1899'da 36 mektep, 2 medrese, 2 kütüphane mevcuttur. 1 mektebe 60 talebe, 31 sıbyan mektebine 754 talebe, 2 medreseye 3 müderris, 72 talebe düşmektedir. Gayrimüslimlere ait rüşdiye derecesindeki 2 mektebe 140 talebe ve ibtidâî derecesinde 2 mektebe 190 erkek, 99 kız düşmektedir.<sup>258</sup>

<sup>252</sup> Başbakanlık Osmanlı Arşivi (BOA), **İdâre-i Meslis-i Vâlâ Riyaseti (İ. MVL)**, 525/23560, 2 R. 1281/1 Aralık 1864; Ayrıca bkz: BOA, **İ.MVL**, 525/23560, 19 S. 1279/ 16 Ağustos 1862.

<sup>253</sup> Mustafa Kaya, Bir Kitabe Kaymaklı Kurşunlu Camii Kitabesi, **Nevşehir Kültür ve Tarih Araştırmaları Dergisi**, Sayı 1, 2005, 28.

<sup>254</sup> BOA, **MF. MKT**, 139/74, 29 N. 1309/ 27 Nisan 1892.

<sup>255</sup> İsmet Aktekin, **Atatürk Döneminin Son Kıvrımlarından Birisi Olan Fikret Aktekin'in Yaşam Anıları**, İstanbul: Doğan Kitap Yayınları, 2017, 79.

<sup>256</sup> Salnâme-i Vilâyet-i Konya, 1296/1879, 146.

<sup>257</sup> Salnâme-i Vilâyet-i Konya, 1301/1884, 173.

<sup>258</sup> Salnâme-i Vilâyet-i Konya, 1307/1890, 138; 1317/1899, 313.

**Tablo 19.** Arapsun'da XIX. Yüzyılda Müslüman Eğitim Kurumları Sayıları<sup>259</sup>

Sene	Medrese	Sıbyan Mektebi	Rüşdiye Mektebi	Kütüphane
1871	1	-	-	1
1884	4	-	1	-
1890	1	45	1	-
1899	2	36	-	-
1906	2	39	1	2

Arapsun bölgesi eğitim-öğretim faaliyetlerinin ön kademelerde olduğu bir yer konumunda olmuştur. Burada bir rüşdiye mektebi olduğu görülmektedir. Kaymakamlık merkezi sayıldığından ilim ve fen derslerinin okutulması için bir rüşdiye mektebi inşa edilmesi söz konusudur. Bu derslerin verilmesi, mektebe muallim tayin edilmesi için kasaba ahali vekillerinden Ahmet Necip isimli kişi tarafından bir dilekçe verilmiştir. Mektep inşası için kaç İslam hanesi, ne kadar sıbyan mektebi var? Mektepte kaç öğrenci bulunmakta? Dersler ne durumdadır? Hangi dersler verilmektedir? Rüşdiye mektebi inşası ahaliye ait olduğundan ne kadar yardım yapılabileceği Maârif Meclisine bildirilmiştir.<sup>260</sup>

Yine burada bir ibtidâî mektebi inşa edildiği görülmektedir. Arapsun kaymakamlığına bir yazı gönderildiği, yazıda şehrin her tarafını eğitim kurumlarıyla taçlandırmak maksadıyla 500 haneden ibaret olan kasaba ve köylerde rüşdiye mektebi yapılmasının gerekli olduğu, muallimlerin maaşlarının ödenekten verileceği, Ortahisar köyü dahi 620 haneden ibaret olduğundan ibtidâî de öğrenim görmekte olan öğrencilerin köye yarım saatlik mesafedeki merkez kaza rüşdiyesine gitmekte zorluk çektiği, yarımşar saatlik mesafedeki Babayan ve Çavuşin köyleri ile birer saat mesafede bulunan 450 ve 750 haneli Uçhisar ve Sinason karyeleri dahi aynı zorluğu yaşadıklarından, rüşdiye mektebinden mahrum oldukları ve bu gibi yerlerdeki öğrencilerin eğitimden istifade etmeleri için köyde bulunan mektebe muallim tayin edilmesine müsaade edilmesi istenilmektedir.<sup>261</sup>

<sup>259</sup> Salnâme-i Vilâyet-i Konya, 1288/1871, 122-123; 1301/1884, 173; 1307/1890, 138; 1317/1899, 282-308-309; 1322/1906, 335.

<sup>260</sup> BOA, MF. MKT, 54/135, 30 Ra.1295/ 3 Nisan 1878.

<sup>261</sup> BOA, MF. MKT, 695/38, 11 M. 1321/ 9 Nisan 1903.

**Tablo 20.** 1894 Yılında Arapsun Rüşdiye ve İbtidâî Mektebi Muallimleri<sup>262</sup>

<b>Muallim-i Evvel</b>	<b>Mustafa Nafi Efendi</b>
<b>Muallim-i Sâni</b>	<b>Mustafa Efendi</b>
<b>Rika Hocası</b>	<b>Mehmet Efendi</b>
<b>Hat Muallimi</b>	<b>Mustafa Naci Efendi</b>
<b>Bevvab</b>	<b>İsmail Efendi</b>

**Tablo 21.** 1898 Yılında Arapsun Rüşdiye Mektep Bilgileri<sup>263</sup>

<b>Muallim-i Sâni</b>	<b>Mustafa Efendi</b>
<b>Hüsni Hat Muallimi</b>	<b>Naci Efendi</b>
<b>Talebe Sayısı</b>	<b>41</b>
<b>Hademe</b>	<b>1</b>

**Tablo 22.** 1903 Yılında Arapsun Medreseleri<sup>264</sup>

<b>Medrese</b>	<b>Mahalle</b>	<b>Müderri</b>	<b>Talebe</b>	<b>Kurucusu</b>
Salandıra	Salandıra	Ahmet Fevzi Efendi	32	Ahali
Cedid	Saltuk Tekkesi	Salim Efendi	150	Hacı Emin Efendi

Arapsun'da bir ibtidâî mektebinin resmi olarak açılması istenilmiştir. 18 Haziran 1900 tarihli telgrafnamede önceden inşa edilen bu mektebe tayin olan muallimin ismi, menşei, tayin tarihi, nereden kaç kuruş maaş verileceği, gelirlerinin devamlı olup olmadığı, ne kadar öğrencinin devam etmekte olduğu ibtidâî idaresine bildirilmiştir.<sup>265</sup> Arapsun'da ahali tarafından inşa edilen rüşdiye mektebi için bir muallim tayininin gerektiği, muallimlik için gerekli olan maaşın 100 kuruş olduğu, ayrıca mektebe 75 kuruş maaşla kapıcı tayin edilmesi gerektiği bildirilmiş ve Kayseri Rüşdiye mektebi muallim-i sânisini olan Ahmet Said Efendi 80 kuruş maaşla tayin edilmiştir.<sup>266</sup>

<sup>262</sup> Salnâme-i Vilâyet-i Konya, 1312/1894, 229.

<sup>263</sup> Salnâme-i Nezâret-i Maârif-i Umûmiye, 1316/1898, 1156.

<sup>264</sup> Salnâme-i Nezâret-i Maârif-i Umûmiye, 1321/1903, 590.

<sup>265</sup> BOA, **MF. MKT**, 513/50, 15 Ra. 1318/ 13 Temmuz 1900.

<sup>266</sup> BOA, **MF. MKT**, 73/54, 20 S. 1299/ 11 Ocak 1882.

**Tablo 23.** 1900 Yılında Arapsun Gayrimüslim Mektepleri<sup>267</sup>

Mektep İsmi	Cemaat	Mütevelli
Kasaba Mektebi	Rum	Rum patrikhanesi
Kasaba mektebi	Rum	»
Sinason	Rum	»
Sinason	Rum	»

**Tablo 24.** 1903 Yılında Arapsun Gayrimüslim Mektepleri<sup>268</sup>

Kız/Erkek	Cemaat	Mektep	Talebe
Zekur	Rum	Rüşdi	40
İnas	Rum	Sıbyan	30
Zekur	Rum	İbtidâi	35

### 3.12. Osmanlı Devleti'ndeki Kütüphanelere Örnek Olarak Nevşehir Kütüphaneleri

Osmanlı Devleti'nin geniş bir coğrafyaya yayılması zengin bir kültür birikimi oluşturmuştur. Bu birikim nesilden nesile aktarılmış, kültür hareketleri altında birçok sanat dalları ortaya çıkmaya başlamıştır. Bu sanat dalları alanına göre farklılık arz eder. Musiki, hat, edebiyat, tarih, felsefe din vb. günlük yaşantıyı oluşturan unsurlar düşünsel ve eylemsel olarak ortaya çıkmıştır. Yaşam süresince oluşan bu gibi faaliyetler nesilden nesile aktarılarak bilgi doygunluğu sağlanmaya çalışılmıştır. Osmanlı Devleti bir yandan bu bilgileri muhafaza etmek bir yandan da gelecek nesillere faydalı olabilmek için bu bilgileri kayıt altına almıştır. Bu kayıtlı bilgilerin çeşitli yerlerdeki halka ulaşması için kütüphaneler kurulmuştur.<sup>269</sup>

Osmanlı kütüphane kültürüne dair bir örneği Nevşehir'de görmek mümkündür. Damat İbrahim Paşa'nın açmış olduğu kütüphane çevrede önemli etkiye sahiptir. Paşa'nın kitaplara büyük değer verdiği bilinmektedir. İstanbul'da sahaflardan birinde değerli kitapların ucuza alınıp Avrupa'ya gönderileceğini öğrenen Paşa, bu kitapları kendi kurmuş olduğu kütüphaneler için satın almıştır. Kendi kitaplığından 187 değerli yazma eseri kendi yaptırdığı Nevşehir Kütüphanesine bağışlamıştır.

<sup>267</sup> Salnâme-i Nezâret-i Maârif-i Umûmiye, 1318/1900, 1536.

<sup>268</sup> Salnâme-i Nezâret-i Maârif-i Umûmiye, 1321/1903, 595.

<sup>269</sup> Hakan Anameriç, Osmanlılarda Kütüphane Kültürü ve Bilimsel Yaşama Etkisi, VI. Uluslararası Türk Kültürü Kongresi Bildirileri, Ankara 2005, 54-55.

Medresede öğrenim gören ve halkın bilgi edinmesini sağlamak için bu kitaplar faydalı olmuştur. Damat İbrahim Paşa Kütüphanesi külliye'nin bir bölümünü oluşturmuştur. Medreseyle bitişik olarak yapılmış ve günümüzde de hala kütüphane işlevini sürdürmektedir.<sup>270</sup>

**Tablo 25.** 1874-1899 Yıllarında Kitap İle Basma ve Yazma Eser Sayıları<sup>271</sup>

Kütüphane	Kitap	Basma	Yazma
Damad İbrahim Paşa	68	174	193
Nevşehir Besim Ağa	35	-	-
Karavezir Mehmet Paşa	87	123	280
Ürgüp	440	327	113
<b>Toplam</b>	<b>630</b>	<b>624</b>	<b>586</b>

Bir diğer önemli kütüphane de hala kullanılmakta olan Gülşehir'deki Karavezir Mehmet Paşa tarafından yaptırılan kütüphanedir. Medrese hücrelerine bitişik olarak yaptırılan bu yapı Karavezir Mehmet Paşa'nın 1780 tarihli vakfiyesinde geçmektedir.<sup>272</sup>

Nevşehir kütüphanelerine bir örnek de Ürgüp'te bulunan ve hala kütüphane olarak kullanılan Tahsin Ağa Halk Kütüphanesi'dir. Ürgüp'lü Tahsin Ağa sarayda kütüphanecilik hizmetiyle meşgul olmaktadır. Abdülmecit'in iznini alarak öncelikle Temenni tepesine kütüphane işlevi yapacak bir kümbet yaptırır. Saray kütüphanesinden 817 cilt el yazması eseri develere yükleterek Ürgüp'e göndermiştir. Kütüphane kurması için görevlendirdiği Hacı Derviş Temenni tepesindeki kümbet yapıya kitapları yerleştirerek burayı halkın hizmetine açmıştır. Hacı Derviş 1894 yılına kadar burada hafız-ı kütüp (kütüphaneci) olarak görev yapmıştır. Bu tarihten itibaren Hacı Derviş'in oğlu Nail Derviş görev yapmıştır. 1914 yılında kütüphane

<sup>270</sup> Osman Atılgan, Nevşehir Damad İbrahim Paşa Halk Kütüphanesi, **Nevşehir Kültür ve Tarih Araştırmaları Dergisi**, Sayı 9, 2008, 58.

<sup>271</sup> Salnâme-i Vilâyet-i Konya, 1291/1874, 131-132; 1317/1899, 287-309.

<sup>272</sup> Fatih Abanoz, **Gülşehir'in Bir Değeri "Silahdar (Karavezir) Seyyid Mehmet Paşa" Hayatı ve Eserleri**, Yüksek Lisans Tezi, Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih Anabilim Dalı, Nevşehir, 2013, 66.

Milli Eğitim Bakanlığına bağlanmıştır. Sonraki yıllarda kütüphane merkeze taşınmıştır. Kütüphaneye başka bir örnek de Ortahisar halk kütüphanesidir. 1892 yılında okuyucu hizmetine açılmıştır.<sup>273</sup>

**Tablo 26.** 1899-1903 Yıllarında Nevşehir'deki Kütüphaneler<sup>274</sup>

Yer	Kütüphane	Mahalle	Kurucusu	Kitap Sayısı	Yapılma Tarihi
Nevşehir	İbrahim Paşa	Bâla Medresesi	İbrahim Paşa	187	1140
»	Besim Ağa	–	Besim Ağa	180	1271
Ürgüp	Kaleli Hüseyin Hüsnü Efendi	Defterdar Yahya Efendi	Hüseyin Hüsnü Efendi	155	1272
»	Tahsin Ağa	Cami Kebir	Tahsin Ağa	315	1272
Arapsun	Kurşunlu Kütüphanesi	Cami Cedid	Mehmet Paşa	283	1194
»	Ortahisar	Karye	Hüseyin Bey	120	1306

<sup>273</sup> Doğan Atılgan, Nevşehir'de Kültür ve Kütüphaneler, **I. Uluslararası Nevşehir Tarih ve Kültür Sempozyumu**, Cilt 2, Nevşehir 2011, 345.

<sup>274</sup> Salnâme-i Nezâret-i Maârif-i Umûmiye, 1317/1899, 1361; 1321/1903, 597.



## SONUÇ

Medeniyet oluşturan milletler göz önüne alındığında saf bir yapılanma söz konusu değildir. Osmanlı Devleti eğitim açısından yapılanırken tek türden bir ilerleyiş kaydetmemiş; etkileşim içerisinde olduğu medeniyetlerin eğitim alanındaki gelişmelerini de kabul etmiştir.

Klasik Osmanlı eğitim sisteminde öğrenciler ilk adımlarını sıbyan mektebi dediğimiz eğitim kurumlarıyla atarken medrese seviyesine kadar çıkabilmekteydiler. Eğitimin klasik dönemlerdeki aşamasında Osmanlı Devleti medreseler yoluyla önceki Türk-İslam devletlerinin mirasını devam ettirmiş ve geliştirmiştir.

18. yüzyıla kadar kendine her bakımdan yeteceğini düşünen Osmanlı Devleti, Batı'daki gelişmeleri takip etmede geri kalmış ve kurumsal açıdan nispi bir gerileme yaşamıştır. Bu yüzyılın ilk çeyreğinin sonlarına doğru Batı'daki gelişmeleri yakından takibe alan Osmanlılar, reformlarla karşı karşıya kalmış hemen hemen her alanda yenilikler yapılmaya başlanmıştır. Eğitimde düzenleme yapan idareciler, bilhassa Avrupa'dan eğitimciler getirilerek gerilemenin önüne geçmeye çalışmıştır. Sürekli değişim aşaması kaydeden eğitim sistemi yeni anlayışlarla karşılaşmıştır. Bu dönemde eğitimdeki gelişmelerin süreklilik arz etmesine yönelik çabalar olmuştur.

Uzun bir dönem mektep ve medrese sistemi yöntemini takip eden Osmanlılar bilhassa 19. yüzyılda eğitimde modernleşmenin yolunu açarak eğitim olanaklarını genişletmiştir. Bu değişim sürecinin ilk nüveleri esasında bir önceki yüzyılda uygulamaya konulmuştur.

Nevşehir ve çevresinde eğitime yönelik çalışmalar yapılmış, kurumlar oluşturulmuş ve anlayışlar takip edilmiştir. Tarihi yapılanması ile çok eskiye dayanan şehir, sadrazam Damat İbrahim Paşa'nın doğup büyüdüğü yer olması nedeniyle ve onun büyük emekleriyle bir Osmanlı şehri kimliğine bürünmüştür. Şehirde yapılan imar ve

iskân faaliyetleri sayesinde nüfusunda ve imarındaki değişim sayesinde gözde şehirler arasında yer almıştır. Bu imar çalışmalarından eğitim kurumları da nasibini almış, başta medrese olmak üzere bazı eğitim kurumları açılmıştır.

Araştırmanın ana konusunu oluşturan Nevşehir'deki eğitim kurumları devletin takip ettiği değişim ve yenileşme modelinin yapısal özellikleri ile benzerlikler göstermektedir. Nitekim Müslüman eğitim kurumları ve faaliyetleri dönemin ana kaynakları vasıtasıyla takip edilebilmektedir. Nevşehir'deki Müslüman eğitim kurumlarını genel itibariyle ibtîdâî, sıbyan mektebi ve rüşdiyeler oluşturmaktaydı.

19. Yüzyılın sonlarına gelindiğinde Nevşehir'de 82 mektep, 4 rüşdiye, 8 medrese ve 2 kütüphanenin olduğu görülmektedir. Bu dönemde Nevşehir bir sancak merkezi olmadığından idâdî bulunmamaktaydı.

19. Yüzyılın sonunda Arapsun'da (Gülşehir) 36 sıbyan mektebi, 2 medrese, 20. yüzyılın başlarında ise 39 sıbyan mektebi, 2 ibtidai mektebi, 1 rüşdiye, 3 medrese, olduğu görülmektedir. Yine 19. yüzyılın sonlarında Ürgüp'te 49 mektep, 1 ibtidai mektebi, 4 rüşdiye, 11 medrese bulunmaktadır. Avanos'ta 20. yüzyıl başlarında 5 sıbyan mektebi, 1 rüşdiye ve 2 medrese tespit edilmiştir. Sinason'daki (Mustafa Paşa) eğitim kurumları arasında Mehmet Şakir Paşa Medresesi işlevselliğini korumaktadır. Melogobi'de (Derinkuyu) daha çok Rum yapıları ortaya çıkmıştır. Buraya bağlı Özlüce köyündeki (Civar Zile) Rum okulu günümüzde işlevsel bir durumdadır. Aynı şekilde Nar kasabasındaki eğitim kurumu da işlevsel bir durumdadır.

Yalnızca Nevşehir merkezde değil, Nevşehir'e bağlı olan Arapsun (Gülşehir), Ürgüp, Hacı Bektaş, Ortahisar, Avanos, Tuz Karyesi (Tuz Köyü), Eneği (Kaymaklı), Melogobi (Derinkuyu), Nar, Sinason (Mustafa Paşa) gibi yerlerde de Müslüman okulları bulunmaktaydı. Buralara tayin edilen muallimler, eğitimdeki aksaklıklar, eksikliklerle birlikte giderilmesi planlanmış ve ihtiyaçlar ölçüsünde yeni yeni eğitim müesseseleri tesis edilmeye çalışılmıştır. Yine Rumların ve Ermenilerin oluşturduğu eğitim kurumlarından da haberdar olunmaktadır. Adı geçen yerlerde gayrimüslimlere ait eğitim kurumları eğitim hayatlarını ve faaliyetlerini rahatça yürütmüşlerdir. Ayrıca mekteplerindeki eksikliklerini vakıf yoluyla gidermeye çalışmış, gayrimüslimler heyetler vasıtasıyla girişimlerde bulunmuşlardır.

Çalışmanın üçüncü bölümünde görüleceği üzere 19. yüzyılın son çeyreğinde devlet eğitimle ilgili çeşitli istatistikî bilgileri kullanarak eğitim kurumlarını takip etti. Onu geliştirecek adımları atmaya gayret gösterdi. Çalışmanın ekler kısmında yer alan resimlerden yola çıkarak Müslüman eğitim yapılarından olan mektep, medrese, rüşdiye ve ibtidâî olarak nitelendirilen müesseselerin çoğunun dini eserlerle birlikte kurulduklarına şahit olunmuştur. Ayrıca Rum eğitim yapılarından bazılarının da günümüze ulaşmış oldukları ispatlanmıştır. Her iki eğitim kurumu tipi için sözlü tarih çalışması da yapılmış ve binalar hakkında bilgi sahibi olanlardan istifade edilmiştir.

Sonuç olarak Nevşehir'de 1875-1900 aralığında eğitimdeki değişme ve gelişmenin yansıması olarak eğitim ve eğitim kurumları çeşitli yönleriyle incelenmiştir. Dönemin şartlarına uygun olarak hem Müslüman, hem de gayrimüslim okullarında iyileştirmeler yapılmıştır. Bazen yeni okulların açılması için gerekli çalışmalar yapılmıştır. Osmanlı'nın değişim ve dönüşüm yüzyılında Nevşehir'deki eğitim kurumları da bu değişime ayak uydurmaya çalışmıştır.

## KAYNAKÇA

### 1. Arşiv Kaynakları

Başbakanlık Osmanlı Arşivi (BOA), *Dahiliye Nezareti Mektubu Kalemi, (DH. MKT.)*

28/1, 13 M.1307/ 25 Mayıs 1891.

BOA, *Bâbı Âli Evrak Odası (BEO)*, 4165/312328, 13 Ca 1333/29 Mart 1915.

BOA, *BEO*, 412/30847, 26 Za. 1311/ 31 Mayıs 1894.

BOA, *Dahiliye Nezareti İdare Evrakı(DH. İD)*, 117/7, 1 Z 1328/ 4 Aralık 1910.

BOA, *DH. İD*, 117/4, 1 Z 1328/ 4 Aralık 1910.

BOA, *İrade-i Meslis-i Vala (İ.MVL)*, 525/23560, 2 R. 1281/ 1 Aralık 1864.

BOA, *İ.MVL*, 525/23560, 19 S. 1279/ 16 Ağustos 1862.

BOA, *Maârif Nezâreti Mektubu Kalemi, (MF. MKT)* 683/54, 11 Za 1320/9 Şubat 1903.

BOA, *MF. MKT*, 102/38, 7 S. 1306/ 13 Ekim 1888.

BOA, *MF. MKT*, 1039/39, 7 M. 1326/ 10 Şubat 1908.

BOA, *MF. MKT*, 1120/66, 28 R. 1327/ 19 Mayıs 1909.

BOA, *MF. MKT*, 118/15, 25 L.1307/ 14 Nisan 1890.

BOA, *MF. MKT*, 1229/32, 2 C 1335/26 Mart 1917.

BOA, *MF. MKT*, 139/74, 29 N. 1309/ 27 Nisan 1892.

BOA, *MF. MKT*, 158/1, 7 Z.1292/ 4 Ocak 1876.

BOA, *MF. MKT*, 1650/42, 25 Z 1306/ 22 Ağustos 1889.

BOA, *MF. MKT*, 208/1, 22 Za.1311/ 7 Mayıs 1894.

BOA, *MF. MKT*, 260/2, 3 Za. 1312/ 28 Nisan 1895.

BOA, *MF. MKT*, 307/62, 29 Z. 1314/ 31 Mayıs 1897.

BOA, *MF. MKT*, 325/15, 30 M. 1314, 15 Temmuz 1896.

BOA, *MF. MKT*, 406/60, 2 Ra 1319/19 Haziran 1901.

BOA, *MF. MKT*, 429/20, 8 Ş.1316/ 22 Aralık 1898.

BOA, *MF. MKT*, 44/128, 27 L. 1293/ 15 Kasım 1876.

BOA, *MF. MKT*, 46/94, 5 Ra 1294/ 20 Mart 1877.

BOA, *MF. MKT*, 513/50, 15 Ra 1318/13 Temmuz 1900.

BOA, *MF. MKT*, 54/135, 30 Ra.1295/ 3 Nisan 1878.

BOA, *MF. MKT*, 55/1, 30 M.1290/ 30 Mart 1873.

BOA, *MF. MKT*, 551/18, 23 Z 1318/ 13 Nisan 1901.

BOA, *MF. MKT*, 589/42, 24 B 1319/6 Kasım 1901.

BOA, *MF. MKT*, 595/6, 1 N 1319/1 Aralık 1901.  
BOA, *MF. MKT*, 640/12, 24 Ra 1320/ 1 Temmuz 1902.  
BOA, *MF. MKT*, 695/38, 11 M 1321/9 Nisan 1903.  
BOA, *MF. MKT*, 705/63, 21 S. 1321/ 19 Mayıs 1903.  
BOA, *MF. MKT*, 707/13, 25 S 1321/ 23 Mayıs 1903.  
BOA, *MF. MKT*, 73/54, 20 S. 1299/11 Ocak 1882.  
BOA, *MF. MKT*, 767/54, 22 Z. 1321/ 10 Mart 1904.  
BOA, *MF. MKT*, 793/20, 15Ca 1322/28 Temmuz 1904.  
BOA, *MF. MKT*, 871/417 Ca 1323/20 Temmuz 1905.  
BOA, *MF. MKT*, 954/57, 3 Ş 1324/22 Eylül 1906.  
BOA, *MF. MKT*, 796/59, 1 C 1322/ 16 Ağustos 1904.  
BOA, *MF. MKT*, 23/167, 14 C. 1323/16 Ağustos 1905.  
BOA, *MF. MKT*, 29 Za. 1324/14 Ocak 1907.  
BOA, *İdâre-i Şûrâ-yı Devlet (İ. ŞD)*, 59/3382, 4 S 299/ 26 Aralık 1881.

## 2. Salnâmeler

Salnâme-i Nezâret-i Maârif-i Umûmiye (1316/1898).  
Salnâme-i Nezâret-i Maârif-i Umûmiye (1317/1899).  
Salnâme-i Nezâret-i Maârif-i Umûmiye (1318/1900).  
Salnâme-i Nezâret-i Maârif-i Umûmiye (1321/1903).  
Salnâme-i Vilâyet-i Ankara (1308-1309/1891).  
Salnâme-i Vilâyet-i Ankara (1311/1893).  
Salnâme-i Vilâyet-i Ankara (1320/1902).  
Salnâme-i Vilâyet-i Konya (1287/1870).  
Salnâme-i Vilâyet-i Konya (1288/1871).  
Salnâme-i Vilâyet-i Konya (1291//1874).  
Salnâme-i Vilâyet-i Konya (1293/1876).  
Salnâme-i Vilâyet-i Konya (1296/1879).  
Salnâme-i Vilâyet-i Konya (1301/1884).  
Salnâme-i Vilâyet-i Konya (1307/1890).  
Salnâme-i Vilâyet-i Konya (1312/1894).  
Salnâme-i Vilâyet-i Konya (1317/1899).  
Salnâme-i Vilâyet-i Konya (1322/1906).

### 3. Araştırma-İnceleme Eserler

- Abanoz F (2013) Gülşehir'in bir değeri "Silahdar (Karavezir) Seyyid Mehmet Paşa" hayatı ve eserleri. Yüksek Lisans Tezi, Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih Anabilim Dalı, Nevşehir.
- Abdullatif E (2013) *Ayine-i Derun (Osmanlı'ya Devlet Adamı Yetiştiren Mekteb: Enderun-ı Hümayun)*, drl. Ahmet Köç. (Çamlıca Basım Yayın, İstanbul).
- Adivar A. A (1991) *Osmanlı Türklerinde İlim* (Remzi Kitabevi, İstanbul).
- Akgündüz H (1997) *Klasik Dönem Osmanlı Medrese Sistemi* (Ulusal Yayınları, İstanbul).
- Akgündüz M (2004) *Osmanlı Medreseleri XIX. Asır* (Beyan Yayınları, İstanbul).
- Akıncı A (2014) Osmanlı Devleti'nde Milli Kimlik İnşasında Okul. *Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* 19: 1-24.
- Aksu A (2010) Amerikalı misyonerlerin Osmanlı Anadolu'sundaki eğitim faaliyetleri (1820-1900) ve bunun Osmanlı toplum yapısına etkileri. Doktora Tezi, Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İlahiyat Anabilim Dalı, İstanbul.
- Aktekin İ (2017) *Atatürk Döneminin Son Kırınıtlarından Birisi Olan Fikret Aktekin'in Yaşam Anıları* (Doğan Kitap Yayınları, İstanbul).
- Aktel M (1998) Tanzimat Fermanı'nın Toplumsal Yansıması. *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi* 3: 177-184.
- Aktepe M (1996) Damat İbrahim Paşa. *İslam Ansiklopedisi* 8 (Türkiye Diyanet Vakfı, Ankara).
- Aktuğ İ (1993) *Nevşehir Damat İbrahim Paşa Külliyesi* (Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara).
- Akyol H (2012) *Türk Eğitim Tarihi* (Otorite Yayınları, Ankara).
- Akyüz Y (2013) *Türk Eğitim Tarihi M.Ö 1000-M.S 2013* (Pegem Akademi, Ankara)
- Akyüz Y (2015) Osmanlıda "Kadın Öğretmenli Ev Sıbyan Mektepleri" (Amerikan ve Fransız Eğitim Tarihinden Benzer Örnekler. *OTAM* 15(15): 1-12.
- Alan G (2007) Amerikan Board Okullarında Yürütülen Misyonerlik Faaliyetleri. *Journal Of Islamic Research* 4(20): 464-475.
- Alan G (2008) *Amerikan Board'ın Merzifon'daki Faaliyetleri ve Anadolu Koleji* (Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara).

- Alevli M (2005) Nevşehir'de İmar Faaliyetleri. *Nevşehir Kültür ve Tarih Araştırmaları Dergisi* 2: 17-18.
- Altın H (2008) 1869 Maarif-i Umumiye Nizamnamesi ve Öğretmen Yetiştirme Tarihimizdeki Yeri. *Fırat Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 13(1): 271-283.
- Altınova A (2010) Osmanlı modernleşmesinde rüşdiye mektepleri. Doktora Tezi, Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih Anabilim Dalı, Yakınçağ Bilim Dalı, Ankara.
- Anameriç H (2005) Osmanlılarda Kütüphane Kültürü ve Bilimsel Yaşama Etkisi. VI. *Uluslararası Türk Kültürü Kongresi Bildirileri*. Ankara, 25 Kasım.
- Aras A (2008) Konya Salnameleri Işığında Gayr-i Müslimlere Ait İbadet ve Eğitim Kurumları. *Türk-İslam Medeniyeti Akademik Araştırmalar Dergisi* 5:183-192.
- Aşıkpaşazade (2003) *Osmanoğullarının Tarihi*, çev. Kemal Yavuz ve M.A Yekta Saraç. (Mas Matbaacılık, İstanbul).
- Atılğan D (2011) Nevşehir'de Kültür ve Kütüphaneler. *I. Uluslararası Nevşehir Tarih ve Kültür Sempozyumu*. Nevşehir, 16-19 Kasım.
- Atılğan O (2008) Nevşehir Damad İbrahim Paşa Halk Kütüphanesi. *Nevşehir Kültür ve Tarih Araştırmaları Dergisi* 9:56-60.
- Aydın DU (2013) Osmanlı'nın Son Dönemi'nde Eğitim, Kültür ve Sanat Hayatına Genel Bir Bakış. *İstanbul Sosyal Bilimler Dergisi* 4:1-9.
- Aydüz S (2008) Medrese ve Tekke Dışındaki Eğitim Müesseseleri Tarihi Literatürü. *Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi* 6(12): 139-180.
- Balcı R (2012) Medreselerin Islahı Konusunda Sultan II. Abdülhamid'in Hazırlattığı Bir Lahiyanın Tahlili. *Tarih Okulu Dergisi* XII: 155-191.
- Baltacı C (1976) *XV-XVI. Asırlarda Osmanlı Medreseleri* (İrfan Matbaası, İstanbul).
- Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü (2014) *Arşiv Belgelerine Göre Osmanlı Eğitimde Modernleşme* (Bion Matbaacılık, İstanbul).
- Batır B (2004) Türk Eğitim Reformunda Bir İsim: Mehmet Tahir Münir Paşa. *Hasan Ali Yücel Eğitim Fakültesi Dergisi* 1(2):11-24.
- Baykal İH (1953) *Enderun Mektebi Tarihi* (Halk Basımevi, İstanbul).
- Bayraktar M (1994) Davud-i Kayseri. *İslam Ansiklopedisi* 9 (Türkiye Diyanet Vakfı, İstanbul).

- Baytal Y (2000) Tanzimat ve II. Abdülhamid Dönemi Eğitim Politikaları. *OTAM* 11: 23-32.
- Berkes N (2002) *Türkiye'de Çağdaşlaşma*, Haz. Ahmet Kuyaş. (Yapı Kredi Yayınları, İstanbul).
- Bilge M (1984) *İlk Osmanlı Medreseleri* (Edebiyat Fakültesi Basımevi, İstanbul).
- Bilgicioğlu B (1994) Tetimme Medreseleri. *İslam Ansiklopedisi* 40 (Türkiye Diyanet Vakfı, İstanbul).
- Budak A (2015) Nevşehir Damat İbrahim Paşa İmaretı. *Cappadocia Journal Of History And Social Sciences* 4: 1-18.
- Budak L, Budak Ç (2014) Osmanlı İmparatorluğu'ndan Türkiye Cumhuriyeti'ne İlkokul Programları (1870-1936). *International Journal Of Turkish Literature Culture Education* 3(1): 377-393.
- Büken Y (drl.) (2004) *Avanos Kitabı* (Sözkesen Matbaacılık, Ankara).
- Bülbül T (2011) Biyografik Kaynaklara Göre Osmanlı Yönetim ve Aydınlanmasında Nevşehir. *I. Uluslararası Nevşehir Tarih ve Kültür Sempozyumu Bildirileri*. Nevşehir, 16-19 Kasım.
- Büyükbaş N (2015) Osmanlı İnsan Yetiştirme Düzeni ve Türkiye Cumhuriyetinin Kuruluşuna Etkileri. *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi* XXIX (87): 199-228.
- Can B (2010) Tanzimat Öncesi Osmanlı Medreselerinde Arapça Öğretim Yöntemleri. *Ekev Akademi Dergisi* 44: 305-320.
- Candan B (2013) Türk Kültüründe Kütüphaneler ve Eğitim Hayatımıza Etkileri: Cumhuriyet Öncesi Dönem. *Çankırı Karatekin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* 4(2): 105-124.
- Çağlayan H (2014) Medrese Eğitim Sisteminde Kelam İlimine Bakış. *e-Şarkiyat İlmî Araştırmalar Dergisi* XI: 156-182.
- Çakmak B (2014) Modernleşen Osmanlı Taşrasında Maarif Uşak Kasabası'nda Açılan Özel Okullar. *Cumhuriyet Tarihi Araştırmaları Dergisi* 7(14): 40-64.
- Çetinkaya BA (1999) Bir Anadolu Ereni Hacı Bektaş-ı Veli: Hayatı, Eserleri ve İnsan Anlayışı. *Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 3: 345-456.
- Çiftçioğlu İ (2001) Ürgüp'ün Taşkınpaşa (Damsa) Köyü'nde Karamanlı Devri Eserleri. *Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* 3(2): 17-21.



- Çiftçioğlu ÖN (2004) *Nevşehirli Sadrazam Damat İbrahim Paşa Bahtsız Fatma Sultan Karalale* (Kendi Yayını, Bursa).
- Çimenli H (2009) Nevşehirli Damat İbrahim Paşa. *Nevşehir Kültür ve Tarih Araştırmaları Dergisi* 12: 64-67.
- Çobanoğlu AV (1994) Lala Şâhin Paşa. *İslam Ansiklopedisi* 27 (Türkiye Diyanet Vakfı, İstanbul).
- Çobanoğlu AV (1996) Külliye. *İslam Ansiklopedisi* 26 (Türkiye Diyanet Vakfı, Ankara).
- Çolak İ (2009) *Son İmparator Abdülhamit'in Gizemli Dünyası* (Nesil Yayınları, İstanbul).
- Demir Ş (2015) XIX. Yüzyıl Osmanlı Eğitim Sisteminde Yaşanan Değişim. *The Pursuit Of History International Periodical For History and Social Research* 13: 435-447.
- Demirel F (2012) Osmanlı Eğitim Sisteminin Modernleşmesi Sürecinde Hiyerarşi. *Uludağ Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi* 25: 507-530.
- Demirel Ö (1997) Osmanlı Dönemi Sivas Vakıfları'nın İdari Organizasyonu ve Problemleri. *Ankara Üniversitesi Dil-Tarih ve Coğrafya Fakültesi Tarih Araştırmaları Dergisi* 28: 65-69.
- Demirel R (2009) Tevhid-i Tedrisat Kanunu ve Atatürk dönemi uygulamaları. Yüksek Lisans Tezi, Çukurova Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İlköğretim Anabilim Dalı, Adana.
- Demirtaş Z (2007) Osmanlı'da Sıbyan Mektepleri ve İlköğretimin Örgütlenmesi. *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* 17(1): 173-183.
- Develioğlu F (2015) Medrese. *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lûgat* (Aydın Kitabevi, Ankara).
- Doğan R (1997) Osmanlı Eğitim Kurumları ve Eğitimde İlk Yenileşme Hareketlerinin Batılılaşma Açısından Tahlili. *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 37(1): 407-442.
- Dulum S (2006) Osmanlı Devleti'nde kadının statüsü, eğitimi ve çalışma hayatı (1839-1918). Yüksek Lisans Tezi, Eskişehir Osmangazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih Anabilim Dalı, Eskişehir.
- Ekiz M (2006) Nevşehir'de Türk dönemi mimari eserleri. Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sanat Tarihi Anabilim Dalı, Ankara.

- Erdem AR (2005) İlköğretimimizin Gelişimi ve Bugün Geline Nöktä. *Bilim, Eğitim ve Düşünce Dergisi* 5(1): 35-55.
- Erdoğdu T (1997) Maarif-i Umumiye Nezareti Teşkilatı II. *Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Fakültesi Dergisi* 52 (1): 247-285.
- Ergin ON (1977) *Türk Maarif Tarihi* (Eser Kültür Yayınları, İstanbul).
- Ergün M (2000) Medreseden Mektebe Osmanlı Eğitim Sistemindeki Değişme. *Yeni Türkiye Osmanlı II (Toplum ve Ekonomi)* 32: 735-753.
- Erkek MS (2006) Uşak'ta Osmanlı'dan Cumhuriyete Miras Kalan Bir Eğitim Kurumu: Gül Mektebi. *Sosyal Bilimler Araştırma Dergisi* 7: 135-157.
- Ertekin AL (2003) *Osmanlı'dan Günümüze Türe'de Eğitim ve Eğitimciler* (Yeni Asya Matbaacılık, İzmir).
- Eyüpgiller KK (2014) Yusuf Paşa Sıbyan Mektebi. *Vakıf Restorasyon Yıllığı* 8: 68.
- Gökçe F (2000) *Değişim Sürecinde Devlet ve Eğitim* (Kitap ve Yayınevi, Ankara).
- Gökhan İ -ed.- (2015) *Nevşehir'in Tarihi Yolculuğu* (Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi Yayınları, Nevşehir).
- Gökmen E (2000) Aydın Vilayeti'nde Sıbyan Mekteplerinin İptidâi Mekteplere Dönüştürülmesi. II. *Türk Tarihi ve Edebiyatı Kongresi* 150.
- Gölpınarlı A (1931) *Melâmîlik ve Melâmetiler* (Evkaf Matbaası, İstanbul).
- Görür ED (2015) İnas Rüşdiye Mektepleri: Yanya Hamidiye İnas Rüştiye Mektebi Örneği. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi* 8(36): 311-322.
- Gül MF (2013) Nevşehir'in Doğuşunda Damad İbrahim Paşa'nın İmar Faaliyetleri. *Nevşehir Kültür ve Tarih Araştırmaları Dergisi* 17: 54-57.
- Gül MF (2013) Nevşehirli Damad İbrahim Paşa'nın İskân Faaliyetleri: Lâle Devri'nin Şanslı Şehri Nevşehir. *The Pursuit Of History* 10: 237-254.
- Gül MF (2014) Arşiv Belgeleri Işığında Bir Şehrin Doğuşu: Muşkara'dan Nevşehir'e (İmar Faaliyetleri). *The Pursuit Of History* 11: 155-172.
- Gümüş M (2008) Anayasal Meşrûfî Yönetime Medhal: 1856 İslahat Fermanı'nın Tam Metin İncelemesi. *BİLİG* 47: 215-240.
- Gümüşsoy E (2007) Tanzimattan Sonra Halk Eğitimi İçin Kurulan İki Cemiyet: Cemiyet-i İlmiye-i Osmaniye ve Cemiyet-i Tedrisiye-i İslamiye. *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* 8(2): 173-192.
- Gündüz A (2014) Osmanlı Döneminde Avanos'un Sosyo-Ekonomik Yapısı (1722-1918). *Avanos Sempozyumu Bildirileri*. Ankara, 23-25 Ekim.

- Gündüz M (2013) *Osmanlı Eğitim Mirası Klasik ve Modern Dönem Üzerine Makaleler* (Doğu Batı Yayınları, Ankara).
- Güney E (2008) Nevşehir'in Yerleşme Tarihçesi ve Şehirleşme Hareketleri. *Nevşehir Kültür ve Tarih Araştırmaları Dergisi* 10: 5-13.
- Güngör H, Ünal M, Adıbelli R (2005) *Dinler Tarihçileri Gözüyle Türkiye'de Misyonerlik* (Türkiye Dinler Tarihi Derneği Yayınları, Ankara).
- Güven İ (1998) Türkiye Selçuklularında Medreseler. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Dergisi* 31(1): 125-146.
- Güven İ (2010) *Türk Eğitim Tarihi* (Naturel Yayınları, Ankara).
- Haytoğlu E (2014) Amerikan Misyonerlerinin Anadolu Topraklarındaki Sağlık Faaliyetleri ve Ermeniler. *Yeni Türkiye* 61: 1-16.
- Hızlı M (2008) Osmanlı Medreselerinde Okutulan Dersler ve Eserler. *İlahiyat Fakültesi Dergisi* 17(1): 25-46.
- Hızlı M (2012) *Mahkeme Sicillerine Göre Osmanlı Klasik Dönemi Bursa Medreselerinde Eğitim Öğretim* (Emin Yayınları, Bursa).
- Hülagü M (2001) Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Misyoner, Ermeni, Terör ve Amerika Dörtgeninde Türkiye. *Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* 10: 57-99.
- Işıksalan N (1997) İdadilerde Türkçe Edebiyat Öğretimi. *OTAM* 8: 151-182.
- İhsanoğlu E (2010) *Osmanlı Eğitim ve Bilim Müesseseleri* (Nesil Yayınları, İstanbul).
- İleri İ (2010) Osmanlı Devleti'nde Azınlıkların Eğitimi. *OTAM* 17: 129-148.
- İnalçık H (2010) *Osmanlı Tarihini Yeniden Yazmak Kuruluş* (Hayy Kitap Yayınevi, İstanbul).
- İpşirli M (1994) Medrese. *İslam Ansiklopedisi* 28 (Türkiye Diyanet Vakfı, İstanbul).
- İşcen Y (2010) Nevşehir Rum Mahallesi. *Peribacası Kapadokya Kültür ve Tanıtım Dergisi* 12:
- İzgi C (1997) *Osmanlı Medreselerinde İlim* (İz Yayıncılık, İstanbul).
- Kara İ (2013) Mahale Mektepleri. *İstanbul Kültür ve Sanat Dergisi* 16: 20-25.
- Karataşer B (2017) Sultan II. Abdülhamid Dönemi Eğitim Politikası Hakkında Bir Değerlendirme. *The Journal of Academic Social Science Studies* 57: 423-434.

- Kartın C (2009) Ermeni Komitelerinin Faaliyetleri Çerçevesinde Ermeni Milliyetçiliğinin Doğuşu, Hoşgörüden Yol Ayrımına Ermeniler. *II. Uluslararası Ermeni Sempozyumu*. Kayseri, 23-25 Nisan.
- Kaya M (2005) Bir Kitabe Kaymaklı Kurşunlu Camii Kitabesi. *Nevşehir Kültür ve Tarih Araştırmaları Dergisi* 1: 28-29.
- Kaya M (2009) Nevşehir 1896. *Nevşehir Kültür ve Tarih Araştırmaları Dergisi* 11: 11-14.
- Kaya M (2011) XIX. Yüzyıl ve XX. Yüzyıl Başlarında Nevşehir Kazasının Sosyal ve Ekonomik Durumu. *I. Uluslararası Nevşehir Tarih ve Kültür Sempozyumu Bildirileri*. Nevşehir, 16-19 Kasım.
- Kaya YK (1977) *İnsan Yetiştirme Düzenimiz Politika-Eğitim-Kalkınma* (Nüve Matbaası, Ankara).
- Kazıcı Z (2004) *Osmanlı'da Eğitim-Öğretim* (Bilge Yayınları, İstanbul).
- Kenan S (2013) Türk Eğitim Düşüncesi ve Deneyiminin Dönüm Noktaları Üzerine Bir Çözümleme. *Osmanlı Araştırmaları Dergisi* 1 (41): 1-31.
- Kınel M (1996) İzdin. *İslam Ansiklopedisi* 23 (Türkiye Diyanet Vakfı, Ankara).
- Kılıç R (2001) Osmanlı Devleti'nde Medreseler. *Türk Kültürü* 456: 205-216.
- Kılıç R (2006) Misyonerlik ve Türkiye'ye Yönelik Misyoner Faaliyetleri. *TÜBAR* XIX: 337-342.
- Kılıç R, Cihan MA (2011) Damat İbrahim Paşa'nın Nevşehir'de Tanınırlığı. *I. Uluslararası Nevşehir Tarih ve Kültür Sempozyumu Bildirileri*. Nevşehir, 16-19 Kasım.
- Kılınç E (2008) Klâsik Osmanlı Eğitim Kurumlarından Konya Dârü'l-Huffâzları ( XVII. Yüzyıl). *Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* 7(1): 18-43.
- Kodaman B (1988) *Abdülhamid Devri Eğitim Sistemi* (Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara).
- Konan B (2015) Gayrimüslim Osmanlı Vatandaşlarının Hukuki Durumuna İlişkin Bir Değerlendirme. *AÜHFD* 64 (1):171-193.
- Korkmaz Z (2010) Nevşehir'in Anadolu Kültür ve Dil Tarihindeki Yeri. *Türk Dili ve Edebiyat Dergisi* 632: 129-138.
- Kozan A (2008) Damat İbrahim Paşa ve Hanımı Fatma Sultan Vakfiyesi. *Nevşehir Kültür ve Tarih Araştırmaları Dergisi* 9: 37-38.

- Köse MZ, Kozan A (2013) *Nevşehir Mahkemesi'ne Ait İlk Şer'iyeye Sicili (3 Numaralı Defter) 1213-1221/1798-1807* (Nevşehir Üniversitesi Yayınları, Nevşehir).
- Kunt G, Aynur H (1993) Damat İbrahim Paşa'nın İstanbul'da Yaptırdığı Çeşmelerin ve Sebillerin Kitabeleri. *Türklük Araştırmaları Dergisi* 7: 393-422.
- Kuran E (1997) XVIII ve XIX. Yüzyıllarda Nevşehir. *İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Enstitüsü Dergisi* 15: 167-171.
- Kurt SK (2012) II. Abdülhamid Dönemi'nde Kız Rüşdiyeleri. *Akademik Bakış Dergisi* 29: 1-19.
- Küçükdağ Y (2014) *Konya Darülcerrahîleri(1400-1920)* (Çizgi Yayınları, Konya).
- Levend AS (1940) *Maarifimiz ve Milli Terbiyemiz* (Burhaneddin Matbaası, İstanbul).
- Maden F (2011) XIX. Yüzyıl Sonları ve XX. Yüzyıl Başlarında Nevşehir'de Rum Mektepleri. *I. Uluslararası Nevşehir Tarih ve Kültür Sempozyum Bildirileri*. Nevşehir, 16-19 Kasım.
- Mantran R (1995) *Osmanlı İmparatorluğu Tarihi II XIX Yüzyılın Başlarından Yıkılışa*, çev. Server Tanilli. (Adam Yayınları, İstanbul).
- Mercan M (2011) Nevşehir'de Eğitim ve Kültür Hayatı (1875-1900). *I. Uluslararası Nevşehir Tarih ve Kültür Sempozyum Bildirileri*. Nevşehir, 16-19 Kasım.
- Meriç C (1997) *Mağaradakiler*, drl. Ali Meriç. (İletişim Yayınları, İstanbul).
- Metin R (2011) XVI. Yüzyıldan XVIII. Yüzyıla Muşkara (Nevşehir)'da Nüfus ve Yerleşme. *Erzincan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* IV(1): 171-180.
- Okumuş E, Cihan A, Avcı M (2006) *Osmanlı Devleti'nde Eğitim Hukuk ve Modernleşme* (Özgü Yayıncılık, İstanbul).
- Öger A, Özdem O (2015) *Nevşehir Mektepleri (1820-1920)* (Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi Yayınları, Ankara).
- Öntuğ MM, Saraç H (2011) Nevşehir Kazâsı'nın Eğitim, Dinî ve Sosyal Yapıları (1700-1800). *I. Uluslararası Nevşehir Tarih ve Kültür Sempozyumu Bildirileri*. Nevşehir, 16-19 Kasım.
- Önür H (2014) Son Dönem Osmanlı Aydınında Eğitim Tartışmaları. *The Journal Of Academic Social Science Studies* 30: 487-507.
- Özcan A (1994) Devşirme. *İslâm Ansiklopedisi* 9 (Türkiye Diyanet Vakfı, İstanbul).

- Özel A (1994) Dârulkurrâ. *İslam Ansiklopedisi* 8 (Türkiye Diyanet Vakfı, İstanbul).
- Özkan Kurtdaş EM (2016) Osmanlı'nın Modernleşme Sürecinde Eğitimin Rolü. *Hikmet Yurdu Düşünce-Yorum Sosyal Bilimler Araştırma Dergisi* 9(18): 177-191.
- Özkaya Y (1996) Mütesellim. *İslam Ansiklopedisi Cilt 32* (Türkiye Diyanet Vakfı Ankara).
- Özyalvaç AN (2011) Bir Müfettiş Raporunda Erken 20.Yüzyıl İstanbul Suriçi Sıbyan Mektepleri. *Türkiyat Mecmuası* 21: 345-373.
- Pakalın MZ (1983) Mütevelli. *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü 2* (Milli Eğitim Yayınları, İstanbul).
- Pakalın MZ (1993) İdâdi. *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü II* (Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, İstanbul).
- Renieri İ (2011) 1870'ler Nevşehir'inde Rum Halkının Dil Eğitimi Çabaları. *Nevşehir Kültür ve Tarih Araştırmaları Dergisi* 14: 9-16.
- Sakaoğlu N (2003) *Osmanlı'dan Günümüze Eğitim Tarihi* (İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul).
- Salman H (2005) İdadi mektepleri'nin tarihsel gelişimi. Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İlköğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Öğretmenliği Ana Bilim Dalı (Din Eğitimi), Ankara.
- Savaş Yıldırım, Ürgüp Mustafapaşa'da Duvar Resimli İki Ev. *I. Uluslararası Nevşehir Tarih ve Kültür Sempozyumu*. Nevşehir 2011, 16-19 Kasım.
- Sevindik H (2005) İlçe Merkezlerinin Kuruluş Efsaneleri. *Nevşehir Kültür ve Tarih Araştırmaları Dergisi* 4: 8-12.
- Sezer C (2013) Bolu Mekteb-i İdâdisi. *Tarih Okulu Dergisi* XVI: 505-523.
- Solak E (2003) Osmanlı Dönemi Uşak Mektepleri. *İlmi Araştırmalar Dergisi* 15: 113-130.
- Soydan T (2013) Osmanlı'dan Cumhuriyet Dönemine Türkiye'de Temel Eğitimin Gelişmesi ve Finansmanı Sorunu. *Karadeniz Sosyal Bilimler Dergisi* 5(8): 53-71.
- Sözen K (2009) XVIII. Yüzyıl Osmanlı-Batı İlişkinin Yazılı Vesikası: Paris Sefâretnâmesi ve Batılılaşma Eğilimi Açısından Değerlendirilmesi. *Süleyman Demirel Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 23: 17-32.
- Şahin İ (1996) Nevşehir. *İslam Ansiklopedisi* 33 (Türkiye Diyanet Vakfı, Ankara).

- Şahin K (1991) 19. ve 20.Yüzyılda Adana İslam Sıbyan Mektepleri Üzerine Gözlemler. *II. Uluslararası Karacaoğlan ve Çukurova Halk Kültürü Sempozyumu Bildiri Kitabı*. Adana, 20-24 Kasım.
- Şaşmaz M -ed.- (2008) *Niğde, Aksaray ve Nevşehir Tarihi Üzerine* (Kitabevi Yayınları, İstanbul).
- Şaşmaz M (2002) İngiliz Konsolosu Stewart'ın Konya Vilayetine Dair Genel Raporu (1879). *Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi* 12: 57-97.
- Şen A (2013) Osmanlı'dan Günümüze Eğitimde Modernleşme Çabaları. *Ekev Akademi Dergisi* 57: 477-492.
- Taşdemirci E (2001) Türk Eğitim Tarihinde Azınlık Okulları ve Yabancı Okullar. *Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* 1(10): 13-30.
- Taşkın Ü (2008) Klâsik Dönem Osmanlı Eğitim Kurumları. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi* 3(1): 343-366.
- Tekeli İ, İlkin S (1993) *Osmanlı İmparatorluğu'nda Eğitim ve Bilgi Üretim Sisteminin Oluşumu ve Dönüşümü* (Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara).
- Tekin F (2009) Nevşehirli yerleşim adları üzerine bir dil incelemesi.Yüksek Lisans Tezi, Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı Eski Türk Dili Bilim Dalı, Kayseri.
- Tekindağ Ş (1973) *Medreseler* (Cumhuriyetin 50.Yılında İstanbul Üniversitesi, İstanbul).
- Telkenaroğlu MR (2013) Osmanlı'dan Günümüze Anadolu Medreselerinde Fıkıh Tedrisatı ve Sorunları. *Medrese ve İlahiyat Kavşağında İslâmî İlimler Uluslararası Sempozyum*. Bingöl, 29 Haziran.
- Topal N (2011) Niğde Sancağı Merkez Kasabası Âsâr-ı Atfika Defterine Göre Nevşehir ve Arapsun (Gülşehir). *I. Uluslararası Nevşehir Tarih ve Kültür Sempozyumu Bildirileri*. Nevşehir, 16-19 Kasım.
- Toroğlu E (2011) Bir Osmanlı Şehir Tesisi: Nevşehir. *I. Uluslararası Nevşehir ve Tarih Kültür Sempozyum Bildirileri*. Nevşehir, 16-19 Kasım.
- Türk İC (2007) Osmanlı Devleti İlköğretim Okulları Coğrafya Müfredat Programları Coğrafya Öğretim Usulleri. *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* 9(1): 201-212.

- Türk İC (2014) "Türkiye'de Orta Tahsil" Başlıklı Risaleye Göre Osmanlı İmparatorluğu'ndan Ulus Devlet Türkiye'ye İntikal Eden Ortaöğretim Mirası. *A. Ü. Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi* 52: 351-378.
- Unat FR (1964) *Türkiye Eğitim Sisteminin Gelişmesine Tarihi Bir Bakış* (Milli Eğitim Basımevi, Ankara).
- Uzar NS (2007) Nevşehir Ürgüp İlçesinin Damsa Köyü Taşkın Paşa Medresesi. *Vakıflar Dergisi* 30: 251-270.
- Uzunçarşılı İH (1984) *Osmanlı Devleti'nin İlmiye Teşkilatı* (Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara).
- Uzunçarşılı İH (1988) *Büyük Osmanlı Tarihi* 5 (Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara).
- Ünver H (2014) *Bir Şehrin Doğuş Hikayesi Nevşehir-i Dilara Belgelerle Nevşehir'in Kuruluşu*, Haz. Nevşehir Belediyesi Kültür ve Sosyal İşler Müdürlüğü. (Simtel Ofset Matbaacılık, Nevşehir).
- Ünver H (2017) *Damat İbrahim Paşa ve Nevşehir* (Nevşehir Belediyesi Kültür Hizmetleri, Nevşehir).
- Ünver S (1946) *Fatih Külliyesi ve Zamanı İlim Hayatı* (İstanbul Üniversitesi Yayınları, İstanbul).
- Yakuboğlu K (2006) *Osmanlı Medrese Eğitimi ve Felsefesi* (Bilimevi Basın Yayın, İstanbul).
- Yalap H (2016) Lale Devri Şairlerinin Nevşehir'e Armağanı. *International Journal Of Social Science* 50: 141-168.
- Yazıcı N (1991) Osmanlı'nın Son Döneminde Din Görevlisi Yetiştirme Çabaları Üzerine Bazı Gözlemler. *Diyanet Dergisi* 27(4): 55-123.
- Yazıcıbaşı MA (2014) Klasik Osmanlı Döneminden Cumhuriyet'e Osmanlı'da Ahlâk Eğitim ve Öğretimi ve Öğretimi. *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırma Dergisi* 3(4): 761-780.
- Yeşilöz Z (2006) Damat İbrahim Paşa'nın Kişiliği ve Osmanlı Devleti'nde Harem. *Nevşehir Kültür ve Tarih Araştırmaları Dergisi* 6: 65.
- Yıldız H (2014) *Osmanlı Yenileşme Döneminde Diyarbekir Vilayeti'nde Eğitim (1870-1920)* (Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara).



- Yıldız R (2006) I. Mesrutiyet döneminde uygulanan tarih eğitimi. Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Orta Öğretim Sosyal Alanlar Eğitimi Anabilim Dalı Tarih Öğretmenliği Dalı, Konya.
- Yılmaz KH (2011) Nedim'in Şiirlerinden Hareketle Damat İbrahim Paşa ve Faaliyetleri. *I.Uluslararası Nevşehir Tarih ve Kültür Sempozyumu Bildirileri*. Nevşehir, 16-19 Kasım.
- Yoluk ME (2010) XVIII. yüzyılda Osmanlı Devleti'nde eğitim ve öğretim faaliyetleri. Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi, Eğitim Bilimler Enstitüsü, İlköğretim Sosyal Bilgiler Öğretmenliği Bilim Dalı, Konya.
- Zengin ZS (2002) Tevhid-i Tedrisat Kanunu'nun Hazırlanmasından Sonraki İlk Dönemde Uygulanışı ve Din Eğitimi. *Dini Araştırmalar Dergisi* 5(13): 81-106.
- Zorlu T (2008) Klasik Osmanlı Eğitim Sisteminin İki Büyük Temsilcisi: Fatih ve Süleymaniye Medreseleri. *Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi* 6(12): 611-628.

#### **4. Dini Metinler/Yayınlar**

- Kur'an-ı Kerim, Bakara Suresi, 2/31.  
Kur'an-ı Kerim, Alak suresi, 96/1-5.

#### **5. İnternet Kaynakları**

- <http://www.degisti.com/index.php/archives/675> (10 Ekim 2017).  
<http://www.kulturportali.gov.tr/turkiye/nevsehir/kulturenvanteri/taskinpasa-medresesi> (10 Ekim 2017).  
[http://www.tatilvegezi.com/seyahat\\_rehberi/kapadokya-mustafapasa.html](http://www.tatilvegezi.com/seyahat_rehberi/kapadokya-mustafapasa.html) (10 Ekim 2017).

#### **6. Sözlü Tarih Kaynakları**

- Ömer Faruk Tokmak, 1952 doğumlu, emekli öğretmen. 2017.  
Recep Özbek, 1966 doğumlu, lise mezunu. 2017.  
Mustafa Kaya, 1947 doğumlu, emekli öğretmen. 2017.  
Ramazan YEŞİL, 1968 doğumlu, öğretmen, 2017.  
Ayşenur Ünveren 1988 doğumlu, Tarih öğretmeni. 2017

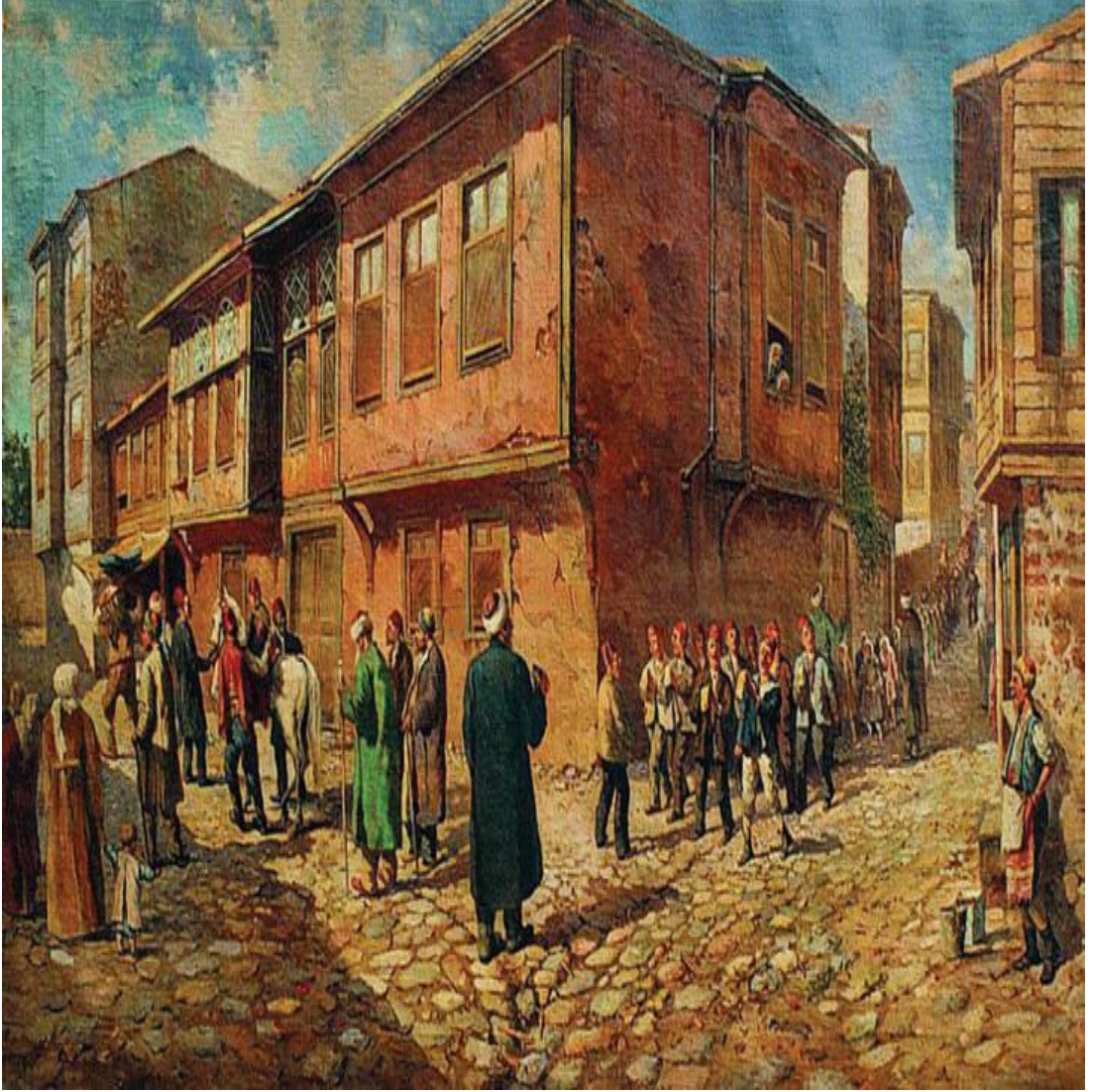
## EKLER

Ek-1. İstanbul İlk Kız Rüşdiyesi Cevri Kalfa Mektebi <sup>275</sup>



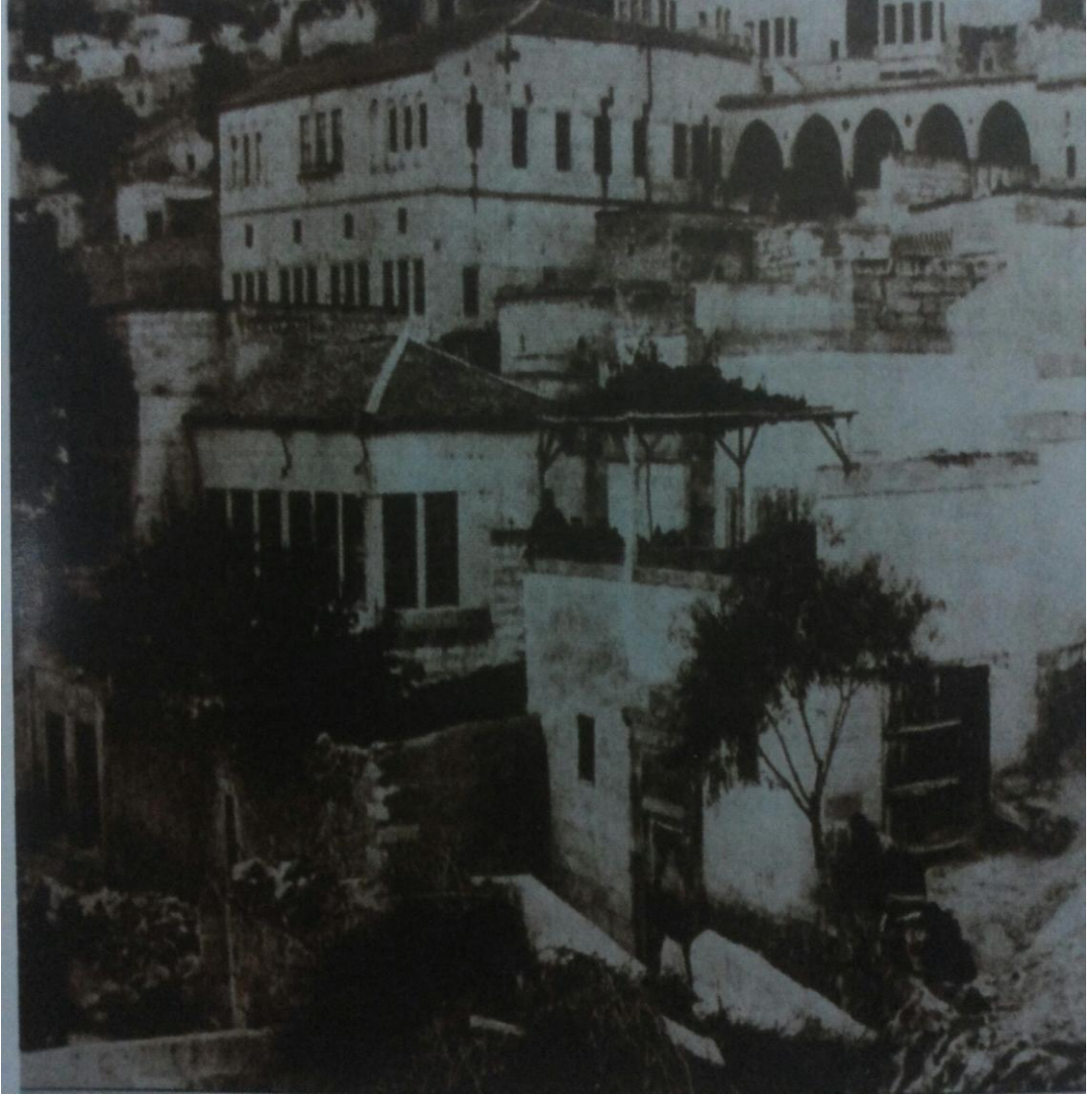
<sup>275</sup> <http://www.degisti.com/index.php/archives/675>, 10 Ekim 2017.

Ek-2. Ressam Hüseyin Rifat Keçeci'nin Fırçasından Amin Alayı,<sup>276</sup>



<sup>276</sup> İsmail Kara, Mahalle Mektepleri, İstanbul Kültür ve Sanat Dergisi, Sayı 16, İstanbul, 2013, 20.

**Ek-3. Nevşehir Astiki Rum Okulu<sup>277</sup>**



<sup>277</sup> İrini Renieri, 1870'ler Nevşehir'inde Rum Halkının Dil Eğitimi Çabaları, **Nevşehir Kültür ve Tarih Araştırmaları Dergisi**, Sayı 14, 2011, 11.



Ek-4. Nevşehir Rum Okulu Yapılırken<sup>278</sup>



---

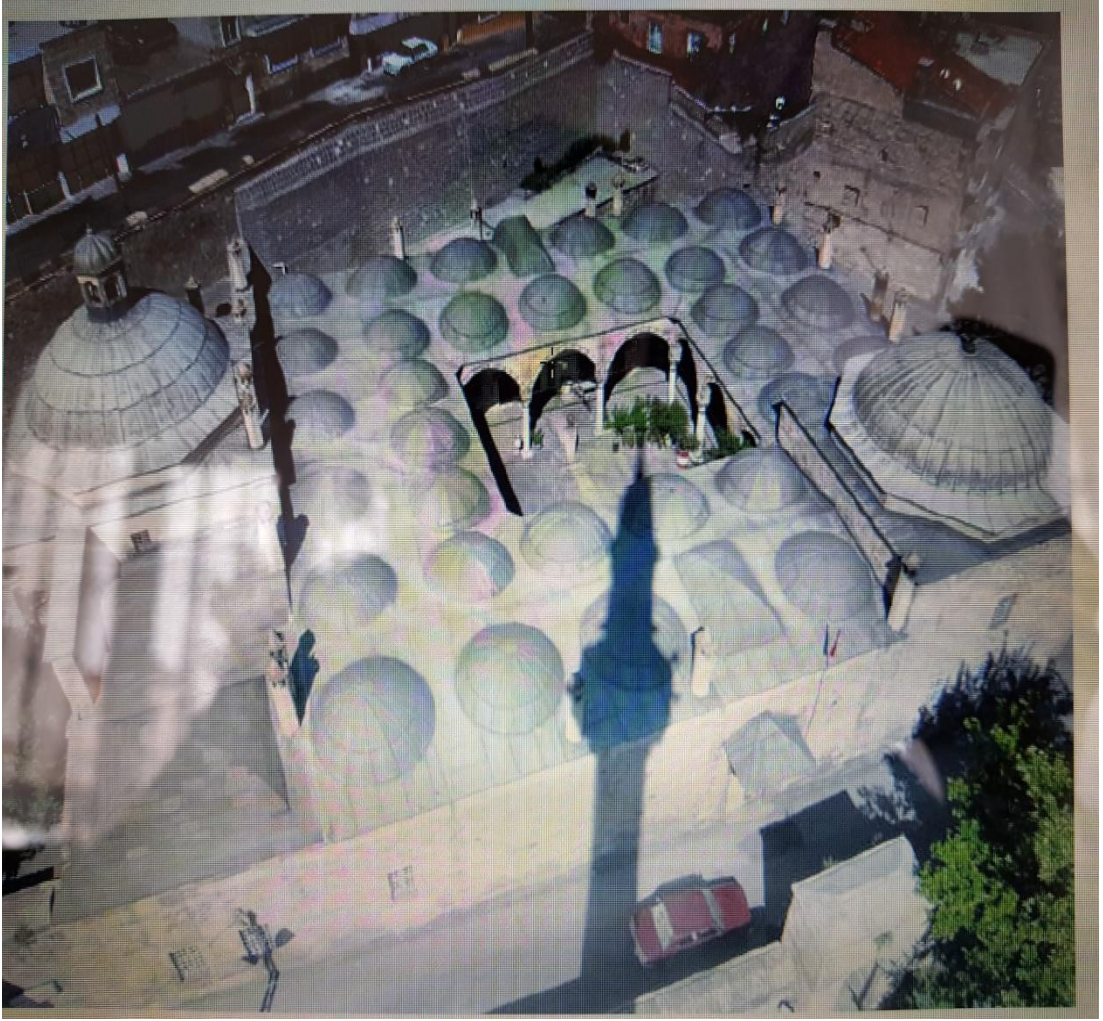
<sup>278</sup> Renieri, 9.

Ek-5. Nevşehir Rüşdiyesi<sup>279</sup>



<sup>279</sup> Ayşegül Altınova, **Osmanlı Modernleşmesinde Rüşdiye Mektepleri**, Doktora Tezi, Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih Anabilim Dalı, Yakınçağ Bilim Dalı, Ankara, 2010, 463.

Ek-6. Nevşehir Damat İbrahim Paşa Medresesi<sup>280</sup>



<sup>280</sup> Mehmet Ekiz, **Nevşehir'de Türk Dönemi Mimari Eserleri**, Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sanat Tarihi Anabilim Dalı, Ankara, 2006, 275.



**Ek-7. Nevşehir Damat İbrahim Paşa Medresesi Dış Cepheden Bir Görünüm<sup>281</sup>**



<sup>281</sup> Tarafımdan 23 Kasım 2017 tarihinde fotoğraflanmıştır.



**Ek-8. Damat İbrahim Paşa Halk Kütüphanesi<sup>282</sup>**



<sup>282</sup> Tarafımdan 23 Kasım 2017 tarihinde fotoğraflanmıştır.

**Ek-9. Civar Zile'de (Özlüce Köyü) Bulunan Manastır Rum Okulu<sup>283</sup>**



<sup>283</sup> Ayşenur Ünveren tarafından fotoğraflanmıştır. 1988 doğumlu, Tarih öğretmeni (Erişim tarihi, 09.10.2017).

**Ek-10. Civar Zile'deki (Özlüce Köyü) Bir Kısım Harap Olan Manastır Rum Okulunun Yanındaki Ek Bina<sup>284</sup>**



<sup>284</sup> Tarafımdan 23 Kasım 2017 tarihinde fotoğraflanmıştır.

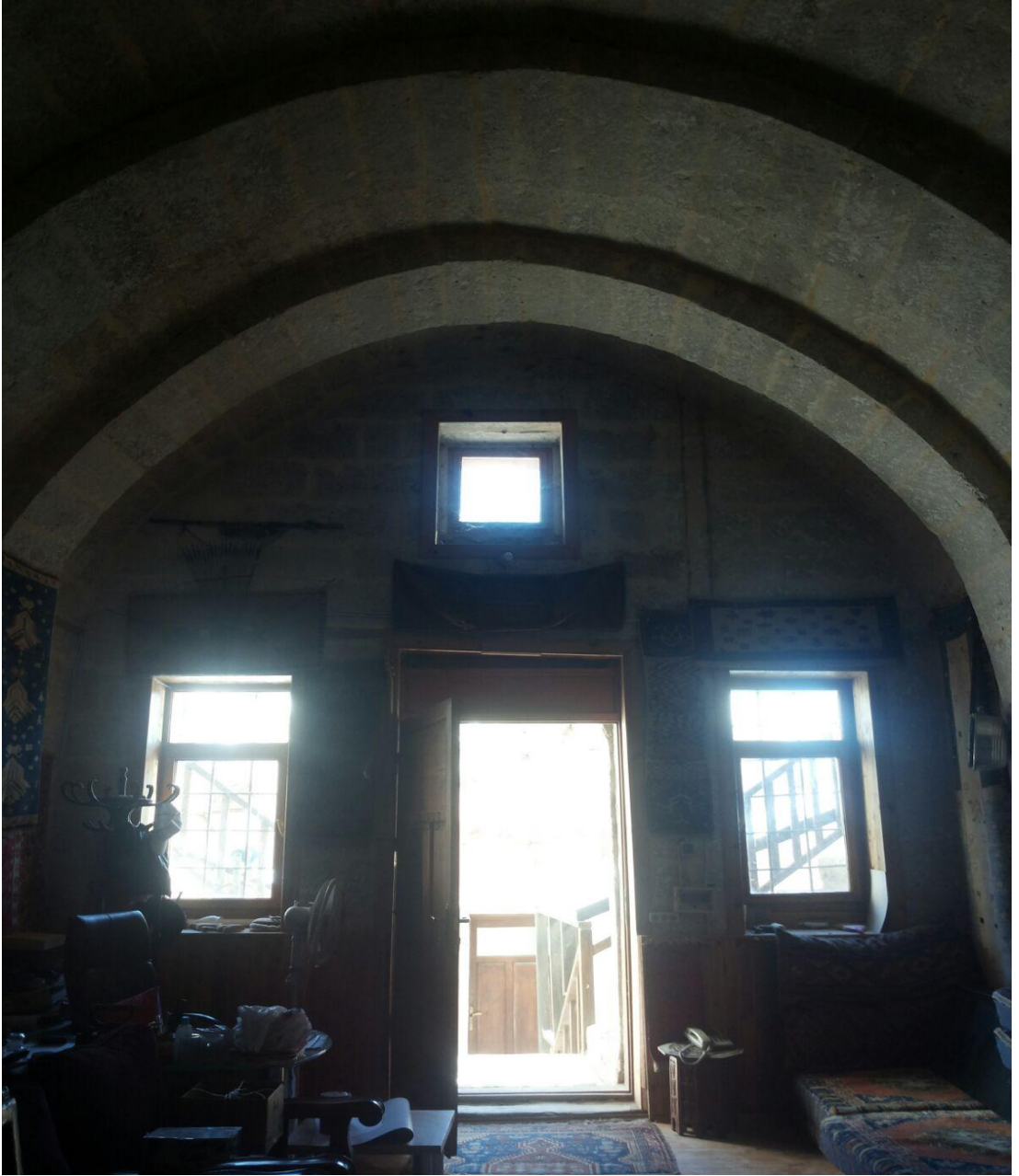


**Ek-11. Avanos Yeşilbaş Cami yanındaki Mektebin Girişi<sup>285</sup>**



<sup>285</sup> Tarafımdan 6 Ekim 2017 tarihinde fotoğraflanmıştır.

Ek-12. Avanos Yeşilbaş Caminin Yanındaki Mektebin İçi<sup>286</sup>



<sup>286</sup> Tarafımdan 6 Ekim 2017 tarihinde fotoğraflanmıştır.



**Ek-13. Avanos Yeşilbaş Cami Yanındaki Mektebin İçi<sup>287</sup>**



<sup>287</sup> Tarafımdan 6 Ekim 2017 tarihinde fotoğraflanmıştır.

**Ek-14. Avanos Bayır Mahalle Caminin Altındaki Mektebin Bir Giriş Kapısı<sup>288</sup>**



<sup>288</sup> Tarafımdan 6 Ekim 2017 tarihinde fotoğraflanmıştır.



**Ek-15. Avanos Bayır Mahalle Caminin Altındaki Mektebin Bir Diğerkapısı<sup>289</sup>**



<sup>289</sup> Tarafımdan 6 Ekim 2017 tarihinde fotoğraflanmıştır.



**Ek-16. Avanos Bayır Mahalle Caminin Altındaki Mektebin Restorasyon Hali<sup>290</sup>**



<sup>290</sup> Tarafımdan 6 Ekim 2017 tarihinde fotoğraflanmıştır.

**Ek-17. Ürgüp Medreseli Yahya Efendi Camii<sup>291</sup>**



<sup>291</sup> Tarafımdan 30 Ekim 2017 tarihinde fotoğraflanmıştır.

**Ek-18. Ürgüp Medreseli Yahya Efendi Medresesi Avlusu<sup>292</sup>**



<sup>292</sup> Tarafımdan 30 Ekim 2017 tarihinde fotoğraflanmıştır.

**Ek-19. Ürgüp Ürgüp Yahya Efendi Medresesi Avlusu<sup>293</sup>**



<sup>293</sup> Tarafımdan 30 Ekim 2017 tarihinde fotoğraflanmıştır.



**Ek-20. Ürgüp'te Salkım Restorant Olarak Kullanılan Medrese<sup>294</sup>**



<sup>294</sup> Tarafımdan 30 Ekim 2017 tarihinde fotoğraflanmıştır.

**Ek-21. Ürgüp'teki Salkım Restorant Olarak Kullanılan Medresenin Arka Tarafı<sup>295</sup>**



<sup>295</sup> Tarafımdan 30 Ekim 2017 tarihinde fotoğraflanmıştır.

**Ek-22. Salkım Restorant Olarak Kullanılan Medresenin Dıştan Görünüşü<sup>296</sup>**



<sup>296</sup> Tarafımdan 30 Ekim 2017 tarihinde fotoğraflanmıştır.



**Ek-23. Ürgüp Damsa Köyü Taşkın Paşa Medresesi<sup>297</sup>**



<sup>297</sup> <http://www.kulturportali.gov.tr/turkiye/nevsehir/kulturenvanteri/taskin-pasa-medresesi>, 10 Ekim 2017.



**Ek-24. Ürgüp'te Temenni Tepesinde Bulunan Tahsin Ağa Halk Kütüphanesi<sup>298</sup>**



<sup>298</sup> Tarafımdan 30 Ekim 2017 tarihinde fotoğraflanmıştır.

**Ek-25. Günümüzde Hala Kütüphane Olarak Kullanılan Merkezdeki Ürgüp  
Tahsin Ağa Kütüphanesi<sup>299</sup>**



<sup>299</sup> Tarafımdan 30 Ekim 2017 tarihinde fotoğraflanmıştır.

Ek-26. Ürgüp Tahsin Ağa Halk Kütüphanesi Kitabesi<sup>300</sup>



<sup>300</sup> Tarafımdan 30 Ekim 2017 tarihinde fotoğraflanmıştır.



**Ek-27. Ürgüp Tahsin Ağa Halk Kütüphanesi Eski Bir Fotoğrafi<sup>301</sup>**



<sup>301</sup> 30 Ekim 2017 tarihinde kütüphane görevlilerinden temin edilmiştir.

**Ek-28. Tahsin Ağa Halk Kütüphanesi Eski Bir Fotoğrafının Yandan Görünüşü<sup>302</sup>**



<sup>302</sup> 30 Ekim 2017 tarihinde kütüphane görevlilerinden temin edilmiştir.



**Ek-29. Ürgüp Tahsin Ağa Halk Kütüphanesi Eşeklerle Köylere Kitap Dağıtmak İçin Hazırlanırken<sup>303</sup>**



Ürgüp Tahsinağa Halk Kütüphanesi Merkepli  
Gezici Kütüphane Servisi Hizmete Hazırlanırken.

<sup>303</sup> 30 Ekim 2017 tarihinde kütüphane görevlilerinden temin edilmiştir.

Ek-30. Ürgüp Tahsin Ağa Gezici Kütüphane Kitap Dağıtırken<sup>304</sup>



<sup>304</sup> 30 Ekim 2017 tarihinde kütüphane görevlilerinden temin edilmiştir.



Ek-31. Gezici Kütüphane Kitap Dağıtımı<sup>305</sup>



<sup>305</sup> 30 Ekim 2017 tarihinde kütüphane görevlilerinden temin edilmiştir.



Ek-32. Ortahisar'da Bulunan Kütüphanenin Eski Bir Görüntüsü<sup>306</sup>



<sup>306</sup> 30 Ekim 2017 tarihinde kütüphane görevlilerinden temin edilmiştir.

**Ek-33. Sinason'daki ( Mustafa Paşa) Mehmet Şakir Paşa Medresesi<sup>307</sup>**



<sup>307</sup> [http://www.tatilvegezi.com/seyahat\\_rehberi/kapadokya-mustafapasa.html](http://www.tatilvegezi.com/seyahat_rehberi/kapadokya-mustafapasa.html), 10 Ekim 2017.

**Ek-34. Nar Kasabasında Bulunan Okul (Fikret Aktekin Ortaokulu)<sup>308</sup>**



<sup>308</sup> 4 Ekim 2017 tarihinde Fikret Aktekin Ortaokul müdürü Ramazan YEŞİL'den temin edilmiştir.



**Ek-35. Nar Kasabasında Bulunan Okul Fikret Aktekin Ortaokulu  
Günümüzdeki Hali<sup>309</sup>**



<sup>309</sup> Tarafımdan 4 Ekim 2017 tarihinde fotoğraflanmıştır.

**Ek-36. Arapsun'daki (Gülşehir) Karavezir Mehmet Paşa Medrese ve Kütüphane Avlusu<sup>310</sup>**



<sup>310</sup> Tarafımdan 6 Ekim 2017 tarihinde fotoğraflanmıştır.



**Ek-37. Arapsun'daki (Gülşehir) Karavezir Mehmet Paşa Medrese ve Kütüphane Avlusunun Diğer Tarafı<sup>311</sup>**



<sup>311</sup> Tarafımdan 6 Ekim 2017 tarihinde fotoğraflanmıştır.

**Ek-38. Nevşehir Kara Camii Üzerinde Bulunan Kitabe Metni  
Transkripsiyonu<sup>312</sup>**

*Veziri sahibü'l-hayrât İbrahim paşa kim  
Vücûd-ı pâkî ayn-ı rahmet oldu dîn-i dünyaya  
Müşerref eyleyince devleti ol sa'âdetle  
Muvaffak oldu lütf hazret-i bârî ta'âlâya  
Şehinşâh-ı mu'azzam ya'ni Sultan Ahmed Gazî  
Anı me'mûr kıldı hıdmet-i bâb-ı mu'alâya  
Olunca kâtib dârü's-sa'âde bir nice müddet  
Zuhûra geldi zâtından nicedir kerânâyê  
Anın ardınca mirâhûr-u evvel oldu ikrâmâ  
Vezâret şikkına zirâ oldur evveleyn-i pâye  
Bâsub pâyen-i rikâbe oldu Dâmâd-u şehinşâhi  
Netice mühr-ü pâkî aldı geçti sadr-ı â'lâyâ  
Virüb mülkün nizamın sulha şâd etdi dünyayı  
Gedikler kıldı ihsân eyledi a'lâ ve ednâyâ  
Muvaffak oldu İstanbul içre nice hayârta  
Revâmı Maskat-ı re'sinde hayrı olmamak vâye  
Bu âli cami'i kıldı bin mi'mâr-ı himmetle  
Sezâdır hemser olsa beyt-i ma'mûr felek-sâyê  
Evvela makbûl-i sa'yi yaptı İbrahim beytü'llâh  
İbâdat hakkadır dâim-i duâ'i eshâb-ı hayrâta  
Mahaldar gelse cem' olsa Müslümanlar musallâyâ  
Budur dünyada zehr-i âhiret erbâb-ı ukbâyâ  
Gice gündüz kılûb beş vaktini bunda salâ-ı ehli  
Hemîşe secde-i şükr eylesünler lütf-ü mevlâyâ  
İlahi devletin pâyende kıl ömrün füzûn ile  
Ola dâim muvaffak böyle hayrât-ı dilârâyâ  
Melekler dediler tebrik ile tarihin ey Durri  
Selâdır cami' i'lâ-yı İbrahim Paşa'ya.(1131).*

<sup>312</sup> Topal, 5.

### **Ek-39. Damat İbrahim Paşa Külliyesinin Giriş Kapısındaki Kitabe Metninin Transkripsiyonu<sup>313</sup>**

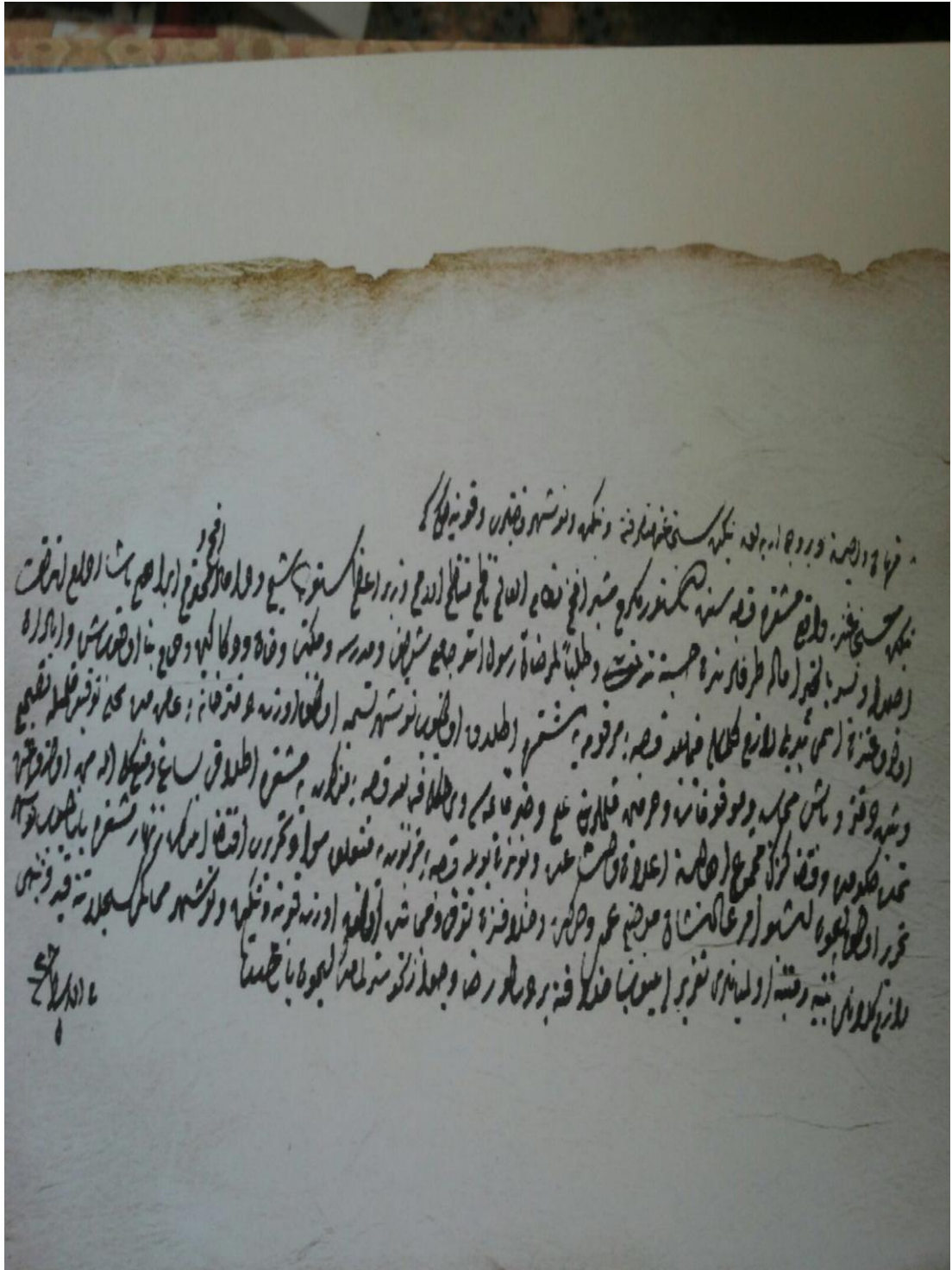
"Basıt-ı hun-ı kereme maide salar-ı himem. Hüsrev-i mihr-i alem padişah-ı heft iklim. Ya'ni Sultan-ı Selatin-i cihan Ahmed Han. Ki velinimeti alidir o hakan-ı azim. O hata puş u atabaş-ı kerimüş-şanın. Ki odur saye-i hurşid-i cihantab-ı kadim. Gars-ı dest-i keremi gusn-ı direht-i himemi. Mahrem-i muherem, asaf-ı mun'am-ı kerim. Şeref-i sadr-ı Güzin fass-ı nikin-i temkin. Sıhr-ı şehinşeh-i din mazhar-ı esrar-ı raim. Ya'nihemzad-ı kerem tev'em-i ihsan-ı himem. Namdaş-ı şeref ihraz-ı Halil İbrahim. Kıldı ol sadr-ı güzin böyle imaret bünyad. Ki saladır o ziyafetinde de han-ı amim. Kıldı bezl-i ni'am Allah berekatın virsün. Böyle olsun eğer olursa atabaş-ı kerim. Vehbi'yama-hazar hayr-ı dua bastı için. Ferş-i hak eyleyeyim çehreyi çun han-ı edim. Hazrat-ı Halik bi-çüntevalani'ameh. Atide devlet-i dareyn ile itsüntem'im harf-ı mankut ile bu matla'ı tarih itdim. Olıcak yümn ü sadetle binası tetmim. Bu imaretden çıkar nimet-i elvan-ı amim. Oldu her sofrası bir maide-i İbrahim. Ziyafet kereminin sofrasını yayan, gayretlerin başbuğu. Bilim güneşinin hükümdarı, yedi iklimin padişahı. Yani dünya sultanlarının sultanı Ahmed Han. Ki yüce nimet sahibidir o ulu hakan. O yanlıları örtbas eden, bahşiş veren, keremi ünlü. Ki eski dünyayı aydınlatan güneşin gölgesi O'dur. İkramlı elinin dikimi, çaba ağacının budağı. Muhterem eşleri, cömert vezirim özenle büyütülmüştür. Seçkin makamın şerefi, ağırbaşlılığın gözbebeği. Kız almak suretiyle İslam padişahının akrabası. Allahın sırlarına mazhar. Yani keremin yaşıtı, iyilik himmetinin ikiz kardeşi. Onur kazanmış Halil İbrahim'in adaşı. O seçkin makam sahibi böyle bir imaret yaptırdı. Ki o ziyafetinde de herkesi çağırın yerdir. Nimetler harcadı Allah'ın bereketini versin. Allah'ın bahşişi gibi olıcaksa böyle olsun. Ey Vehbi hazır olanlar hayır dua yaymak için. Yüzümüzü yere döşeyelim, çünkü yemek döşemesi. Yaratıcı eşsiz Allah, nimetleri sürsün. Gelecekte iki dünyasını, nimetleri devam etsin. Noktalı harflerle bu matla'ı tarih ettim. Binası uğur ve saadetle tamamlanacak. Bu imaretden türlü renklerde nimet çıkar. Her sofrası bir Halil İbrahim sofrası oldu."

---

<sup>313</sup> Budak, 3.



Ek-40. Muşkara İsminin Damat İbrahim Paşa'nın İmar Faaliyetleri Sonucunda Nevşehir Olarak Değiştirildiğine Dair III. Ahmet'in Fermanı Olan Belge<sup>314</sup>



<sup>314</sup> BOA, A. DVNSMHHM, 133/831.

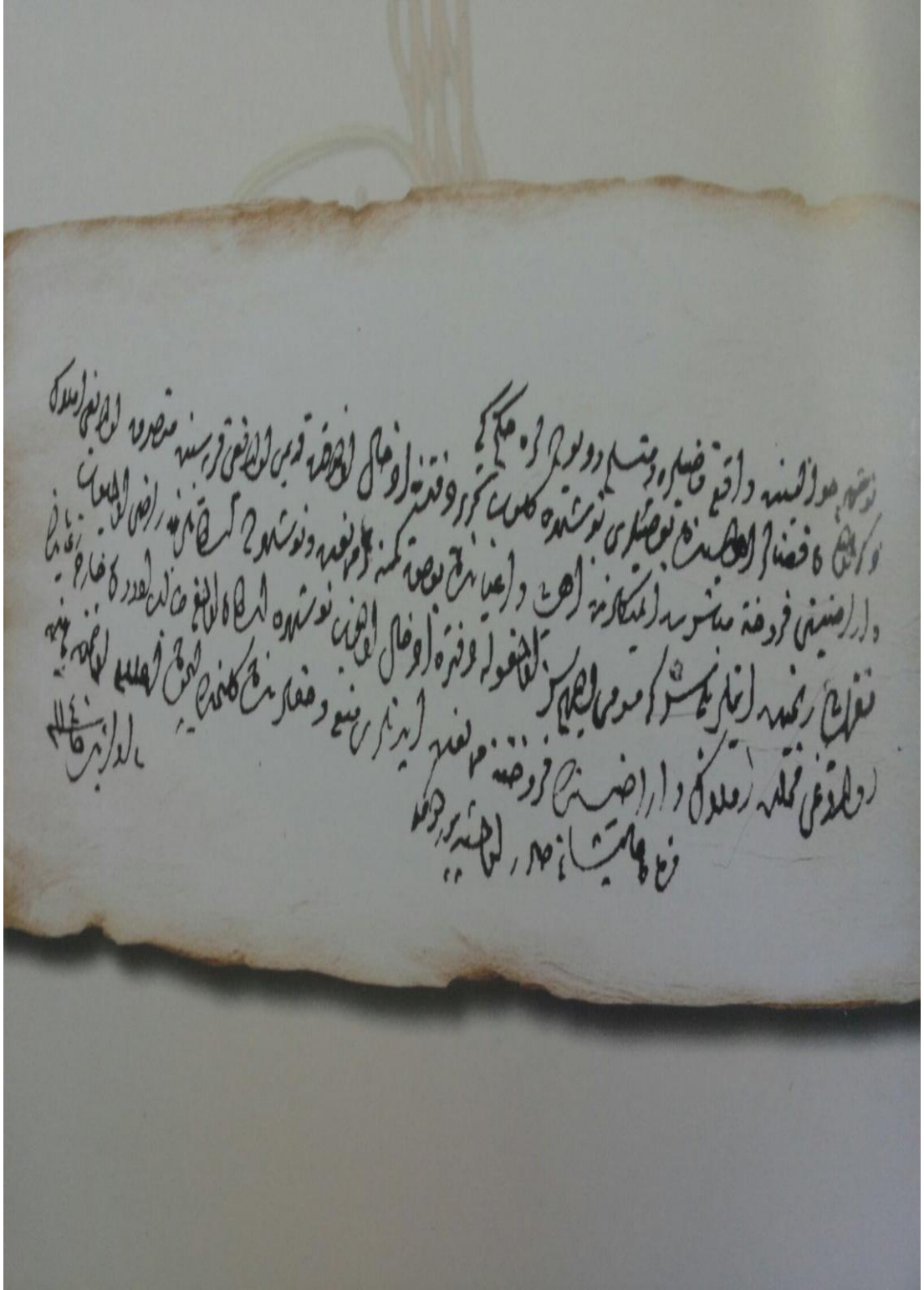
**Ek-41. Muşkara İsminin Damat İbrahim Paşa'nın İmar Faaliyetleri Sonucunda Nevşehir Olarak Değiştirildiğine Dair III. Ahmet'in Fermanı Olan Belgenin Transkripsiyonu<sup>315</sup>**

Karaman Valisine ve ber-vech-i arpalık Niğde Sancağı mutasarrıfına ve Niğde ve Nevşehir Kadıları ve Konya Kadısına hüküm ki;

Niğde Sancağı'nda vaki' Muşkara kasabasında düstûr-ı mükerrer müşîr-i efham nezzâmü'l-âlem nâzım-ı menâzımü'l-ümem vezir-i a'zam sûtûde-şiyem ve dâmad-ı efham ve muhteremin İbrahim Paşa -edâme Allahu Te'âlâ iclâlehu ve yessir bi'l-hayr âmâlehu- taraflarından hasbeten li-Allahi ve taleben li-merzâti rasulillah câmi'-i şerîf ve medrese ve mekteb ve han ve dekkâkin ve hamâm binâ olubub şen ve âbâdân olduğundan ismi tebdili lâzım gelmekle fi-mâ-ba'd kasaba-i merkûmeye Muşkara itlâk olunmayub Nevşehir tesmiye olunmak üzere Defterhâne-i Âmire'mde mahalli tevkî-i kalemiyle tashîh ve sebt-i defter ve Başmuhâsebe ve Mevkûfat ve Haremeyn kalemlerine ilmühaber kâ'imesi verilmekle fi-mâ-ba'd kasaba-i merkumeye Muşkara itlâk-ı yasağ ve men'i küllî ile men' olduğundan taht-ı hükümetde ve kazânızın mecmû-ı ahâlîsine i'lân ve işâ'ât ve bundan böyle kasaba-i mezbûreye müte'allik mevâdd tahrîri iktizâ ettikde zinhâr Muşkara yazılmayub Nevşehir tahrîr olunmak için işbu emr-i âlîşân mücebince amel ve hareket ve hilâfindan tevakkî ve mücânebet olunmak üzere Konya ve Niğde ve Nevşehir mehâkimi sicillâtına kayd ve tenbîhi lâzım gelenlere tenbîh ve mütenebbih olmayanları ta'zir eyleyüb hilâfına bir dürlü rızâ ve cevâz gösterilmemek için yazılmışdır. Fi Evâsıtı L[ Şevval] sene [1] 138 [12-21 haziran 1726].

<sup>315</sup> BOA, A.DVNSMHHM, 133/831.

Ek-42. Çevre Kazalardan Nevşehir'e Yerleşeceklere Zorluk Çıkarılmaması Hakkında, III. Ahmet'in Emri Hakkındaki Belge<sup>316</sup>



BOA, A. DVNS. MHM. d,134/1016

<sup>316</sup> Ünver, 84-85.

**Ek-43. Çevre Kazalardan Nevşehir'e Yerleşeceklere Zorluk Çıkarılmaması Hakkında, III. Ahmet'in Emri Hakkındaki Belgenin Transkripsiyonu<sup>317</sup>**

Nevşehir havâlisinde vâki' kadılara ve mütesellim ve voyvodolara hüküm ki, Zikr olunan kazâlar ahâlisinden ba'zıları Nevşehir'e gelüb tahrîr defterine idhâl olundukta kadîmî olduğu karyesinde mutasarrıf olduğu emlâk ve arâzisini furûhta mübâşeret eylediklerinde ahâli ve a'yândan ba'zı kimesneler mûmâna'at ve Nevşehir'de iskânlarına râzı olmayub fukarâyı rencîde etmeleriyle siz ki mûma ileyhimsiz ol makûle deftere idhâl olunub Nevşehir'e iskân olmağa tâlib olan hâric-i re'âyânın olduğu mahalde emlâk ve arâzisinin furûhtuna mûmâna'at edenleri men' ve haklarından gelinmek için i'lâm olunmak bâbında fermân-ı âlişânım sâdır olmuştur, buyurdum ki.

Fî evâ'ili [1-10]Ca [Cemaziyelevvel]sene 1140 [15-24 Aralık 1727]

---

<sup>317</sup> Ünver, 84-85.

Ek-44. Rüşdiye Okullarının Devamı Olarak Kasaba ve Şehirlerde İdâdî Mekteplerinin Açılması Hakkındaki Belge<sup>318</sup>



A. MKT. MHM, 472/59

<sup>318</sup> Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü, 148.

**Ek-45. Rüşdiye Okullarının Devamı Olarak Kasaba ve Şehirlerde İdâdî Mekteplerinin Açılması Hakkındaki Belgenin Transkripsiyonu<sup>319</sup>**

Evrak numarası: 216

Tebyîz tarihi: 24 Za. sene [12]90

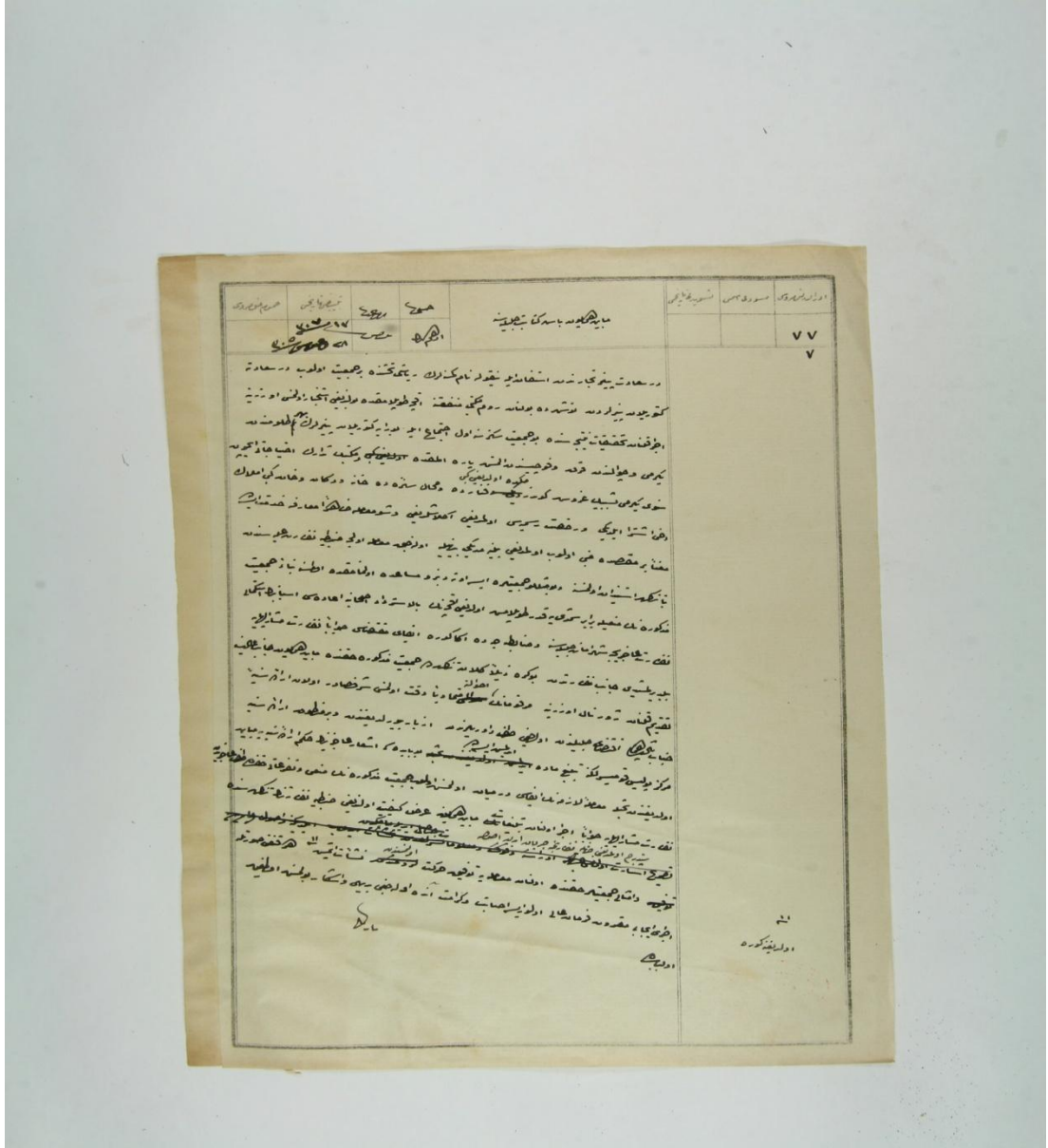
Maârif Nezâret-i Celîlesi'ne

Maârif Nizâm-nâmesi hükmünce Memâlik-i Mahrûse-i Mülûkâne'de yapılan rüşdiye mektepleri için lüzum görünen kasabât ve mevâki'de birer de idâdiye mektebi küşâdî mukarrer iken teşkilâtı mekâtib-i ibtidâiyenin teksîrine ve usul-ı tadrîsiyenin taslîhine mu'allak tutulmuş ve şimdi ise buraca ve taşralarca pek çok rüşdiye mektepleri yapılmış olması cihetiyle nevbet te'sisât-ı mekâtib-i idâdiyeye gelmiş ise de bunların def'aten ve cümleten yapılmaları kâbil ve münasib olamayacağına binâen ileride bi't-tadrîc ta'mim kılınmak üzere şimdilik cennet-mekân Sultan Mahmud Han-ı Sâni hazretlerinin türbe-i şerifeleri kurbundakâin Dârülmaârif'in mevcut olan şâkirdânı içinde elverişli olanları tevkif ile mâadâsı o civardahâlî olarak mevcu olan ve derdest-i tamir bulunan Fazlıpaşa Mektebi'ne naklolunmak vekalacak şâkirdânın noksanı diğer rüşdiyelerden bi'l-istihkâk tâlib olacaklarla ikmâl edilmek üzere mekteb-i idâdiye tahvîl ve buna ilâveten Dârümuallimîn'de dahi bir şube teşkili ve buşubeden ileride bâ-şehâdetnâme çıkacak muallimlerin açık idâdiye muallimliği var ise doğruoraya ve yok ise rüşdiye maaşıyla rüşdiyeye tayin kılınıp idâdiye muallimliği açıldıkça derece-i ehliyetine ve müsâvât hâlinde kıdemine göre sırasıyla idâdiyeye nakledilmelerinin dahikaide ittihâzı ile okutdurulacak derslerin ehemmiyetine göre hey'et-i talimiyenin hiç olmaz ise on neferden müretteb olacağı gibi icabına göre bir müdür ve bir iki hademe dahi istihdamkılınacağı cihetle bu iki mektebden dolayı Dârülmaârif'in tahsisât-ı hâliyesine altı bin beş yüz ve Dârümuallimîn'in şimdiki mürettebâtına üç bin beş yüz kuruş ki maârif mürettebâtındancem'an şehri on bin kuruşun tahsis ve ilâvesi hususuna iş'âr-ı sâmilere üzerine bi'l-istizânirâde-i seniyye-i cenâb-ı padişahî müte'allik ve şeref-sudûr buyurularak ol bâbda Maliye Nezâret-i Celîlesi'ne tastîr etdirilen buyruldu leffen ve dersler aksâm ve derecâtını mübeyyincevelinin iadesiyle ma'an irsâl kılınmış olmakla ber-mantûk-ı irâde-i seniyye iktizâsının icrasına himmet buyurulması siyâkında tezkire. Fî 24 Za. [12]90

<sup>319</sup> Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü, 149.



**Ek-46. Dersaadette İstefan ve Nikola Adında İki Kişinin İdaresi Altında Bir Cemiyetin Kurulduğu ve Nevşehir'den Dersaadet'e Götürülen Peynirlerden Akçe Toplamakta Oldukları ve Bu Cemiyet Altında Eğitime Hizmet Etme Maksudının Olup Olmadığının Anlaşılamadığından Ruhsat Verilmemesi Gerektiği Hakkındaki Belge<sup>320</sup>**



<sup>320</sup> BOA, (DH. MKT.) 28/1.



**Ek-47. Dersaadette İstefan ve Nikola Adında İki Kişinin İdâresi Altında Bir Cemiyetin Kurulduğu ve Nevşehir'den Dersaadet'e Götürülen Peynirlerden Akçe Toplamakta Oldukları ve Bu Cemiyet Altında Eğitime Hizmet Etme Maksadının Olup Olmadığının Anlaşamadığından Ruhsat Verilmemesi Gerektiği Hakkındaki Belgenin Transkripsiyonu<sup>321</sup>**

Mâbeyn-i hümâyun baş kitâbeti celilesine

Dersaadet Azaracada İstefan ile Nikola nam kimesnelerin riyâseti tahtında bir cemiyet olub dersaatede götürülen peynir Nevşehir'de bulunan Rum mektebi menfaatine akçe toplanmakta bulunduğu isticâr olunması üzerine icrâ kılınan tahkikât neticesinde bu cemiyet sekiz sene evvel ihticâ' ile buraya getirilen peynirlerden beher toplamından yirmi ve çuvalından kırk ve fiçusundan altmış pare almakda olduğu gibi mektebi tedarik ihtiyâcât için senevi yirmi meşin gurus gönderdikten sonra olduğu gibi fenârede ve mahâlli sâirede hâne ve dükkan ve han gibi emlak dahi iştirâ' eylediği ve rûhsat-ı resmiyesi olmadığı anlaşıldığı ve şu muâmeleyi zahiren maârif hizmet ise de mugâyir maksada mebni olub olmadığı bilinemediği beyanıyla olunacak muâmele evvelce mazbata nezâreti celilesinden yazılan istizân olunmasına ve bu misillü cemiyetlere ise öteden berü müsaade olunmamakta olmasına binâen cemiyet-i mezkûrenin meniyle beraber şimdiye kadar toplamış olduğu akçenin bi'l-istirdâd eshâbına iâdesi esbâbının eskimalı nezâreti âcizince şehir emâneti celilesine ve zabıtacada ona göre ifa-yı muktezâsı cevaben nezâreti müşârünileyhaya bildirilmişdi. Cânib-i nezâretten bu kere zeylen gelen tezkirede cemiyet-i mezkûre hakkında mâbeyn-i hümâyun cânib-i âlîsine takdim kılınan jurnal üzerine merkumenin ahvâline mütemâdiyen dikkat olunması şerefsadr olan irâde-i seniyye-i cenâb-ı padişahi iktizâsı celilesinden olduğu taraftarlarından ezbâr buyrulduğundan ve bermentuk irâde-i seniyye-i merkez polis komiserliğine mebni' madde edilmiş ise de bu bâbdaki işâr-ı âcizinin hükmü irâde-i seniyyeye meyân olduğundan bahisle muâmele-i lazimenin ifâsı dermiyân olunmuş olub cemiyet-i mezkûrenin meni' neferâtı hakkında taraf-ı âcizden nezâreti müşârünileyhaya cevaben icrâ olunan tebligât mâbeyn-i hümâyun arz-ı keyfiyet olduğu mazbata nezâretinin tezkiresinde münderic olmadığı cihetle nezâretce ceryân edilir. Usûl ve emsâli cemiyetleri hakkında olunan muâmeleye tevfiik-i hareket olunmasından neşet etmiş 11\sene herkanı suretle icrâ-yı icâb-ı mukarred fermân-ı

<sup>321</sup> BOA, (DH. MKT.) 28/1.

âlî olur ise ihsâniyet ve kerâmet onda olacağı biriyle eşkâr bulunmuş olmanın olbâbda olduğuna göre.



**Ek-49. Nevşehir Rum Mektepleri İçin Alexandre Dumas'ın Prens Leonitin Adlı Piyesinin Oynatılması Hakkındaki Belgenin Transkripsiyonu<sup>323</sup>**

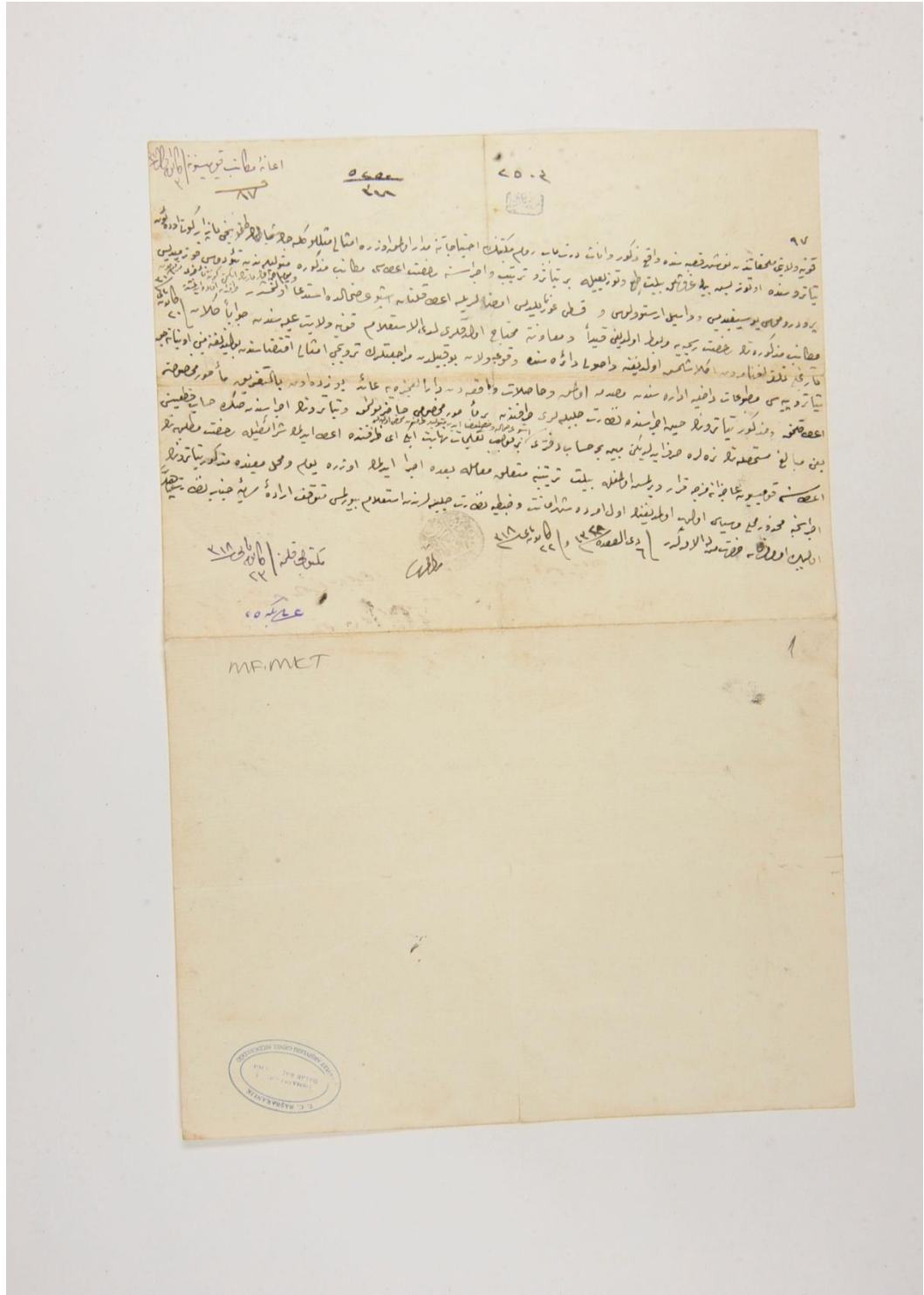
Evvelki pazar günü Beyoğlu'nda belediye tiyatrosunda Nevşehir Rum mekâtib-i menfaatine verilen tiyatrodaki nezâret-i celile-i asafâneleri namına olarak memuren hazır bulundum. Ale'lumûm mekâtib-i müslime ve gayr-i müslime menfaatine verilen hayat hasılatın kabul ve sarfına müteallik muamelatın teftişi doğrudan doğruya nezaret-i celile-i fehimânelerine ve muvaffi temaşaya vazî' edilecek piyesin potteka veya adâb-ı umumiyeye mugâyir olup olmadığı te'yit etmek ise dâhiliye nezâreti celilesine aid olduğu ma'lumu muallimlerimizin cenâb-ı nezâret penâhileridir.

Mâru'l-arz Rum mekâtib-i menfaatine verilen tiyatro Fransa müşahir hikaye tevsiyatından Aleksandır Dumasın "Prens Leonitin" namındaki eserinden mütercim olup oyununda prensin kellesi aynen ifa edilmesi ve ikinci perdesinde Prensi Leonitin namına haizdan ve bir prensin avamdan bir kadın ile vuku'bulan münasebât-ı gayr-i meşruasından mütevellid bulunan kadın damarlarında prensin kanı olduğundan kendisine teklif edilen müddeti kabul edemeyeceğini mütehhicane bir surette söylemesi sanur-u nokta-yı nazarından fevkalade celb-i nazâr-ı dikkat olduğu misüllü oyunun hitamında aktristlerden biri sağ omuzunda Yunan Devleti'ne mahsus elvan ile yapılması bir kokartı uzun bir kurdela muallik olduğuna ve efkar vazihân-ı umûmiye üzerine pek ziyade pek ziyade icrası te'tir eden bu gibi şarki-i ve oyunların muhne-i temaşaya vazifeden evvel kemal-i dikkatle muayin edilmesi muktezası idiğüne mebni keyfiyetinin nezâret-i müşârünileyhaya ezbârı menut reyi âlî-i asafâneleridir. Olbâbda ve katibe-i ahvalde emrûfermân hazret-i menlehül emrindir. Mekâtib-i gayr-i müslime dâhiliye müfettişlerinden. Fî 25 Mart sene 319 [7 Nisan 1903].

---

<sup>323</sup> BOA, MF. MKT, 707/13.

Ek-50. Nevşehir'de Rum Zükur ve İnas Mektebinin İhtiyaçlarını Karşılama İçin Bilet Basılması ve Dağıtılması Hakkındaki Belge<sup>324</sup>



<sup>324</sup> BOA, MF. MKT, 683/54.

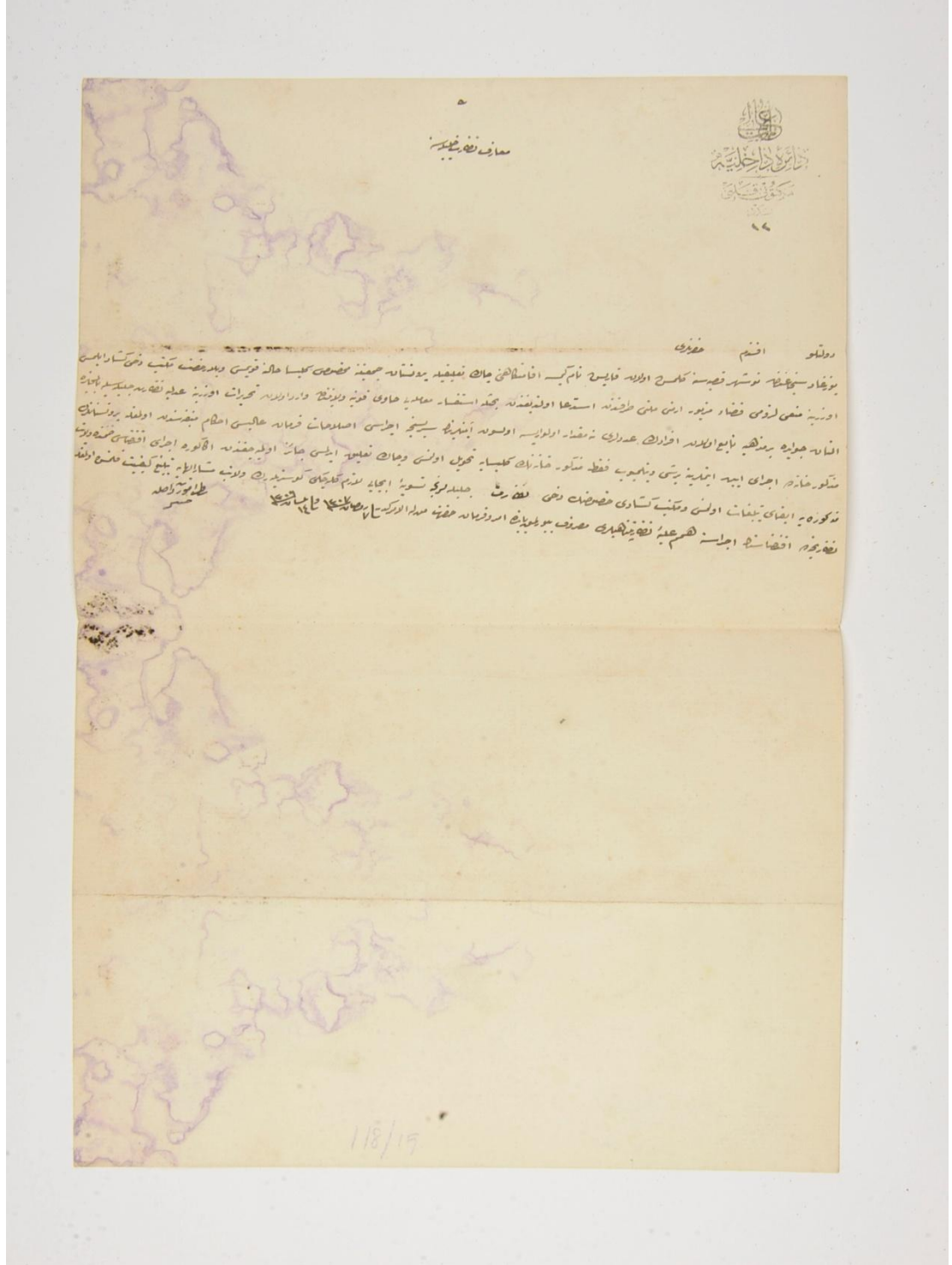
**Ek-51. Nevşehir'de Rum Zükur ve İnas Mektebinin İhtiyaçlarını Karşılama İçin Bilet Basılması ve Dağıtılması Hakkındaki Belgenin Transkripsiyonu<sup>325</sup>**

Îâne-i mekâtib komisyonuna, Fî 2 Kânunuevvel sene 318 [15 Aralık 1902]

Konya vilâyeti mülakatından Nevşehir kasabasında vâki' zükur ve inas dört bâb Rum mektebinin ihtiyâcâtına medâr olmak üzere emsâli misillû gelecek şabanın dokuzuncu pazar günü Odeön tiyatrosunda otuz beş bin guruşluk bilet tâb' ve tevziyle bir tiyatro ve icrâsına rûhsat-ı îtâsı mekâtib-i mezkûre mütevellilerinden Teodos Kozmidis, Perveromos Yosifidis, Vasil Artovulos ve Kasatsiimzalarıyla îtâ kılınan işbu arzuhâlde istid'â olunmuştur ve yevm-i icrânın martın ikinci gününe cezi merkumun tarafından ifâde edilmiştir. Mekâtib-i mezkûrenin rûhsat-ı resmiyesi merbût olduğu kayden ve muaveneten muhtaç oldukları ledel- istilâm Konya vilâyeti âlîyesinden cevaben gelen fî 20 kânunusani sene 318 [2 Şubat 1903] tarihli telgrafnâmeden anlaşılmiş olduğuna ve usûlü dairesinde vukû'bulan bu kâbilden müracaatların tervici emsâli iktizâsından bulunduğu mebni evbinarecek tiyatro piyesi matbuat-ı dahiliye idâresinden masdûk olmak ve hâsılât-ı ve bâki eden dârü'lâcizîye aid yüzde on bi't-tefrik memur-u mahsûsuna îtâ kılınmak ve mezkûr tiyatronun hin-i icrâsında nezâret-i celileleri tarafından bir memur-u mahsûsu hazır bulunmak ve tiyatronun icrâsından sonra hesâb-ı katîsini yani mebalîğ müstehsalatın nerelere sarf edildiğini mâbeyn-i beher hesâb defteri iş bu arzuhâle vâzîü'lâzâ eden mütevelliler tarafından mahfî olarak ber mucip talimât-ı nihayet iki ay zarfında îtâ edilmek şerâitiyle rûhsat-ı matbuanın îtâsına komisyonu âcizânemizce karar verilmiş olmağla bilet tertibine müteallik muamele bâde icrâ edilmek üzere yevm-i ve mahâl maininde mezkûr tiyatronun icrâsınca mahzûr mahâlli vasiyası olup olmadığının evvel-i emirde şehh emâneti ve zabtiye nezâreti celilelerinden istilâm buyrulması mütevâkıf irâde-i sâmiye-i cenâb-ı nezâretpenahîleri olbâbda emri fermân hazreti veliyyün emrindir. Fî 6 Zilkade sene 1319 [14 Şubat1903] ve Fî 22 Kânunusani sene 318 [4 Şubat 1903]. Mektûb-u kalemine.

<sup>325</sup> BOA, MF. MKT, 683/54.

**Ek-52. Nevşehir Kazasında Protestan Cemaatine Mahsûs Olan Kilisenin Karbeş İsimli Kimse Tarafından Açtırılmak İstenmesi ve Mektebe Rûhsat Verilmesi Hakkındaki Belge<sup>326</sup>**



<sup>326</sup> BOA, MF. MKT, 118/15.



**Ek-53. Nevşehir Kazasında Protestan Cemaatine Mahsûs Olan Kilisenin Karbeş İsimli Kimse Tarafından Açtırılmak İstenmesi ve Mektebe Rûhsat Verilmesi Hakkındaki Belgenin Transkripsiyonu<sup>327</sup>**

Maârif nezâreti celilesine

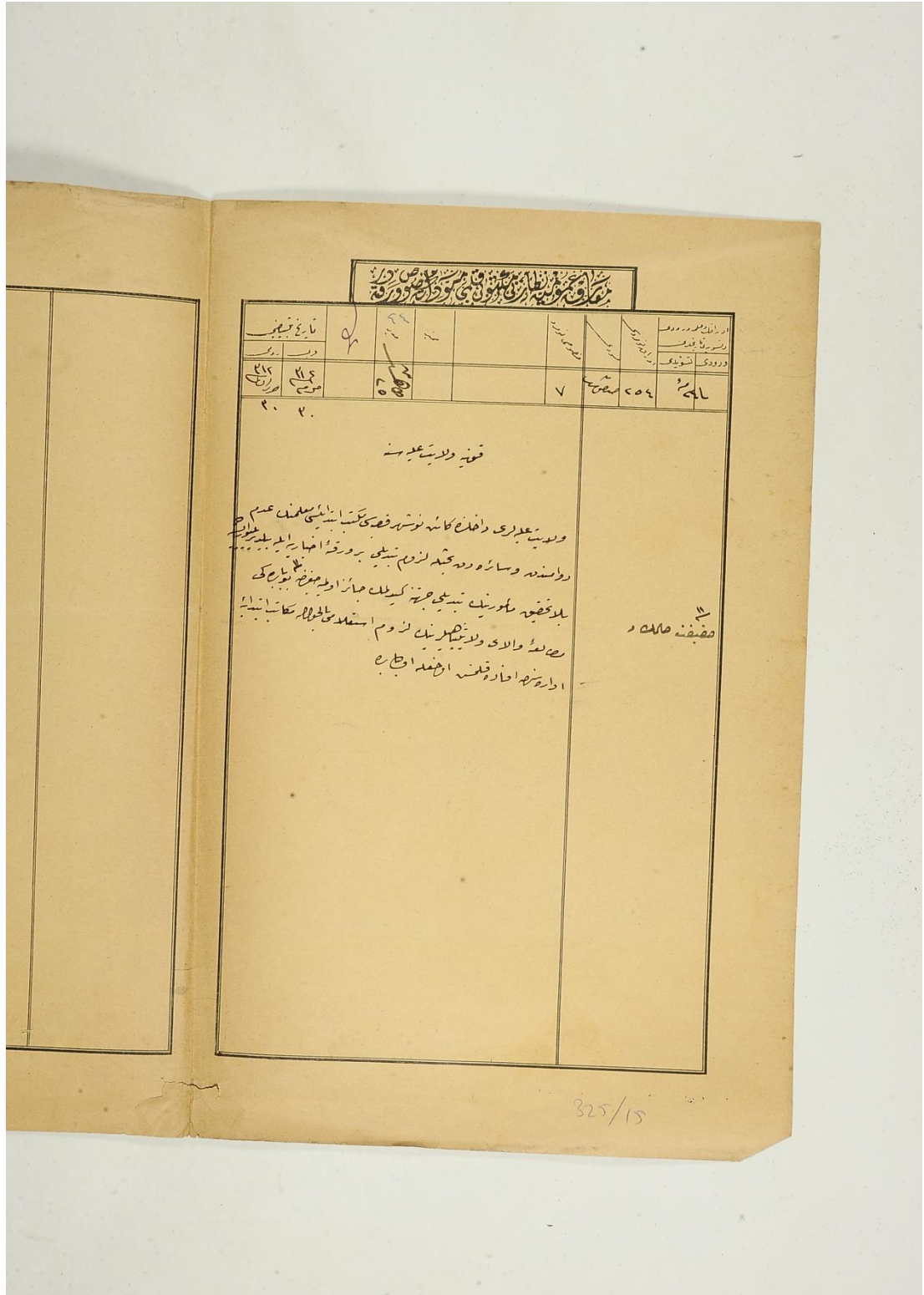
Devletlü efendim hazretleri

Yozgat sancağından Nevşehir kazasına gelmiş olan Karbeş nam kimse ikâmetgâhı çak talifiyle protestan cemiyetine mahsûs kiliseye haline koyması veya rûhsat-ı mekteb dahi küşâd eylemesi üzerine men'i lüzumu kazad mezbûr Ermeni milleti tarafından istid'â olunduğundan bahisle istifsâr muâmeleyi hâvî Konya vilâyetinden vârid olan tahrirât üzerine adliye nezâreti celilesiyle bi-lmuhabere alınan cevabda ber mezhiye tâbî olan efrâdın adedlerine mukaddâr olur ise olsun âminlerinin serbestce icrâsı aslasât-ı fermân-ı âlîsi ahkâm-ı menfaasından olmağla protestanların mezkûr hanede icrâ-yı âyin etmelerine bir şey dinletmeyib fakat mezkûr hanenin kiliseye tahvîl olunması ve can tâ'lik edilmesi câiz olamayacağından ona göre icrâ-yı iktizâsı zımında vilâyet-i mezkûreye ifâ-yı tebligât olunması ve mektebi küşâdi husûsunun dahi nezâreti celilelerince tesviye icâbı lazım geleceği gösterilerek vilâyeti müşârünilehaya tebli' keyfiyet kılınmış olmağla nezâretcede iktizâsının icrâsına himem-i âlîye-i nezâretpenahîleri marûf buyrulmak bâbında emri fermân hazreti menlehül emrindir. Fî 7 Ramazan sene 1307 [27 Nisan 1890] ve Fî 14 Nisan sene 1306 [26 Nisan 1890]

---

<sup>327</sup> BOA, MF. MKT, 118/15.

Ek-54. Nevşehir Kasabası İbtidâî Mektebi Mualliminin Mektebe Devam Etmemesi Hakkındaki Belge<sup>328</sup>



<sup>328</sup> BOA, MF. MKT,325/15.

**Ek-55. Nevşehir Kasabası İbtidâî Mektebi Mualliminin Mektebe Devam Etmemesi Hakkındaki Belgenin Transkripsiyonu<sup>329</sup>**

Konya Vilâyeti âliyesine,

Vilâyeti âliyeleri dahilinde kâin Nevşehir kasabası mektebi ibtidâîsi mualliminin adem-i devamından ve saireden bahisle lüzumu tebdîli bir varaka-i ihbariye ile bildirilmiş ise de bilâ-tahkîk memuriyetin tebdîli cihetine gidilmek câiz olmayacağına bu bâbda mesâlia-i vâlâ-yı vilâyetsenahilerinin lüzûmu istilâm-ı bi'l-husûsa mekâtib-i ibtidâî idâresinin ifâde kılınmış olmağla olbâbda. Fî 20 Haziran sene 312. [2 Temmuz 1876]

---

<sup>329</sup> BOA, MF. MKT,325/15.



## Ek-57. Nevşehir Kasabasında Bulunan İbrahim Paşa Cami İle Medresesinin Harap Olan Yerlerinin Tâmir Ettirilmesi Hakkındaki Belgenin Transkripsiyonu<sup>331</sup>

Baş vekalet makam-ı celilesine

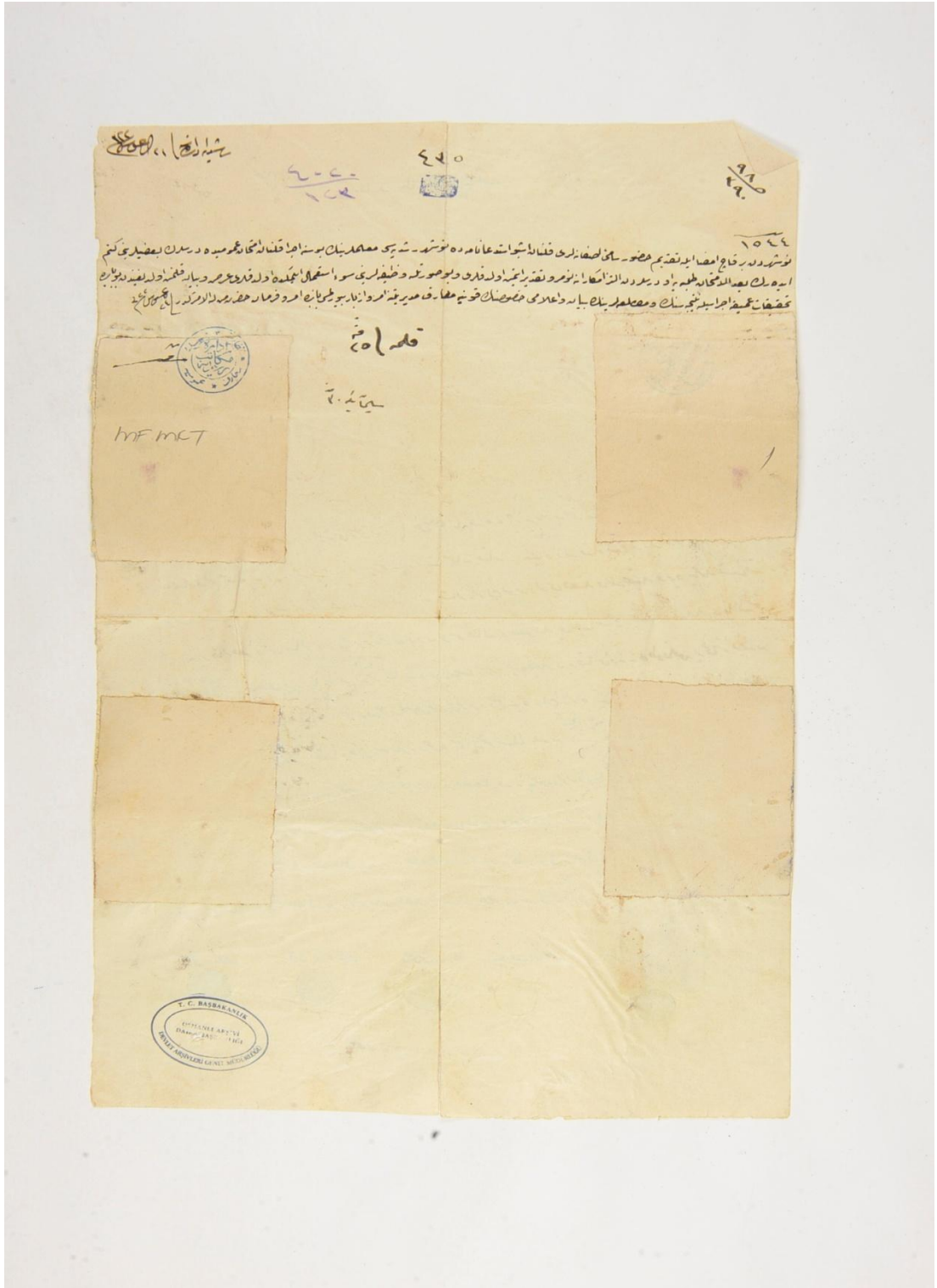
Nevşehir kasabasında vaki' İbrahim Paşa Cami şerifi ile medresesinin müşerref harab olan mahallerinin usulü vecihle keşfi bi'l-icra otuz üç bin dokuz yüz altmış yedi buçuk guruş masrafla ta'mir ve tesviyesi hasıl olacağı tenbiye etmesiyle beraber münakasası dahi icra olunmuş ise de taleb zuhur etmemiş olacağı ve mahalli mezkurenin haliyle bırakıldığı halde cami-i şerife ve medresenin bütün bütün harab olarak masarifi külliye ihtiyarını mucib olacağı beyanıyla icabının icrası mahallinden ba mazbata işar ve bir kıta keşf defteriyle münakısı pusulası tesyar olunmak ve mezkur cami-i şerif ve medrese evkafının idaresi canib-i hazine-i evkafından mazbata olun suret-i işara nazaran bunların tamiri derece-i ehemmiyede olmasıyla beraber keşf-i masarıfıdan noksanıyla tesviyesine müteaddid dahi bulunmadığı anlaşılmiş olacağına binaen zikr olunan cami' şerife ile medresenin ebniye-i emriye ve vakfiye nizamnamesine tevfikan metanet ve resametine dikkat ve keşfi mesarifi tecavüz eddirilmeyüp daha aşağı marufla çıkarılmasına gayret olunmak üzere mahalli evkaf memuru marifeti ve meclis idare nezareti ile icra-yı tamiriyle mesarifat-ı vakıanın mahalli evkaf hasılatından ita ve hatem-i tamiratta keşf neşini dahi icra olunarak bir kıta defterinin hazine-i mezkure canibine icra olunmak üzere keyfiyetin arz ve istizanı alel hususa mesarifat-ı umumiye idaresinden yazılan derkenarda gösterilmekle ve zikr olunan keşf defteri ve münakısı pusulası leffen arz ve takdim kınmağla re-yi ve irade-i aliyye-i cenab-ı vekaletpenahilerine tevaffik eylediği halde ifa-yı muktezası hususunun savb-ı kemteriye hususa buyrulması babında ve her halde emrüferman hazreti veliyyün emrindir. Fi 9 Cemaziyelahir sene 299 [28 Nisan 1882] ve Fi 15 Nisan sene 298 [27 Nisan 1882].

Evkaf-ı hümayun nezaretinin şura-yı devlete havale buyrulan işbu taktiri melgufatıyla dahiliye dairesinde lede't-tasra-i Nevşehir kasabasında İbrahim Paşa Cami ile medresesinin metanet ve resanetine itina olunmak ve keşsatinden aşağı masrafla çıkarılmasına gayret edilmek ve mesarifi olan otuz üç bin dokuz yüz altmış yedi buçuk mahalli evkaf hasılatından ita kılınmak ve hitamında keşf-i sani defteri bittanzim gösterilmek üzere evkaf memuru marifeti ve meclis idare nezareti ile icra-

<sup>331</sup> BOA, Şurayı Devlet (İ. ŞD), 59/3382.

yı tamiri hususunun nezaret-i müşarünileyhaya havalesi tezkar olunarak keşf defteri ve münakısı pusulası leffen takdim kılınan emrûferman hazreti menlehül emrindir. Fi 4 Safer sene 299 [26 Aralık 1881] ve Fi 10 Mayıs sene 298 [22 Mayıs 1882]. Yakub, İbrahim, Rıza, Esseyyid Mehmet, Safireddin Efendi.

Ek-58. Nevşehir Rüşdiye Muallimlerinin İmtihanı Suistimal Etmeleri Hakkındaki Belge<sup>332</sup>



<sup>332</sup> BOA, MF. MKT, 954/57.



**Ek-59. Nevşehir Rüşdiye Muallimlerinin İmtihanı Suistimal Etmeleri Hakkındaki Belgenin Transkripsiyonu<sup>333</sup>**

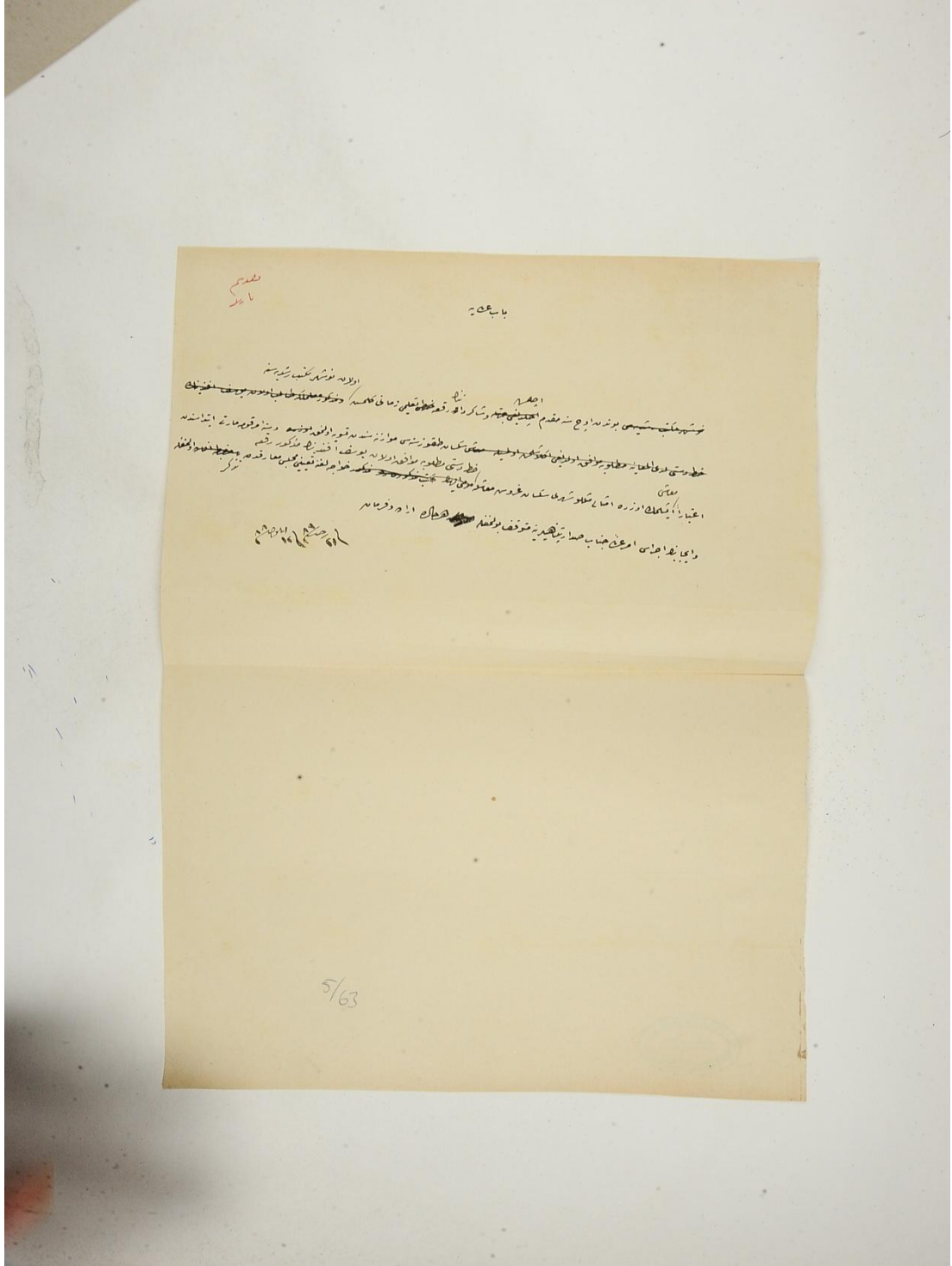
Rüşdiye idaresine

Nevşehir'den bir kaç imza ile takdim huzûr-u sâmi-i asafâneleri kılınan işbu istid'ânâmede Nevşehir rüşdiyesi muallimlerinin bu sene icrâ kılınan imtihân-ı umûmide derslerin ba'zılarını ketm ederek bâde'l-ımtihân o derslerden iltizamkarâne numara takdir etmiş oldukları bu suretle vazifelerini su-i istimâl etmekte oldukları arz ve beyân kılınmış olduğundan bu bâbda tahkikât-ı umûmiye icrâsıyla neticesinin metalialarının beyân ve ilâm-ı masûsunun Konya maârif müdüriyetine emrû ezbâr buyrulması bâbında emrû fermân menlehül emrindir. Fî 24 Ağustos sene 322 [6 Eylül 1906].

---

<sup>333</sup> BOA, MF. MKT, 954/57.

**Ek-60. Nevşehir Rüşdiye Mektebi Şakirdatı İçin Rika Hocası Tayin Edilmesi Hakkındaki Belge<sup>334</sup>**



<sup>334</sup> BOA, MF. MKT, 1650/42.

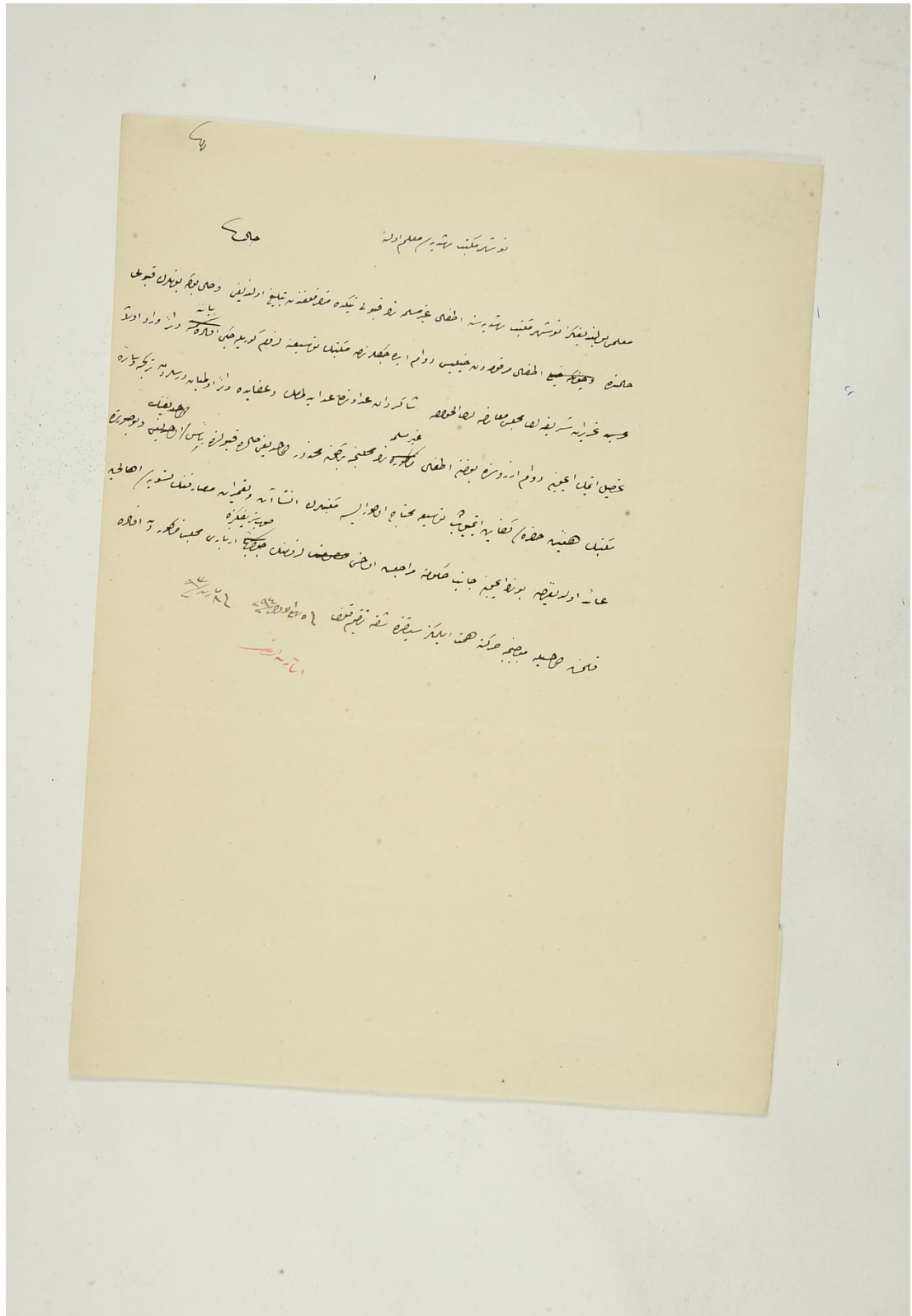
**Ek-61. Nevşehir Rüşdiye Mektebi Şakirdatı İçin Rika Hocası Tayin Edilmesi Hakkındaki Belgenin Transkripsiyonu<sup>335</sup>**

Bâb-ı âliye

Nevşehir mekteb-i rüşdiyesi bundan üç sene mukaddem açıldığı cihetle ve şakirdâtın rika tâ'limi zamanı gelmiş olan Nevşehir mektebi rüşdiyesine seksen dokuz senesi muvazenesinden tesviye olunmak üzere ve sene-i merkume martı ibtidasından itibaren maaşı anlaşılmaq üzere emsâli misillû şehri seksen gurus maaşla mazdası matlube muvaffak olan Yusuf Efendi'nin mezkûr rika havaceliğine tâyini meclis-i maârifde tezkâr olunmağla ve icâbının icrâsı emr-i âli-i cenâb-ı sadâret penâhîlerine mütevâkîf bulunmağla herhalde irâde ve fermân Fî 21 Receb sene 289[24 Eylül 1872] ve Fî 12 Eylül sene 288[24 Eylül 1872].

---

<sup>335</sup> BOA, MF. MKT, 1650/42.



<sup>336</sup> BOA, MF. MKT, 46/94.

### **Ek-63. Nevşehir Rüşdiye Mektebine Gayrimüslim Kabulü Hakkındaki Belgenin Transkripsiyonu<sup>337</sup>**

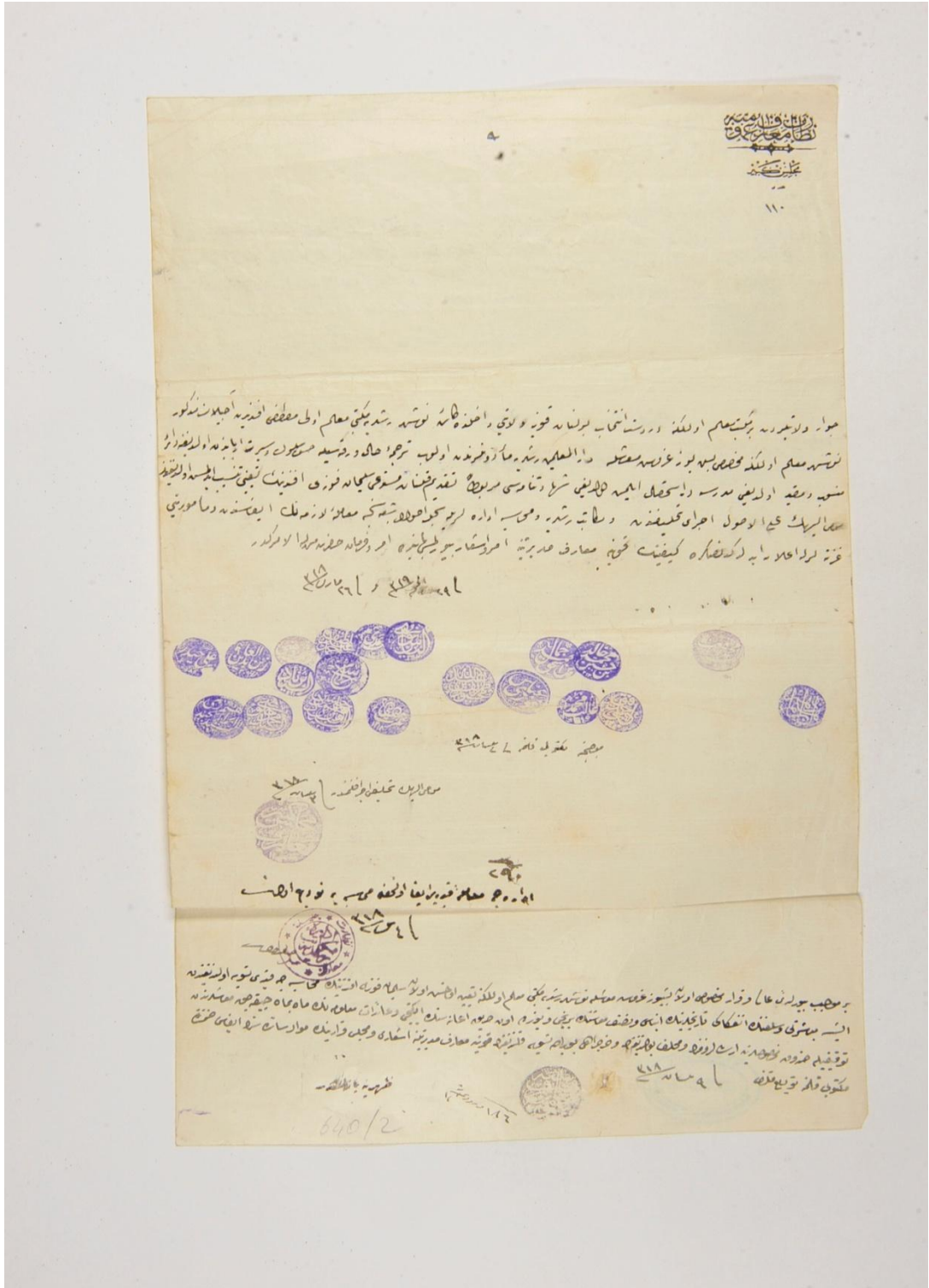
Nevşehir mekteb-i rüşdiyesi muallimi evveline

Muallimi bulunduğumuz Nevşehir mektebi rüşdiyesine etfâl gayr-i müslime kabulü Niğde mutasarrıflığından tebliğ olduğu ve hali buna bunların kabulü halinde çoğuna hayli etfâl-i merkumeden haylisi devam edeceklerinin mektebin tevsiine lüzum görüleceği beyanına dâir vârid olan tahrirât-ı şerifelik meclis-i maârifede lede-lhavale şakirdât itâ ve tezaid edilmek ve ifayede dâir olmayan derslerden terciye ve saire tahsil etmek için devam üzerinde bulunan etfâl-i gayr-i müslümenin mahâllince bugün mahzûr olduğu halde kabulünde baş olduğunun ve bu suretle mekteb heyet hazinesi kifayet etmeyüb de tesviye muhtac olur ise mekteblerin inşaat ve tamirat-ı maârifinin tesviyesi ahâliye aid olduğuna bunun için cânib-i hükümete müracaat olunması lüzumun sâvb-ı şerifinize ezbârı meclis-i mezkûr ve ifallere kılınmış olmasıyla mucibince hareket himmet eylemeniz siyakında sefa tanzim kılınır. Fî 5 Rebiülevvel sene 294 [20 Mart 1877] ve Fî 8 Mart sene 293 [20 Mart 1877] .

---

<sup>337</sup> BOA, MF. MKT, 46/94

**Ek-64. Nevşehir Rüşdiye Mektebinde Muallimlikten Boş Kalan Yere Süleyman Fevzi Efendi'nin Tayin Edilmesi Hakkındaki Belge<sup>338</sup>**



<sup>338</sup>BOA, MF. MKT, 640/12.

**Ek-65. Nevşehir Rüşdiye Mektebinde Muallimlikten Boş Kalan Yere Süleyman Fevzi Efendi'nin Tayin Edilmesi Hakkındaki Belgenin Tarnskripsiyonu<sup>339</sup>**

Civar vilayetlerden bir mekteb muallim-i evvelisine derdest intihâb bulunan Konya vilâyeti dâhilinde kâin Nevşehir rüşdiye mektebi muallim-i evveli Mustafa Efendiden açılan mezkûr Nevşehir muallim-i evveline mahsûs beş yüz guruş maaşla dârü'lmuallimin mezunlarından olup tercüme-i hal varakasıyla hüsnü selûk ve sebât erbâbından olduğuna dâir mensub ve mukîd olduğu medrese ve istihsâl eylemiş olduğu şehadetnâmesi merbûta takdim kılınan müsted'i Süleyman Fevzi Efendinin tâyini tenbib edilmiş olduğundan mümâileyhin ale-lusûl icrâsı tahlifinden ve mekâtib-i rüşdiye ve muhasebe idâreleriyle usûlu şubesince muamele-i lâzimenin ifâsından ve memuriyeti gazetelerle ilan edile geldikten sonra keyfiyet Konya maârif müdüriyetine emrû işâr buyrulmasında emrûfermân hazreti menlehül emrindir. Fî 29 Zilhicce sene 1318 [8 Nisan 1902] ve Fî 26 Mart sene 1318 [8 Nisan 1903]. mucebince mektub-ı kalemi.

Mümâileyh tehlifi icrâ kılındı. Fî 2 Nisan 1318 [15 Nisan 1902]. İdarece muamele-i kaydiyeleri ifâ olunmağla muhâsebeye tevdi' olunur.

Ber mucib buyrudu-ı âlî-i ve karar-ı mahsûsu olan beş yüz guruş maaşla Nevşehir rüşdiye mektebi muallim-i evveliliğine tayin olunmuş olan Süleyman Fevzi Efendinin muhasebece kaydı tesviye olduğundan ise maaşatı ve selefinin intikâli tarihlerinin ebnâsı ve tastif maaşının birinci ve yüzde on harik îânesinin ikinci ve âidât-ı malumâtının mah be mah çıkacak maaşlarından tevfiikiyle sanduk-ı mahsuslarının arsalarının ve mahlif bulunduğunun her cerahi buraca tesviye kılındığının Konya maarif müdüriyetine işârı ve meclis kararının mevâd-ı sâiresinin ifâsı zımmında mektub-ı kalemine tevdi' kılındı. Fî 9 Nisan sene 1318 [22 Nisan 1902].

---

<sup>339</sup> BOA, MF. MKT, 640/12.





**Ek-67. Nevşehir'de Bulunan Dört Zükur ve İnas Rum Mekteplerinin Masrafları ve Varidâtları Hakkındaki Belgenin Taranskripsiyonu<sup>341</sup>**

Nevşehir kasabasında vâkî ikisi zükur ve ikisi inas olaral mevcut bulunan dört bâb mekâtib-i rumiyenin iş bu bin üç yüz on yedi senesi varidât ve masarifât-ı umûmiyesi meşur bir kıta muvazene pusulasıdır.

Masarifât-ı Umûmiye:

72880-Mekâtib-imezburede mevcut bin iki yüz seksen talebenin masarifât sene vergisi. 1255-Mezkûr mekteblerimiz için bir sene zarfında vukû'bulan masarifât-ı tamiriye. Toplam-74235

Varidât-ı Umûmiye

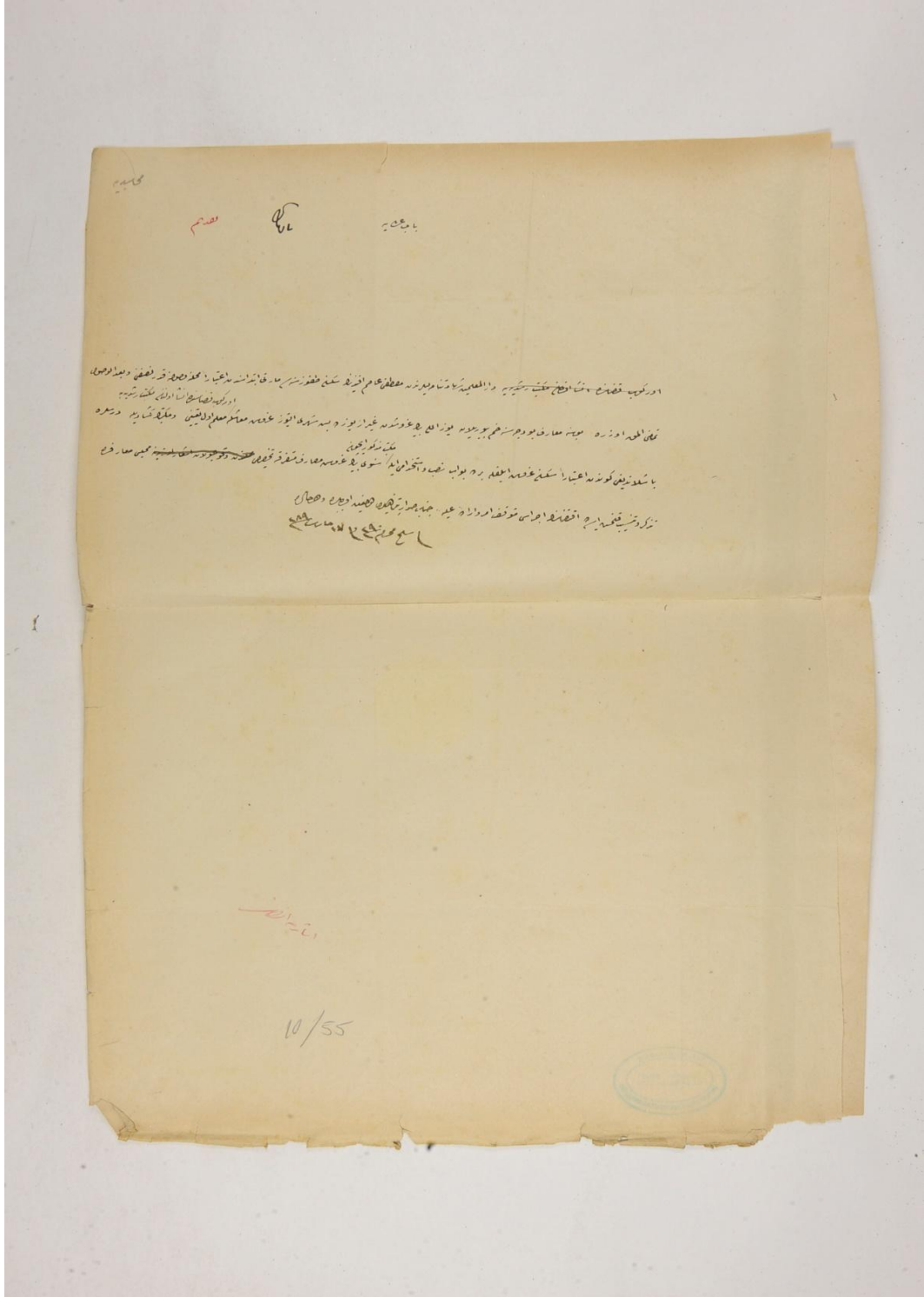
12920-Mekâtib-i mezkûrede mevcut şakirdâttan alınan duhuliye ve kiliselerden ahz olunan varidât. 18280-Hemşehrilerimizden alınan iâne bedeli. 9765-Mekâtib-i mezkûre azaratından. Toplam-41975

Cem'ân tehir eden açık bedeli ber mucib bilâ otuz iki bin iki yüz altmış guruşdan ibared olub iş bu muvazene pusulası takdim-i huzûr-ı sâmîleri kılınmıştır. Fî 20 Teşrini evvel sene 1317 [2 Kasım 1901]

---

<sup>341</sup>BOA, MF. MKT, 595/6.

**Ek-68. Ürgüp Kazasında İnşâ Olunan Rüşdiye Mektebine Mustafa Asım Efendi'nin 80 Kuruş Maaşla Tayini Hakkındaki Belge<sup>342</sup>**



<sup>342</sup> BOA, MF. MKT, 55/1.

**Ek-69. Ürgüp Kazasında İnşâ Olunan Rüşdiye Mektebine Mustafa Asım Efendi'nin 80 Kuruş Maaşla Tayini Hakkındaki Belgenin Transkripsiyonu**<sup>343</sup>

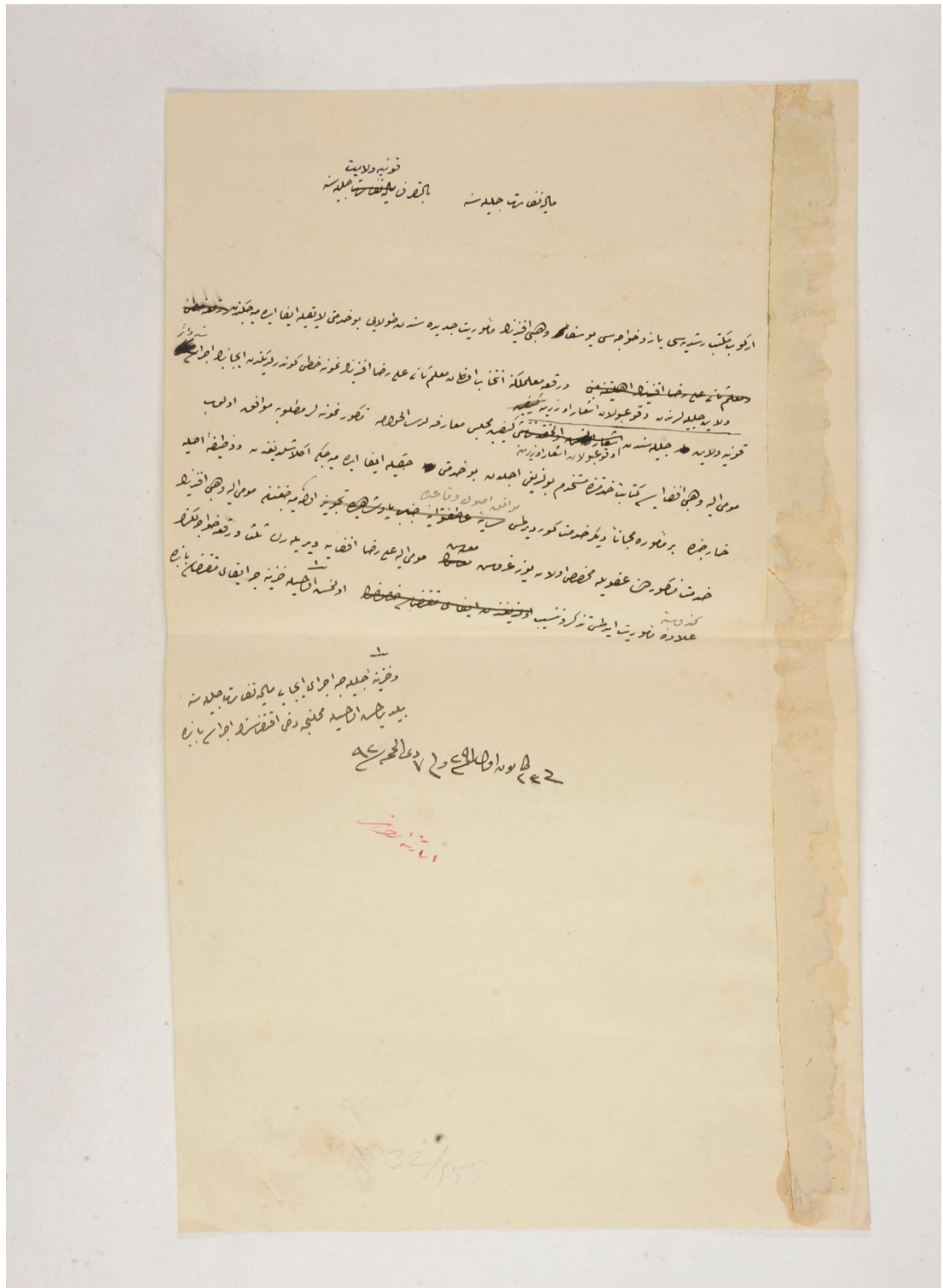
Bâb-ı Âlîye

Ürgüp kazasında inşâ olunan mekteb-i rüşdiyye darü'lmuallimin şehâdetnâmelilerinden Mustafa Asım Efendi'nin seksen dokuz senesi martı ibtidâsından itibaren mahâlline vusûlüne kadar tâyini ve bâde'l-usûl tamamını almak üzere bu sene maârif bodacasına himem buyrulan yüz elli bin guruşdan gayraz yüzde beş şehri otuz guruş maaşla Ürgüp kazasında inşâ olunan mekteb-i rüşdiyye muallimi evvel tâyini ve mekteb küşâdıyla derslere başlandığı günden itibaren seksen guruş aylıkla bir de bevvâb ve istihdâmı ile mekteb-i mezkûr için senevi bir guruş masarif-i müteferrika tahsisi meclis-i maârifde tezkâr ve tenbib kılınmış ise de iktizâsının icrâsı mütevâkîf emrû irâde-i âlîyye-i cenâb-ı sadâretpenâhîleri olmağın olbâbda ve herhalde.Fî 4 Muharrem sene 290 [4 Mart 1873] ve Fî 17 Mart sene 289 [29 Mart 1873].

---

<sup>343</sup> BOA, MF. MKT, 55/1.

**Ek-70. Ürgüp Rüşdiye Mektebine Rika ve Sülüs Muallimi Olarak Tâyin Edilen Yusuf Efendi Hakkındaki Belge<sup>344</sup>**



<sup>344</sup> BOA, MF. MKT, 158/1.

**Ek-71. Ürgüp Rüşdiye Mektebine Rika ve Sülüs Muallimi Olarak Tâyin Edilen Yusuf Efendi Hakkındaki Belgenin Transkripsiyonu<sup>345</sup>**

Ürgüp rüşdiye mektebine seçilen Yusuf Efendi'nin aylığı yüz guruş maaşla sülüs ve rika muallimi olarak getirilmesi ve bu hizmeti layıkıyla yerine getiremeyeceğinden dolayı yerine Ali Rıza Efendi'nin tâyin edilerek Yusuf Efendi'nin aldığı maaşın Ali Rıza Efendi'ye verilmiş ve Yusuf Efendi de başka bir göreve getirilmesi hakkında.

---

<sup>345</sup> BOA, MF. MKT,158/1.





**Ek-73. Ürgüp Rüşdiye Mektebine Yozgat İdâdi Mektebi Muallimlerinden Arabî, Farsî ve Türkçe Muallimi Süleyman Efendi'nin Tâyin Edilmesi Hakkındaki Belgenin Transkripsiyonu<sup>347</sup>**

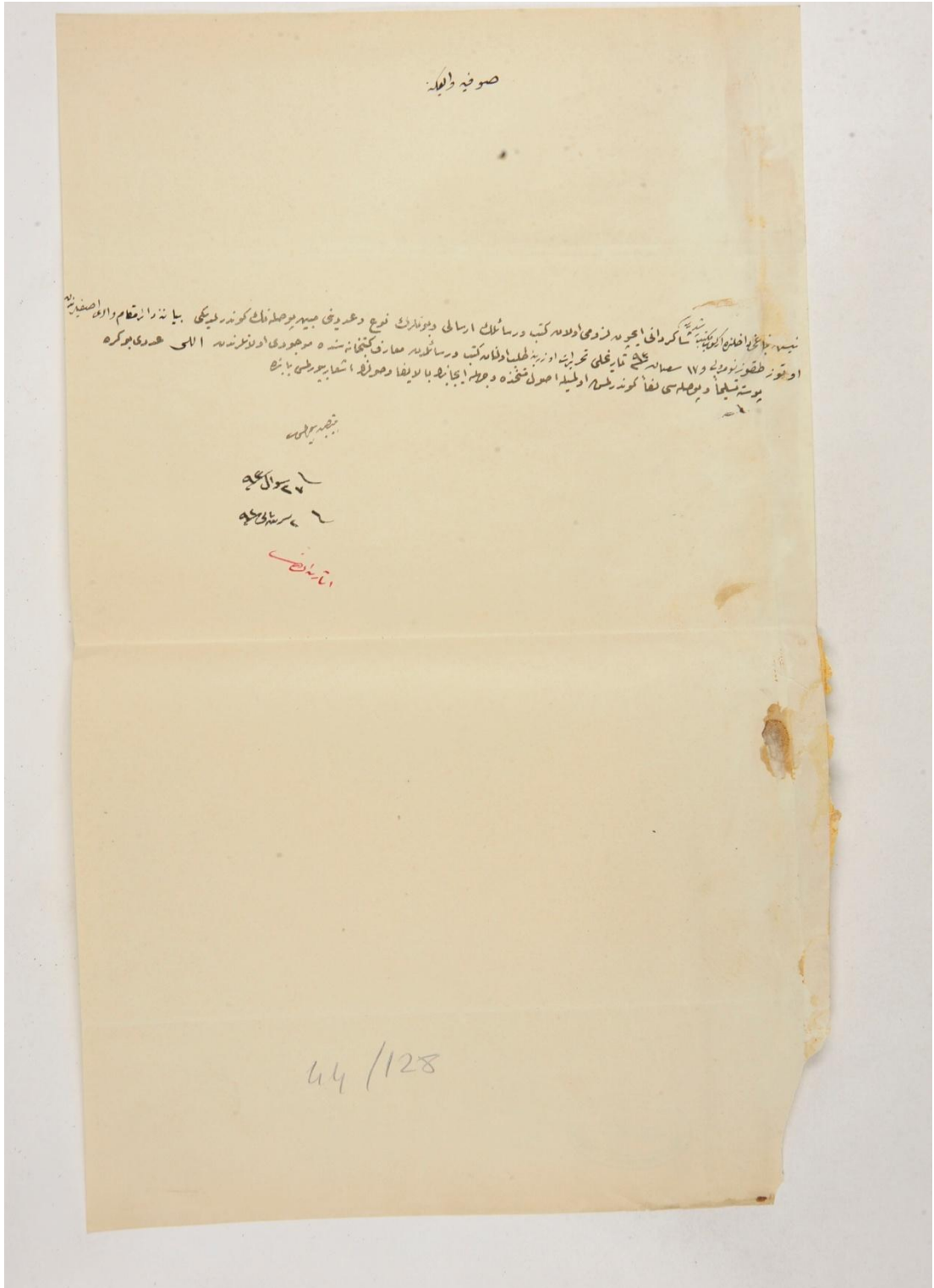
Ankara vilâyeti maârif müdüriyetine

Yozgat idâdisi mektebi muallimlerinden Arabî, Farsî ve Türkçe muallim-i Süleyman Efendi tarafından verilen arzuhâlde kendisinin ihlâl edecek olan Ürgüp rüşdiye mektebi muallim-i evveline tâyini hakkında istid'ânâmenin yazıyla vârid olan istîd'â olunduğundan bahisle esâf-ı müelline dâir vârid olan 17 Haziran sene 320 [30 Haziran 1904] tarih ve altmış numaralı tahrîrât-ı vâlâları mekâtib-i rüşdiye idâresine lede-lhusûs mezkûr muallim-i evvelinin Ürgüp rüşdiyes mektebi muallimliğinin ihlâline dâir henüz bir malûmat olmadığı keyfiyetin olvecihle cevaben işârı ifâde kılınmış olmağla olbâbda. Tahrîrât 17 Temmuz sene 320 [30 Temmuz 1904]

---

<sup>347</sup> BOA, MF. MKT, 796/59.

Ek-74. Ürgüp Rüşdiyesi Şakirdatları İçin Gerekli Olan Kitapların Sofya Vilayetinden Tedariki Hakkındaki Belge<sup>348</sup>



<sup>348</sup> BOA, MF. MKT, 44/128.

**Ek-75. Ürgüp Rüşdiyesi Şakirdatları İçin Gerekli Olan Kitapların Sofya Vilayetinden Tedariki Hakkındaki Belgenin Transkripsiyonu<sup>349</sup>**

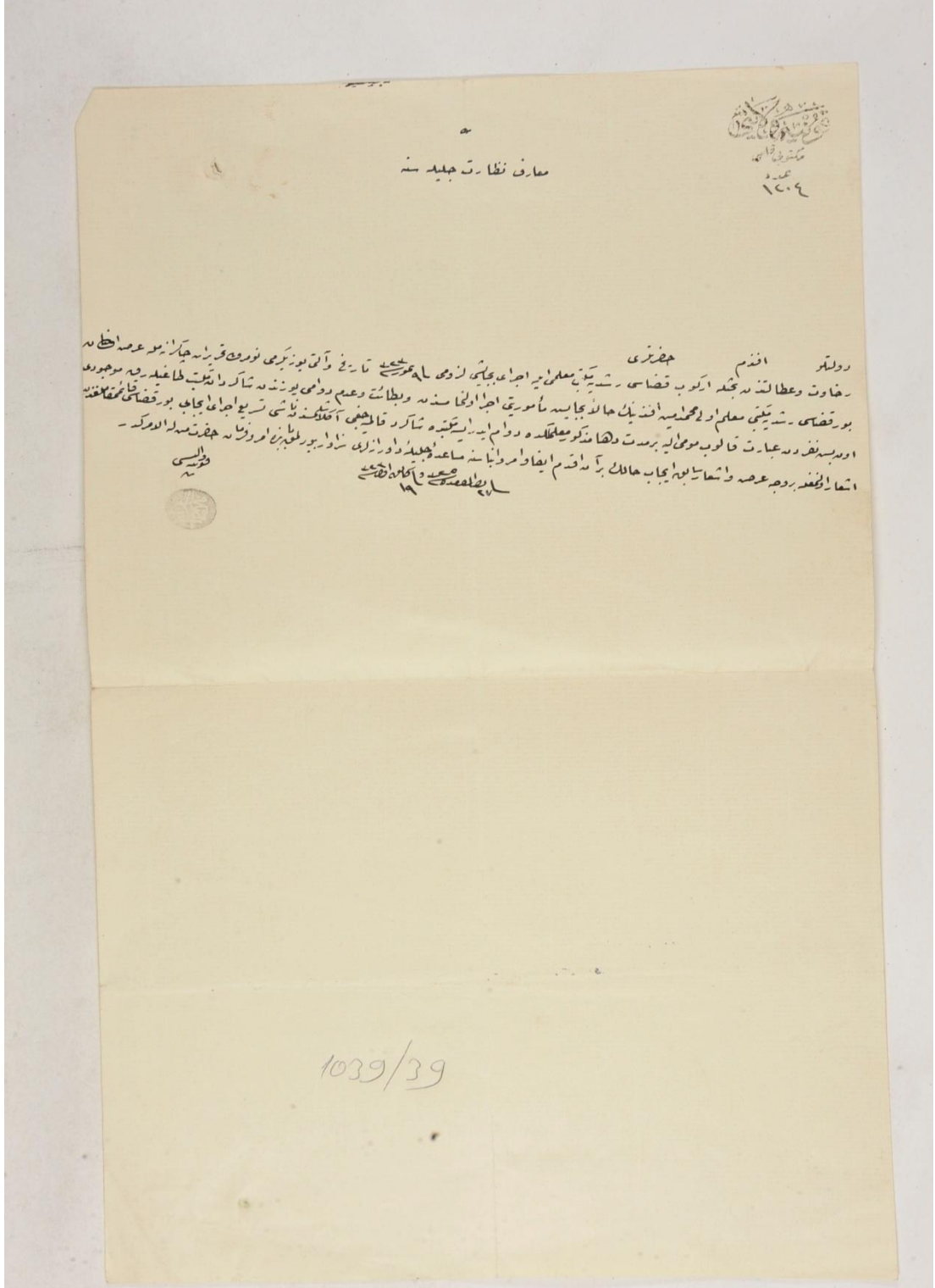
Sofya vilâyetine

Niş tebağı dâhilinde Ürgüp rüşdiye şakirdatı için lüzûmu olan kitab ve risailin irsâli ve bunların nevi' ve adedi mubîn pusulanın gönderilmediği beyânına dâir makâm-ı vâlâ-yı asafânelerinden otuz dokuz numaralı ve 17 Şaban sene 93 [7 Eylül 1876] tarihli tahrîrât üzerine tâleb olunan kitab ve resailden maârif kütüphanesinden mevcûdu olanlardan elli adedi bu kere posta teslimân ve pusulası leffen gönderilmiş olmasıyla usûlü mukteza vecihle icâbının bâlâ ifâ vusûlünün işâr buyrulması bâbında. Fî 27 Şevval sene 93 [15 Kasım 1876]

---

<sup>349</sup> BOA, MF. MKT, 44/128.

**Ek-76. Ürgüp Rüşdiye Mektebi İle Bor Kazası Rüşdiye Mektebi Muallimlerin Karşılıklı Olarak Yer Değiştirmeleri Hakkındaki Belge<sup>350</sup>**



<sup>350</sup> BOA, MF. MKT, 1039/39.

**Ek-77. Ürgüp Rüşdiye Mektebi İle Bor Kazası Rüşdiye Mektebi Muallimlerin Karşılıklı Olarak Yer Değiştirmeleri Hakkındaki Belgenin Transkripsiyonu<sup>351</sup>**

Maârif nezâreti celilesine

Devletlü efendim hazretleri

Rehâvet ve atâletten bahisle Ürgüp kazası rüşdiye mektebi muallim-i ile icrâ-yı becâyış lüzûmu fî 9 Temmuz sene 323 [22 Temmuz 1907] tarih ve altı yüz yirmi numaralı berât-ı çâkeranemde arz olunan Bor kazası rüşdiye mekteb-i muallim-i evveli Mehmet Emin Efendi'nin halen becâyış memuriyeti icrâ olunmasından ve betaut ve adem-i devamı yüzünden şakirdat mektebi dağılarak mevcudu on beş neferden ibâret kalub mümâileyh bir müddet daha mezkûr muallimede devam eder ise mektebde şakird kalmayacağı anlaşılmasından nâşî teşrin-i icrâ-yı icâbı Bor kazası kaimmakamlığından işâr olunmağla beruce arz ve işâr sabık icâb-ı halin bir an akdem ifâ ve emrû ebnâsına müsaade-i celile-i dâverileri sezevar buyrulmak bâbında emrûfermân hazreti menlehül emrindir. Fî 27 Zilkade sene 325 [1 Ocak 1908] ve Fî 19 Kânunuevvel sene 323 [1 Ocak 1908]. Konya Vâlisi.

---

<sup>351</sup> BOA, MF. MKT,1039/39.



**Ek-79. Ürgüp Rum Mektebi Açığının Kapatılması İçin Bilet Basılıp Dağıtılması ve Tiyatro Tertip Edilmesi Hakkındaki Belgenin Transkripsiyonu**<sup>353</sup>

Şehr emâneti ve bi't-tasrif zabtiye nezâreti celilelerine

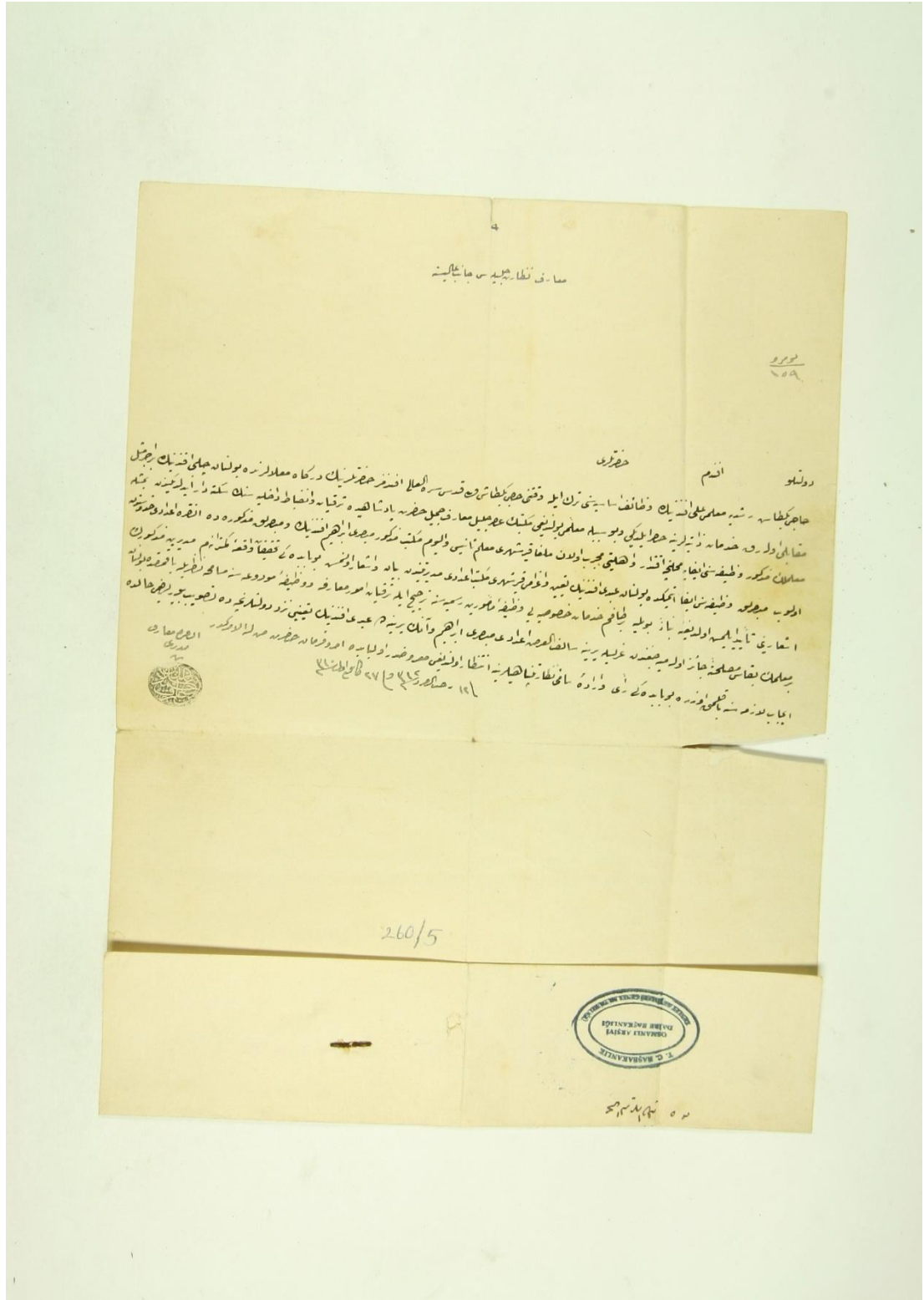
20 Mart sene 324 [2 Nisan 1908], 21 Mart sene 324 [3 Nisan 1908] tarih ve 9\11 numaralı tezkire-i âlîyye-i asafânelerine iâne-i mekâtib komisyonu ifâdesiyle cevabdır. Ürgüp kazası Rum mektebinin budacası açığı kapadılmak üzere bir tiyatro tertibi ve bunun için yirmi bin guruşluk bilet tâb' ve tevzi' ile iş bu tiyatronun üç yüz yirmi dört senesi şubatının yirminci pazar günü Tepebaşı tiyatrosunda icrâsı için rûhsat verilmiş olduğu halde bu kere mekâtib-i mezkûre mütevellileri tarafından îtâ edilen arzuhâlde bazı adâd-ı mahsûsasının mebhusâne tiyatrosunun sene-i haliye mayısın on birinci pazar günü mahâlli mezbûrda icrâ eylemek üzere te'hiri istid'â olunmak ve buda Muvaffak usûl ve emsâl olarak zabtiye nezâreti/şehr emâneti celilesine işâr-ı keyfiyet edilmiş olmağla emânet-i celile-i asafânelerince dâhi ana göre iktizâsının ifâsına himemi âlîyye-i dâverileri derkâr buyrulmak bâbında.

---

<sup>353</sup> BOA, MF. MKT, 551/18.



Ek-80. Hacı Bektaş Rüşdiye Mualliminin Vazifesini Terk Etmesi Hakkındaki Belge<sup>354</sup>



<sup>354</sup> BOA, MF. MKT, 260/2.

**Ek-81. Hacı Bektaş Rüşdiye Mualliminin Vazifesini Terk Etmesi Hakkındaki Belgenin Transkripsiyonu<sup>355</sup>**

Maârif nezâret-i celilesi cânib-i âlisine

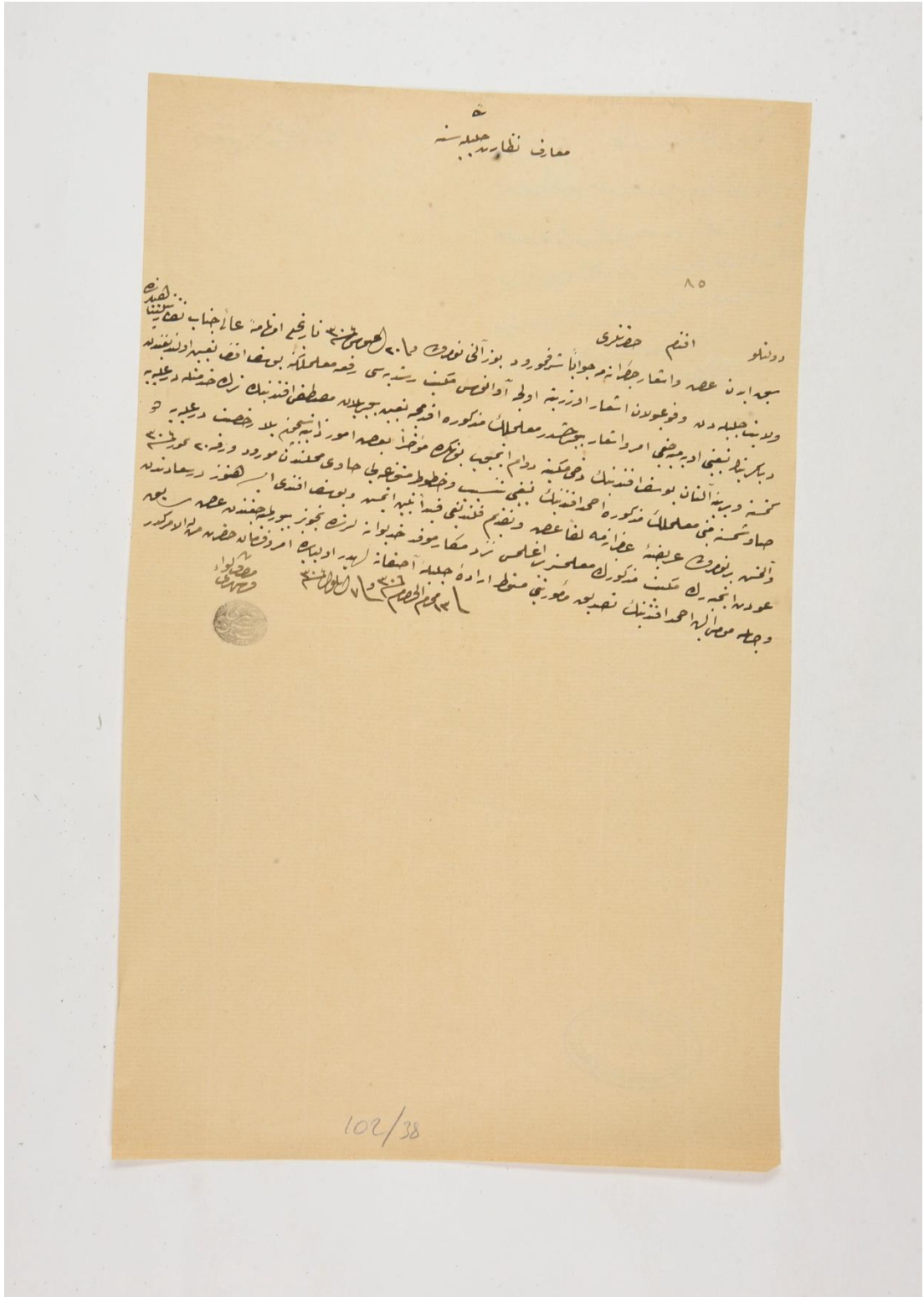
Devletlü efendim hazretleri

Hacı Bektaş rüşdiye muallim-i Ali Efendi'nin vezâif-i esasiyesini terk ile vaktini Hacı Bektaş Veli kuddusî sırruhu Ali efendimiz hazretlerinin dergâh muallimlerinde bulunan Çelebi Efendi'nin bir ecil mesel mukâbili olarak hizmet-i zabtiyelerine hasır eylediği ve bu sebeble muallim bulunduğu mektebin asr-ı celil maârif cemil hazreti padişahide terkiyât ve inzibât dâhiliyesinin sekte dar edildiğinden bahisle muallimlik mezkûr vazifesini ifâya mahâllince iktidâr ve ehliyeti mücerrib olan melga Kırşehir muallim-i sânisî ve eyyevm mekteb-i mezkûr mubassırî İbrahim Efendi'nin ve mubassırılık mezkûrede Ankara idâdi hizmetinden eyyevm mubassırılık vazifesini ifâ etmekte bulunan Abdi Efendi'nin tâ'yin ve âzâmı Kırşehir mekteb idâdi müdüriyetinden beyân ve işâr olunmuş bu bâbdaki tahkikât-ı vâkıa-i kemterânem müdüriyet mezkûrun işârı te'yit eylemiş olduğuna binaen böyle bir takım hizmet-i husûsiyeyi vazife-i memuriyet-i resmiyesine tercih ile terkiyât-ı umûr-ı maârif ve vazife-i mevduasına müsamaha nazarıyla bakmakta bulunan bir muallimin bekâsı müsalahâtı câiz olamayacağından azliyle yerine sâlifü'l-arz idâdi mubassırî İbrahim ve anın yerine de Abdi Efendi'nin tâ'yini tezd devletlerince tasvib buyrulduğu halde icâb-ı lâzimesine bakılmak üzere bu bâbdaki re-yi ve irâde-i sâmi-i nezâretpenâhîlerine intizâr olduğu mâruzdur. Olbâbda emrûfermân hazret-i menlehül emrindir. Fî 12 Rebiülahir sene 312 [13 Ekim 1894] ve Fî 27 Kânun-i evvel sene 310 [8 Ocak 1895].

---

<sup>355</sup> BOA, MF. MKT, 260/2.

Ek-82. Avanos Rüşdiye Mektebine Tâyin Olan Muallimlerin Hizmetlerini Terk Etmeleri Hakkındaki Belge<sup>356</sup>



<sup>356</sup> BOA, MF.MKT,102/38.

**Ek-83. Avanos Rüşdiye Mektebine Tâyin Olan Muallimlerin Hizmetlerini Terk Etmeleri Hakkındaki Belgenin Transkripsiyonu<sup>357</sup>**

Maârif nezâreti celilesine

Devletlü efendim hazretleri

Sabk eden arz ve işâr-ı çâkerâneme cevaben şerefmurud yüz altı numaralı ve 20 Ağustos sene 304 [1 Eylül 1888] tarihli emirnâme-i âlî-i cenâb-ı nezâretpenâhîlerinde vilâyet-i celileden vukû'bulan işâr üzerine evvelce Avanos mektebi rüşdiyesi rika muallimliğine Yusuf Efendi tâyin olunduğundan diğerinin tâyini uyamayacağı emri işâr buyrulmuştur. Muallimlik mezkûre akdemce tâyin buyrulan Mustafa Efendi'nin terki-i hizmetle der-i âliyye sehasına ve yerine alınan Yusuf efendinin dahi mektebe devam etmeyüp bu tezkire-i müehheren bazı umûr-u zabtiyesi için bilâ rûhsat dârü'l-âlîyyeye savuşmasına mebni muallimlik mezkûre Ahmet Efendinin tâyini tenbib ve hututu memuriyeye hâvî mahâllinden mürûr varaka 20 Temmuz sene 294 ve altmış bir numaralı arife-i âcizâneme leffen arz ve takdim kılındığı kayden tenbit etmiş ve Yusuf Efendi ise henüz dersaadetten avdet etmeyerek mektebi mezkûr muallimimiz birağılması tezd makar mevhud herbivarelerinde mecuuz buyrulamayacağından arz sabık vecihle mümâileyh Ahmet Efendi'nin tasdik-i memuriyeti menud irâde-i celile-i asafâneleridir. Olbâbda emrûfermân hazreti menlehül emrindir. Fî 13 Muharrem sene 306 [19 Eylül 1888] ve Fî 7 Eylül sene 304 [19 Eylül 1888].

---

<sup>357</sup> BOA, MF. MKT, 102/38.

**Ek-84. Nevşehir'e Yerleşen Katolik Bir Papazın Eğitim Faaliyeti Altında Yaptığı Çalışmaları Hakkındaki Belge<sup>358</sup>**



<sup>358</sup> BOA, DH. İD, 117/7.

**Ek-85. Nevşehir'e Yerleşen Katolik Bir Papazın Eğitim Faaliyeti Altında Yaptığı Çalışmaları Hakkındaki Belgenin Transkripsiyonu<sup>359</sup>**

Dâhiliye nezâreti celilesine,

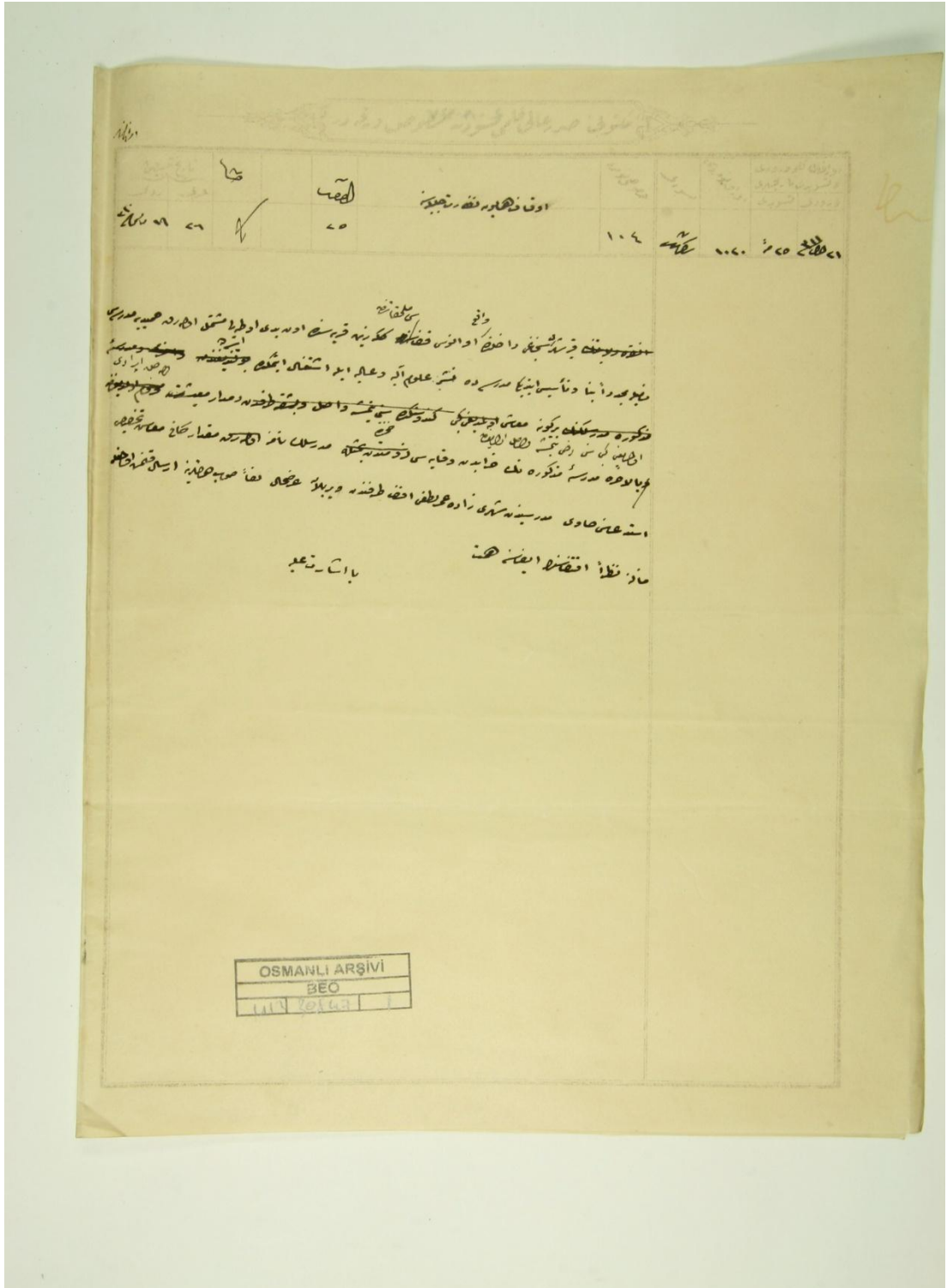
Ahâlisi edyân ve mezâhib-i muhtelifeye mensub olan mahalde olduğu gibi Konya vilâyeti dâhilinde kâin Nevşehir kasabasında dahi İslam ve Rum ve Ermeni ve Protestan ve Katolik cemaatleri efrâdı ayrı ayrı mahallelerde sakin olub mâbed ve mekteb ve kabristan gibi müesseselerinde icrâ-yı âyin ve tâ'lim-i itfâl-i defin ve emvâl gibi husûsatda yekdiğere taarruz ve taat ve kırate meydan açılmayacak surette müessis olan kabur ve usûl hilâfında olarak bundan iki sene evvel bir Katolik papası kasabamızda Rum mahallesinde bir hane isticârıyla dârü'ttâlim ve ibadet ittihâz etmiştir. Mümâileyh Rum papalarına mahsûs kıyafet ile güya Fransız lisânını tedrîsi bahanesiyle fukara ve sade olan ahâleden ba'zısının çocuklarını başına toplayıp kemâl-i maharetle Katolik mezhebine celb ve emalie-i sai olmaktadır. Memâlik-i Osmaniye'nin devlet-i âlîyyenin bed şevket ve temellüküne geçtiği zamandan berü hükümet-i seniyye siyânet ve semâbeti tahtında muhafaza-i mevcudiyet etmiş olan edbân-ı mahâlliye bu misillü efsadât ve tesvilâtın meni' ve izâlesi fera mâbeyn-i âlîyye ve kavanin-i mâlume icâbından muhtaç izâ' olmayan menâfi siyâsiye-i devlet-i cümlesinden olduğu gibi irâde-i seniyyeye müstenid olmayacak mabut mekteb küşâdi katia memnu' iken hükümet mahallece mümâileyh Katolik papası hakkında imasın ayin ve tebuyiz müsamaha edilmesinden dolayı Konya vilâyet-i âliyesinden vâki' olan şikayât ve müstedi ayatımızın bir güna semeresi görülemediğinden makâm-ı âlî-i nezâretpenâhîlerine müracaata mecburiyet hasıl oldu. Kasabamız ahâlisinin hemân kâffesi te'min-i mâişet zımmında mahâlli saireye azimetle atelelerini kasabada yenisi bırakmakta oldukları cihetle otuz-otuz beş yaşında mücerred bir papazın veliler ve yazıcıları yanlarında olmayan çoluk çocuk arasında bulunmasından menias olan mezâhir-i adidenin esbâb-ı meşruzaye pişnezare alınarak mümâileyh kasabamızdan çıkarılması ve hiç olmaz ise Katolik mahallesine nakl-i mekan eddirilmesi esbâbının istihsâline müsaade-i âlîyye-i cenâb-ı nezâretpenâhîleri sezevar buyrulması bâbında emrûferman efendim hazretlerindedir. Fî 13 Ağustos sene 326 [26 Ağustos 1910] ve Fî 12 Ağustos sene 326 [25 Ağustos 1910].

---

<sup>359</sup> BOA, DH. İD, 117/7.



Ek-86. Avanos'un Bir Karyesinde Önceden İnşâ Edilen Hamidiye Medresesi Hakkındaki Belge<sup>360</sup>



<sup>360</sup> BOA, BEO, 412/30847.



**Ek-87. Avanos'un Bir Karyesinde Önceden İnşâ Edilen Hamidiye Medresesi Hakkındaki Belgenin Transkripsiyonu<sup>361</sup>**

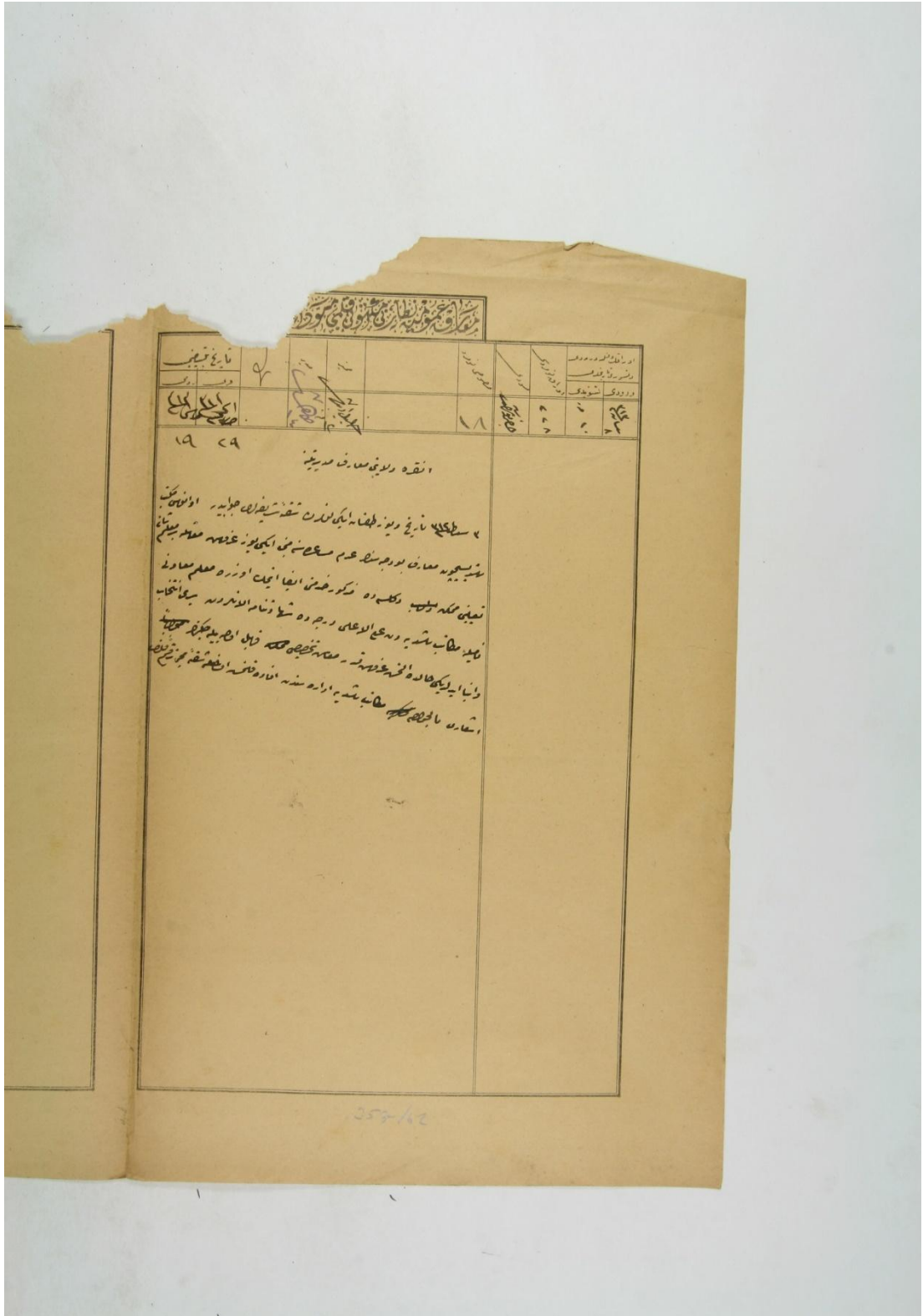
Evkâf-ı hümayun nezâret-i cellesine Fî 21 Safer sene 311 [3 Eylül 1893]

Ankara vilâyetinin Kırşehir Sancağı dâhilinde vâki' Avanos kazası mülhakâtına Genezin karyesinde on yedi odalı müstemal olarak hamidiye medresesi maziyle müceddeden bina ve te'sis ettiği medresede neşr-i ulûmu âliye ile iştigâl etmekte ise de olacak irâdı mezkûre medresenin olmağın gibi seni dahi netişe vusul olduğunun bir güne maaş olmadığı gibi kendisinde seni yetmişer vâsıl ve başka taraftan ve medâr-ı mâişet mahrum olduğunun ve bi'lâhire medrese-i mezkûrenin harabdan vikâyesi lüzumundan bahisle medreselik namına olarak mukadder kafi maaş tahsisi istid'âsını hâvî müderrisinden şehri zade Ömer Lütfü Efendi tarafından verilen arzuhâl leffen savb-ı cihetlerine irsâl kılınmış olmağla müelline nazaran iktizâsının ifâsına himmet. Bâ işârât-ı âliye.

---

<sup>361</sup> BOA, BEO, 412/30847.

**Ek-88. Avanos Rüşdiye Mektebine Bir Muallimi Sâni Tâyin Edilemese Bile Bu Hizmeti Yapacak Bir Muallim Muavini Tâyin Edilmesi Hakkındaki Belge<sup>362</sup>**



<sup>362</sup> BOA, MF. MKT, 307/62.

**Ek-89. Avanos Rüşdiye Mektebine Bir Muallimi Sâni Tâyin Edilemese Bile Bu Hizmeti Yapacak Bir Muallim Muavini Tâyin Edilmesi Hakkındaki Belgenin Transkripsiyonu<sup>363</sup>**

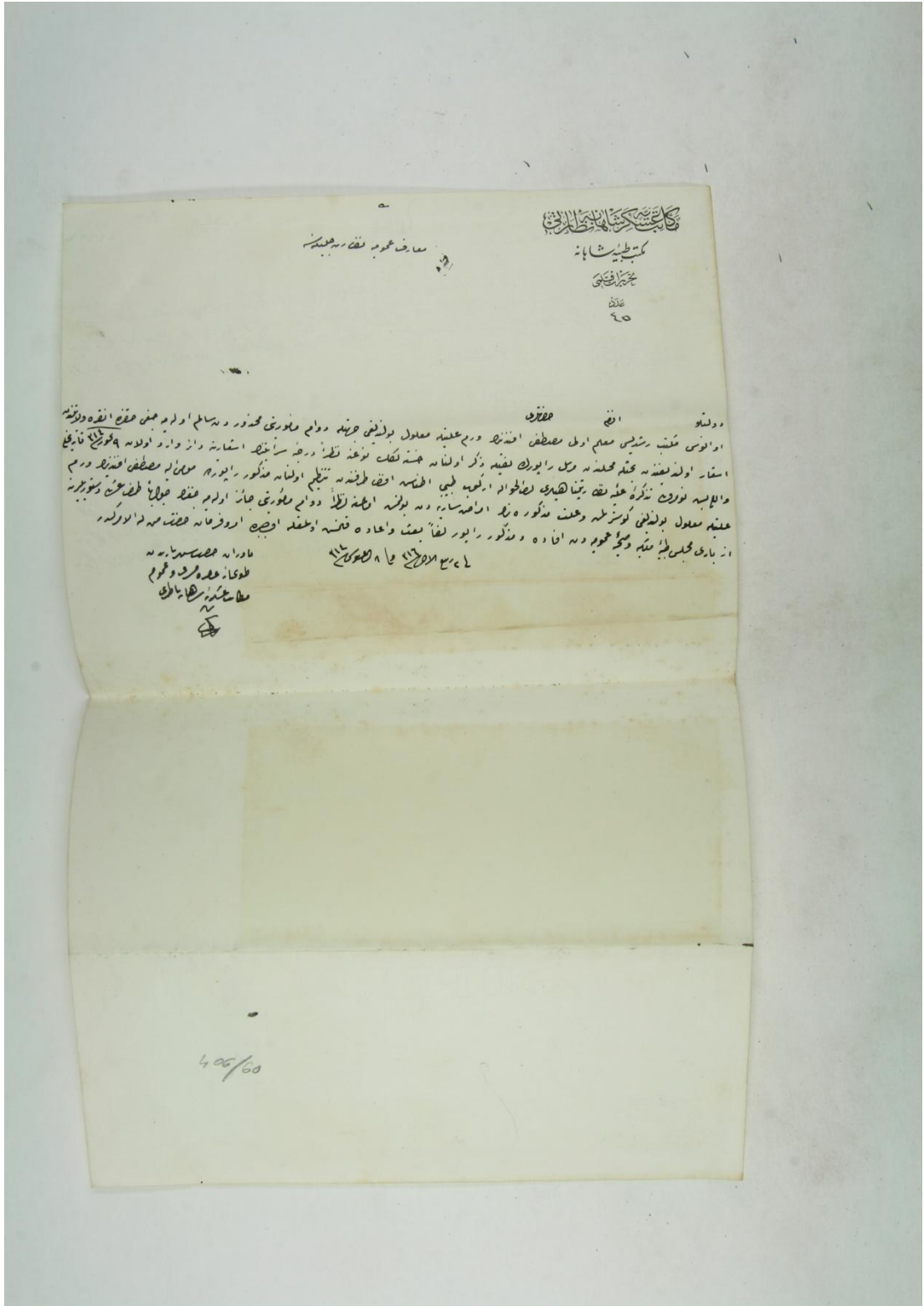
Ankara vilâyeti maârif müdüriyetine

2 Şubat sene 312 [14 Ocak 1897] tarih ve yüz doksan iki numaralı şerifelerine cevabdır. Avanos mekteb-i rüşdiyesiçün maârif bodacasının adem-i müsaadesine mebni iki yüz guruş maaşla bir muallim-i sâni tâyini mümkün değilse de mezkûr hizmeti ifâ etmek üzere muallim-i muavini namıyla mekâtib-i rüşdiye alelusûl derecede şehâdetnâme alanlardan biri ittihâb ve ebnâ edildiği halde altmış guruş kadar maaş tahsis-i kâbil olabileceğinin işâr bi'l-husûs mekâtib-i rüşdiye idâresinden ifâde kılınmış olmağla terkim kılındı.

---

<sup>363</sup> BOA, MF. MKT, 307/62.

Ek-90. Avanos Rüşdiye Mektebi Mualliminin Verem Hastalığına Yakalanması Hakkındaki Belge<sup>364</sup>



<sup>364</sup> BOA, MF. MKT, 406/60.

**Ek-91. Avanos Rüşdiye Mektebi Mualliminin Verem Hastalığına Yakalanması Hakkındaki Belgenin Transkripsiyonu<sup>365</sup>**

Maârif-i umûmiye nezâreti celilesine mekâtib-i askeriye şahâne nezâretimekteb-tıbbiye şayan aded:45.

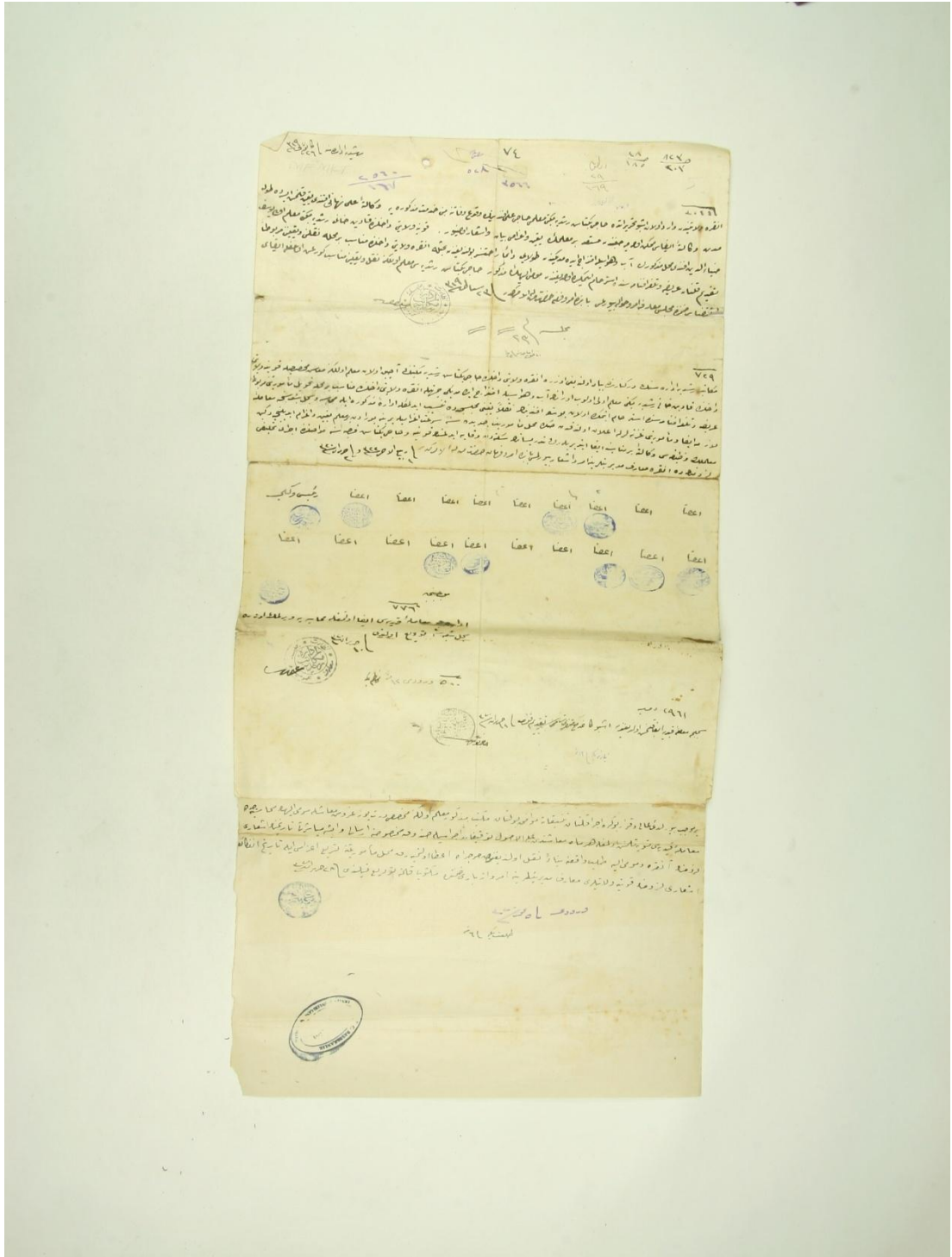
Devletlü efendim hazretleri

Avanos mekteb-i rüşdisi muallim-i evveli Mustafa Efendinin verem illetiyle malul bulunduğu cihetle devam mazuriyeti mahzurdan salim olamayacağı hakkında Ankara vilâyetinden işâr olunduğundan bahisle mahâllinden mürsel raporun tefiyle zikr olunan hastalığın nevine nazaran derece-i seratinin işârına vaiz vârid olan 9 Temmuz sene 314 [21 Temmuz 1898] tarihli ve elli beş numaralı tezkire-i âliye-i nazâretpenâhîleri lede-l havale Ürgüp tabibi Adnan Efendi tarafından tanzim olunan mezkûr raporda mümâileyh Mustafa Efendinin verem illetiyle malul bulunduğu gösterilmiş ve alet-i mezkûrenin imrâz-ı sariyeden bulunmuş olmasına nazaran devâm-ı memuriyeti câiz olamayacağıнын mevcuben taraf-ı desturilerine ezbârı meclisi tıbbiye mahâlliye ve umûmiyeden ifâde ve mezkûr rapor leffen bais ve iâde kılınmış olmağla olbâbda emrû fermân hazreti menlehül emrindir. Fî 2 Rebiülahir sene 316 [20 Ağustos 1898] ve Fî 8 Ağustos sene 314 [20 Ağustos 1898].

---

<sup>365</sup> BOA, MF. MKT, 406/60.

Ek-92. Hacı Bektaş Rüşdiye Mektebine Muallim Tâyin Edilmesi Hakkındaki Belge<sup>366</sup>



### **Ek-93. Hacı Bektaş Rüşdiye Mektebine Muallim Tâyin Edilmesi Hakkındaki Belgenin Transkripsiyonu<sup>367</sup>**

Rüşdiye idâresine fi 26 Kânunusani sene 319 [8 Şubat 1904]

Ankara vilâyetinden vârid olan iş bu tahrîrâtta Hacı Bektaş rüşdiye mektebi muallim-i Hacı Ali Efendinin vukû' vefatına mebni hizmet-i mezkûreye vekaleten Ali Nihayi Efendi tâyin kılınmış ise de dolmadan vekaleten ifâsı mümkün olamayacağından müstaid bir muallimin tâyin ve âzâmı beyân ve işâr olunur. Konya vilâyeti dâhilinde kadınhanı rüşdiye mektebi muallim-i evveli Yusuf Hayreddin Efendi mahâlî mezkûrun âb ve havasıyla imtizâc edemediğinden dolayı daima rûhsatsız bulunduğundan bahisle Ankara vilâyeti dâhilinde münasip bir mahâlî naklini ve tâyini merbutan takdim kılınan arife ve telgrafnâmesinde istirhâm etmekte olmadığınan mümâileyh mezkûr Hacı Bektaş rüşdiyesi muallim-i evveline nakl ve tâyin münasip görülmüş olmağla ifâ-yı muktezası zımmında mahallesi mualefe emrühavale buyrulması bâbında emrûfermân hazreti menlehül emrindir. Fî 23 Şubat sene 319 [7 Mart 1904]. Mekâtib-i rüşdiye idâresinin derkenârında beyân olunduğu üzere Ankara vilâyeti dâhilinde Hacı Bektaş rüşdiye mektebinin açık olan muallim-i evveline maaş-ı mahsûsuyla Konya vilâyeti dâhilinde kadınhanı rüşdiye mektebi muallim-i evveli olub oranın âb ve havasıyla imtizâc edemediği cihetle Ankara vilâyeti dâhilinde münasip bir mahâlî mahvil memuriyeti merbût arbika telgrafnâmesinde istirhâm etmekde olan Yusuf Efendinin naklen tâyini meclisde tenbib edilmekle irâde-i mezkûre ile muhasebe ve meclis şubesince muamele-i lâzime ifâ ve azimelerle ilan olunduktan sonra mahâlî memuriyet cedidesine serât-ı azimiyle yerine buradan bir muallim tâyin ve âzâm edilinceye değin muallimliğin vazifesi vekâleten bir menasibe ifâ ettirilerek tedrisâtın sekineden vefaya edilmesinin Konya ve Hacı Bektaş kazasına muvasalatında icrâ-yı tahlifi lüzûmunun da Ankara maârif müdüriyetlerine emrû işâr buyrulması bâbında emrûfermân hazreti menlehül emrindir. Fî 1 Rebiülahir sene 322 [15 Haziran 1904] ve Fî 2 Haziran sene 320 [15 Haziran 1904].

İdârece muamele-i kaydiyesi ifâ olunmağla muhâsebeye verilmek üzere meclis şubesine tevdi' olundu. Fî 10 Haziran sene 320 [23 Haziran 1904].

Ber mucib buyrudu-ı âlî-i karar bu kere icrâ kılınan tenbikâta muvaffak bulunan

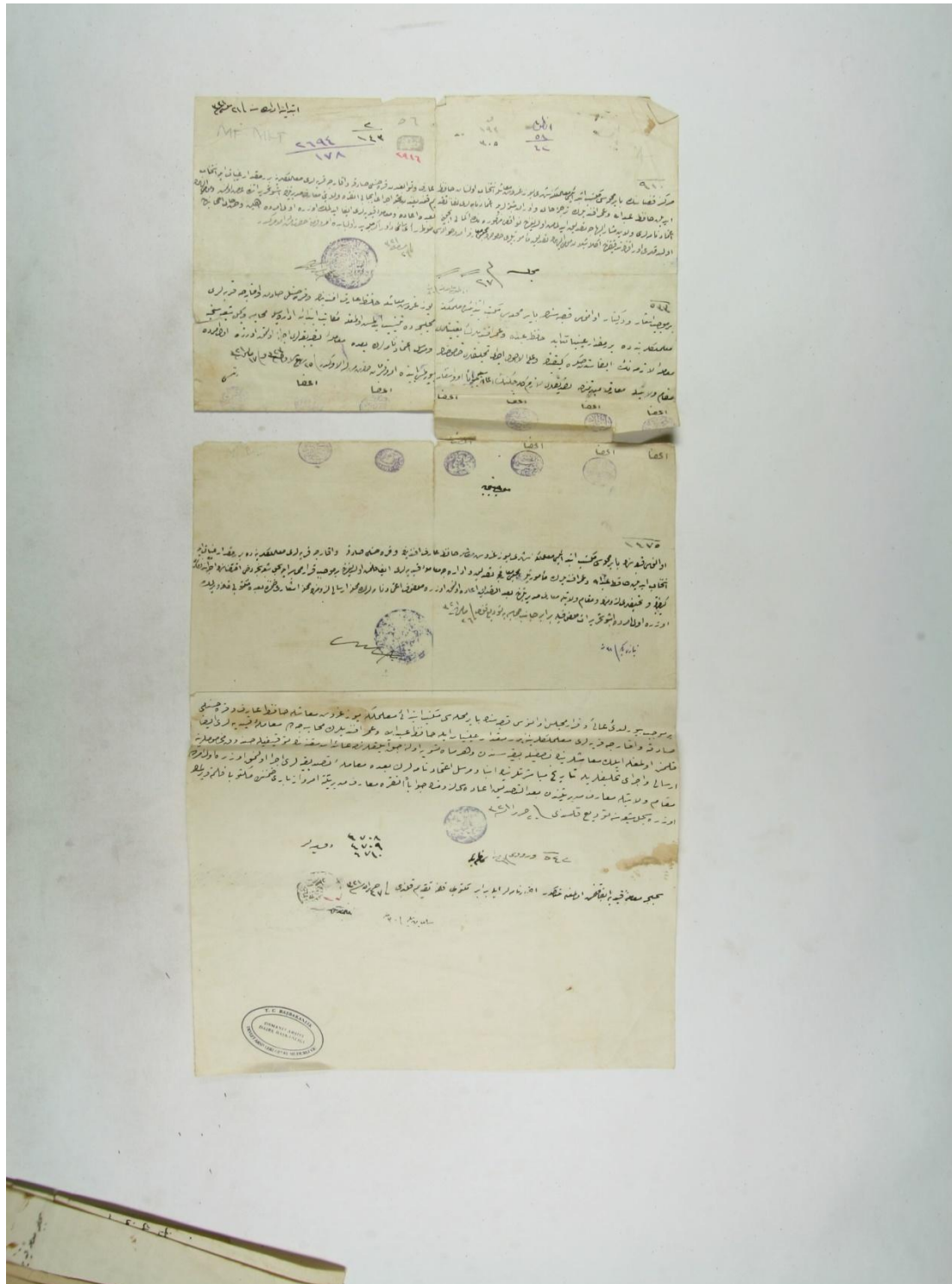
---

<sup>367</sup> BOA, MF. MKT, 793/20.



mekteb-i mezkûr muallim-i evveline mahsûs dört yüz guruş maaşla mümâileyh muhâsebeden muamele-i kaydiyesi tesviye kılınmış olmağla her mah maaşından âliye al-el-usûl tevfiikân icrâsıyla sanduk mahsûsuna irsâl ve işe mubâşereti tarihinin işârı lüzûmunun Ankara ve mümâileyh tâleb vâkıana binaen nakl olunduğundan her cerah îtâ olunmayacak mahâlli memuriyetine tesri' âzâmı ile tarih-i infikâk işârı lüzûmunun Konya vilâyetleri maârif müdürîyetlerine emrû ezbârı zımmında mektûbu kalemine tevdi' kılındı. Fî 28 Haziran sene 320 [11 Temmuz 1904] Vürûdu Fî 5 Temmuz sene 320 [18 Temmuz 1904].

**Ek-94. Avanos Kazasının Bayır Mahallesi İbtidâî Muallimliği İle Akarca Karyelerine Muallim Tayin Edilmesi Hakkındaki Belge<sup>368</sup>**



**Ek-95. Avanos Kazasının Bayır Mahallesi İbtidâî Muallimliği İle Akarca Karyelerine Muallim Tâyin Edilmesi Hakkındaki Belgenin Transripsiyonu<sup>369</sup>**

İbtidâîye idâresine Fî 21 Nisan sene 321 [4 Mayıs 1905]

Merkez kazasının bayır mahallesi mekteb ibtidâîsi muallimine şehri yüz guruş maaşla intihâb olunan Hafız Arif ve tevâbından Karahanlı Sadık Akarce karyeleri muallimlerine bir mikdar ayniyat ile intihâb edilmiş Hafız Abdullah ve Ömer Efendilerin tercüme-i hâl ve evrâk-ı mebzulleriyle nâmeleri leffen takdim kılındığından bahisle icrâ-yı icâbı Ankara vilâyeti maârif müdüriyetinin işbu tahrirâtında arz olunmuş ve mümâileyhin itimâdnâmeleri vilâyet-i müşârünileyhaca tasdik edilmemiş olduğuna tevakımı memurenin ikmali için bâde îade ve muamele ve kaydiyeleri ifâ edilmek üzere evvel-i âhirde ehlâlin ve hüsn-ü hat hâl-i eshâbına oldukları evrâkının tedkiine anlaşılan mümâileyhin tasdik-i memuriyetleri hususunun meclis-i maârifte emrû havalesi menû-ı re-yi sâmi-i dâverî keremleridir. Olbâbda emrûfermân hazreti menlehül emrindir. 29 Nisan sene321 [12 Mayıs 1905].

Ber mucib ve derkenâr Avanos kazasının bayır mahallesi mekteb-i ibtidâîsi muallimliğine yüz guruş maaşla Hafız Arif Efendinin ve Karahanlı Sadık Akarca karyeleri muallimlerine de birer mikdar ayniyat ile Hafız Abdullah ve Ömer Efendilerin tâyinleri mahâlliyyede tenbib edilmiş olmağla mekâtib-i ibtidâîye idâresiyle muhâsebe vekil şubesinde muâmele-i lâzimenin ifâsından sonra keyfiyetin vail alelusûl icrâ-yı tahlikleri husûsunun ve mersul itimatnâmeleri bâ'de muâmele-i tasdikaları icrâ olunmak üzere evvel-i emirde makam vilâyetiyle maârif müdüriyetinin tasdikleri lazım geleceğini îade-i cevaben emrû işâr buyrulması bâbında emrûfermân hazreti menlehül emrindir. Fî 25 Rebiülevvel sene 323 [30 Mayıs 1905].

Avanos kazasının bayır mahallesi mekteb-i ibtidâî muallimliğine şehri yüz guruş maaşla Hafız Arif Efendinin ve Karahanlı Sadık ve Akarce karyeleri muallimliğine de birer mikdar ayniyatın intihâb edilmiş Hafız Abdullah ve Ömer Efendilerin memuriyetleri meclis-i maârifince tasdik ve idârece muâmele kaydiyeleri ifâ kılınmış olduğuna ber mucib karar muhâsebe ile meclis-i şubesinde dahi iktizâsının icrâsından sonra keyfiyetin tehliflerin lüzumunun ve makamı vilâyetle maârif müdüriyetine bâde't-tasdik îade olunmak üzere melzuf itimadnâmeleri mahâlline irsâl lüzûmunun mahâlline işârı zımmında bâ'de mektubu kalemine verilmek üzere evvel-i emirde

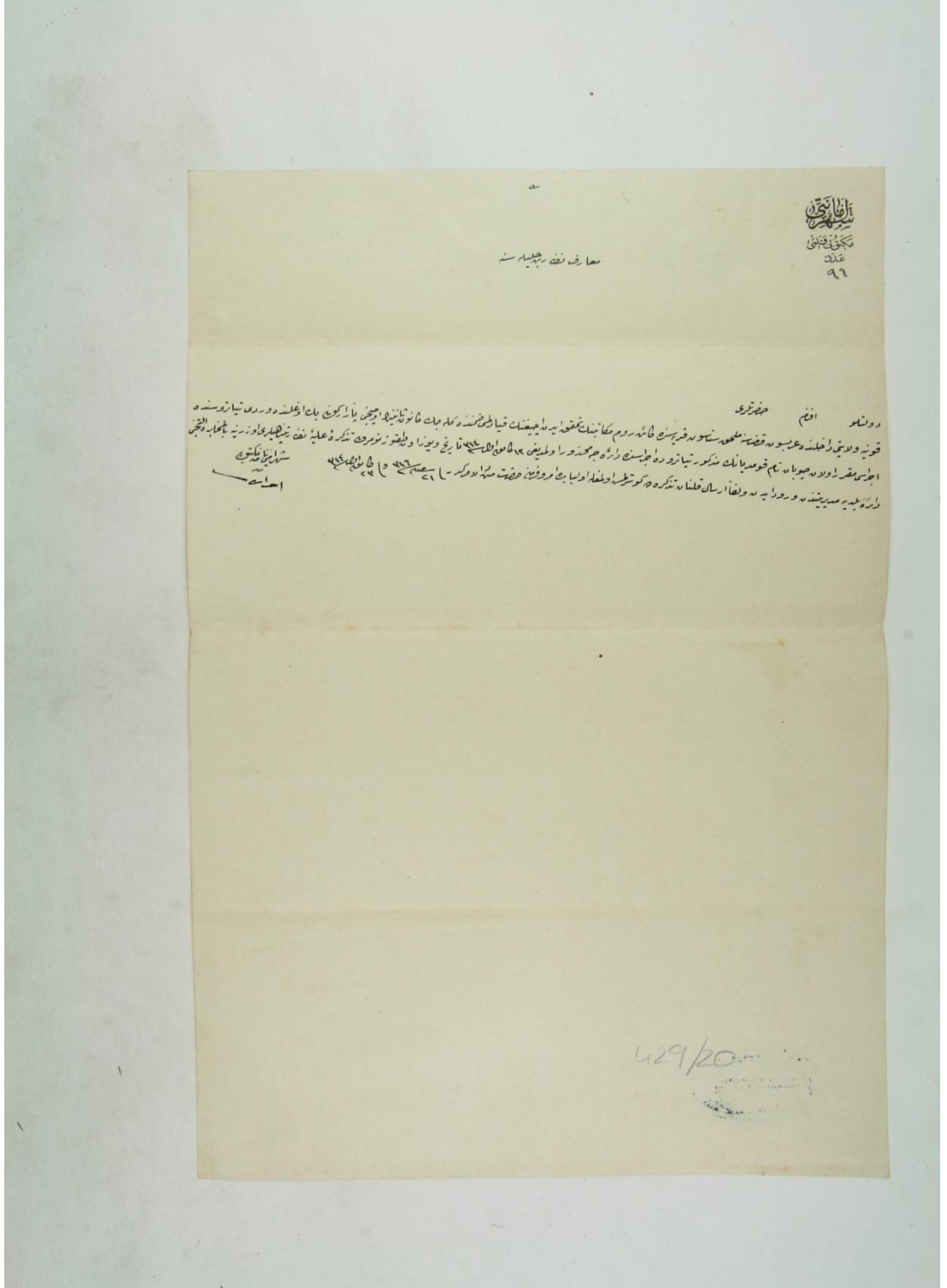
<sup>369</sup> BOA, MF. MKT, 871/4.

işbu tahrirât-ı melgufileleriyle beraber cânib-i muhâsebeye tevdi' kılınır. Fî 26 Mayıs sene 321 [8 Haziran 1905]

Ber mucip buyrulduğu âlî-i ve karar meclis-i Avanos kasabasının bayır mahallesi mektebi ibtidâî muallimliğine yüz guruş maaşla Hafız Arif ve Karahanlı Sadıka ve Akarca muallimliklerine birer mikdar ayniyat ile Hafız Abdullah ve Ömer Efendilerin muhâsebede muâmele-i kaydiyeleri ifâ kılınmış olmağla ilk maaşlarının nasfiyla bekâsından ve her mah tesviye olunacak aylıklarının âidât-ı makinesinin tevfiğiyle sanduk mahsûslarına irsâli ve icrâ-yı tebliğleriyle tarih-i mübâşeratlarının ebnâ ve mürsel itimadnâmelerin bâde'l-muâmele-i tasdikaları icrâ olunmak üzere evvel-i emirde makam-ı vilâyetle maârif müdüriyetlerinden bâde't-tâsdik iâdesi lüzumunun cevaben Ankara maârif müdüriyetine emirdâtı bari zımmında mektub-u kalem-i verilmek üzere meclis şubesince tevri' kılındı. Fî 20 Haziran sene 321 [3 Temmuz 1905].

Muamele-i kaydiye ifa kılınmış olmağla mezkur ahidnameler ile beraber mektub-u kalemi takdim kılındı Fi 7 Haziran sene 321 [20 Haziran 1905].

**Ek-96. Sinason Karyesinde Rum Mekteplerinin Açığının Kapatılması İçin Tiyatro Tertip Edilmesi Hakkındaki Belge<sup>370</sup>**



<sup>370</sup> BOA, MF. MKT, 429/20.

**Ek-97. Sinason Karyesinde Rum Mekteplerinin Açığının Kapatılması İçin Tiyatro Tertip Edilmesi Hakkındaki Belgenin Transkripsiyonu<sup>371</sup>**

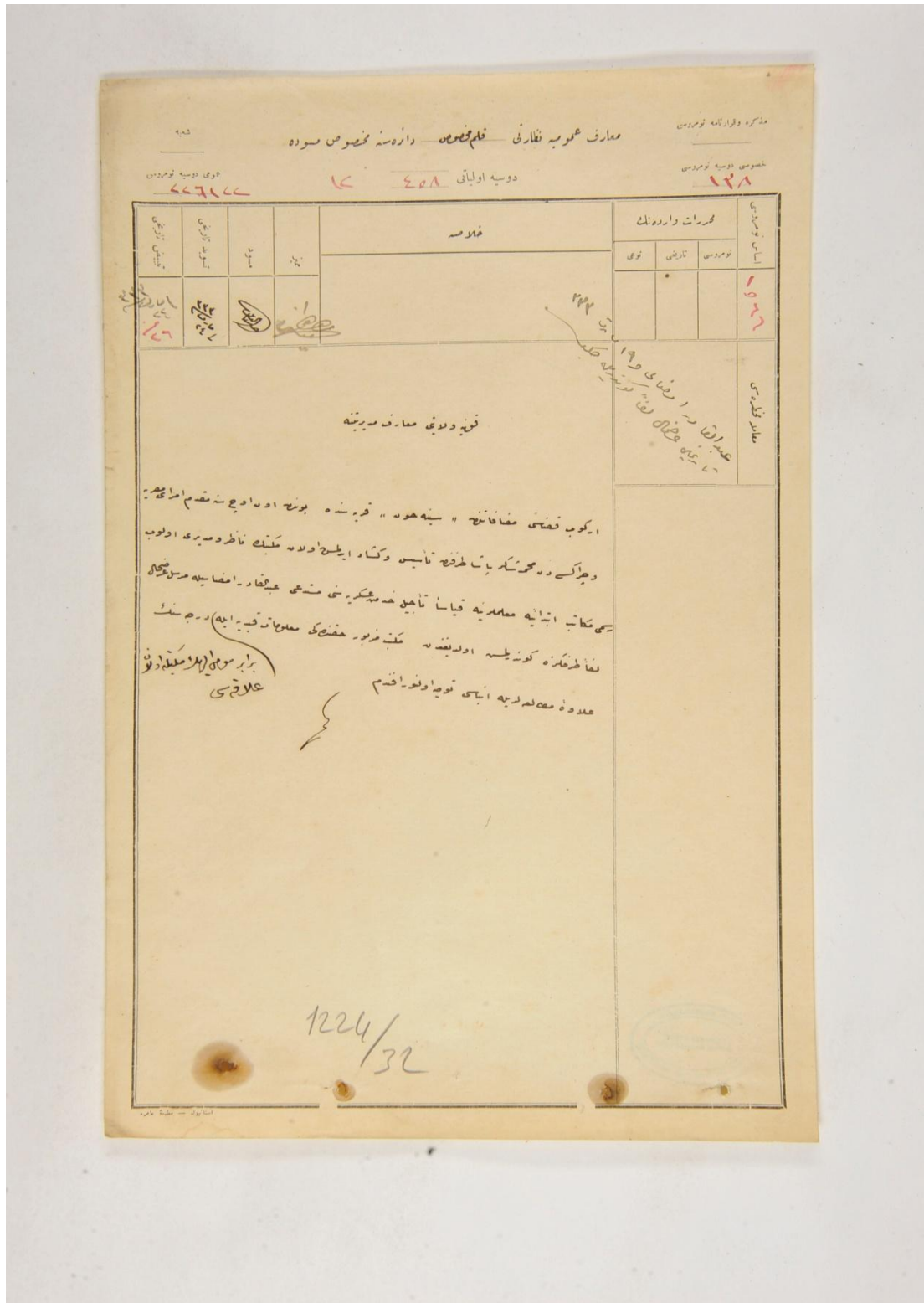
Devletlü efendim hazretleri

Konya vilâyeti dâhilinde Arabsun kazasına mülhak Sinason karyesinde kâin Rum mekâtibinin tahkik eden açığının kapadılması zımmında gelecek kânun-i sâninin üçüncü pazar günü Beyoğlu'nda vürûdu tiyatrosunda icrâsı mukarrer olan Çoban kızı nam komdiyanın mezkûr tiyatroda icrâsında dâirece mahzûr olmadığı 12 Kânun-i Evvel sene 314 [24 Aralık 1898] tarihi ve yüz on dokuz numaralı tezkire-i âlîyye-i nezâretpenîhileri üzerine bilmuhabere altıncı dâire-i belediye müdüriyetinden vürûd eden ve leffen irsâl kılınan tezkirede gösterilmiş olmağla olbâbda emrû fermân hazreti menlehül emrindir. Fî 21 Şaban sene 316 [4 Ocak 1899] ve Fî 23 Kânunuevvel sene 314 [4 ocak 1899], Şehr emânetine , mektubu.

---

<sup>371</sup> BOA, MF. MKT,429/20.

Ek-98. Sinason İbtidâi Mektebi Muallimlerinin Askerliklerinin Te'cil Ettirilmesi Hakkındaki Belge<sup>372</sup>



<sup>372</sup> BOA, MF. MKT, 1229/32.



**Ek-99. Sinason İbtidâî Mektebi Muallimlerinin Askerliklerinin Te'cil Ettirilmesi Hakkındaki Belgenin Transkripsiyonu<sup>373</sup>**

Konya vilâyeti maârif müdüriyetine,

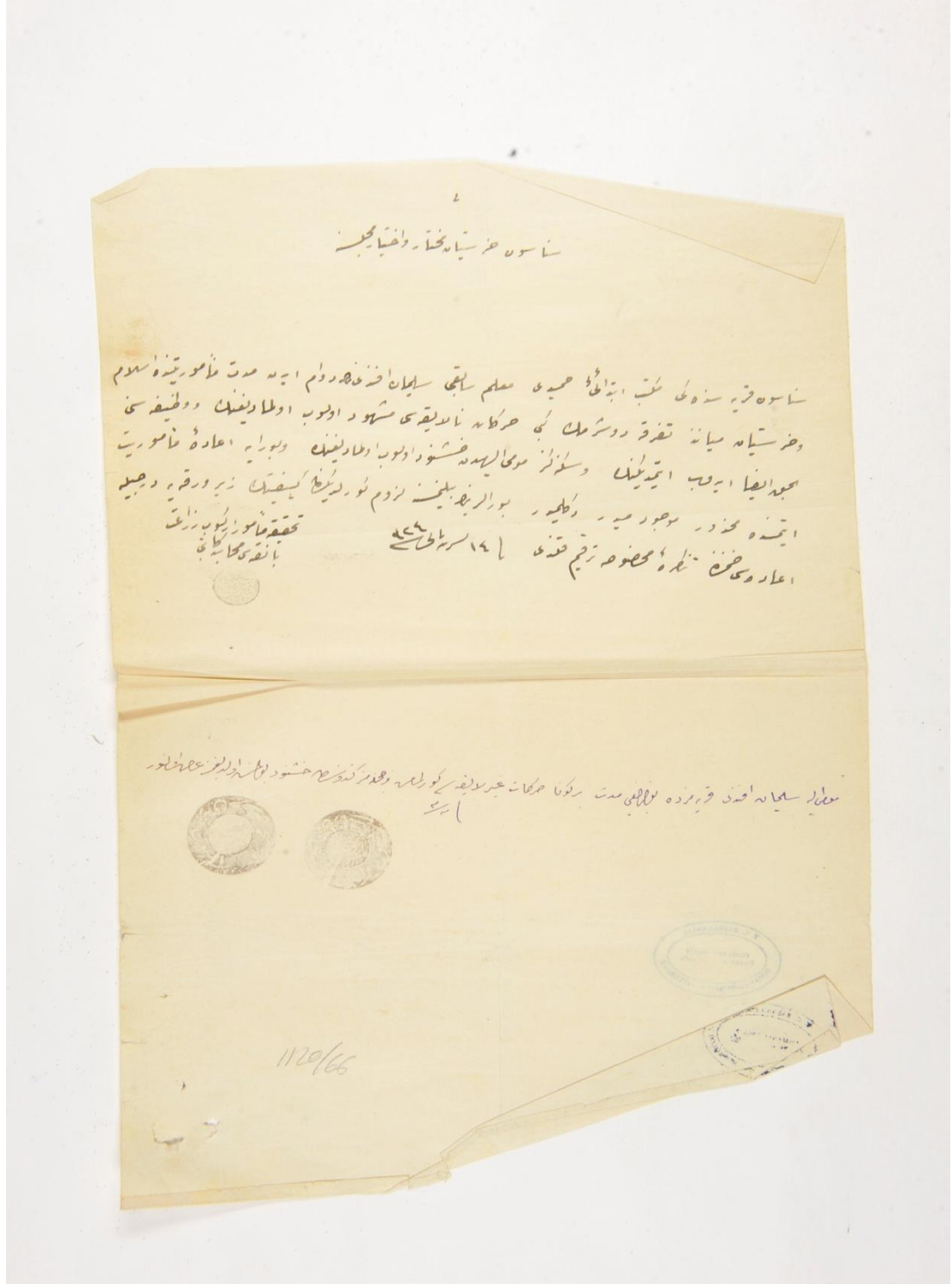
Ürgüp kazası mukafatnâme Sinason karyesinde bu sene on üç sene mukaddem imrâyı masriye ve çerakesden Mehmet Şakir Paşa tarafından te'sis ve küşâd edilmiş olan mektebin nazır ve müdürü olub resmi mekâtib-i ibtidâîye muallimlerine kayden te'cil hizmet-i askeriyesini müstedi Abdulkadir imzasıyla mürsel-i arzuhâl leffen tarafından gönderilmiş olduğundan mekteb-i mezbur hakkındaki malumat-ı kaydiye ile beraber mümâileyh mekteble olan alakası derecesinin ilâve-i mütalialarıyla ebnâsı tevciye olunur efendim.

Abdulkadir imzası ve 19 Mart sene 322 [1 Nisan 1906] tarihli arzuhâl leffen gönderileceğine.

---

<sup>373</sup> BOA, MF. MKT, 1229/32.

**Ek-100. Sinason İbtidâî Muallimi Olan Süleyman Efendi'nin Ahlaksızlığı İle İslam ve Hıristiyan Cemaati Arasında İkilik Çıkarması Hakkındaki Belge<sup>374</sup>**



<sup>374</sup> BOA, MF.MKT,1120/66.

**Ek-101. Sinason İbtidâî Muallimi Olan Süleyman Efendinin Ahlaksızlığı İle İslam ve Hıristiyan Cemaati Arasında İkilik Çıkarması Hakkındaki Belgenin Transkripsiyonu<sup>375</sup>**

Sinason hıristiyan muhtarı ve ihtiyar meclisi

Sinason karyesindeki mekteb-i ibtidâî hamidi muallim-i Sabıkı Süleyman Efendinin devam eden müddet-i memuriyetinde İslam ve Hristiyan meyanına tefrika düşürmek gibi hareket nalayıkasıyla meşhur olub olmadığını vazifesini açık ifâ edip etmediğinin ve sekinesiz mümâileyhden hoşnud olub olmadığını ve buraya iâde-i memuriyet etmesinde mahzur mevcudu mudur değil midir buralarının bilinmesine lüzum görüldüğünün keyfiyetin zir varakaya derciyle iâdesi zımmında tezkire-i mahsûsa terkîm kılındı. Fî 14 Teşrinisani sene 324 [27 Kasım 1908].

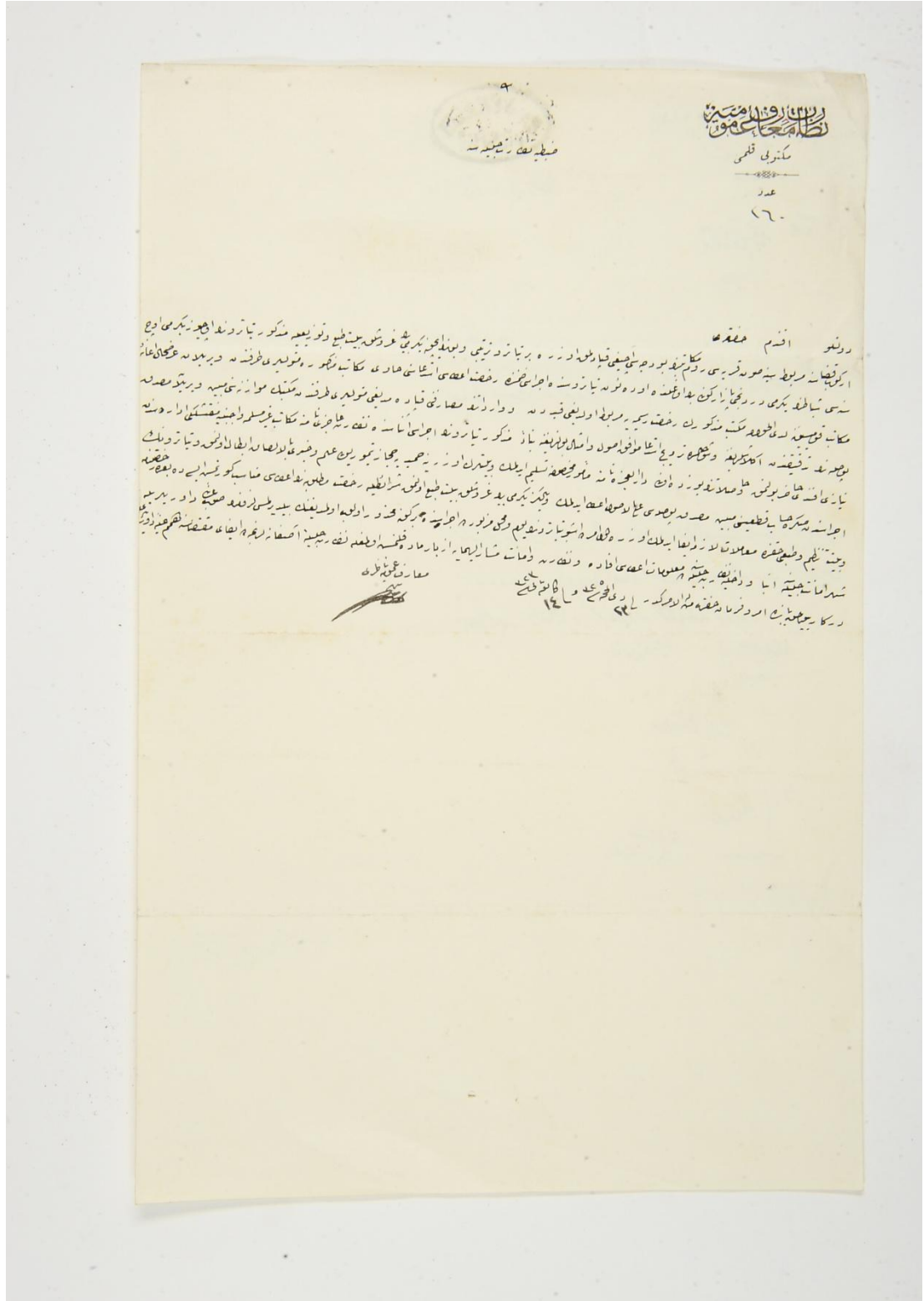
Tahkika memur Ürgüp ziraat bankası muhasebe kâtibi.

Mümâileyh Süleyman Efendi karyemizde bulunduğu müddet bir güne harekât gâyr-i lifâsı görülmüş ve mahallemiz kendisinden hoşnud bulunmuş olduğumuz arz olunur.

---

<sup>375</sup> BOA, MF. MKT, 1120/66.

**Ek-102. Sinason'da Rum Mektebinin Açığının Kapatılması İçin Tertip Edilecek Tiyatro Biletlerinin Üzerine Hamidiye-Hicaz Demir Yolu Yazılması Hakkındaki Belge<sup>376</sup>**



<sup>376</sup> BOA, MF.MKT, 23/167.

**Ek-103. Sinason'da Rum Mektebinin Açığının Kapatılması İçin Tertip Edilecek Tiyatro Biletlerinin Üzerine Hamidiye-Hicaz Demir Yolu Yazılması Hakkındaki Belgenin Transkripsiyonu<sup>377</sup>**

Zabtiye nezâreti celilesine

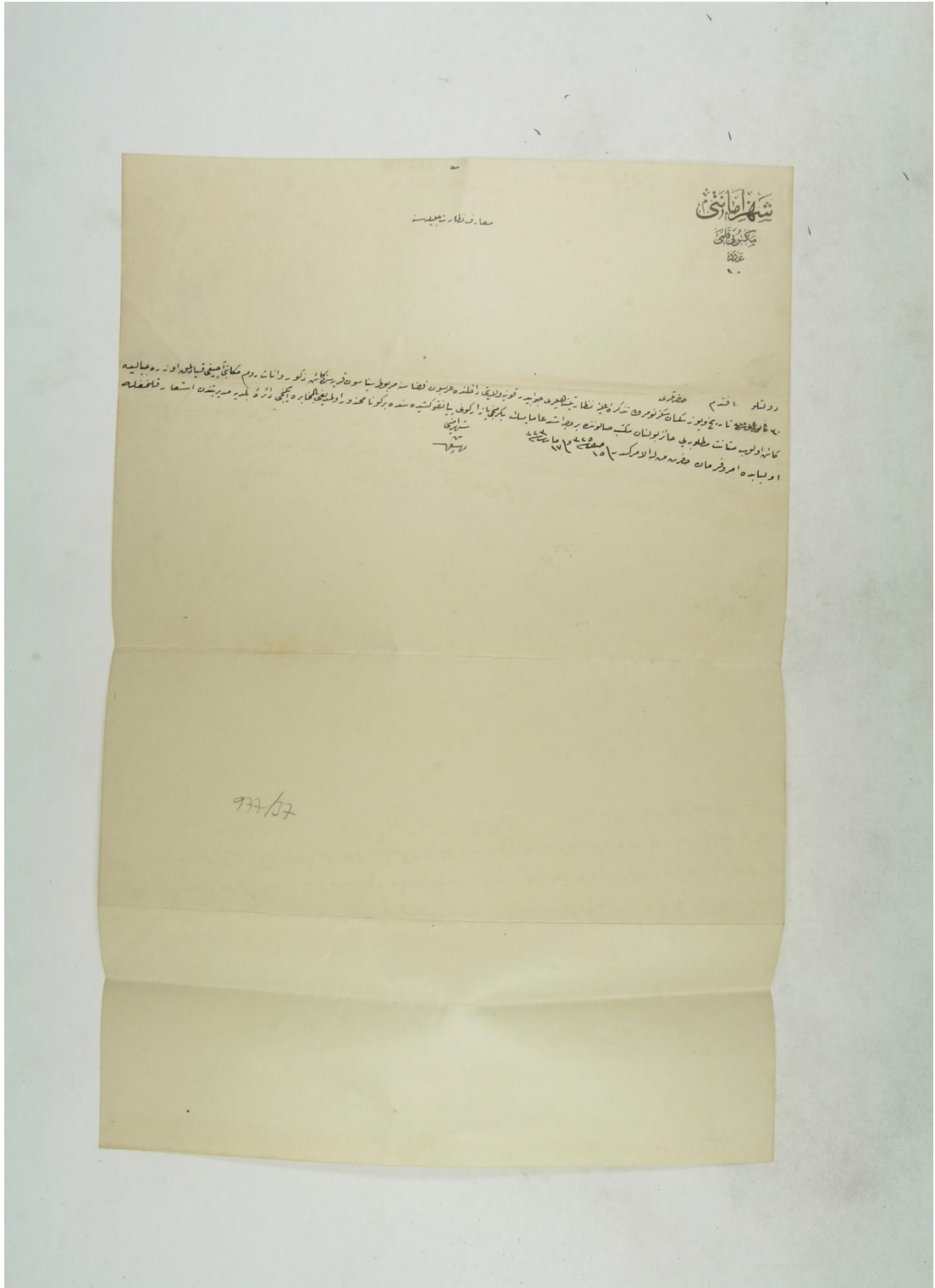
Devletlü efendim hazretleri

Ürgüp kazasına merbût Sinason karyesi Rum mekatibinin bodacası açığı kapadılmak üzere bir tiyatro tertibi ve bunun için yirmi bin guruşluk bilet tab' ve tevziyle mezkûr tiyatronun üç yüz yirmi üç senesi şubatın yirmi dördüncü pazar günü Beyoğlu'nda Odeon tiyatrosunda icrası zımmında ruhsat-ı itâsı istid'âsını hâvî mekâtib-i mezkûreye mütevellileri tarafından verilen arzuhâl iâne-i mekâtib-i komisyonu lede'l-husus mekteb-i mezkûrun ruhsat-ı resmiye-i merbût olduğu kayden ve varidâtın masârifâtı kapadamadığı mütevellileri tarafından mektebin müvâzenesi mubin verilen masdûk pusulasının tetkikinden anlaşıldığına ve şu halde terdi' istid'â muvaffak-ı usûl ve emsâl bulunduğuna binaen mezkur tiyatrunun icrası esnasında nezâreti acizi namına mekâtib-i gayr-i müslime ve ecnebiye müfettişliği iradesinden Niyazi Efendi hazır bulunmak ve hasılatının yüzde onu Darü'l-acize namına memuru mahsusa teslim edilmek ve biletlerin üzerine Hamidiye-Hicaz temur yolu ilmuhaberi bala lisan olunmak ve tiyatronun icrasından sonra hesab-ı katisi mubin masdûk pusulası alelusul itâ edilmek ve yalnız yirmi bin guruşluk bilet tab' olunmak şeraitiyle ruhsat-ı matlubenin itâsı münasib görünmüş ise de bazı ruhsatnâme ve bilet tanzim ve tab' muamelât-ı lâzime ifâ edilmek üzere evvel-i emirde işbu tiyatronun yevm ve mahalli mezbûrda icrasında bir gün mahzur olub olmadığının bildirilmesi lüzumunun savb-ı âli-i dâverileriyle şehir emânet-i celile-i ebnâ ve dahiliye nezâret-i celilesinde malumat-ı itâsı ifade ve nezâret ve emanet müşârünileyhaya ez bâr madde kılınmış olmağla nezâret-i celile-i asafânelerince de ifâ-yı muktezâsına himem-i âliyye dâverilerine derkâr buyrulmak bâbında emrû fermân hazreti menlehül emrindir. Fi 23 Zilhicce sene 325[28 Aralık 1907] ve Fi 14 Kânuni sani sene 323 [27 Ocak 1908] Maarif-i umumiye nazırı.

---

<sup>377</sup> BOA, MF.MKT, 23/167.

Ek-104. Sinason Karyesinde Mektep Açığı Kapatılması Hakkındaki Belge<sup>378</sup>



<sup>378</sup> BOA, MF.MKT, 977/37.

**Ek-105. Sinason Karyesinde Mektep Açığı Kapatılması Hakkındaki Belgenin  
Transkripsiyonu<sup>379</sup>**

Maârif nezâreti celilesine

Devletlü efendim hazretleri

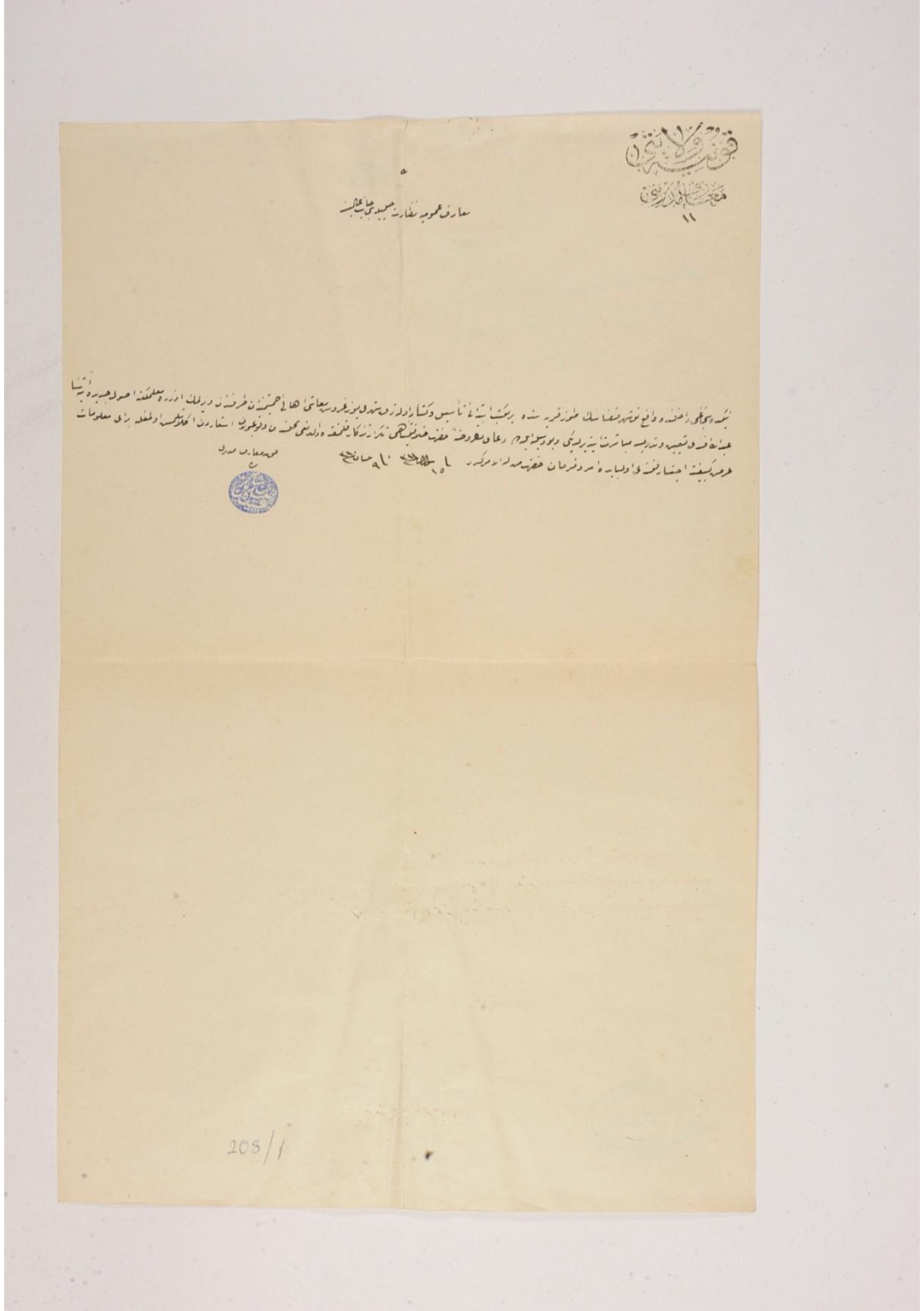
20 Kanûn-i sani sene 322 [2 Şubat 1907] tarihi ve 188 numaralı tezkire-i âliye-i nezâret penâhileri cevabıdır. Konya vilâyeti dahilinde Arabsun kazasına merbût Sinason karyesinde kain zekur ve inas Rum mektepleri açığı kapadılmak üzere Cebeli'de kain olub metânet-i matlûbeyi haiz bulunan mekteb salonunda beruce istid'ayı mayısın yirminci pazar günü piyango keşidesinde bir güna mahzur olmadığı bilmuhabere ikinci daire belediye müdüründen işâr kılınmağla olbâbda emrüfermân hazret-i menlehül emrindir. Fi safer 15 sene 325 [30 Mart 1907] ve Fi 17 Mart sene 323 [30 Mart 1907] şehremini.

---

<sup>379</sup> BOA, MF.MKT, 977/37.



**Ek-106. Nevşehir Kazasının Tuz Karyesinde Bir İbtidâî Mektebi Tesis Etme Hakkındaki Belge<sup>380</sup>**



<sup>380</sup> BOA, MF. MKT,208/1.

**Ek-107. Nevşehir Kazasının Tuz Karyesinde Bir İbtidâî Mektebi Tesis Etme Hakkındaki Belgenin Transkripsiyonu<sup>381</sup>**

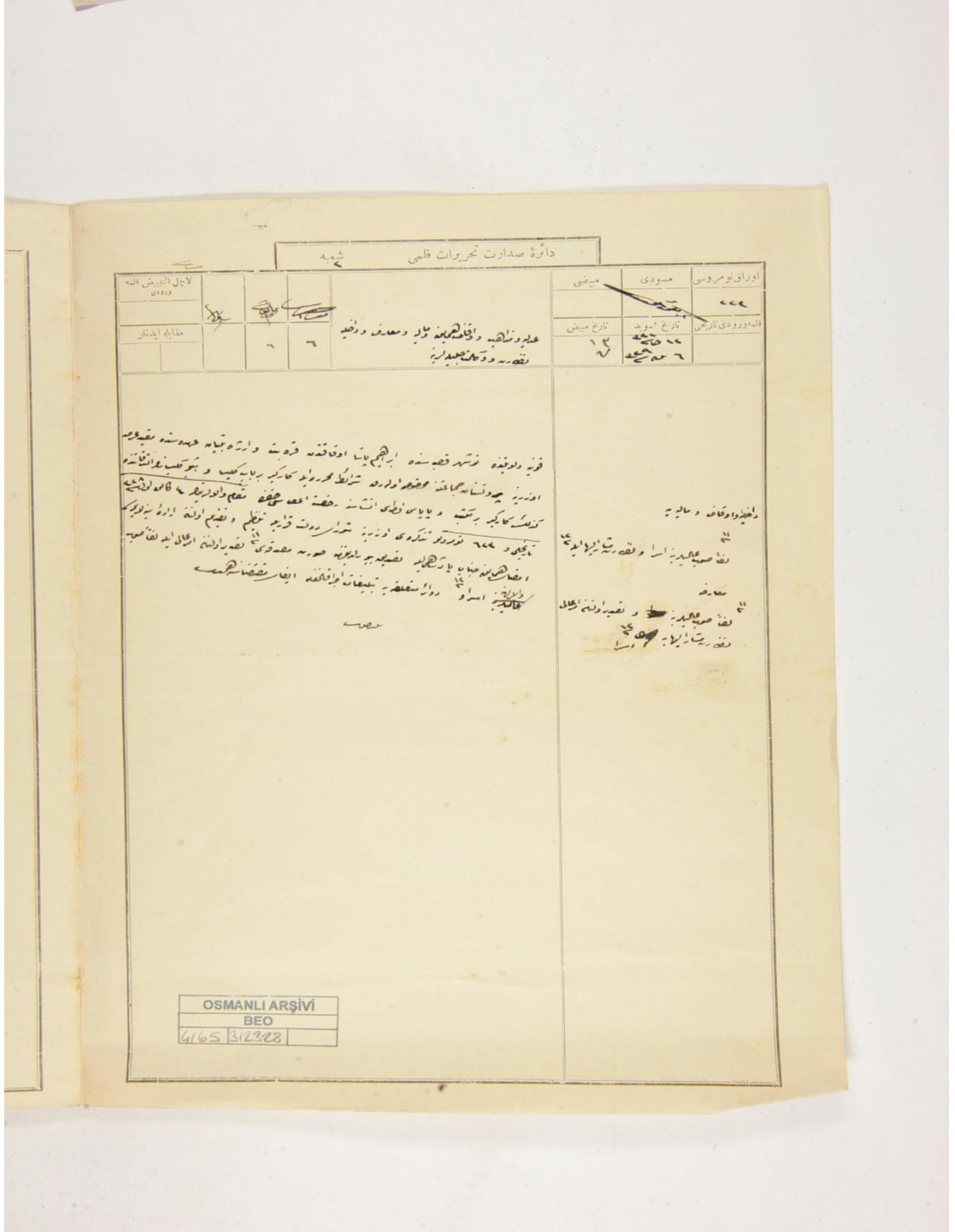
Maârif-i umûmiye nezâret-i celilesi âlîsine

Niğde sancağı dâhilinde vâkî' Nevşehir kazasının Tuz karyesinde bir mekteb-i ibtidâî te'sis ve küşâd olunarak ve şehri yüz guruş maaşu ahâli-i cemiyetten tarafından verilmek üzere muallimliğine usûl-i cedideye inşâ Abdullah Efendi tâyin ve tedris-i mübâşeret ettirildiği ve bu vesile ile de duâ-yı marûzen hazreti hilafetpenâhi tekrar tezkâr kılınmakta olduğu mahâllinden vukû'bulan işârdan anlaşılması olmağla berây-ı mâlûmat arz-ı keyfiyete ictâr kılındı olbâbda emrû fermân hazret-i menlehül emrindir. Fî 15 Şevval sene 311 [21 Nisan 1894] ve Fî 9 Nisan sene 310 [21 Nisan 1894]. Konya maârif müdürü.

---

<sup>381</sup> BOA, MF.MKT, 208/1.

**Ek-108. Nevşehir Kasabasında İbrahim Paşa Vakıf Yöneticilerinden Karabet Erjahtebyan Sorumluluğunda Bir Kilise İnşâ Edilmesi ve Buna Bağlı Mektep ve Papaz Odası İçin Rûhsat Verilmesi Hakkındaki Belge<sup>382</sup>**



<sup>382</sup> BOA, BEO, 4165/312328.

**Ek-109. Nevşehir Kasabasında İbrahim Paşa Vakıf Yöneticilerinden Karabet Erjahtebyan Sorumluluğunda Bir Kilise İnşâ Edilmesi ve Buna Bağlı Mektep ve Papaz Odası İçin Ruhsât Verilmesi Hakkındaki Belgenin Transkripsiyonu<sup>383</sup>**

Âliye ve mezâhip ve evkâf-ı hümâyun ve mâliye ve maârif ve dâhiliye nezâreti vekâleti celilesine

Konya vilâyetinde Nevşehir kasabasında İbrahim Paşa evkâfından Karabet Erjahtebyan uhdesinde mukîd arz üzerine protestan cemaatine mahsus olarak şerâit muharrer ile kârgir bir bâb-ı kilise ve iş bu kilisenin inşâatında kezâlik kârgir bir mekteb ve papaz odası inşâsına rûhsat-ı îtâsı hakkında makâm-ı vâlalarının 4 Kânun-i evvel sene 328 [17 Aralık 1912] tarihli 623 numaralı tezkiresi üzerine şûrâ-yı devlet kararıyla tanzim ve takdim olunan idâresine imzası hümâyun cenâb-ı penâhîyle tasdik buyrulduğuna sûret-i masdukası takdirâtının emrû âlî ile leffen savb-ı vâlalarına isrâr-ı devâir-i müteallikaya tebligat icrâ kılınmağla ifâsı

Dâhiliye ve evkâf ve mâliye

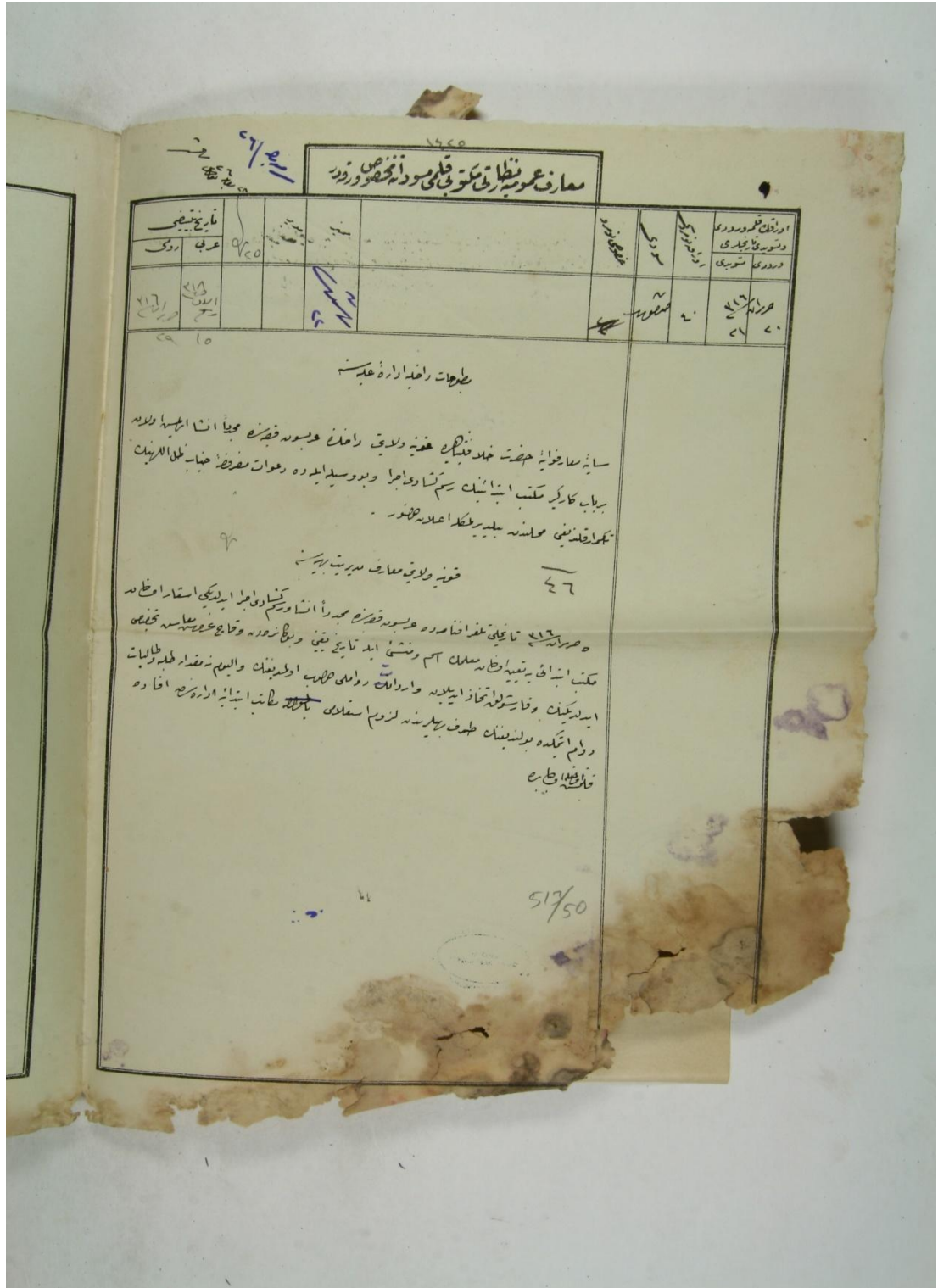
Leffen savb-ı âlîlerine isra nezâret-i müşârünileyh ile maârif

Leffen savb-ı âlîlerine ve takdir olunan emr-i âlî nezâreti müşârünileyhaya

---

<sup>383</sup> BOA, BEO, 4165/312328.

Ek-110. Arapsun Kazasında Önceden İnşâ Edilen İbtidâi Mektebinin Resmi Açılışı Hakkındaki Belge<sup>384</sup>



<sup>384</sup> BOA, MF. MKT, 513/50.

**Ek-111. Arapsun Kazasında Önceden İnşâ Edilen İbtidâî Mektebinin Resmi Açılışı Hakkındaki Belgenin Transkripsiyonu<sup>385</sup>**

Matbuât-ı dâhiliye dâire-i âlîyesine

Sâye-i maârif vâye-i hazreti hilafetpehilere Konya vilâyeti dâhilinde Arapsun kazasında müceddeden inşâ edilmiş olan bir bâb-ı kârgir mekteb-i ibtidâînin resmi küşâdı icrâ ve bu vesile ile de davâtı marûzan cenâb-ı zillullahının tekrar kılındığı mahâllinden bildirilmekle ilan olunur. 26

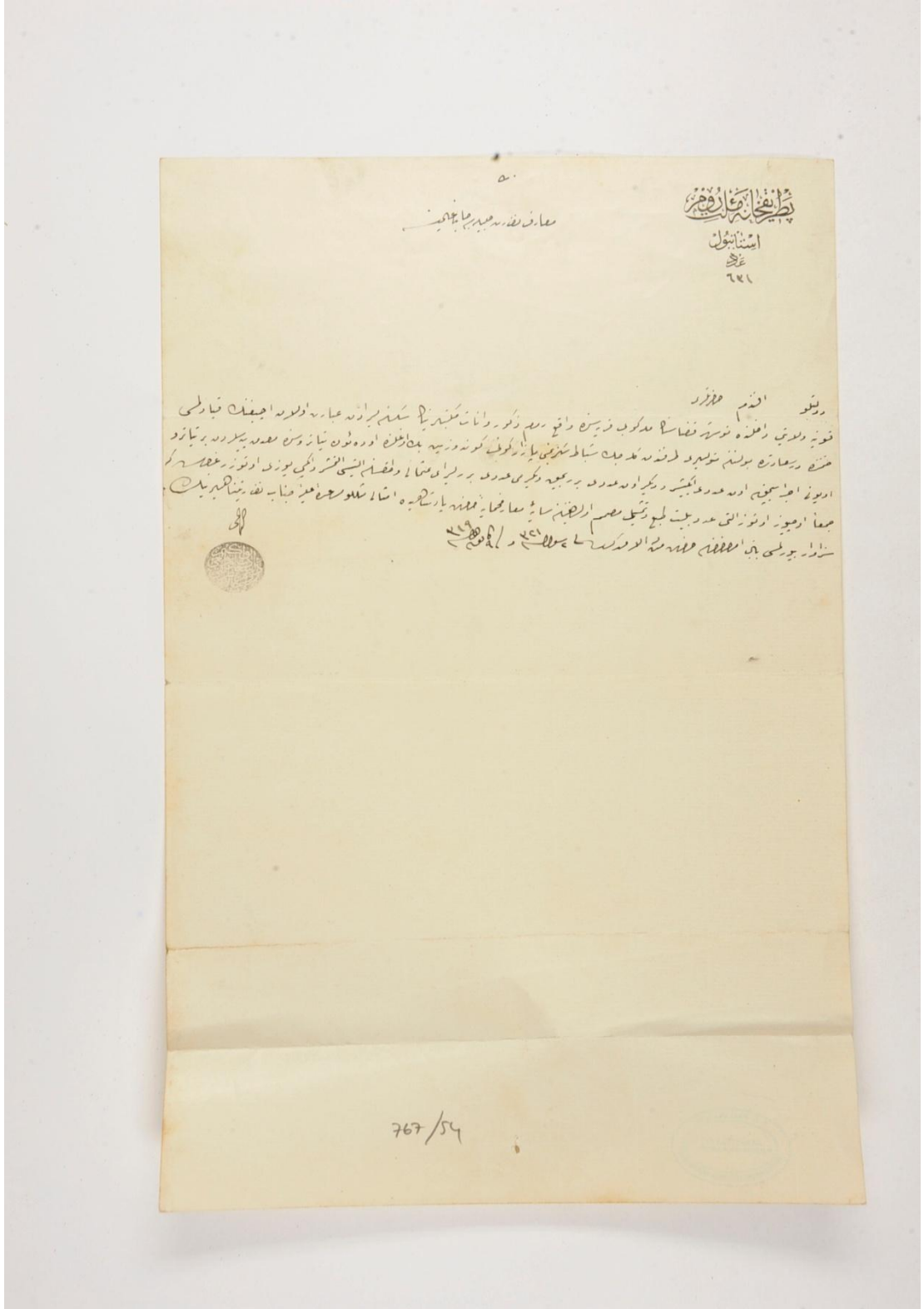
Konya vilâyet-i maârif müdüriyeti bahiyesi

5 Haziran sene 316 [18 Haziran 1900] tarihli telgrafnâmede Arapsun kazasında müceddeden inşâ ve resmi küşâdı icrâ edildiği işâr olunan mekteb-i ibtidâîye tâyin olunan muallimin ismi ve menşei ile tarihi tâyini ve buna nereden ve kaç gurus maaş tahsisi edildiğinin ve karşılık ittihâz edilen vâridâtın devamlı olup olmadığının ve eylevm ne mikdar talep ve talebât-ı devam etmekte bulunduğunun taraf-ı bahislerinden lüzumu istilâmı mekâtib-i ibtidâîye idâresine ifâde kılınmış olmağla olbâbda.

---

<sup>385</sup> BOA, MF. MKT, 513/50.

Ek-112. Melogobi Karesinde Rum Zükur ve İnas Mekteplerinin 80 Paradan İbaret Olan Açıgının Kapatılması Hakkındaki Belge<sup>386</sup>



<sup>386</sup> BOA, MF. MKT, 767/54.



**Ek-113. Melogobi Karesinde Rum Zükur ve İnas Mekteplerinin 80 Paradan İbaret Olan Açığının Kapatılması Hakkındaki Belgenin Transkripsiyonu<sup>387</sup>**

Maârif nezâreti celilesi sâmi-i âlîsine

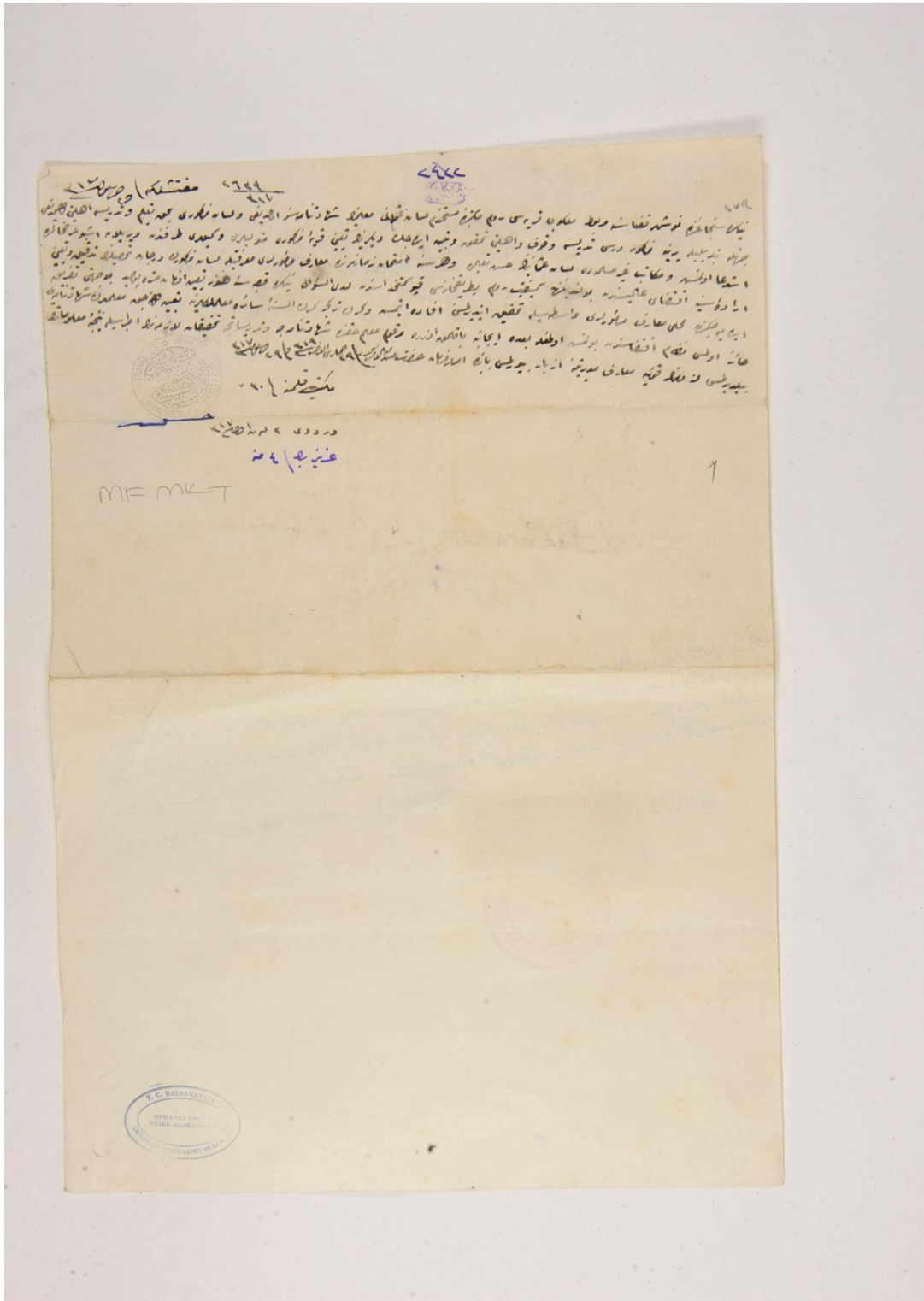
Devletlü efendim hazretleri

Konya vilâyeti dahilinde Nevşehir kazası Melogobi karyesinde vaki Rum zükur ve inas mekteplerinin seksen paradan ibaret olan açığının kapatılması zımmında dersaadette bulunan mütevellileri tarafından gelecek şubatın sekizinci pazar günü gündüzün Beyoğlu'nda Odeon tiyatrosunda masdukiye meslerden bir tiyatro oyunu icrâsı için on adedi ikişer ve diğer on adedi birer buçuk yirmi adedi birer lira Osmanlı ve doksan altısı altmışar ve iki yüz otuz guruş cem'ân üç yüz otuz altı aded bilet tâb' ve temsili müsâhim olduğuna sâye-i maârifvâye-i hazreti padişahide emsâli misillü müsâde-i âlîye-i cenâb-ı nezâret penâhîlerinin sezevâr buyrulması bâb-ı emrûfermân hazreti menlehül emrindir. Fî 2 Şevval sene 321 [22 Aralık 1903] ve Fî Kanun-i evvel sene 319 [22 Aralık 1903].

---

<sup>387</sup> BOA, MF. MKT, 767/54.

Ek-114. Nevşehir Kazasına Bağlı Melogobi Karyesindeki Lisân-ı Osmanî Muallimleri Hakkındaki Belge<sup>388</sup>



<sup>388</sup> BOA, MF. MKT, 589/42.

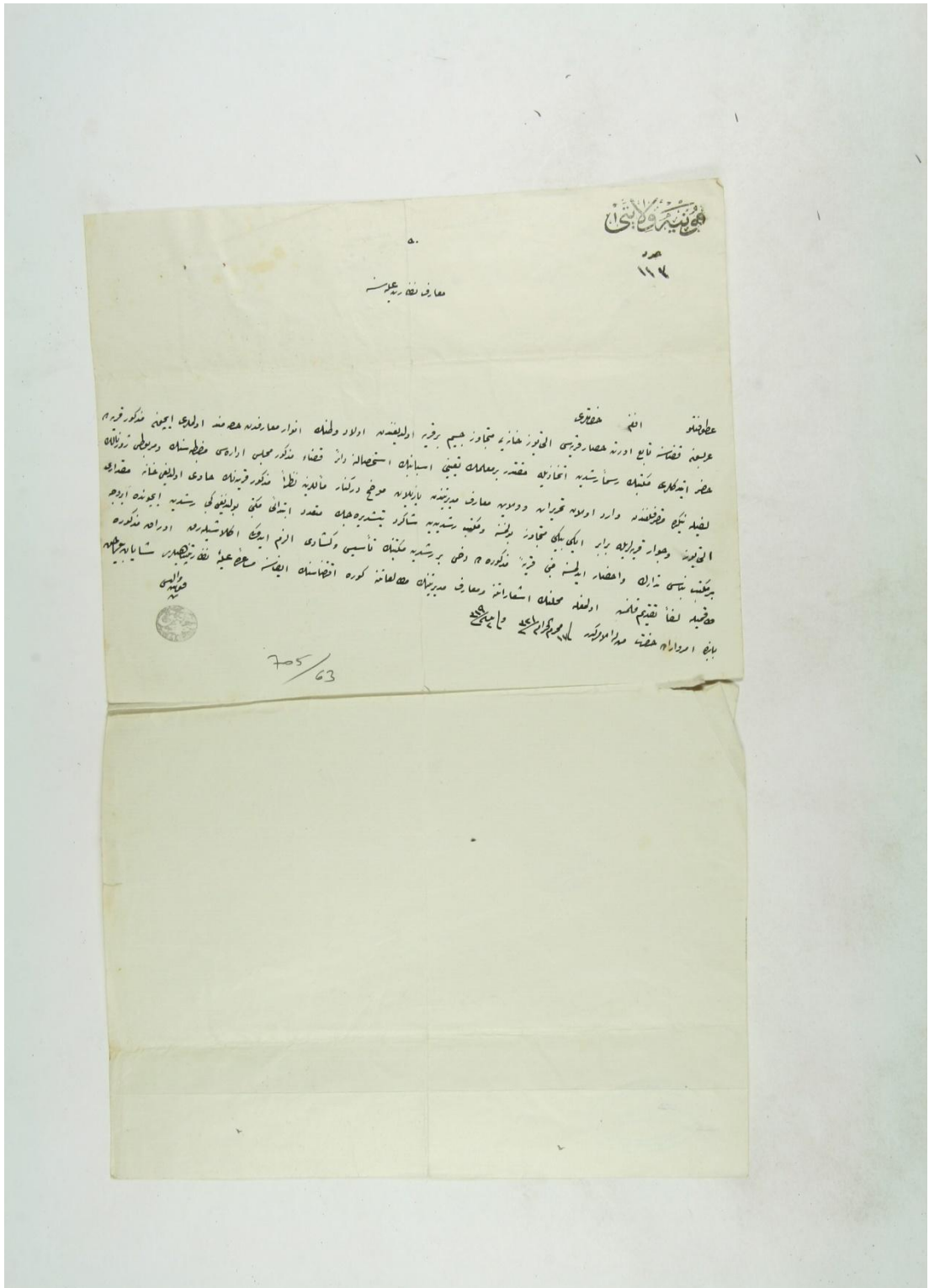
**Ek-115. Nevşehir Kazasına Bağlı Melogobi Karyesindeki Lisân-ı Osmanî Muallimleri Hakkındaki Belgenin Transkripsiyonu<sup>389</sup>**

Niğde sancağında Nevşehir kazasına merbût Melogobi karyesi Rum mektebinde Lisân-ı Osmanî mualliminin şhadetnâmesiz olduğu ve lisân-ı mezkûru çok tâlim ve tedrise ehliyeti olmadığı cihetle tebdiliyle yerine mezkûr dersi tedrise vukuf ve ehliyetli tahkik ve tebit edecek ve yerine tâyin-i karye-i mezkûre mütevellileri vekilleri tarafından verilen işbu arzuhâlde istid'â olunmuş ve mekâtib-i gayr-i müslimede lisân-ı osmanî'nin hüsnü tâlimi ve her sene imtihan zamanlarında maârif mezunları marifetiyle lisân-ı mezkûrun derecât-ı tahsilinin tadkik ve tâyini idâresine iktizâsı âlîsinden bulunduğu kifâyet-i Rum patrikhanesi kapu kethudasından lede-lusûl Niğde kazasına henüz tayin olunan metropolit bu ciheti takdik ettirilmesini ifâde etmiş ve gerek Türkçe gerek lisânı saire muallimlere tâyin olunacak muallimlerin şhadetnâmeleri haiz olması nizâm-ı iktizâsından bulunmuş olmağla bâ'de icâbına bakılmak üzere merkûm muallim hazıra şhadetnâmece ve tedrisâtca tahkikân lazîmenin icrâsıyla netice-i malumâtın bildirilmesi lüzûmunun Konya maârif müdüriyetine ezbâr buyrulması bâbında emrüfermân hazreti menlehül emrindir. Fî 29 Cemaziyelahir sene 1317 [13 Ekim 1901] ve Fî 29 Eylül sene 1317 [12 Ekim 1901]. Mektubu kalemine Fî 20 Eylül sene 1317 [3 Ekim 1901], Vürûdu 3 Teşrini evvel sene 1317 [16 Ekim 1901].

---

<sup>389</sup> BOA, MF. MKT, 589/42.

**Ek-116. Arapsun Kazasına Tâbi' Ortahisar Karyesinde Bir Mektep İnşâ Edilmesine Hakkındaki Belge<sup>390</sup>**



<sup>390</sup> BOA, MF.MKT, 705/63.

**Ek-117. Arapsun Kazasına Tâbi Ortahisar Karyesinde Bir Mektep İnşâ Edilmesine Hakkındaki Belgenin Transkripsiyonu<sup>391</sup>**

Konya vilâyeti maârif nezâreti âlîyesine

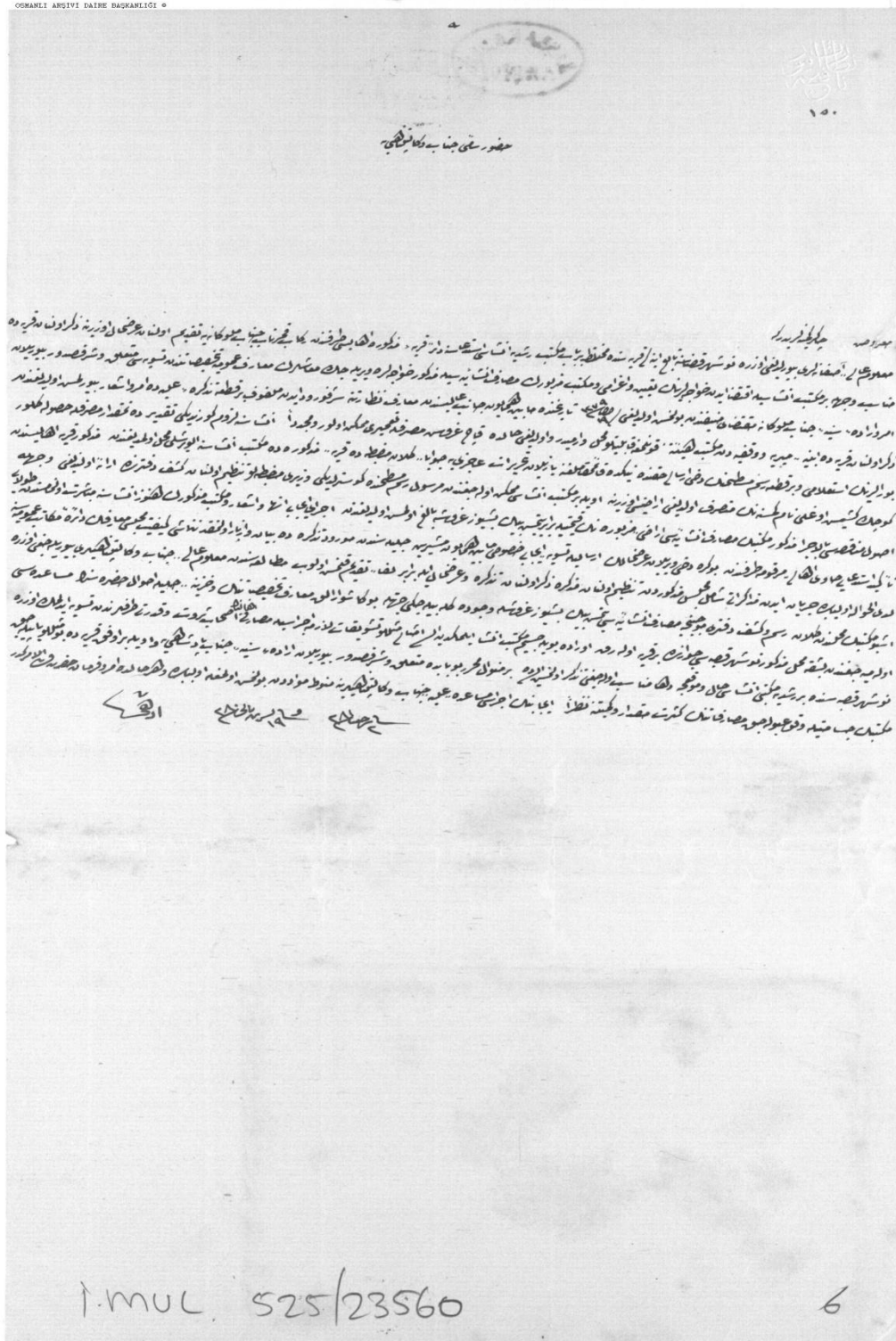
Atufetlü efendim hazretleri

Arabsun kazasına tâbi' Ortahisar karyesi elli- yüz haneyi mütecâviz cisim karye olduğundan evlâd-ı vatanın enver maârifden hissesine olmaları için mezkûr karyede hazır ettikleri mektebin resmen rüşdiye ittihâzıyla muktedir bir muallimin tâyini esbâbının istihsâline dair kazayı mezkûr meclis irâdesi mazbatasının ve merbûtu jurnalın teziyle Niğde mutasarrıflığından vârid olan tahrirât ve vilâyet-i maârif müdürüyetinden yazılan mevhi derkenâr müellerine nazaran mezkûr karyenin hâvî olduğu hane müktedârı altı yüz ve civar karyeleriyle beraber bulunmasına ve mektebi rüşdiyeye şakird yetiştirecek müteatdid ibtidâî mektebi bulunduğu gibi rüşdiye içinde ayrıca bir mekteb binası tedarik ve hasad edilmesine mebni karye-i mezkûrede dahi bir rüşdiye mektebinin te'sisi ve küşâdi elzem ederek anlaşılacak evrâk-ı mezkûre takımıyla leffen takdim kılınmış olmağla mahâllinin işarâtına ve maârif müdürünün mütelâfına göre iktizâsının ifâsına müsâde-i âlîyye-i nezâret penâhîleri şâyân buyrulmak bâbında emr-ü irâde hazreti menlehül emrindir. Fî 17 Muharrem sene 321 [15 Nisan 1903] ve Fî 2 Nisan sene 319 [15 Nisan 1903], Konya Vâlisi Tevfik

---

<sup>391</sup>BOA, MF. MKT, 705/63.

**Ek-118. Eneği'de Bir Mektep İnşâ Ettirilmek İstenmesi ve Bu Mektebe de Bir Hoca Tâyin Edilmesi Hakkındaki Belge<sup>392</sup>**



**İ.MVL.00525**

<sup>392</sup> BOA, İ. MVL, 525/23560.

**Ek-119. Eneği'de Bir Mektep İnşâ Ettirilmek İstenmesi ve Bu Mektebe de Bir Hoca Tâyin Edilmesi Hakkındaki Belgenin Transkripsiyonu<sup>393</sup>**

Huzâr-u sâmi-i cenâb-ı vekâlet penâhîye

Mâruz-u çâker-i kemineleridir.

Mâlûm-u âlî-i asafâneleri buyrulduğu üzere Nevşehir kazasına tâbi' Eneği karyesinde muhtelif bir bâb mekteb-i rüşdiye inşâsı istid'âsına dair karye-i mezkûre ahâlisi tarafından rikâb-ı kahirab cenâb-ı mülûkâneye takdim olunan arzuhâl üzerine zikr olunan karyede münâsip vecihle bir mektep inşâsıyla iktizâ eden havacelerin tâyin ve azamı mekteb-i mezkurun masarîf inşâsıyla mezkur havacelere verilecek maaşların maârif-i umûmiye tahsîsâtından tesviyesi müteallik ve şerefsudur buyrulan emri irâde-i seniyye-i cenâb-ı mülûkâne muktezâsı menfaatinden bulunmuş olduğu Fî 19 Safer sene 1279 [16 Ağustos 1862] tarihinde mâbeyn-i hümâyun cenâb-ı âlîsinden maârif nezâretine serfuruht eden melguf bir kıt'a tezkire-yi âlîyede emr-i işâr buyrulmuş olduğundan zikr olunan karyede ebniye-i miride ve vakfiyeden mekteb heyetine konulmağa kabiliyetli mahâl var mıdır ve olduğu halde ve kaç gurusu masrafla tamiri mümkün olur ve müceddeden inşâsına lüzum görüldüğü takdirde tahkikdâr masarafla husule gelir buraların istilâmı bir kıt'a -i resmi müstemenin dahi irsâli hakkında Niğde kaimmakamlığına yazılan tahrirât-ı âcizîyeye cevaben gelen mazbatada karye-i mezkûrede mektep inşâsına elverişli mahâl olmadığından mezkûr karye ahâlisinden Küçük Kesmek Keşmişoğlu nam kimesnenin mutasarrîf olduğu arâzisi üzerine öyle bir mektep inşâsı mümkün olacağından mersul resmi müstehinde gösterildiği vezri mazbatadaki tanzîm olunan keşif defterlerinde irâne olunduğu vecihle usûl-ü münâkaşayı bâ icrâ-yı mezkûr mektebin maârif inşâsı arâzi-i mezbûrenin hatimiyle beraber yetmiş bin beş yüz guruşa nail olmuş olduğundan icrâ-yı inhâ ve işârı mektebi mezkûrun henüz inşâsına mübâşeret olmamasından dolayı te'kidi istid'â-yı hâvî ahâli-i merkûme tarafından bu kere dahi verilen arzuhâlin irsâliyle tesviye-i husûsu mâbeyn-i hümâyun meşrik-i celilesinden mürûr-u tezkirede beyân ve ezyâr olunmakta tenâsi keyfiyet-i meclis-i maârif dâire-i mekâtib-i umûmiyesine lede-lhavale olbâbda cereyân eden müzekkerât-ı şâmil meclis-i mezkûrdan tanzim olunan tezkire zikr olunan tezkire ve arzuhâl ile beraber leffen takdim kılınmış olup müteleasından malûm-u âlî-i cenâb-ı vekâletpenâhîleri

<sup>393</sup> BOA, İ. MVL, 525/23560.



buyrulacağı iş bu mektebin mahâllinden gelen resmi ve keşif defteri mucebince maârif inşâyası yetmiş bin beş yüz guruşla vücuda gelebileceği cihetle buna şu aralık maârif tahsisâtının ve hazine-i celile-i hazırasının müsâdesi olamayacağından başka mahâlli mezkûr Nevşehir kazası civarında bir karye olarak orada öyle cisim mekteb inşâ eylemekten ise emsâli misillü teşvikât-ı lâzıme ecnâsıyla maârif ahâlinin eshâb-ı servet ve kudreti taraflarından tesviye edilmek üzere Nevşehir kazasında bir rüşdiye mektebi inşâsı hâl ve mucebince daha münâsip olacağı tezkâr olunmuş ise de bir minvâl-i muhârrir bu bâbda müteallik şerefsudur buyrulan irâde-i seniyye-i cenâb-ı padişahı ve öyle bir ufak karyede bu misillü yapılacak mektebin cesâmeti ile vukû' bulacak masarifâtını kesret-i mukadder ve kıymetine nazaran icâbının icrâsı müsâde-i âliyye-i cenâbı vekâlet penâhîlerine mârûf mevadan bulunmuş olmağla ol bâbda ve herhalde emrûfermân hazret-i veliyyünemrindir. Fî 2 Recep sene 281 [1 Aralık 1864] ve Fî 19 Teşrin-i sani sene 280 [1 Aralık 1864].

Ek-120. Eneği Karyesinde Bir Mektep İnşa Edilmesi Hakkındaki Belge<sup>394</sup>

OSMANLI ARŞİVİ DAİRE BAŞKANLIĞI

درونده حضرتی  
نوشته فضا نے تابع انکی فریسنده برکتیا نسی استعاضه واز قریه فرخوره اعلیٰ طرفینده رکاب جمیود حفظه بادشاهی نصیرم اوندانہ برقطه عرضال لفا ارسال قلمی و توجوا استعاضه نکر  
قریبه جیباده کنی واز ارسه علوم مشوع تعلم او نکره و زده تحفظ برکتیا نسی نیازنده عبارت ایزوی ارعا لوستیضاح اکتکوس اولیغندنه ذکر و نانه قریه منسی و جیباده کنیت  
انت سید اقصیا ایره خواجہ ازبک نعیمه و عوامی و کتبه زبورک صادف ننا یسید نکره خواجہ اره و برید جک معشوک معارف جمیود تحفیه نکره توبسی منعمه و سر فخر و دوریود  
امرواداره سینه جناب ملوکانه مقتضای سفینه برقر اوفعه و بایره اور زمانه حفظه منکره اور کدر ۱۲۷۵

i.MVL 525/23560

2

I.MVL.00525

<sup>394</sup> BOA, İ.MVL, 525/23560.

## Ek-121. Eneği Karyesinde Bir Mektep İnşa Edilmesi Hakkındaki Belgenin Transkripsiyonu<sup>395</sup>

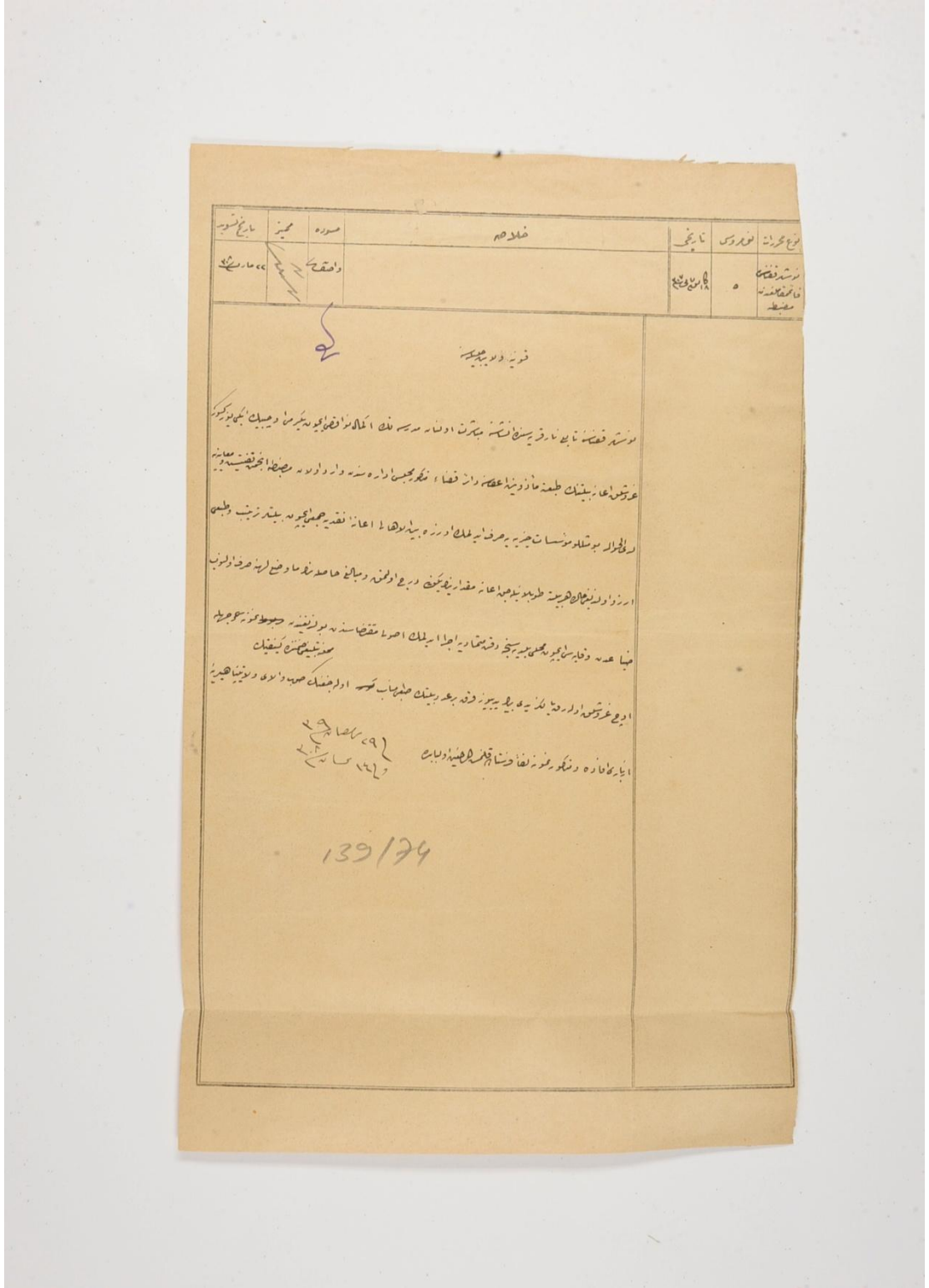
Devletlü efendim hazretleri

Nevşehir kazasına tabi' Eneği karyesinde bir mekteb inşası istid'âsına dair karye-i merkume ahalisi tarafından rikâb-ı hümayun hazreti padişahiye takdim olunan bir kıta arzuhâl leffen irsâl kılınmış ve netice-i istid'â mezkûr karyede sıbyan mektebi var ise de ulûmu metnua talim olunmak üzere muhtelit bir mekteb inşası niyazında ibaret idiğü ledel istiza' anlaşılmış olduğundan zıkr olunan karyede münâsib-i vecihle bir mekteb inşasıyla iktizâ eden hocaların tayin ve azâmı ve mekteb-i mezbûrun masaríf inşâiyesiyle mezkûr hocalara verilecek maaşların maârif-i umumiye tahsisâtından tesviyesi müteallik ve şerefsudur buyrulan emrü irâde-i seniyye-i cenâb-ı mülükâne muktezâ-yı menifiinden bulunmuş olmağla olbâbda emrüfermân hazret-i menlehül emrindir. Fi 19 Safer sene 1279 [16 Ağustos 1862] .

---

<sup>395</sup> BOA, İ.MVL, 525/23560.

**Ek-122. Nar Karyesinde İnşasına Başlanacak Olan Medresenin Eksiklikleri İçin Bilet Basılması Hakkındaki Belge<sup>396</sup>**



<sup>396</sup> BOA, MF.MKT, 139/74.

**Ek-123. Nar Karyesinde İnşâsına Başlanacak Olan Medresenin Eksiklikleri İçin Bilet Basılması Hakkındaki Belgenin Transkripsiyonu<sup>397</sup>**

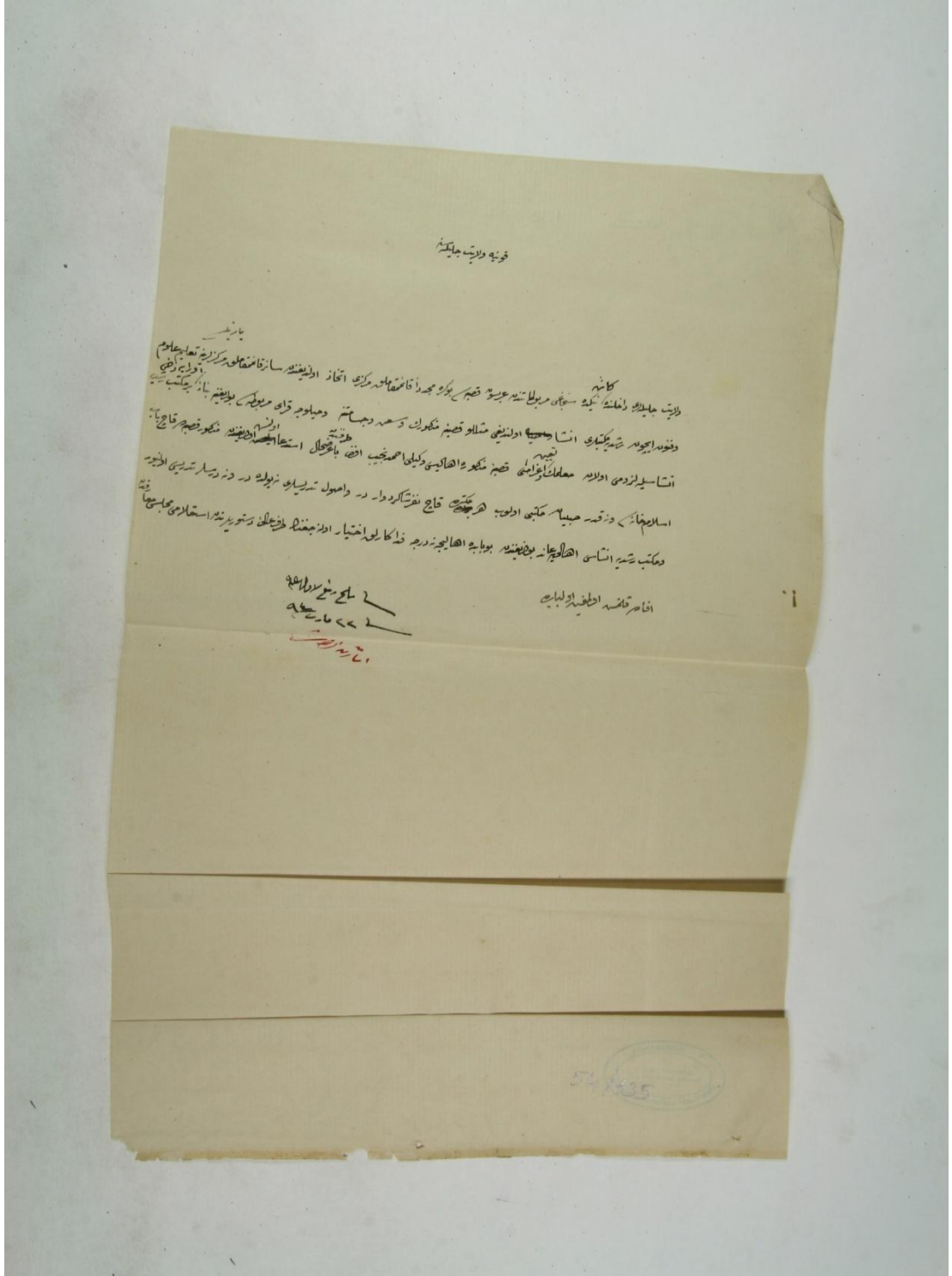
Konya vilâyet-i celilesine

Nevşehir kazasına tâbî' Nar karyesinde inşâsına mübâşeret olunan medresenin ikmâl nevakısı için yirmi üç bin iki yüz sekiz guruşluk îâne biletinin tâb'ına mezurin ifâsına dair fezâ-i mezkûr meclis idâresinden vârid olan mazbata ancak teftiş ve muâyneye lede-lhavale bu misillû müessesât-ı hayriyeye sarf edilmek üzere beyn-elahâli îâne-i nakdîye cem' için biletler tertib ve tâb' arz olduğu halde her bilete toplanılacak îâne mukaddeatının yeniden derc olunmak ve mebalîğ hâsılâtın mâ vâzî'lerine sarf olunub heyaedden vekâyesi için meclis belediyesince dikkat-i mütemâdiye icrâ edilmek usûlü muktezâsından bulunduğundan merbût-ı numûnesi cihetle üç guruşluk olarak yalnız yedi bin yedi yüz kırk bir aded biletin tâb' münâsib olacağını savb-ı mezkûr numûne leffen vasıta da kılınmış olmağın olbâbda. Fî 29 Ramazan sene 309 [27 Nisan 1892] ve Fî 14 Nisan sene 308 [26 Nisan 1892].

---

<sup>397</sup> BOA, MF.MKT, 139/74.

**Ek-124. Kaymakamlık Merkezine Yazılan Tâlim-i Ulûm ve Fünûn İçin Rüşdiye Mektepleri İnşâ Olunduğu Arapsun'da Mektep İnşa Edildikten Sonra Gerekli Olan Muallimin Tayin Edilmesi Hakkındaki Belge<sup>398</sup>**



<sup>398</sup> BOA, MF. MKT, 54/135.

**Ek-125. Kaymakamlık Merkezine Yazılan Tâlim-i Ulûm ve Fünûn İçin Rüşdiye Mektepleri İnşâ Olunduğu Arapsun'da Mektep İnşa Edildikten Sonra Gerekli Olan Muallimin Tâyin Edilmesi Hakkındaki Belgenin Transkripsiyonu<sup>399</sup>**

Konya vilâyeti celilesine

Vilayet-i celileleri dahilinde kâin Niğde sancağı merbutatından Arapsun kazası bu kere müceddeden kaimmakamlık merkezi ittihâz olduğundan sair kaimmakamlık merkezlerine yazılan tâlim-i ulûm ve fünûn için rüşdiye mektepleri inşa olduğuna misüllü kasaba-i mezkûrun vesâit ve cemâatine ve haylice kurâ-yı merbûtası bulunduğuna binaen oraya dahi bir mekteb-i rüşdiye inşasıyla lüzumu olan muallimin tâyin ve âzamı kasaba-i mezkûre ahâlisi vekili Ahmet Necip Efendi tarafından bâ arzuhâl istid'â olunmuş olduğundan mezkûr kasabada kaç bâb İslam hanesi ve ne kadar sıbyân mektebi olup her mektebde kaç nefer şâkirdat vardır ve usûl-ü tedrisleri ne yoldadır ve ne dersler tedris olunur ve mekteb-i rüşdiye inşası ahâliye aid bulunduğundan bu bâbda ahâliye ne derece fedakarlık ihtiyac olunacağını taraf-ı âli-i destûrilerinden istilâmı meclis-i maârifden ifâde kılınmış olmağın olbâbda Fî 4 Rebiülevvel sene 295 [8 Mart 1878]ve Fî 22 Mart sene 294. [3 Nisan 1878]

---

<sup>399</sup> BOA, MF. MKT, 54/135.





**Ek-127. Kayseri Rüşdiye Muallim-i Sâîsi Ahmet Said Efendinin 80 Kuruş Maaşla Arapsun'da Görev Yapacağına Dair Belgenin Transkripsiyonu<sup>401</sup>**

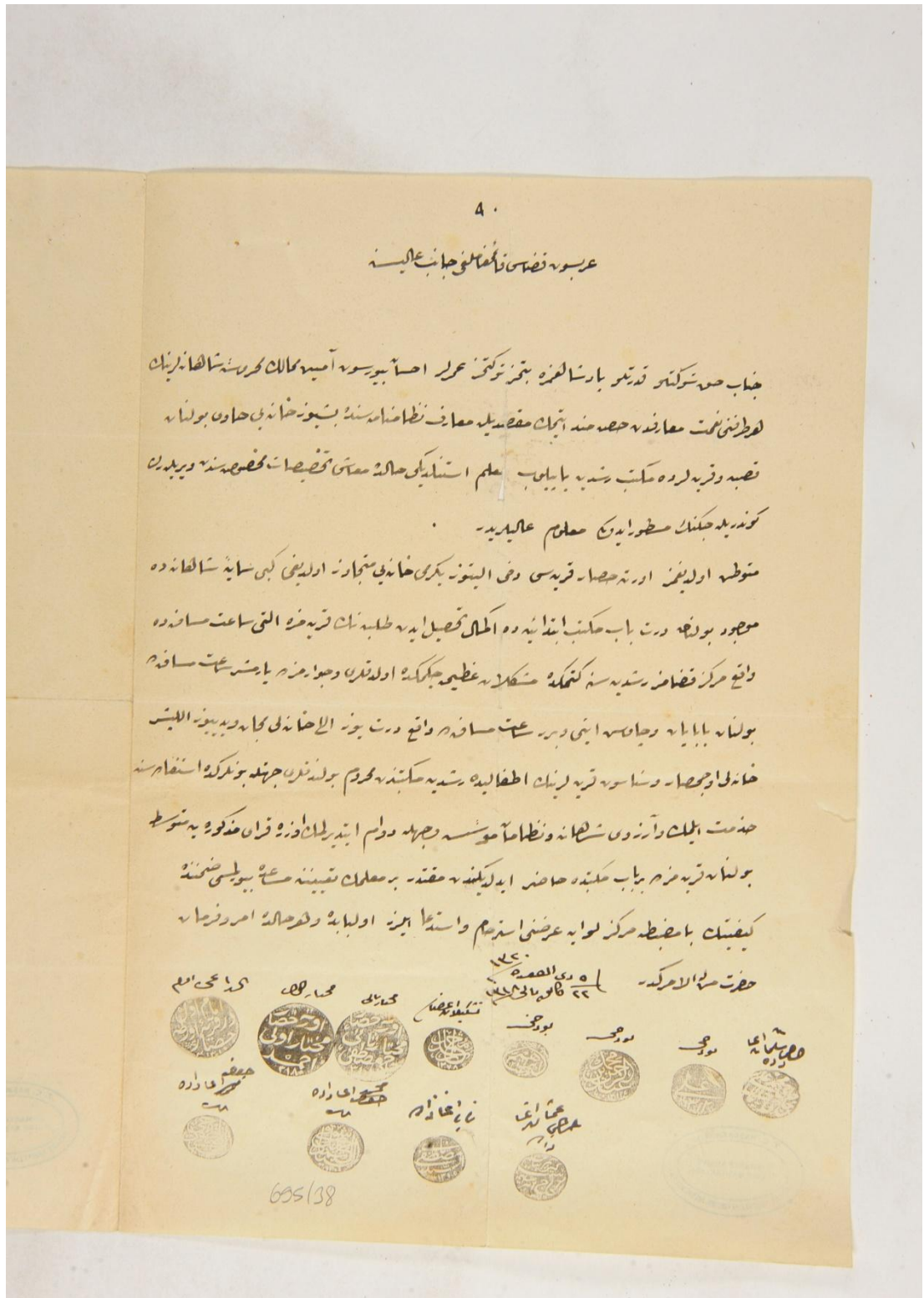
Konya vilâyeti celilesine

Niğde sancağı dahilinde Arapsun kasabasında müttehayran ahâli tarafından inşa olunan rüşdiye mektebi için iktizâ eden bir muallimin tâyin ve âzamı hakkında vukû'bulan işâr devletleri mucebince zikr olunan muallimlik için şehri üç yüz guruş ve mahallince intihâb ve istihdâm kalınacak bevvâba dahi yetmiş beş guruş maaşlarla senevi beş guruş masarîf mutasarrıfa tahsîs hususuna lede'l-ârz istihsâl olunan irâde-i âliyye üzerine mezkûr muallimliğe taleb olan Kayseriye rüşdiye muallim-i sâîsi sabık Ahmet Said efendinin olmikdar maaşla (seksen guruş) tâyini meclis-i maârif kararıyla memuriyeti ve maârif muhasebesince muâmele-i lâzimesi ifâ ve iktizâ eden her cerâhi dahi tabk ve îtâ olunarak mümâileyh bu kere mahalli memuriyetine âzam kılınmış olduğundan mümâileyh ile mahallince intihâb olunacak bevvâbın tarihli istihdâmlarından itibaren maaşlarının îtâsıyla kaydu düşürülmek üzere tarihi mezkûrun ve bevvâbın isminin işâr ve maâşatı kararnâmesi iktizâsınca muallim-i mümâileyh maâşından tevkif icâbedecek ilk aylığı bir aylığı tasfının nekâid sazına tesyârı lüzumunun savb-ı âlî-i vilâyetpenâhilerine ezbârı bi'l-husus muhâsebe-i merkumeden bâ derkenâr ifâde olunmuş olmağla olvecihle iktizâsının icrâ ve ebnâsı hususuna himem-i âliye-i asafâneleri derkâr buyrulmak bâbında. Fî 20 Safer sene 299 [11 Ocak 1882]ve Fî 30 Kânunuevvel sene 297 [11 Ocak 1882] İşaret olundu.

---

<sup>401</sup> BOA, MF. MKT, 73/54.

Ek-128. 500 Haneli Kasaba ve Karyelerde Rüşdiye Mektebi Yapılması ve Muallim Tayin Edilmesi Hakkındaki Belge<sup>402</sup>



<sup>402</sup> BOA, MF. MKT, 695/38.

**Ek-129. 500 Haneli Kasaba ve Karyelerde Rüşdiye Mektebi Yapılması ve Muallim Tayin Edilmesi Hakkındaki Belgenin Transkripsiyonu<sup>403</sup>**

Arabsun kazası kâimmakâmı cânib-i âlisine

Cânib-i sak şevketli kudretli padişahımıza bitmez tükenmez ameller ihsân buyursun âmin. Mahallin mahrûsa-yı şâhânelerinin her tarafını nimet-i maârifden haşmend etmek maksadıyla maârif nizâmnâmesinden beş yüz haneyi hâvî bulunan kasaba ve karyelerde mekteb-i rüşdiye yapılıp muallim istenildiği halde maaşı tahsisât-ı mahsûsundan verilerek gönderileceğinin mastur idiği mâlûm-u âlileridir. Mütevattan olduğumuz Ortahisar karyesi dahi altı yüz yirmi haneyi mütecâviz olduğu gibi sâye-i şâhâne mevcut bulunan dört bâb mektebi ibtidâiyede ikmâl-i tahsîl eden talebesinin karyemize altı saat mesafede vâkî' merkez kazamız rüşdiyesine gitmekte müşkilât-ı azîmiye çekmekte oldukları ve civarımızda yarımşar saat mesafede bulunan Babayan ve Çavuşin ini ve birer saat mesafede vâkî' dört yüz elli haneli kebât ve yedi yüz ellişer haneli Uçisar ve Sinason karyelerinin itfalinde rüşdiye mektebinden mahrum buldukları cihetle bunlarında istifadesinden hizmet eylemek ve ârzûsu şâhâne ve nizâman müesses vecihle devam ettirilmek üzere mezkûreye mütevasıt bulunan karyemizde bir bâb mektebde hazır eylediğinden muktedir bir muallimin tâyinine müsâade buyrulması zımmında keyfiyetin bâ mazbata merkez livâya arzını istihâm ve istîdâ eyleriz olbâbda ve herhalde emrûfermân hazreti menlehül emrindir. Fî 5 Zilkade 1320 [3 Şubat 1903]ve Fî 22 Kânunusani sene 1318 [4 Şubat 1903].

---

<sup>403</sup> BOA, MF. MKT, 695/38.

# ÖZGEÇMİŞ

## KİŞİSEL BİLGİLER

Adı-Soyadı: Kevser ÇAKILLI

Uyruğu: T.C

Doğum Yeri ve Tarihi: Derinkuyu/1990

TEL: 05070018991

E-Posta: cakillikevser@gmail.com

Yazışma Adresi: Yeni Cami Mah. No:26 Özlüce Köyü/Derinkuyu/Nevşehir

## EĞİTİM

Derece	Kurum	Mezuniyet
Lise	Kaymaklı Lisesi	2007
Lisans	Erciyes Üniversitesi	2014

## İŞ DENEYİMLERİ

Yıl	Kurum	Görev
2016	MEB ( Kuyulutatlar Şehit Erhan Karataş Ortaokulu)	Öğretmen

## Yabancı Dil

İngilizce